TEOHAR MIHADAŞ

tărîmul izvoarelor

TEOHAR MIHADAŞ

Tărâmul izvoarelor

EDITURA PENTRU LITERATURĂ
BUCUREŞTI, 1968

Coperta de **T.Th. Ciupe**

VARIANTA V1.0
Noiembrie, 2018

„Iu ti duci”.

Comportarea omului în faţa memoriei sale este aceeaşi cu a ucigaşului faţă de locul unde a ucis. Ne întoarcem mereu în trecut aşa precum asasinul revine mereu la locul unde a săvârşit crima, împinşi parcă de-o irezistibilă lege a expiaţiunii, de un misterios instinct imperativ al căinţii şi regăsirii.

Amintirea noastră este presărată cu asemenea locuri fermecate precum noaptea este presărată cu licăriri ascunse, precum o zare de cer e presărată cu stele, şi oceanul cu insule, deşertul cu oaze.

Către aceste tărâmuri fosforescente unde sau împlinit bucuria şi păcatul, dragostea şi moartea, cântecul şi litania, biruinţa şi înfrângerea, revenim întruna, ca să răsplătim bucuria şi să răscumpărăm ingratitudinea, ca să aducem prinos de reculegere iubirii şi să învingem moartea, ca să regăsim ceea ce am pierdut în ceea ce nu se pierde niciodată (dacă va fi, totuşi, ca totul să piară, ea va pieri ultima) adică poezia, ceea ce rămâne, cu toate rănile mute câte luminează-ntr-însa.

Întoarcerea înseamnă, în esenţă, pietate; o largă şi profundă cunoaştere de sine, iar sentimentul acestei descoperiri a propriei tale existenţe este egal cu fericirea; retrăirea prin aducere-aminte a tot ceea ce a fost în istoria, aş zice cosmică, a trecerii tale, înseamnă recompensă şi reîmpăcare; resurecţia izvoarelor sângelui tău cu stihia marginilor din care purced, înseamnă beatitudine.

Un dor intens, de nevindecat, după esenţele dintru început ale creaturii tale, sete care nu se poate stinge decât cu apa mereu ne-ncepută a protoizvoarelor este obsesia sublimă a haimatlandului, a pământurilor, apelor şi zărilor natale, a unei natalităţi comune.

Nu ştiu ce anume-l mână pe scelerat să se întoarcă la locul unde a omorât... Ceea ce pe noi însă ne cheamă mereu înspre trecut este un simţământ al mustrării şi smereniei. Trecutul îmi pare a fi un neţărmurit mausoleu al basmului nostru, prezentul, o veghe activă, viitorul, perspectiva unei lumi ce urmează a fi vrednici să o explorăm şi să o zidim.

Incoerente gânduri ca acestea îmi treceau prin minte când străbăteam pe-o cărare tăcută, tenebroasa pădure de brad, către cabana de pe Muntele Mâniilor Nopţii, aproape de cetăţile Ponoarelor.

Soarele asfinţise de mult şi vâlvătăile ce incendiaseră depărtările dinspre apus în urma ploilor abundente de după amiază se stinseră, ridicând înaintea nopţii un uragan imobil de pulberi mov şi înalte deşerturi galbene, de cenuşă.

Eram obosit şi prin sufletul vânturat de emoţii, îngânat de răcoarea ozonată a serii, se arătau vedenii. Tot vâslind cu gândul în neştire pe un podiş spectral ale cărui limite alunecau în ceaţă, m-am simţit doborât de chemarea somnului.

Tăcerile ploioaselor văi, în care rătăcisem cu ore înainte, îşi arătau acum, în trupul şi închipuirea mea, spaimele.

M-am culcat pe terasă acoperindu-mă cu mai multe pături, căci era frig... Terasa înainta, parcă, direct în stele, sub streaşina căii lactee... Auzeam cum freamătă aştrii în jurul meu ca un imens roi de uriaşi bondari luciferici.

Pe toate dimensiunile munţilor, pădurile, ierburile şi crestele tăceau hieratice, prinse între două mistere: cel care cobora din azururile înstelate şi cel care le cuprindea de jos, din întunecimile adâncurilor netulburate încă. În taina lor şi-a mistuit bătrâna aceea, enigmatica ei umbră. Cine să fi fost? Hotărât lucru că nu era fiinţă pământeană. Să fi fost oare năluca bunicii, moartă în urmă cu treizeci de ani, care îmi urmărea paşii prin aceste singurătăţi? Să fi fost duhul pământului sau fantasma răzmeriţei care-şi caută braţul împlinirii ei?

Nici n-am băgat de seamă când şi cum a apărut în urma mea, la numai o palmă distanţă: ca din pământ, ca din

moarte.

— „Iu ti duci”, mă întrebă oprindu-şi mâna seacă de pergament, peste mâna mea.

Îngheţasem.

— „Iu ti duci, domnişorule”, reluă bătrâna, obişnuită, după datina locului, să agrăiască pe trecător. Mi-am venit oarecum în fire. Cuvântul de „domnişorule” era întreg şi numai de pe acest tărâm, dar cealaltă zicere, rară în felul ei: „iu ti duci” stăruia în mine necontenit trimiţându-şi talazul până departe în empireul vetrelor natale...

„Iu” în loc de unde, aşa se întreabă şi la noi, şi această relicvă a limbii mele, păstrată până şi astăzi aici, în graiul Daco-Romanilor din Munţii Apuseni ca şi în dialectul Macedo-Romanilor din Pind, mă minunase mult. Mă regăseam, dincolo de despătiminte convenţionale, în dimensiunile nedivulgate ale aceleiaşi entităţi. Se deschidea parcă în amintirea mea o genune, din tainele căreia se ridica spre mine înfricoşător strigătul priveliştilor din orizontul primordial, matca originară.

Acolo lucrurile îşi pierdeau temporalitatea materiei, arătându-se goale, ca nişte nimburi de flăcări albe plutind deasupra lor, alaiuri şi cortegii nesfârşite de umbre mă împresurau de pretutindenea ca-ntr-o liturgie esoterică, chemându-mă într-un grai pe care numai eu îl auzeam în liniştea de sub stele, la ora când puterea nopţii îşi arăta cea mai înaltă a ei cumpănă. Umbrele se desprindeau dinlăuntrul lucrurilor, îşi trimiteau în văzduhuri mâinile şi vocile, văzduhurile le reluau ducându-le mai departe pe talazurile mării, de unde iarăşi se ridicau strigând spre mine: „Iu ti duci, iu ti duci, întoarce-te”... Cavaler strălucind de învăpăierea aurului de pe veşminte, în lumina dimineţii, soarele îşi încerca cu blândeţe suliţele peste trupul meu căzut în râpile unde zace leviatanul mâhnirilor.

La piatra grăitoare

Iată-mă stând la piatra de unde te-am privit atunci, pentru ultima oară.

Când o loveşte câte o aripă de vânt, Piatra Grăitoare începe a se tângui din adânc, săgetând cu acute strigăte prelungi iubirea rănită a unei femei uitate, aici, unde s-au săvârşit păcatul şi mustrarea.

Îmi petrec înfiorat braţul pe după umerii ei şi privesc: O ceaţă amară se aşterne peste ochi... Mâhnirea pământului mă podideşte, ori un cântec grav şi străvechi de sălbatică litanie mută, mândră, mă cuprinde? La adierea aceloraşi vânturi, venind de demult, fără lacrimi, ne scufundăm laolaltă, în aceeaşi soartă.

Tauria a rămas aceeaşi, cu apele, crestele, hotarele şi zările toate neştirbite. La dreapta, văd măgurile de la Caraili, unde Vara, la umbra pinilor adiau răcori catifelate, cu miresme de ierburi păgâne şi de îndepărtat stejeriş. Pe padinile mari din dreapta măgurilor îşi aşezau stânele celnicii Nicu şi Iorga. Izvoare cu elixiruri reci curg presărate la locuri potrivite. Cresc îmbietor nişte ierburi, pe care ţărâna le oferă soarelui drept aşternuturi.

Dincolo de această aşezare păscută de oi şi bântuită de înălţimi se întinde, până-n hotare străine, ţinutul tenebros al codrilor de stejar, de cer şi de goruni, ce pare a dăinui din veacurile începutului.

Undeva, în adâncul lor de taină, se spune că ar exista o poiană a ferigilor uriaşe, unde mişună fiinţe himerice şi unde te ucide parfumul fragilor stârnit de caniculă şi-al muşchilor arşi, de culoarea cenuşii, pe trunchiul arborilor. Vulturi pleşuvi au sălaş în scorburile copacilor pândind asupra timpului şi răcnindu-şi morocănoşi mânia trufaşă când simt abătându-se prin aceste străvechi singurătăţi umbră străină. Uneori îşi împlântă colţul şi ghiarele în trupul supus al

căprioarei.

Spre stânga, pajiştile şi dumbrăvile locului numit Codru-Mare, care-şi revarsă tărâmurile printr-o centură de râpi pietroase, acoperite cu o măruntă şi chircită rarişte de stejeriş – făgăduită doar căprioarelor – înspre mănoasele cuprinderi de la sud, unde se desfată în voluptuoase alcovuri verzi, viile Tauriei. Am înaintea ochilor drumul care se cheamă Pietrele Albe, larg de pot să treacă alături în voie zece catâri împovăraţi, adevărată cale lactee, cu un capăt ascuns în pădurile Cărpinişului, şi cu celălalt înecându-se în apa râului alb, peste care se bolteşte un pod de piatră, tot alb.

În timpul verii râul seacă, iar pietrele de pe albia albă ard.

Dincolo de râu, în dreapta, povârnişuri de gresie acoperite cu jnepeni şi alior; o luncă discretă cu sălcii ocrotitoare având subt acoperişul lor adăposturi tainice, la stânga, apoi, imediat, cele două răscruci cu troiţe zidite-n piatră, având icoană înăuntru, răscruci prin care se intră cu evlavie în Tauria, aşezare valahă.

Uite-le, de jur-împrejur, ca o cingătoare cu paftale, cele cinci biserici cuprinzând şi veghind asupra aşezării tribului. Redute într-un sistem de apărare medieval, împotriva oricăror „păgânii”.

În centrul satului îşi detaşează silueta celelalte două, unde duminicile, la vecernii şi de sărbători se oficiau liturgii în două limbi: la biserica Sfântul Pandu în limba greacă, a Bizanţului, la biserica Sfânta Vineri, în limba românească, de la Dosoftei Mitropolit, el însuşi aromân la obârşie.

Urmează, într-o succesiune ascensivă, ca-ntr-o magnifică orbită semiramică, terasele în şir ale munţilor, priveghiu gigantic în spaţiile înstelate: Terasa muntelui Buluvard, grohotişurile Turcului, Prelucile zânelor şi, în sfârşit, la aproape trei mii de metri altitudine, piscurile muntelui Bălţilor, pe versanţii căruia curg mii de izvoare ca din mii de inimi de miri şi de mirese zidite, lacrima lor având mireasmă de luceferi, adânci licăriri de-azur şi-aromă de ascunse pietrişuri scumpe.

Râul Bugazi cu urletele-i ceţoase separă aceste masivuri de cel din stânga lui care se ridică imediat de lângă marginea dinspre miazănoapte a satului, singur şi tăcut, uriaşă piramidă neagră, uriaş cavaler înzeuat, cu glugă de călugăr himeric.

Pădurea de brad creşte peste el aspră, rece şi severă - armură adâncă de un verde argintiu.

Înspre sud-vest se dezvăluie vederii patru podişuri râpuite curmeziş de cinci râuri: Valea Mare, Apa-Roşie, Gura Iadului, Albia Moartă şi limpedea şi liniştita apă Carasu, dincolo de care începe ţara blândă, cu femei dulci şi bărbaţi chipeşi a Păltinioţilor.

Pe aceste platouri aride, adevărate pământuri făgăduite neprihanei, vara ard otrăvitoare miresme de humă, cântă, prinşi de tulpina pomilor stingheri, graurii, amare rugi ale unor răni de jăratec negru, şi, spun legendele, că femeile doritoare să prindă sămânţă-n trup, dacă se întâmplă să treacă pe aici singure, cu gândul la bărbat, rămân grele de voluptatea văzduhului şi, din plămada astfel prinsă-n pântecele lor, se nasc haiducii acestor locuri.

Aici, veninul viperelor e galben şi ucigător ca aurul. Arabescurile ispititoare de pe trupul lor damnat, moleşeala regească şi veghea placidă din ochii lor pătimaşi te ţintuiesc şi te îngheaţă pe loc, în plină arşiţă.

Ţinuturile cuprinse în zările dinspre nord-est ale Tauriei, aparţinătoare monahilor, – lăcuste negre şi misterioase ce nu-şi arată oamenilor înfăţişarea stranie decât rareori, – stau sub semnul blestemului după credinţa oamenilor, şi, de aceea, păstorii din Tauria nu-şi mână într-acolo turmele de oi niciodată şi cu niciun preţ, aceste păşuni ale necuratului fiind închiriate unor neiniţiaţi în tainele bisericii, ca nomazii Fărşeroţi, rămăşiţe mărunte şi sălbatice ale triburilor iliro-latine, sau, celorlalţi nomazi, Saracacianii, oameni dalbi, copilăroşi în solemnitatea mersului lor scuturat, având, femei vajnice şi bătăioase, urme vii până astăzi ale trecerilor aheene.

Dintre asprii, câinoşii Fărşeroţi, făpturi ce nu cunosc frica,

nici supunerea, vestiţi prin statornicia lor fanatică în prietenie dar, şi prin vendetismul proverbial, ca la Corsicani, când sunt răniţi, se desprind acele existenţe severe, haiducii (pe limba lor, armatoli sau furi) îndrăgostiţi pătimaşi ai dreptăţii şi libertăţii, slujitori primejdioşi ai nonumilinţei, cu înverşunat dispreţ împotriva legilor venind din cetate, mai cu seamă, împotriva celor plătiţi să urmărească pe cei ieşiţi de sub lege, poterile şi jandarmeria. Ură crâncenă stă sădită între cele două puteri, a haiducului şi a urmăritorului, şi, nu arareori, se varsă sânge când se izbesc prin coclauri.

Cât despre Saracaciani, se ştie că sunt oameni bucălaţi şi că femeile lor arată, la ceasul potrivit, virtuţi războinice, de amazoane.

Când, de pildă, vin la colibele lor jandarmii, fie ca să ducă pe feciori la oaste, fie, împreună cu perceptorul, ca să ridice dările către stăpânire; ori că vin spre seară cănite poteri umblând după haiduc, se întorc toţi la posturile lor cu oasele înmuiate bine, sufletele pocăite, iar frumoşii lor pantaloni cu vipuşcă, pe de-a-ntregul recalificaţi de croitorii miţoşi şi sângeroşi, vajnici apărători, alături deşi mai vajnicele femei, ale stânelor din damnatele regiuni monahiceşti.

Neguri impenetrabile cad toamna peste aceste sumbre tărâmuri pustii, de la marginile dinspre nord-est ale Tauriei.

Aceste muieri vrednice, când merg pe drumul de ţară ori după turmă pe poiene, poartă la subţiori furca şi la brâu unealta de lovire. Poartă fuste lungi, bogate-n pliuri, din pănură, poartă pe spate grele cozi ca nişte frânghii iar în picioare încălţări ţintuite, cu gurgui şi fundă din păr de mătase prinsă deasupra.

Acestea sunt hotarele ţării mele, ale ţărânii mele, haimatul fermecat înspre care tânjeşte noapte de noapte sângele meu; iată spaţiile obârşiilor, vatra de baştină a vieţii mele, a gravelor ei chemări şi melancolii. Miezul acestor belşuguri, al acestei geografii limitate în întindere dar nelimitate-n năzuinţa înspre înălţimi, broşa strălucitoare a acestor tării ameţite de galbenul religios al grânelor, înfiorate până-n moarte de oftatul rece îmbălsămat al molifţilor când în

aşternuturile lor temute vântul stârneşte şoapta genunii şi voluptatea ultimelor margini, binecuvântate de mila şi vraja erotică a luceferilor, mutate în netimp şi-ncremenire de aura incandescentelor zăpezi de sub stele, piatra scumpă de pe aceste largi brăţări de aur, este Tauria.

Uite-o cum surâde demn, cu tandreţe reţinută, de pe cele patru coaste care o susţin.

Legenda spune că la întemeierea ei au fost prinşi la jug doi viţei sfinţiţi şi s-a tras cu ei brazdă, roată-mprejurul hotarului, şi, când s-a ajuns la locul de unde au pornit, s-a săpat acolo groapă, s-au înjunghiat inocentele dobitoace şi s-au îngropat într-însa, ca să fie ferită astfel aşezarea de orice vrăjmăşie lumească ori nelumească.

Casele ei, zidite din piatră, acoperite cu lespezi, tot din piatră, au geometria şi arhitectura severă impusă de specificul reliefului înconjurător ca şi de dimensiunea fundamentală a caracterului oamenilor: echilibrul şi aspra stăpânire de sine, a unor patimi vulcanice, incendiare.

Cenuşie şi părăginită, lungită în continuarea postului de jandarmi de la intrarea în comună, şcoala grecească îşi arată spinarea zimţată, uşile şi ferestrele de culă, ca o imensă reptilă culcată peste nisipurile din deşert.

Acolo predau: Aristotel Ciambleca, valah aborigen şi grecoman, om destoinic şi înţepat la mers, de o voie bună semeaţă, ostentativă, jucând cu antren copios la horele de la sărbătorile naţionale sau bisericeşti, care-şi strecura umbra, noaptea, pe la colţul caselor, intrând apoi înăuntru, pe furiş, spre vinovată înfruptare din aşternutul vădanelor şi-al nevestelor nepotolite, cu soţii fugiţi departe, dincolo de Marea Laie, ori, şi mai departe, în America, şi colega lui, cea cu rochiile lipite parcă pe ea de-i arătau formele ieşite necuviincios afară, femeie rea, haşură la ochi şi spurcată la gură de prin părţile Peloponezului, ajunsă dăscăliţă aici, la barbarii valahi de la nord, să-i şcolească.

Casele de pe colina din dreapta erau dominare de proeminenţa acelora aparţinătoare proliferatei familii a Zumbileştilor, familiei Peristeri şi a preotului Papa-Sunda,

tip înalt, impunător prin barba lui neagră, ochii pătrunzători şi vocea grav vibrătoare de bariton.

În odăjdii, între credincioşi era demn şi reticent, afişând o sobră smerenie, dar, în viaţa de taină, se zicea că-şi iubeşte neîngăduit de mult fetele, mai cu seamă pe cea mijlocie, ochioasă, sprâncenată şi crâncen de frumoasă.

Zumbileştii, deşi cu puţine oi şi puţin întreprinzători din fire, erau, în schimb, oameni subţiri şi pedanţi, seducători prin pitorescul ţinutei lor, maniaci ai comportării reverenţioase şi mândri păstrători ai datinilor şi veşmintelor moştenite de la înaintaşi.

Era o rasă gingaşă de oameni, cu statura zveltă, faţa uşor rumenă, ochii albaştri, sprâncenele încondeiate negru, părul castaniu, ondulat. Fugeau de harţă. Afronturile şi provocările erau întâmpinate din partea lor cu un surâs dulce, femeiesc aproape, dezarmant prin inofensivitatea lui funciară.

Erau curaţi la suflet şi-n aspectul exterior, atrăgători ca nişte fecioare şi le şedea frumos pe cap, lin înclinat spre stânga, fesul alb cu arabescuri galbene, brodate-n şiraguri paralele.

Vederea lor mă bucura şi tânjeam în sinea mea să arăt cândva şi eu ca fraţii Zumbili.

Pe colina următoare, numită cartierul sorin, casele sunt rânduite ca-ntr-un amfiteatru ce urcă până la pântecul dealului abrupt căruia i se zice Piatra-Mare.

Cele mai arătoase sunt aici: a directorului şcolii româneşti, Ioan Bargiuma şi-a americanului Eftimie Ghiuzeli, amândouă cu zidurile albe şi ferestrele mari, toate în cristaluri colorate.

Cea mai mare însă, cu înfăţişare de edificiu public, este casa lui Guli Caragiu, celălalt învăţător de la şcoala română, ce se căsătorise cu o femeie bătrână şi bogată, din familie cu renume, de la Aminciu, cea mai înaltă aşezare de păstori valahi din munţii Epirului, care a dat Greciei însemnaţi oameni de stat, pe fabulos de bogatul Avera. Această familie a înzestrat Grecia cu cel mai mare vas de război, ce-i poartă

şi azi numele, percuţii şi cu o serie de dregători destoinici şi înţelepţi. Veche familie tracică, aceeaşi la origine cu Averescanii, socotesc în sinea mea.

Tot aici îşi au aşezământul celnicii Nicu şi Chiraleu.

Pe colina a treia locuiesc familiile: Birbu, Mihadaş, Naumi, Giufeta, Leondu, Grijoti, Vaeni, Margarit, Ciumbleca, Pisoni, Scupi, Scupra, Duca şi altele, mai puţin numeroase ca: Bucuvala şi Dzolea originare din Săracu, aşezare de oieri valahi în nordul Epirului, unde s-au născut poetul Costa Cristali, mort pentru cauza Greciei, generalul Coletti, ataşat militar grec la Paris, prieten cu Alecsandri.

Pe ultima coastă, presărate până la liziera răzoarelor, de unde începe paradisul sălbaticilor trandafiri cu poieni tandre şi frăget, sălăşluiesc familii ce stăruie misterios în sălbăticie şi îndărătnică rămânere în urmă: Bamiha, Badoia, Şadima, Caracuş, Maţangani, Başota, Mişaca, Carapuiu, Cundunina şi celnicul Iorga.

Fiecare om are în jurul casei o grădină de legume, umbrită pe alocuri cu pomi roditori, iar curtea gospodăriei – mare sau mică – împresurată cu zid de piatră sau lăsată liberă, este pavată cu lespezi cenuşii.

Într-o hartă sumară, acestea sunt datele mai strânse, aceasta este vatra Tauriei.

Oameni harnici şi misterioşi, cu mâhniri ascunse şi implacabile zvâcniri, gravi dar nu lipsiţi de ironie şi humor, jumătate păstori, cealaltă jumătate agricultori. Cei dintâi mândri de libertatea şi robusteţea lor îi dispreţuiesc nemărturisit pe cei din a doua stare mai chinuiţi şi mai încovoiaţi de muncă, dar temuţi în tenacitatea lor, chibzuiţi şi cu o înţelegere mai cumpănită a lucrurilor.

În familiile unde fraţii sunt prea numeroşi, ca să nu se destrame avutul vatrei părinteşti şi să-şi arate sărăcia faţa ei ruşinoasă, cei mai tineri apucă drumul norocului, fie înspre America, fie înspre România, de unde, unii se întorc cu bănet mult, statornicind alt trai, însurânduse cu cele mai frumoase fete, alţii nu se mai întorc nicicând, spre neîmpăcata jale a părinţilor şi spre trista irosire a fecioarelor care-i aşteaptă

şi-i cheamă-n vis zadarnic, prin cântece, descântece şi alte practici primitive.

Spune-mi, tu, piatră grăitoare, piatră fermecată, fecioară urgisită a rânduielilor omeneşti, osândită să-ţi strigi iubirea înşelată vânturilor, în toate anotimpurile câte au fost şi câte vor mai fi, soră împietrită, iubirea mea pierdută, cine eşti?

Înserează... Niciun freamăt în adâncuri, nicio adiere pe culmi, nicio şoaptă prin frunzare, nici ţipenie de vietate în preajma noastră... De ce scânceşti lung, rece şi cu ascuţiş de sabie către singurătatea surâzătoare a stelelor ce se arată?...

De ce-mi îngâni sufletul încleştat în solitudine, ecou înfricoşat al muţeniei mele, catafalc iluminat de răni necelebrate, inimă, piatra mea grăitoare!

Oaspeţii dimineții

Afară se anunţa o zi de toamnă scăldată-n ameţitoare liturgii solare. În casa lui Dimitrie Mihadaş îşi făcuseră apariţia, odată cu mijirea zorilor, doi oaspeţi: unul îmbrăcat în negru, cu faţa albă, de var, implacabilă; celălalt, coadă după el, un sărman cerşetor, flămând şi foarte sumar îmbrăcat, răspândind un surâs blajin şi curat de pe buzele lui diafane, ca de copil.

Primul se chema Moarte, celălalt Viaţă.

Cel dintâi, având un aer sigur, ca şi cum el ar fi fost stăpânul casei de când lumea, a tras direct în camera de oaspeţi acolo unde zăcea fratele meu, a intrat acolo unde fratele meu se lupta cu răul pământului şi cu îngerii, a surâs cu prefăcută bunătate, a făcut un semn cu degetul, privind pe sub arcadele-i osoase, l-a chemat şi l-a dus.

Celălalt a intrat timid şi cuviincios, în cealaltă odaie, unde mama se chinuia între două dureri, una otrăvită de moarte, alta zvâcnind la răstimpuri de bucurie şi, cu acelaşi zâmbet candid, răsplătitor, a scos de la subţiori ceva, ca o jerbie, l-a aşezat într-o copaie, a mulţumit de omenie şi a ieşit pe uşă cu faţa aplecată înspre mama a smerenie şi urare de bine.

Biata mamă!! Unul pleca, altul venea. Pentru cine să plângă mai cu amar? Din frumoşii ei ochi albaştri, curgeau lacrimi şi lumini.

Fratele meu, dintre toţi cel mai îndrăgit de tata, pentru frumuseţea, agerimea minţii şi cutezanţa reacţiilor cu care uimise pe toţi, privind într-o zi într-o găleată mare plină cu apă, s-a aplecat ca să-l prindă pe celălalt, să-şi prindă umbra şi-a căzut în ea, ucis de propria lui nălucă.

A răcit, a făcut o dublă pneumonie şi, cum la Tauria nu existau medici ci, doar babe cu descântece şi buruieni, a pierit, chiar în clipa când am apărut eu pe lume.

Păcurarii, când se întâmplă să vină acasă, obişnuiesc să se

bărbierească ei între ei, glumind în fel şi chip.

Nuli Bargiuma trăgea într-o zi cu briciul în barba aspră şi încâlcită, bătând în roşu, a tatii. Vrând să glumească i-a spus fratelui meu care se uita curios la acest tablou ciobănesc:

„Uite, îl tai pe tat-tu”. În aceeaşi secundă fratele meu l-a pălit fulgerător cu lopata de pe vatră drept în cap de-a trebuit să umble omul cu el legat câteva săptămâni.

Bătrânele adunate în preajma lehuzei au apreciat, după o scurtă chibzuire, că-n casa noastră ar fi lucru făcut, necurat, anume, ca să nu aibă parte de viaţă copiii de sex bărbătesc. O duşmancă tenebroasă uneltise din umbră în înţelegere cu îmbărligatul, ca să-i moară mamei feciorii, drept răzbunare, apreciau dânsele, pentru că i-l ademenise pe tata, cel ochit de dânsa dinainte, pe tata, mândrul vlăstar al lui Atanase Mihadaş.

Acuma, el stătea copleşit ca de un blestem deasupra cenuşii din vatră, sorbind din ţigare şi slobozind pe horn fumul, surd suspinând la răstimpuri. Mortul a fost şi-a rămas marea lui iubire paternă şi în restul vieţii, dorul de neconsolat. Vedea în el semnele unui adevărat bărbat, unui vrednic purtător al virtuţilor cu care trebuia să fie investit fiul său: păcurar, şi, la nevoie, haiduc. Dacă trăia, ar fi fost să fie fala familiei şi mândria Tauriei.

I-am luat locul, prin cine ştie ce calcule ale sorţii, eu, urgisitul şi neajutoratul.

Deseori, după aceea, când mă dovedeam netrebnic, şi asta se întâmplă cât de des, reproşa ursitei, spre veştejirea amarnică a mamei care mă iubea ca pe un Dumnezeu, cu această crudă replică:

„A pierit cel bun şi i-a luat locul urâciunea şi răutatea aceasta. Femeie, stă sădită-n el urgia. N-ai să ai, de pe urma lui, nicio pricopseală. Nu vezi? N-a încăput de frate-său, şi, de îndată ce s-a ivit în casa asta, l-a şi înlăturat pe celălalt.

Creatură semnată de cel de sus, născut întru amărăciune, a lui şi-a noastră”.

Totuşi, ca să nu am şi eu aceeaşi soartă cu ceilalţi fraţi ai mei dinainte şi de după mine, căci toţi şase au murit, la doi

ori trei ani, părinţii m-au dăruit, după datina pământului, în ocrotirea nevăzutelor puteri:

Fără ca să aibă voie părinţii să se uite la noul născut, deoarece nu mai este considerat al lor, de vreme ce este închinat Altuia, o bătrână m-a învăluit în scutece, după ce m-a spălat, şi a fugit cu mine ascuns, m-a aşezat pe pragul bisericii Sfântul Pandu aşteptând pitită apariţia naşului botezător.

Era mare cinste să se nimerească a fi tu alesul unei astfel de clipe, adică, să botezi pe copilul dăruit drepţilor spre ocrotire.

Şi acest ins fericit n-a fost altul decât Atanasie Economu, păcurar din moşi strămoşi, om blând şi milostiv – nu se putea mai nimerit, unchi după o soră de-a tatii, măritată după el, care dintr-un simţământ de dragoste şi veneraţie faţă de numele şi prestigiul familiei noastre, a renunţat la numele său şi a adoptat pe cel de Mihadaş.

Auzind scâncetele, omul s-a oprit, s-a apropiat de mogâldeaţa ţipătoare, a înţeles semnul şi însemnătatea ceasului, a simţit un fel de iluminare în sufletul lui de om cu frica lui Dumnezeu, – era fericit că fusese tocmai el cel chemat să boteze pe un dăruit cerului, – a descoperit cu evlavie acel cap pletos de valah botezător al stihiilor şi ridicându-mă-n braţele lui vânjoase cu mireasmă de stâne, a rostit pe un ton extatic:

„The-mu, hary”: adică, pe româneşte: doamne, hărăzeşte-mi-l! pe scurt: Teohar, graţia lui Dumnezeu.

Şi hărăzit am fost cu adevărat căci, am trăit şi continuu să trăiesc, când ceilalţi trei fraţi care-au venit după mine s-au prăpădit rând pe rând ca şi cei trei dinaintea mea. Nu pot spune că nu mi-a dat târcoale şi mie moartea, ba din contră, m-a încolţit de trei ori în viaţă, hotărâtă să mă răpună; am văzut-o, dar, tocmai în secunda când ridica mâna să mă apuce, o altă mână nevăzută intervenea paralizând-o pe cealaltă în aer, înfricoşată.

Bunul meu unchi şi naş nu s-a bucurat de mine, nici familia sa de el, deoarece, la doi ani mai târziu, şi-a lăsat

oasele prin Asia mică, în războiul dintre Kemal, tatăl Turcilor şi Constantinos, rigă al Grecilor, aşa precum şi le lăsaseră odinioară, îndepărtaţii săi strămoşi – traci, în războiul de la Ilion, dintre Hector şi Agamemnon.

De hărăzit, n-am ce spune, am fost hărăzit, dar, nu şi harismat.

N-am fost, spre nicio bucurie în viaţă, nici părinţilor mei lumeşti, care-au sfârşit singuri tânjind după năluca mea fugară, nici nevăzutului meu tată adoptiv, ingrat dovedindu-mă, în egală măsură, către toţi. Mama şi tatăl au pierit aşteptându-mă zadarnic... Celălalt mă aşteaptă, oare, tot în zadar?... Gândul meu se îndreaptă înspre el fie într-o totală negare mută, când alunec în râpile fără de glas ale singurătăţii deznădăjduite, fie, când dintr-o legitimă pornire, trăiesc chemarea imperioasă de a da celor mai înalte năzuinţe şi iubiri o certitudine absolută, un fundament mai presus decât ele.

Când moaşa, însoţită de fericitul Atanase, m-a adus acasă, a zis către mama care-l tânguia cu bocet de nuntă pe Cel mort: „Nu plânge femeie, căci ţi-am adus în casă nume de temei”.

„Doamne, Dumnezeule, a tresărit în ea sentimentul unei nelinişti materne, al unei mândrii a frumosului, cum o să-l strig eu pe copilul meu: „Temei!... Temelie!... O să râdă de mine oamenii...”

Fericitul Atanasie, atunci, m-a aşezat în braţele ei zâmbind ca un om mulţumit ce era în acea oră, şi spunând:

„Aceasta este copilul tău Teohar, hărăzitul de Dumnezeu ţie şi mie”... Şi-a plâns mama peste chipul şi trupul meu cu lacrimi de fericire şi de moarte.

Anotimpuri

Primele lucruri de care mi-aduc aminte sunt cele imediate, răstălmăcite de forţa geniului anotimpurilor.

Când se pornea Nothul, vântul cald al lui April, destrămând aşezările iernii, Tauria se înveşmânta pe văzduhuri şi pe pământ, în ameţitoarea vrajă a adâncilor înşelări, exodul întru larga Nimicnicie a zăpezilor, a apelor, a vuietelor de sus.

Cascada ce cade direct pe fruntea satului, cu cereştile-i ape aduse de la Şoputlu-aţel-Marli, ardea strigând ceţos, ca o imensă flacără albă, curgătoare deasupra noastră.

De pe crestele munţilor, peste poieni şi sus, deasupra comunei, anotimpul preschimbat în fumegoasă migraţiune, trecea pe bolţi, mânat de neauzite voci, înspre tărâmurile nemărginirii.

Apele râurilor şi-ale pâraielor se îngroşau tenebros, iar cele ce curg prin singurătatea castă a pietroaselor râpi secrete dintre creste, strigau superb despletite într-o convulsionată voluptate a ultimei pieiri.

Vântul îşi îndemna cohortele-n aer, răcnind şi şuierând.

Glasul lui răscolea osemintele, şi atunci, solitudinea din om privea lumea cu o aspră mândrie îndepărtată.

După ce stihiile îşi mutau orizontul acţiunii instalându-şi tabăra pe alte tărâmuri, ori piereau definitiv în propria lor finalitate împlinită, îngeri şi vârcolaci minusculi se iveau din pământ, pretutindeni, năpădind dumbrăvile, îmbălsămând văile şi văzduhurile, tăbărând cu droaia asupra pomilor, făcând acolo tainice popasuri nefireşti, de nu mai ştiai dacă sunt pomi ori nişte nocturne, necuvântătoare arătări nupţiale.

Grădinile parcă erau iluminate, cimitirele năpădite de flori şi de o religioasă muzică mută a miresmelor, desfăşurate în toată înalta lor nobleţe suav otrăvitoare.

Un cântec misterios stăruia pretutindeni, de neauzit, dar pe care-l simţeau înfiorate toate lucrurile, precum parfumul unei tămăduitoare răni.

Buburuza de rouă reţinută-n miezul din neprihana florilor, la subţioarele ierburilor ori în gâtlejul frunzelor, iradia străvezimi prin care puteai să astâmperi arşiţa oricărei dureri, să tămăduieşti aleanul oricărei tânjiri.

Fetele împlineau miraculos această lume cu cântecul şi frumuseţea lor. Cât de strămutate erau serile când se adunau, după ce terminaseră cu deretecatul prin curte şi prin casă, pe movila ariilor, ridicată drept în mijlocul satului, tumul al marilor vegheri, ca să deprindă toate melodiile câte intrau în repertoriul muzical al zilei lui Lazăr!...

Peste taina acestor seri de primăvară cu înalte şi liniştite columne suitoare de fum mirosind a ramuri arse de jnepeni şi conifere, vocile lazarinelor (aşa se numeau în acea zi fetele) treceau cristaline şi îmbălsămate virginal ca nişte izvoare sonore de sânge, ale neprihanei.

Îmbătătoare asfinţiri, liturgice seri, dincolo cu mult de puterea cuvântului, numele vostru este: „Tăcere", este „Niciodată"!

De ziua lui Lazăr, cel reînviat din morţi, surorile lui, adică lazarinele, se îmbrăcau cu tot ce aveau mai frumos în această zi a învierii generale, plineau pe cap nişte imense năfrămi albe căzând până peste umeri, deasupra sânilor, năfrămi luminos brodate şi cu ciucuri, asemenea ştergarelor din Făgăraş şi, purtând cu ele un mare coş împodobit cu flori şi acoperit cu un alt somptuos ştergar, colindau satul, intrând din curte-n curte.

Aici, aşezau coşul în mijloc, şi, prinse-n horă împrejurul coşului, dansau lent, graţioase şi îmbujorate, în ritmul cântecelor, aerian dans de fluturi involţi.

Cunoşteau bine rânduiala zilei şi-a datinii: ştiau taina şi gândul fiecărei familii, şi aveau anume cântece, pe potriva şi dorinţa oricăruia.

Cântece pentru copiii din leagăn, pentru băieţii de şcoală (de la liceul român din Grebena), pentru logodnice şi neveste

tinere, precum şi altele foarte vechi, cu o tristeţe gravă într-însele, pentru bătrâni.

Toate cântecele laolaltă nu erau, de altfel, decât un omagiu adus puterilor bărbăteşti, germinaţiunii universale a primăverii, având obârşie îndepărtată şi păgână.

Pentru că lemnele de foc erau pe terminate, dacă nu chiar terminate de tot, mama, când se întorcea de la ogorul nostru de pe măgura Codru-Mare, unde săpa toată ziua, împresurată de soare, nouri albi şi păsări, cu un fel de sapă grea în doi dinţi lungi de oţel, aducea în spate o sarcină de surcele uscate şi, când vedea că-i curat în casă, ba că încropiserăm noi copiii şi ceva cald pentru cină, răcorindu-şi osteneala cu apă proaspătă de la şipot şi respirând adânc în fiinţa ei trudită (liniştea religioasă a asfinţitului, ne binecuvânta cu ziceri sfinte, având ochii scăldaţi de-o tainică bucurie.

De Paşti, în Noaptea Învierii, în joia şi vinerea patimilor, drumurile, grădinile şi catapetesmele Tauriei erau misterios scufundate în galactice roiuri de făclii mişcătoare, atât de apropiate, încât credeai că lumea aceasta se preschimba, înecată, într-o terestră cale a robilor.

În prima zi a Paştilor, datina cerea să nu se cânte din instrumente (acestea având ascuns într-însele ceva straniu, diavolesc) decât numai cu vocea, cântec solemn despre amintiri înalte şi alte simţăminte vechi.

De asemenea, nu era îngăduit a se juca horă, nici să se mănânce ouă, deoarece dacă se comiteau abateri de la aceste norme îndătinate urmau calamităţi:

Uneori vara oile prindeau un fel de bubă la şipotul ugerului; trăsnea peste stâne, iar peste ogoare şi vii se abăteau grindina şi lăcustele.

Şi oamenii păstrau cu teamă şi evlavie legea din bătrâni, aceştia şi femeile îndeosebi veghind cu străşnicie la dreapta ei împlinire.

Cazuri de sacrilegiu nu-mi amintesc să se fi petrecut, deşi unii bărbaţi, mai cu seamă tinerii, sfruntători şi iconoclaşti din fire, au săvârşit asemenea încălcări de datină,

bineînţeles într-ascuns şi numai între ei.

Înălţător era momentul când, a doua zi de Paşti, cel mai în vârstă om din sat, Tudor Vanioti, deschidea hora, făcând el prima rotire, în marele ocol din faţa bisericii.

Acest moş simpatic, de 93 de ani, care umbla cu fruntea aplecată, aproape paralel cu pământul, avea conştiinţa încărcată cu păcate de pe vremea turcului, când a haiducit în munţii Tauriei şi-ai Olimpului.

Săvârşise ucideri şi prădăciuni şi, avea, în vremile acelea, ciudatul obiceiu să apară pe ogoare, vara, ca din pământ. Poruncea atunci bietelor femei istovite de seceră şi de caniculă, să se dezbrace, şi le obliga să joace goale pe mirişte, în amiaza mare, el, stând la umbră, în desfătare dulmecând priveliştea.

Acum se căia amarnic pentru tot ce făcuse în tinereţe. Era evlavios şi îngăduitor, avea obraji rumeni şi un zâmbet azuriu. Ca să răscumpere fărădelegile săvârşite la vârsta nechibzuinţelor, acum îşi făcea apariţia în strana bisericii înainte de venirea preotului, şi rămânea acolo, în aceeaşi poziţie, copleşit de amarnicile păreri de rău, sorbind ca pe-o euharistie zicerile apostolului şi-ale evanghelistului. Odată cu dangătele clopotelor se arăta şi el pe drumul ce duce spre sfântul Pandu, încovoiat şi cu pasul rar.

După crearea statelor naţionale în Balcani prin înfrângerea şi alungarea Turcilor de aici, Vanioti a ieşit de sub urmărirea legii.

Ataşându-se cetelor de armatoli cari ridicaseră pe crestele Pindului bandera lupoaicei, simbol al romanităţii, s-a preschimbat astfel din haiduc de codru în luptător pentru ideea eliberării şi neatârnării naţionale. Războiul balcanic a adus pentru naţiunile mari de aici libertatea politică iar pentru Aromâni perspectiva contopirii treptate.

Tudor Vanoti primea, dacă nu mă-nşel, o indemnizaţie din partea statului român, pentru meritele sale de luptător, aşa cum primeau şi alţii în Tauria ca: Hristu Mihadaş, Guli Vaeni Eftimie Ciucadana, Badoia, Lagara şi Scupra, haiduc şi el înainte de-a fi armatol.

Când se ivea în fruntea horei a doua zi de paşti, era de-a dreptul emoţionant.

Faţa lui cea mereu aplecată paralel cu pământul se ridica acum senină, înfiorată în slăvi. Ochii îi pluteau în îndepărtate zări. Deodată, frunzele crude ale platanului uriaş din curtea bisericii se stârneau parcă din moarte, iar bradul argintiu îşi înfiora suliţele.

Nori albi îşi făceau apariţia de după piscuri purtaţi de vânturi fabuloase, iar bătrânul Vanioti începea să îngâne atunci, cu vocea-i înţepuşată, un cântec al lor, al elementelor:

„Aprilie, aprilie, aforite.
Mai, învelit în rouă!!
Feciorii s-au îmbolnăvit.
Nu pot să vă urmeze...”

Era un moment de covârşire pentru toţi. Oamenii din horă se legănau agale, tăcuţi, cu feţele palide şi din prăpastia acestei tăceri generale se detaşa stins şi oracular, vocea cântecului, vocea lui Vanioti, bătrânul.

Hora era alcătuită din brâie mari, în faţă brâul bărbaţilor, în spate al femeilor.

Partenera la rând a fiecărui bărbat trebuia să fie ori soţia, ori sora, ori o rudă apropiată, pentru a se respecta cuviinţa severă a rânduielilor omeneşti de aici, dar cu bătrânul Vanioti se făcea o frumoasă excepţie: în fruntea horei femeilor, în această clipă solemnă se înfăţişa ruşinată şi strălucind de fericire, cea mai tânără fecioară a locului.

După ce bătrânul intona tremurător primele versete, păşind grav în neputinţa lui, cu batista fluturată-n aer, melodia era reluată cu putere de către corul bărbaţilor şi după dânşii de către corul femeilor cu vocile lor strălucitor vibrătoare ca nişte săbii, ori înalte văpăi reci.

După acest ceremonial apăreau lăutarii ţigani, cu veneratul de toţi păstorii Niculuş în frunte, la vioară, care cânta tot timpul cu privirile adormite şi capul culcat pe sânii

viorii, urmat de Nuli şi feciorul său, ţinătorii de ison, mai indiferenţi, cu alte două viori, după primaş, şi de Hristu, cel care ţinea la ureche cu serioasă diferenţă daireaua, lovind într-însa acrobatic cu mâna dreaptă.

Lovea succesiv şi repede, când cu degetele când cu călcâiul palmei, imprimând astfel ritmul jocului, mai cu osebire pentru cei stângaci întru chinestezia coregrafică, pe care îi îndemna în mod special, privind la ei stăruitor şi ajutând bătăile din dairea cu mişcări asemenea din cap.

Şi hora dăinuia până târziu la ora prânzului, reluată fiind după slujba de vecernie, până târziu, la scăpătat.

Partizanii cauzei româneşti erau mai mândri în aceste zile decât grecomanii, pentru motivul că la biserica românească, în a doua zi de Paşti, la slujba de după prânz, apostolul era cetit în şase limbi: româna, franceza, germana, engleza, italiana. Greaca era exclusă ostentativ.

Cu toate că enoriaşii nu pricepeau nicio iotă, această paradă a cunoştinţelor se făcea pentru a dovedi ascendentul cultural al învăţătorilor români faţă de cei greci.

Şi nu era glumă: Bătrânul Nicolae Nibi, directorul şcolii noastre, despre martiriul căruia vom mărturisi mai târziu, citea şi vorbea curent trei limbi: franceza, italiana, germana (greaca n-ar fi vorbit-o nici sub ameninţarea morţii), Ion Bargiuma scria, vorbea şi traducea din engleză, germană şi franceză, iar Guli Caiagiu, cel mai tânăr dintre ei, cunoştea numai italiana, vorbind cel mai bine greaca, despre care lucru din prudenţă şi oportunitate, nu făcea caz de dispreţ ca ceilalţi. O vorbea chiar cu plăcere la cafenea, unde juca cărţi cu învăţătorii greci şi polismanii. Absolviseră toţi trei liceul român din Bitolia unde îşi însuşiseră o frumoasă pregătire intelectuală, iar primii doi fuseseră şi prin America vreo câţiva ani, unde deprinseră engleza şi germana.

De altfel era o trăsătură specifică Taurienilor şi în genere aromânilor, înclinaţia spre cultură şi învăţarea *(*limbilor străine, virtute cu care ei se mândreau între oameni.

Îmbrăcaţi ceremonios, domnii învăţători citeau cu intonaţia rară, sacerdotală apostolul în trei şi patru limbi

spre mirarea ciobanilor care rămâneau cu gurile căscate.

— „Bre, bre, ce ţi-i şi cu domnii ăştia”, ziceau ei şi se închinau cu mare stângăcie.

Pe la începutul lunii mai, pe drumurile ce suiau dinspre Tesalia, se ridicau zvonuri de clopote şi tălăngi şi, la câteva zile după aceea, pulberi se ridicau la orizont, iar măgurile şi păşunile Tauriei înnegreau şi înălbeau de revărsarea turmelor mari de oi.

Lătrat de câini fioroşi şi nechezat de cai buiaci spintecau tăcerea solară a văzduhurilor. Pe locurile rezervate culturilor agricole, plugurile (aratrele pe limba aromânilor) răscoliseră de mult scoarţa reavănă, cu arome de viermi şi oseminte vegetale, a pământului.

Am văzut, am ascultat şi-am simţit în fiinţa mea toate acestea câte le scriu, dar le simt, le văd şi le aud statornic acum în ultima margine din ţinuturile memoriei, învăluite-n părelnice neguri şi zăpezi, în părelnice povârnişuri solare.

O carnală mireasmă verde de-o grea senzualitate te îmbia peste tot, şi alta, de aur ars, în văzduhuri, te ademenea spre înălţimi.

Vara trecea voluptuos dominată de-o putere ascunsă, primitivă, păgână, la început, apoi arsă de sete şi de caniculă, saturată de miresme tari de răşină şi de graminee răscoapte, între seceratul ogoarelor şi între prepararea vestitului caşcaval, la stânele de sub măguri.

Cumplite ploi se abăteau la răstimpuri peste trupul crăpat al pământului ca şi peste pădurile care acuma se desfătau înfiorate ca-ntr-o îndelung aşteptată îmbrăţişare.

Urma treieratul snopilor pe ariile gospodarilor, situate la marginea comunei.

Se curăţa bine aria de ierburile şi buruienile crescute printre lespezi, se astupau porţiunile curăţite, cu bălegar de boi şi, după ce aria era uscată, se mătura lună cu crengi de brad suprapuse-n chip de mătură. Se desfăceau peste ea snopii cu miros îmbătător, nespus de dulci când îi ţineai în braţe, şi începea maceratul spicelor şi-al paiului cu ajutorul, fie al cailor goniţi roată în jurul unui stâlp, fie al boilor

înjugaţi ce trăgeau după dânşii o mare şi grea sanie prevăzută pe dedesubt cu nişte custure, scoabe înfipte-n lat, şi cu bucăţi de cremenetăioase.

Acestei ciudate sănii ori sanceu, oamenii din Tauria îi spuneau ducanie.

Până ce se aşezau snopii, omul şi dobitoacele mergeau alături, scufundându-şi picioarele când în dreapta când în stânga, apoi el se suia pe ducanie cu strămurarea în mână, călătorind roată-mprejur tras de boi, îngânând un cântec şi-ndemnând cu înţepăturile strămurării greoaiele vite, cu botniţe la gură, amărâte, copleşite de soare.

După ce snopii erau bătuciţi bine, omul oprea boii într-un colţ, îşi sufleca mâinile şi, dimpreună cu soţia şi alţi inşi ai familiei, răscoleau brazdă de brazdă snopii tăvălugiţi, aducând partea de jos, nemacerată, la suprafaţă. Apoi se relua treieratul cu boii şi ducania.

Copiii alergau acolo buluc şi se rugau de lala (nenea) să-i suie în sanie. Nenea, având interes să-i ia ca să se îngreuneze sania şi să aibă putere de apăsare mai mare, dar, având şi bucurie, îi lua.

Ei se aşezau turceşte pe ducanie, între picioarele de uriaş parcă ale agricultorului, alunecând apoi fericiţi pe platourile solare ale snopilor fărâmiţaţi, până dincolo de ele, în imperiul nelumesc al verii.

Parterul casei noastre, un fel de magazie (catoie) era plin cu talare, puţini zvelte de aproape un metru şi şaptezeci, găleţi pline cu căpăţâni mari de caş, bidoane cu unt, strecurători cu telemea, atârnate-n cuie, din care se mai scurgea picurând zerul în găleţi, cu sunete şi clinchete deosebite, ca-ntr-o jucăuşă muzică răcoritoare executată la xilofon.

Eu nu mă bucuram prea mult de distracţiile din sat ale copiilor, deoarece, pe la orele 10, mama îmi punea traista-n spate şi mă trimitea la stână.

În traistă erau băbuci din tărâţe pentru câini, plăcinte, pâine caldă şi, într-un vas de lemn cioplit ce se închidea ermetic cu un capac tot din lemn, precum ceasornicele,

mâncare caldă, gătită de neveste pentru păcurari.

O dată la lună se întâmpla să duc în spate până la stână, drum de aproape trei ore, o traistă plină de sare pentru oi, ceea ce era ceva mai puţin plăcut.

Oile soseau la mulsoare pe la orele 3 după prânz, după mirindare. Se mulgeau de două ori pe zi, şi eu, de la orele 10 când porneam de-acasă şi până se făcea ora trei, aveam tot timpul să tândălesc pe drumuri şi cărări, fluierând ştrengăreşte, urmărind amuzat săgetatul păsărilor prin aer, încălcind lumea fragilor, atacând câte un stingher pom sălbatic fructifer, şi, uneori, stând la umbra pinului plângător de pe măgura Păvriilor, între foşniri line şi miresme tari, mă lăsam furat de un simţământ vag de măreţie şi singurătate, de senzuală tânjire metafizică, un fel de dor de ducă şi de zbor spre o libertate incoruptibilă, stătătoare, fără hotar.

Cântecul, răguşit deja al cucului, dădea lumilor înconjurătoare şi spaţiilor de deasupra lor, înfricoşate dimensiuni.

Peste pădurile întinse până departe, în zările de cenuşă, pogora parcă o tăcere sumbră, care te umplea de marea trufie a solitudinilor.

Şopotul izvoarelor nu se mai auzea, năpădit şi copleşit de imensa tăcere grea din jur. Izvoarele îmbiau soarele care cădea în mreaja lor ca patima unei guri însetate, de voievod rătăcitor.

Inima se făcea mică, suspinam din adâncuri cu venin, fără vreun motiv şi, nemaiputând îndura mai departe imponderabila apăsare căzută peste mine şi peste lucruri, – cucii se înverşunau în strigăte precum câinii la marginea unei primejdii, – mă ridicam şi continuam drumul, înfrânt şi umilit de duhul necunoscutului şi-al negrăitoarelor singurătăţi.

Ajuns aproape de stână cercetam timpul, ca să mai pot zăbovi de unul singur la vreo altă umbră, la vreun alt izvor, cu alte licăriri, alte şoapte, alte miresme.

Cercetarea timpului se făcea astfel:

Stăteam drept în picioare pe loc neted. Prindeam în obiectiv propria-mi umbră, fixând un semn acolo unde ea se termina. Măsurăm cu pasul, şi dacă lungimea umbrei era mai mică decât trei tălpi, puteam să hoinăresc în continuare, pentru că până la mulsoare mai era vreme.

Apropiindu-mă de căşări, era ora când turmele veneau cu botul în ţărână din cauza căldurii, lent, din toate cele patru puncte cardinale, opream cu băgare deseamă.

Trebuia să fii cu mare atenţie la câini, deoarece, era destul să te simtă unul, căci, de îndată se năpusteau înspre tine cete înverşunate, zbucnind de pretutindeni, cu voci îndârjite şi ţepene cozi înfuriate.

Eu rezolvam impasul la iuţeală: cum auzeam primul lătrat, din câteva mişcări eram suit în primul arbore, de unde nu mă scoboram decât atunci când venea ajutorul baciului, Gulicu Samara, să mă apere şi să mă însoţească până la intrarea în stână.

Nu-i vorbă, câinii erau nişte înţelepţi. Nu se înverşunau şi nu săreau asupra decât la poterile cănite de jandarmi care adulmecau prin codri urma haiducilor, la oameni îmbrăcaţi în negru, precum şi la toţi aceia ce se apropiau de turme cu gând întunecat.

La femei şi la copii nu se aruncau... Dădeau doar de veste ciobanilor că se află primprejur atari existente, pin semne leneşe, hazlii, chiar bucuroase, dar nu muşcau.

Erau însă şi printre ei dintre aceia răi funciarmente, ca şi între oameni, câini şi căţele fără discernământ, care-ţi rupeau pulpa de la picioare cu muşcătura lor, fără judecare.

Port şi astăzi pe picioarele mele urma unor asemenea muşcături de la câini lipsiţi de înţelegere şi omenie, aşa precum port în suflet rana otrăvitoare a muşcăturii unor oameni.

A câinilor s-a cicatrizat de mult, ale oamenilor mai sângerează încă.

Pe padinea largă, împresurată de râpi şi codri întunecaţi, cu un izvor în partea de jos, lângă pădure, sub un gorun, pe padinea aceea deasupra căreia în zilele caniculare se

abăteau spre desfătarea piepturilor dezvelite – ale păstorilor, adieri de răcoare venind de pe măgura Caraili, erau trei stâne mari, iar în mijlocul ei, aşezarea baciului Purcina, cu toate uneltele băceşti şi cu magazia – săpată-n pământ, unde erau depozitate sute de roate mari de caşcaval.

Padina mirosea a lână de oi încinsă, a ferigi, jnepeni şi văzduhuri arse.

Apa de la izvor băută fie cu palmele făcute căuc, fie din cupele de lemn sobru sculptate de către meşterii – ciobani, se răspândea prin trupul şi sufletul înfierbântat ca o desfătare a vieţii. În prima strungă se mulgeau cele şase sute de mârzări ale lui Nicu, în a doua alte patru sute ale lui Iorga, într-a treia, oile întovărăşite, alte vreo şapte sute, ale lui Jugurica, Mitrachi, Balabecu şi ale noastre.

Aşa precum bisericile înconjurau satul îndeaproape, stânele făceau un alt înconjur mai la distanţă asupra – aceluiaşi sat, căci în afara căşăriilor de la Caraili, se aflau pe alte padini, cu alt nume, în alt punct cardinal, instalate alte stâne. La Carasi, spre nord-vest, te întâmpinau câinii negri de la stâna celnicului Chiraleu. Spre Piatra lui Misir, nord-vest de comună, găseai stâna celnicilor Bargiuma şi Vanioti. Pe podişurile dinspre nord, în muntele Ghion, ale lui Ciucadana şi Cunduiani. Presărate la locuri de taină, dădeai peste căşările mai modeste ale lui Casumi, Naumi, Lagara, Goţi, Zumbili, Scupra, Badoia, Şadima, Leondu şi alţii...

Restul locuitorilor din Tauria munceau, o bună parte pământul, alţii ca buciumari la pădure, foarte puţini practicau meseriile ori negoţul la dugheană.

Deşi aceştia din urmă duceau o viaţă mai comodă şi oarecum mai civilizată, câştigând bani mulţi şi cu uşurinţă, erau totuşi priviţi cu rezervă dispreţuitoare de către ceilalţi, îndeosebi de către categoria majoritară a păstorilor care nu şi-ar fi dat fetele după ei de soţii nici în ruptul capului, aceasta însemnând o ruşine şi-o decădere din rang.

De fapt, duminica, ziua când puteai să vezi întreagă comuna adunată pe podişul din Geană, bărbaţii în dreapta, femeile şi fetele, deosebit, la stânga, puteai să distingi clar

pe oameni, după ocupaţie.

Negustorii şi meseriaşii erau mai uscăţivi şi mai aduşi cumva din spate. Aveau culoarea smeadă la faţă, primii cu o privire viclean politicoasă, ceilalţi în ochi cu o mândrie blândă, rezervată.

Oameni oarecum mai firavi şi mai fără vlagă spre care fetele priveau cu grave şi undeva îndreptăţite îndoieli.

Erau îmbrăcaţi cuconeşte şi acest amănunt vestimentar îi discredita odată mai mult înaintea frumoaselor.

Buciumarii erau oameni grei, cu pălmile ca nişte lopeţi, vânjoşi, laţi în spate, cu privirea aspră, liniştită.

Se îmbrăcau decent şi curat, neabătându-se de la portul îndătinat, în haină de dimie neagră, suman negru cu găitane şi cămaşa albă, lungă până la genunchi. La mijloc şerpar lat cu brâu deasupra.

Agricultorii se purtau îmbrăcaţi la fel ca buciumarii, atâta doar că erau oameni mai arşi, înăspriţi de munca câmpului, aveau muşchii mai sârmoşi, feţele mai osoase, de culoarea humei, mâini aspre.

Mai strânşi la corp, gravi, serioşi şi severi înăuntrul lor.

Dispreţuiau în secret pe păcurari, pentru libertatea sfidătoare de care aceştia se bucurau, pentru lipsa lor de griji, pentru exuberanţa şi voia lor cea bună nestăpânite, aproape ostentative, dar nu ar fi îndrăznit să dea în vileag acest dispreţ.

În orgoliul lor primitiv şi copilăresc păstorii ar fi ripostat cu violenţă straşnică. Mânia îi cuprindea năprasnic, din senin, şi atunci izbeau orbeşte, cădeau ca fulgerul asupra cârtitorului.

Păcurarii aveau într-adevăr ceva festiv în ţinuta lor şi, cu gândul la dânşii, seminţia femeiască avea insomnii.

Zvelţi, legănaţi în mers cu eleganţă, înalţi şi atletici, cu gâtul lung, drept, fruntea sus, îmbrăcaţi în dimii albe cu găitane negre, cu sumene scurte de culoare crem, aruncate princiar pe spate ori atârnând hoţeşte, într-o mânecă, cioareci albi mulaţi pe forma piciorului, cămaşă albă de olanda, bogată-n pliuri, până din sus de genunchi, cu feţele

rumene, netede şi în ochi cu o generozitate şi strălucire înaltă, aveau în întocmirea lor, duminica, ceva distins, ceva deosebit de ceilalţi, privilegiate făpturi ale soarelui şi drumeţiei.

Odată vârâte oile-n cutar (strungă) eu, cu o creangă de pin în mână mirosind puternic a răşină, mânam pe gura strungii oile.

Bineînţeles, primele care îşi purtau ugerele lăptoase prin mâna ciobanilor, erau creaturile dracului, caprele, al căror lapte parfumat ţâşnea cu forţă sub strânsoarea pumnilor păcurăreşti, vuind în găleţile de lemn, ridicând spume de-o palmă, în care, la terminare înfundam lingura din lemn de tisă încrustată cu mărgele şi mă înfruptam copios, cu sete.

Mulgeau câte şase păstori deodată, glumind pe-ndelete, tachinându-se, având cu toţii câte un fir de mohor între dinţi ca să nu pătrundă şi să-i scuipe-n gât, în timp ce vorbesc, musca „ciui”, pricinuind urâcioase răguşeli.

Vorbeau deci, aşa, plimbând firul de buruiană dintr-un colţ la celălalt al gurii.

Oile şi caprele nărăvaşe şi îndărătnice, cari nu vreau să se supună la muls erau lovite şi uneori ţinute cu dinţii de coadă.

Mulsul odată terminat, ciobanii duceau găleţile în braţele lor albe, vânjoase şi predau laptele baciului.

Măsurătoarea se făcea cu ocaua. Baciul Purcina ţinea ocaua deasupra cazanului cel mare, zidit pe-o vatră mare, iar ciobanii vărsau din găleţi laptele. La vărsarea în marele recipient a primei ocale, grăsunul baci, meşter iscusit în prepararea caşcavalului, rostea cuvântul magic: „o mie” continuând apoi să numere normal: două, trei, patru ocale, până la patru zeci de fiecare găleată.

După ce-şi treceau în tifter (un soi de condică) cantitatea de lapte predată, aruncându-şi traistele şi talaganele pe umăr, chemându-şi câinii cu iubire fluierată, păcurarii îşi prăvăleau turmele asupra vă lor răcoroase, iar către seară peste mănoasele mirişti, răscoapte.

Parfumate pulberi se stârneau în urma lor petrecându-le parcă într-o altă dimensiune.

Iată-i, pe rând:

Todor Todoruş, flăcăul fără pereche în frumuseţe şi cutezanţă, înalt, cu bust de atlet, îndesat şi legat cu străşnicie. Nu-i chip să-l biruie cineva la lupta dreaptă. La triplul salt îi întrece pe toţi cu peste un metru. Parcă zboară. Când prinde cu mâna parcă te-a prins în cleşte, când te-a cuprins în braţe parcă te-a prins între două lespezi de oţel. Pumnul său izbeşte cu putere de baros şi prinde ca-ntr-o menghină.

Cu părul galben roşcat şi unduit, faţa rumenă, mersul falnic.

Este sfios ca o fecioară, blând şi mărinimos, având o vorbire grav melodioasă, cântând minunat din fluier, numai înspre seară. Cu toată răceala tăioasă a ochilor de culoarea nichelului, cu toate văpăile ce-i ardeau pe piept şi pe obraji, ca pe comori flăcările adâncului, chipul lui îmbrăca un aer de blândeţe şi bunătate caracteristice oamenilor dotaţi cu o forţă fizică şi morală neobişnuită.

Astfel trebuie că arăta Spartacus înainte de a cădea în captivitatea Romei, când păştea oile şi mâna hergheliile bunului său părinte, prin văile şi pe măgurile tracice ale Rodopilor.

Mânca puţin şi cu sfioasă cuviinţă. Clocotea răbufnind în talazuri de nestăvilit când i se istorisea despre nedreptăţi.

Iată-l pe Sotir, fratele mai mare al lui Todor. Mai scund, parcă mai lat în spate, dar uşor vârât cu umerii-n gât, cu stufoase sprâncene negre, părul des, creţ, negru catran, în ochi cu o privire fioros vicleană.

Când se mânia, o înfricoşată vână albastră i se congestiona, ca un şarpe lovit, pe frunte, între sprâncene.

Oare, nu aşa arăta, în tinereţile lui, Belizariu, marele oştean, de origine tracă şi el?

Era aprig, dar se înveselea uşor, cântând cu patos fie cântece de şagă, fie doine adânc cernite...

Seara, ridicându-se parcă direct din celelalte întunecimi în faţa flăcărilor şi-a jărateculuidin vatra înconjurată de văzduhuri înstelate şi de păstori tolăniţi într-o rână, recita cu

voce metalică tragic modulată, îndepărtate, tulburătoare istorii şi poveşti. Multe dintre ele erau scornite şi închipuite de el însuşi.

Bietul Sotir!

Iată-i pe fraţii Dzadzara, păstori vestiţi şi vestiţi haiduci din moşi strămoşi şi ne-am străneam, care dacă apăreau de două ori pe an în comună era mult, şi-atunci, într-o anumită taină, grăbindu-se a o părăsi cât mai degrabă în timp de noapte. Creaţiuni ale singurătăţilor dintotdeauna, silveştri, îşi chemau soţiile la iubit în adâncul codrilor ori pe creste, sub stele, având o atavică repulsie faţă de polisuri şi moile aşternuturi ale casei.

Înalţi şi mlădioşi, cu bărbi şi mustăţi amintind de Mihai Viteazul, cu privirea rece, înaltă şi demnă, aveai impresia că ascund în fiinţa lor, zidită împărăteşte şi tăcută, duhul lui Petru şi Ioan Asan, duhul de războinic celest al lui Ioniţă împărat, biruitor peste Balduin al Flandrei, şi peste alţii.

Iată-l pe Jugurica, cu faţa arsă, ascetică, ochii albaştri, fără nici cea mai vagă umbră de echivocitate într-înşii, înălţat schelet don quijotesc peste care muşchii, lungi şi aspri, încolăciţi laolaltă cu venele groase ca nişte odgoane, se constituiau pe trupul lui precum zalele.

Oile lui trebuiau să fie cele mai bine păscute, cele mai în voie, cele mai lăptoase, cele mai nevătămate de lupi ori de alte întâmplări.

Câinii lui trebuiau să fie cei mai bine hrăniţi, mai frumoşi, mai bărbaţi.

Uşor ridicol prin absolutizarea superlativă a ambiţiilor (un ridicol sublim) avea totuşi în rasa lui ceva din aurul pur al naturilor forte şi-al spiritelor înalte, pentru cari nu există obstacole, de care se izbesc ca de un perete de granit, toate tentaţiile răului.

Oameni cari, fie că se frâng, fie că rămân pe verticală, compromisul neavând pentru ei niciun înţeles.

Aëțius, tracul supranumit cel din urmă roman, care i-a umflat lui Atila cojoacele pe câmpiile catalaunice nu cred că arăta altfel, demn şi fanatic cavaler al ambiţiilor superbe.

Dar înflăcăratul Ghirgula? Suplu, ca tras prin inel, cu gâtul lung ca de mireasă şi ochii furtunoşi ca para focului.

Nu avea forţa fizică a celorlalţi dar izvora din fiinţa sa o altă putere decât cea fizică, înaintea căreia toţi – afară de Todor – câţi erau nevoiţi să-l înfrunte – se lăsau cuprinşi, atunci când îi întâlneau privirea, de-o moleşeală descumpănitoare şi deodată cedau în mâinile şi sub voinţa lui de Alexandru Machedon.

Iată-i pe fiii celnicului Nica, uşor săltând din genunchi mersul, cu un surâs veşnic pe buze, nepăsători la tachinările şi săgeţile trimise de înclinaţia firească spre umor şi şagă a celorlalţi. La toate răspundeau cu înţelepciunea zâmbetului.

Iată-i pe fraţii Nuli şi Melta Mitrachi, greoi şi crăcănaţi, cu braţele, ceafa şi măselele cumplite, scumpi la vorbă şi săraci în duh într-o vrăjmăşie neîmpăcată cu seminţia urşilor, având loc deseori în preluci încăierări corp la corp între căpăţânoşii beligerant ai coclaurilor.

Cum fraţii aceştia utilizau în loc de ghiară pumnalele ascunse în şerparele late de treizeci de cm., bătute-n ţinte, ursuzele namile părăseau lupta rostogolindu-se-n hăuri şi bombănind grele ocări pre limba lor.

Iată-l şi pe bătrânul Samara, cu bărbia răsucită puternic înspre buzele botos arcuite înăuntru, într-una stăpânit de demonul unui sarcasm sumbru.

Avea sistemul său metaforic de a-şi reprezenta lumea şi fenomenele dintr-însa. Când, de pildă, tuna şi fulgera îmi spunea în şagă: „Auzi fiule? s-au încăierat moşul şi cu baba-n cer”.

Când bătea grindina spunea că se mâncă dracii şi vârcolacii între ei de le sar din rădăcină dinţii şi măselele sfărâmate.

Era văduv de mult timp, avea către şaizeci de ani şi se afla într-un crâncen şi permanent diferend cu legile vieţii şi-ale oamenilor.

La moartea soţiei, a venit şi băiatul său de la armată să-şi vadă pentru ultima dată mama. Băiatul a plâns şi s-a jeluit. Bătrânul Samara s-a apropiat de dânsul, răsucind o ţigară, şi

zicându-i: „Nu plânge, bre. Nenorocirea este atunci când părinţii îşi îngroapă copiii şi nu când copiii îşi îngroapă pe părinţi, lucru cât se poate de firesc”.

Iată-l pe mărunţelul bătrân Paciaura, cel mai sărac dintre toţi, dar dăruit cu har de la Dumnezeu, iscusit cioplitor de şipote şi fântâni, ştiind să întruchipeze-n lemn cu toporul cu tesla şi custuri felurite gânduri şi arătări minunate.

Mâna lui smochinită, cu degetele boante, nu era oare aceeaşi mână a lui Dimitrie Paciurea, poetul himerelor şi-al hieraticelor adormiri?

Locurile şi răscrucile cu izvoare dăltuite din hotarele Tauriei îi păstrează şi astăzi ascunsă-n amintirea lor vedenia, ca pe-o zeitate.

O figură cu totul şi cu totul deosebită era celnicul Ghiorga.

Înalt şi legănat în mers, vorbind dogit, cu rezonanţe nazale, om fără stare, ţinându-se toată ziua drept în picioare, îşi făcea apariţia ca o umbră, de unde nu te aşteptai, ca un preot druid înfăţişându-se de-a lungul gardurilor de la stână.

Când nu avea de făcut chiar nimica, se lega de fiul său cel care amintea prin figura sa de Alexandru, ocărându-l amarnic pentru felul lui de-a fi plutitor cu gândul prin viaţă, pentru că visa ziua în amiază, ori dormea uitând de oile care intrau în ogoarele oamenilor făcând pagube pe care le plătea el, celnicul, din punga-i zgârcită, pentru că, în sfârşit, stătea de veghe noaptea întreagă, când ar fi trebuit să doarmă ca tot omul, cu ochii la stele.

Tânărul acesta care la ocările tatălui său zâmbea cu o augustă indolenţă, ştia multe balade, multe din ele de el însuşi potrivite, şi atunci când le spunea, cu vocea-i plină, gravă, tulburător vibrătoare, parcă rostea o psalmodie de luptă din timpuri vechi.

Nu era, oare, această voce, aceeaşi cu a lui George Vraca, răsfăţatul actor al scenelor româneşti?

Nu acelaşi soare, aceleaşi odoare, aceleaşi murmure misterioase de codru şi freamăte de ape şi-au trimis în frumuseţea ei eroică şi erotică stihia?...

Iată-l şi pe simpaticul Tanasi Badoia, măturând cu aripa

sumanului, purtat într-o mânecă, pajiştile, deoarece era mic de statură şi nepăsător la ţinuta exterioară.

Faţa lui lătăreaţă şi smeadă, uşor ciupită de vărsat, era crestată de-o gură fără profil, nas turtit şi larg subt ochii negri, răbdători, dar, câteodată însângeraţi de nu ştiu ce răzvrătire din adâncuri nebănuite trezită.

Aşa mic şi turtit la figură, era un păstor vrednic şi îndemânatic, mulgea cu o iuţeală comentată cu invidie de ceilalţi, iar când încăleca pe calul şarg, fără şea, în noaptea aceea fantastică, era de neîntrecut, se preschimba din om în nălucă.

În nopţile de vară, în clipa când luna plină se afla drept în crucea nopţii, feciorii se trezeau deodată din somn, ca aţâţaţi de nu ştiu ce daimon, probabil virtuţile de războinici nomazi de odinioară deşteptate ca prin farmec într-înşii, săreau fulgerător pe cai, stârnind o infernală cavalcadă selenară, cu chiote sălbatice peste plaiuri, mimând gesturi de luptă şi de rapt.

Cine ştie ce anume virtuţi atavice cu îndepărtat zăcământ în sângele lor îşi arătau, la îndemnul lunii, strania lor himeră.

Chipul dizgraţiat de vărsat al lui Badoia se scălda atunci într-o lumină de biruinţă şi bucurie şi, dintr-odată, ca prin farmec, statura lui mică creştea tot atât de – demnă şi înaltă precum a soţilor săi de-o seamă cu el.

Iată-l şi pe tata, cu mustaţa aprinsă, părul negru inelat, privirea cruntă şi ironică, vrând parcă să blindeze o bunătate şi-o naivitate pe care el le considera lucruri atât de fragile pentru un bărbat încât socotea că-i o ruşine divulgarea lor; tata, cu mersul mândru, ameninţător, cu firea-i care atrăgea puternic şi care, când te avântai spre el, te oprea la distanţă, cu răceală grea.

Mânându-şi turmele cu aceleaşi îndemnuri, dar cu tonuri şi modulaţiuni diferite, păstorii erau urmaţi de cetele câinilor care-şi însoţeau stăpânii, sumbri şi liniştiţi, cu mers ferm şi solemn:

Uite-l pe Caragioli, cel mai miţos şi lat în spinare ca o şea.

Nu se supăra pe mine când mă suiam pe el călare.

Uite-l pe Hamiti cel cu blana de lup şi coada învârtită colac pe spate.

Uite-l pe Daveli al nostru, gri deschis, cu pieptul alb, vocea înflăcărată, cel mai bun şi mai înţelept dintre toţi.

Alături păşeşte exuberant fratele său, Semo, alb şi cu ochiul drept pătat cu negru, ceea ce-l făcea din cale afară de fioros, vicleanul şi nestăpânitul Semo, ţâşnind ca năluca, fără să latre, fără veste, fie asupra jandarmilor, asupra lupilor, fie asupra urşilor.

Iată-l pe bătrânul şi morocănosul Bichir, cel năpădit de scaieţi, cu coada retezată de la rădăcină de arăta ca un urs, iar când dorea să-şi arate starea de bucurie îşi mişca întreagă partea dorsală a corpului cu rărunchi cu tot.

Iată-l pe lungareţul Turcu, falnic şi juvenil, cu coada lui ca un penaj somptuos pe coifurile troiene, alături de maică-sa, Murga, cea năpârlită şi cu cap de leoaică, amândoi cu blana suflată parcă în cenuşi şi funingini, mereu nedespărţiţi, incestuoşi.

Taciturnul, crudul, năprasnicul Dabura, cel cu dinţii într-una rânjiţi în afară, ochii bulbucaţi, stăpâniţi de-o dispreţuitoare noapte, cu nasul cârn, răsucit în sus ca la porcii yorc.

Greţoasă arătare! Spurcată dihanie! De unde împlânta dinţii, unde apuca cu fălcile lui pătrate, cumplite, nu-l mai puteai lua nici să-l fi tăiat în două cu toporul, decât doar dacă-l smulgeai cu hălci şi cu mădulare cu tot de la victimă.

Iat-o, în sfârşit, şi pe jucăuşa, harnica din cale-afară, năbădăioasă, mărunţica Baiadera. Era atât de drăgălaşă că ai fi iubit-o ca pe-o fetiţă. Aspră şi iute era, ca o viperă. Guralivă noaptea-ntreagă.

Toată se rupea şi se sfărâma când adulmeca, ori la ce depărtare, vreo jivină răpitoare de oi.

Odată, într-o noapte, înfipse dinţii în crupa ursului, şi până când acesta să se întoarcă asupra ei ca s-o înşface ori să arunce după dânsa cu cioante, Baiadera a dispărut între brazi ca o veveriţă.

O, doamne, de i-aş mai putea vedea odată. De-aş putea să le mângâi blana, să mă uit în ochii lor mut de fericire, să-i încalec, să-i chem din adânc.

Vocile voastre, făpturi pierdute, dureroase năluci ale basmului de atunci, răsună şi-acum în sângele meu, peste vetrele lui primordiale.

Arătarea voastră fugară împodobeşte cu lumină rece zarea întunecatelor mele vegheri, îmi îmbărbătează deznădejdea, îmi redau mândria şi încrederea-n mine.

Binecuvântată fie ţărâna care v-a mistuit trupul, fericite stelele care-au mângâiat privirea voastră, înainte de-a aluneca în moarte aşa cum alunecă aştrii căzători în noapte.

Strigă cineva în pustiul din mine, ori o umbră rătăcind adânc în memorie invocă dezlegarea?...

Naaa, Vede! Naa, Aude! Naa, Greul Pământului, Uşurelul Vântului...

Din înfricoşate genuni năluca voastră săgetează spre mine, strigând intens, prelung, într-o ultimă bucurie reînviată.

După ce padina căşărilor rămânea goală şi liniştită, o tuleam şi eu grăbit înspre casă, rămânând la stânele de la Cara-Ili doar meşterul Purcina şi cu ajutorul său, ca să strângă caşcavalul, să-l pună-n strecurători şi-n forme, apoi la presă, să bată smântâna din marile talare ca să extragă untul, să facă ordine şi curăţenie spălând cu apă fierbinte şi şomoioage de ferigi cazanul, găleţile precum şi toate celelalte unelte trebuitoare meşteşugului său.

După ce toate treburile erau terminate, Purcina rupea în două un mănunchi de frunze de ceapă, turna peste ele oţet, şi servea acest fruştuc cu voluptate şi sete.

După aceasta amândoi se întindeau într-o rână înaintea stânei, ascultând cu tăcută desfătare unda răcoroasă, încărcată de adânci ispite şi miresme, a înserării, şi se pierdeau, rezemaţi în palmă, cu privirile departe, până cine ştie unde.

Vreo oaie şubredă, şchioapă, – ori, poate, altceva, – rămasă de turmă şi ascunsă de muşte şi căldură în cine ştie

ce răzor umbros, ieşea acum la păscut, sunând misterios din tilingă.

Eu mânecam spre sat plutind parcă în oceanul verde gălbui, verde argintiu, vâslind liniştit prin văzduhurile arse şi învăluite-n marea liturgie a serii.

Izvoarele la locul unde adăstam în răstimp erau ochii ce-şi vărsau asupra mea iubirea îndelung dorită, recele sărut pentru un însetat.

Ajuns acasă îmi strigam prietenii, mă lăudam c-am fost la stână şi c-am muls şi eu alături cu mătricarii la poarta strungii.

Apoi cotropeam în stoluri pomii şi acopeream până târziu, la ivirea carului mare pe cer, liniştea comunei peste care plutea un miros pătrunzător de plevuri de la arii şi de pulbere a nopţii, cu lărmuirea noastră.

Urmau serbările de Sfânta Marie Mare, 15 august, protectoarea păstorilor, care durau trei zile, când puteai să vezi venind în Tauria oaspeţi din Paltin, Amer, Aminciu, Baniţa, Pericoli, Avdela, Viloni, precum şi copaciarii din Monahit, Cipriu, Bozova, Zalova şi Zâpandz.

Cel mai dat naibii dintre toţi oaspeţii era micuţul şi mereu frumos dichisitul Djuvara, om scuturat şi năprasnic, leneş dar mereu în ţinută de sărbătoare, prieten al casei noastre, de la cătunul Baniţa.

Era frumos şi darnic iar eu îl admiram mult deoarece îmi plăcea ţinuta lui semeaţă şi demnă, ochii lui strălucitori şi generoşi şi, mai ales, deoarece auzisem că tremurau la auzul numelui său jandarmii, având el apucături de fur şi de haiduc.

Vorbea un dialect grecesc rudimentar ceea ce în ochii mei îl făcea fioros şi enigmatic.

Dar prezenţa cea mai atrăgătoare dintre toate era a paltiniotului Toli, bărbat falnic şi frumos precum cei mai frumoşi artişti de cinema, cu o soţie lângă el ca steaua în adâncul azurului, frumoasă de neiertat, să-i tai capul, nu altceva, aşa cum bine spunea bătrânul Samara.

Erau ucişi cu prilejul acestor zile zeci de batali, zeci de

noateni îngrăşaţi cu iarbă de munte şi alte zeci de oi sterpe, spre îmbelşugarea mesenilor.

Se goleau câteva damigene cu rachiu şi reţină, băutură grecească chihlimbarie şi amăruie, se deşertau câteva butoaie de vin roşu, aborigen.

Sărmanilor lăutari din Tauria li se isprăveau strunele de la viori, li se depăna, rărindu-se părul de coadă de cal de la arcuşe, li se termina şi sacâzul, iar lui Ghiftu Hristu, cel care izbea în dairea i se făceau bătături la degetele de la mâna stângă şi-n podul palmei drepte.

* * *

După aceea adierile îmbătătoare ce veneau dinspre sud şi sud-vest aduceau şi strecurau în nări săgetătoare miresme de vii însorite (mosc, tămâie, ambră, busuioacă), iar, alte adieri, mai perfide, infiltrându-se felin de-a lungul văilor muntoase, aşterneau în inimă ca şi-n singurătăţile mute dintr-însa giulgiul înfiorat al brumelor, stârnind întunecate nelinişti, precum şi-o înveninată tristeţe ce nu-şi găsea astâmpăr, nici lecuire, ori încotro ai fi mânecat.

Mai târziu se culegea porumbul, strugurii... Dumnezeule, ce zile de aur şi ce nopţi! Se aprovizionau familiile cu lemne de stejar şi cu zadă. Aceasta era rădăcina de pin îmbibată cu răşină care ţinea loc de petrol în casa omului, răspândind prin odăi un miros de liturgie şi de nuntă absconsă. Limbi înveninate de flăcări pe trepiedul din mijlocul vetrei se agitau, ieşind grăbite pe horn.

Se asigura frunzarul necesar pentru hrana celor câteva oi şi capre ce rămâneau pe lângă casa insului sărac, începea şirul de nunţi, se făceau măsuri pe ogoarele şi viile taurienilor pentru îngrăşarea pământului, cu care prilej nevestele din Tauria se luau la întrecere care anume să vie la păcurari cu plăcintele cele mai gustoase şi mai albe, care cu vinul cel mai vârtos, iar după ce toate acestea se

terminau, începea marele exod al turmelor înspre Tesalia, unele comune aromâneşti se transmuteau cu familii cu tot pentru iernat.

Acest exod avea fastul şi fenomenologia sa:

Întâi, se iveau, într-o dimineaţă, pe culmi, zăpezile.

Deşi coborâţi cu turmele mult în partea din jos a hotarului, în mirificele padini şi poieni aşternute cu iarbă tomnatecă, măruntă, fragedă, cu gust picant de brumă de la Volotupă –, multe cupii îşi făceau mas pe ogoarele din imediata apropiere a satului, – deşi prin aceste părţi frigul se făcea simţit mai târziu – în noaptea când neaua îşi instala într-o misterioasă tăcere corturile pe creste – păstorii simţeau că ceva se strecoară pe furiş în sângele şi măduva mădularelor, o altă umbră rece, şi atunci se chirceau instinctiv sub tămbările din păr de capră brumării.

După ce zăpezile înălbeau zările de sus, apariţia soarelui era de un galben apoteotic, iar azurul te ameţea de-atâta puritate şi profuziune.

Subt aceste zodii cu stătătoare străluciri albe, galbene, albastre, într-o vastitate şi-o elevaţie imobilă, în aceste spaţii şi tării de totdeauna ale Tauriei, răsuna, într-o zi, către amiază, zvon îndepărtat şi adânc de clopotniţi şi de mişcătoare bazilici nevăzute...

Pe la ceasurile zece treceau caravanele: cai, mulări şi catâri, ducând cu sine toată gospodăria şi familia omului.

Femei tinere, femei bătrâne, acoperite-n negru, având doar ochii şi nasul la vedere (bătrânii mergeau pe jos însoţind coloana) copii, găini, velniţe, cergi şi covoare, obiecte de menaj şi, pe câte un catâr înţelept, între plocăzi albe a căror căldură tandră, a căror adâncă puritate te rănea de departe, îşi purtau frumuseţea pământească şi arătau feţele dureros de strălucitoare, impenetrabile-n mândria lor celestă, fecioarele.

Răsunetul clopotelor şi-al tălăngilor ce se ridica festiv parcă din mişcătoare temple solare, străbătea, atunci când venea dinspre Pericoli, Avdela, Samarina, podişurile dezerte de la Drâsteli, iar când venea dinspre Ameru, Aminciu,

Breaza, Băiasa, Pădz, Bruzvala, Săracu, străbătea trecătoarea râului Bugazi, între grohotişurile neverosimile ale munţilor Ghioni şi Buluvard, încât, intensificat şi zbucnit în sus, răsunetul îţi dădea vedenia cum că vine direct dintre turlele înălţimilor ninse.

Nevăzute bazilici plutitoare, exod al turmelor barbare de la nord, o, Vlaho-strata!

Toţi copiii din comună eram strânşi la crucea de intrare în sat între ariile din dreapta şi ocolul ciudat, năpădit de soc şi alte vegetaţii cu frunză lată, amară, al bisericii Sf-Vinerea, din stânga.

Întâi îşi făceau apariţia, de după pintenul de pământ ce-l forma cotul acela de la apele morilor, heralzii acestei ample mişcări în anotimp, cei doisprezece ţapi jugăniţi, înalţi cât nişte mânji, supli, magnifici şi exaltaţi, ca nişte profeţi ori cavaleri cruciaţi, Balduini şi Richarzi;... cu înfricoşătoare bărbi şi priviri de Iezechili şi Ieremii, căprina de pe dânşii tremurătoare, albă, brumărie sau neagră, răzvrătindu-se strălucitor.

Tălăngile, clopotele ca şi purtătorii lor, ţapii jugăniţi, erau rânduite după armonia şi acordurile muzicale ce trebuiau să rezulte.

Astfel cei doi purtători ai clopotelor mari, lătăreţe cât foalele de la cimpoi, trebuiau să fie negreşit negri, de preferinţă bălţaţi şi cu coarnele aduse, cu fier înroşit, pe după urechi şi-apoi înfipte lung în lături ca să atingă o anume potriveală geometrică faţă de forma, dimensiunea şi tonalitatea clopotelor.

Aceste clopote aveau întocmai rolul pe care-n marile orchestre simfonice îl au alămurile adânci şi başii cu articulaţii profunde, grave, atâta doar că răsunau mai melodios şi cu rezonanţe mai înalte, tocmai din cauză că băteau sub cerul liber.

Unul apăsa până-n temelii, celălalt contrapuncta lin; aceasta era linia melodică ce o descriau clopotele başi din aramă.

Ceilalţi zece gâci (ţapi castraţi) purtând cele zece tălăngi

într-un crescendo maiestuos: falangă de trei ocale, de două 75, două 50, două 25, două, una 75, 1, 50, una, zero 75, zero 50, flancau furtunoşi şi naivi, speriaţi de faptul că ghiceau tărâm omenesc, ca nişte feciori pădureţi, pe aşezaţii patriarhi în odăjdiile bălţate, ce ţineau, în mijloc, hangul adâncurilor.

Ţapii gâci, purtători ai celor zece tălăngi, aveau cu toţii coarnele înălţate precum nişte stranii făclii, nişte săbii încremenite-n sus, cu antena-n soare şi zenit.

Coarnele erau îndreptate în direcţia dorită şi indicată de datină de la vârsta când mijeau, cu un fier înroşit, un soi de cleşte ca acela cu care-şi buclează părul cucoanele de la oraş şi, tot la această vârstă fragedă „erau mântuiţi şi de lăcaşurile bărbăţiei, aşa încât, aceşti impunători preoţi heralzi, trăiau în lenevie extatică, providenţială, vara şi iarna întreagă, numai şi numai ca să poată oficia, de două ori pe an, toamna şi primăvara, această înălţătoare liturgie a plecărilor.

Se spunea că nu este îngăduit să-i tai, să mănânci din carnea lor sfinţită, de schimnici.

Erau lăsaţi să moară de la sine, de bătrâneţe, şi-atunci îi ardeau ca pe nişte zei risipindu-le fumul şi cenuşa osemintelor peste prăpăstii.

Casele şi inimile din Tauria se înălţau parcă din temelii, cutremurate de povestea şi răsunetul acestor puternice cântări transhumante, de această maiestuoasă jale migratorie.

Urma, blândă şi supusă, procesiunea animală, greierişul asurzitor al clopotelor mici şi-al tilingilor nevăzute, de la gâtul oilor; – fremătătoare ţărână albă şi neagră – oile, binecuvântatele oi, pioni ai civilizaţiei alături de cămile şi corăbii.

Pe aripile turmelor câinii călcau sumbri şi liniştiţi, demni şi cu veghe ascunsă înăuntrul lor impenetrabil, răsucindu-se din când în când ca să privească înapoi, mascând sub această părelnică linişte starea unei bucurii şi mândrii aoreolate de fabuloase melancolii.

La alte distanţe, greu de bănuit, urmăreau exodul acesta nişte năluci surghiunite, alţi câini, tot atât de credincioşi dar nevăzuţi, pe cărări viclene, haiducii, urmăriţi la rândul lor, prin hăţişuri vrăjmaşe de poterile cănite ale apospasmatelor (jandarmeria).

Apoi zvonurile se cufundau odată cu asfinţitul în depărtări, lăsând în urma lor meteorice pulberi înalte cu scânteieri de aur crepuscular şi stăruitoare ecouri afunde.

După ce se estompau în pădurile de la Carpin şi Codru-Mare, reapăreau luminos pe măgurile Pajărilor, de unde se prăvăleau apoi pe coastele şi drumurile pietroase dinspre Grebena, altele, după ce înecau în revărsarea lor platourile aride şi văile dinspre Malacaş şi Paltin, alunecau învăluite-n soare, pe versanţii ce coboară peste câmpiile Tesaliei, spre Larisa şi Calabaca.

Când acest potop festiv se istovea, când toate ecourile se stingeau departe, se ridica deasupra Tauriei o boare rece şi amară, ca un neţărmurit suspin înfiorând-o odată cu-nserarea.

Oile din Tauria plecau ultimele, cu acelaşi fast sărbătoresc.

Deşi se aflau în ţinuturile mai adăpostite dinspre miazăzi, în acest timp, se întorceau prin lăturile îndepărtate, noaptea, pe neobservate, în părţile nordice de la Leurdă şi Pietrele lui Misir, ca, venind apoi de acolo să-şi poată face trecerea triumfală, pe sub înaltele arcade ale toamnei, prin comună.

În acest răstimp aveau loc petreceri cu vin, carne friptă-n ţest, de oaie stearpă, şi cu lăutari, nu numai cei din Tauria ci şi vestiţi cântăreţi din clarinet, sosiţi anume aici, în aceste zile de gravă tulburare a sufletului şi de solemne melancolii, de la Malcaş şi Aminciu.

Cine nu-l cunoştea pe Baulu? Când începea el să fabuleze din misteriosul instrument muzical, tenebrosul suflător, nu ştiu despre ce lume măreţ îndoliată, pe tonalităţi adânci, crepusculare, desfăşurate lent şi larg, într-o tărăgănare care apăsa şi destrăma ne-ndurător, de-ţi surpa sufletul din temelii şi-ţi venea să descarci înspre cer focuri de armă, de

ţi-l pierdea în hotarele fermecate ale unor eroice timpuri de demult, blestemate ape de dincolo de ţărmuri păreau că se revarsă peste pustietăţile de sub aştrii Tauriei, peste deşerturile negrăitoarelor stihii ale sângelui valah.

Păstori bărboşi, crâncen întocmiţi din fire, încercaţi şi oţeliţi de vitregia unui destin frust ca şi de acela a unei obârşii de soi, inşi ce considerau drept slăbiciune muierească plânsul, vrednic de ruşine şi dispreţ, ascultând bărbătească tânguire a clarinetului, tânguire parcă în odăjdii îmbrăcată şi-n hlamide barbare, lăsau să cadă din ochii lor copilăroşi la această oră, lacrimi grele, lacrimi amare, lacrimile descătuşării de istoria propriului lor trecut.

Iar Baulu, trăgând cu coada ochiului, înţelegând şi bucurându-se în sinea lui de înrâurirea taumaturgică a mâinilor sale pe clarinet, sporea puterea de pătrundere şi răscolire în negrăita poveste tragică ce se trezea ca un leviatan în sângele valah, tulburat de schimbarea anotimpurilor.

Acest suflător, având într-însul duh blestemat, cânta – prin Macedonia atâta de straniu de parcă se trezea în închipuirea ascultătorului un crepuscular râu legendar. Te ridica undeva departe, între moarte, fapte eroice şi apăsătoare aduceri aminte... Vrednic tâlmaci al întunecătorilor de dincolo.

„Ce ai sărmane platane.
De te usuci sub soare...
Cu rădăcinile în râu.
Cu rouă pe frunzare”...

Cei slabi de înger, femeile şi orăşenii nu-l îndură. Nu-i rezistă.

„Zghiară oile, aurlă câinlii.
Fug diparti, fug Armânii”...

Da, cei slabi de înger nu îndurau înfricoşata frumuseţe a clarinetului. Îl considerau funest, nemilos, blestemat, care,

precum solomonarii din vechime îşi îngăduia grava necuviinţă de a divulga lumi menite să stea sub peceţi, necuvenită uneltire asupra tainelor rânduite să stea sub tăcere, cu blestem de moarte.

Textul cântecelor era de obicei scurt. O elegie sobră, colţuroasă, plină de măreţie tragic stăpânită.

Nu se vorbea într-însul de iubire decât rareori şi-atunci cu amară cuviinţă reţinută; nu avea nimic vesel, petrecăreţ.

Totul era de-o tristeţe şi melancolie sacerdotală; gravă.

Se povestea despre lupte, moarte, munţi, ape, zăpezi; despre mume ce stau copleşite de jale şi pustietate la răscrucea drumurilor, aşteptându-şi copiii pierduţi pe decindea râurilor.

Ecouri de mâhnire îndepărtată străbăteau adesea în metaforele simple şi alegoricele ziceri larg fremătând de sensuri şi de melancolii ale stihului.

„Ia scoală, scoală, căpitan.
Di-tu somnlu-aţel di moarti.
Că vini oara tra-si fugim”...
Ş-nî țem tu loclu-a nostru...

Voi munţi grei di Grebini.
Di-Avdela ş’Pirivoli.
Puţîn şi-ni v-aplicaţ...

Un cântic ca di jali
Cântam nî oarî eu.
Şi dispuneam la vali.
Di-t-un laiu, munţi, greu.

Şi valea-ni turnă grailu.
Cu un şclimur suschiros.
Di rîsuna tut plailu
Şi muntili jilos”.

Viniri, tî mirindari

Işîrî furli-n caii
Ş’caftî pi doli cilnicadz...

Ninga-acestî oarî, ninga-acestî oară.
Că mîni va-s fugu, va mi duc diparti.
(bocet)

Cântecul avea în el ceva liniştit şi lent, o înălţătoare duritate, o eroică trezire a instinctelor bărbăteşti, o covârşitoare jale, o melancolie plină de demnitate gravă şi tragism; de robustă sfâşiere.

Şcoală-Dimitrie, schimbă-te.

Şi-mbracă-argintăria...

Când acelaşi clarinet trecea la registrul de sus, atunci apăreau aievea înaintea ochilor ascultătorului solitare piscuri ascuţite de munţi, deasupra cărora, din străfunde imperii albastre, răsunau trâmbiţi cereşti şi se arătau albe vedenii de arhangheli rătăcitori, precum şi umbre de haiduci războinici, ucişi cine ştie când, aruncaţi în râpi, nejeliţi de nimeni.

Curând, după plecarea oilor şi-a bărbaţilor, satul se aduna în jurul şcolii şi-al bisericilor, al prăvăliilor din centrul său, din platee.

În familii, la vatră, lângă firidă, bătrânii, prizând din când în când tabac de strănutat şi-nvârtind între degete mătănii din lemn de tisă ori de chihlimbar, încremeneau în câte un gând îndepărtat, o nălucire ori o aducere aminte, ca nişte statui ale orientului.

Zăpezile alunecau pe nesimţite de pe munţi în comună.

Într-o bună dimineaţă, numai ce zăreai, privind pe fereastră, cum toate zările stăteau înălbite, iar pe pomii livezilor şi-ai grădinilor poposeau cârduri mari de berze adormite...

Sălile de clasă de la şcoala românească, unde mă aflam printre elevii de frunte, cochete, curate şi-mpodobite cu tablouri înfăţişând scene şi figuri din istoria neamului, şi cu hărţi, stârneau mireasmă de ţărână sacră şi de veşminte de

voievozi.

Şcoala grecească, la marginea satului, pe o coamă de deal, lângă judecătorie şi astinomie (jandarmerie), prelungă şi cenuşie, cu sălile separate de o aşa-zisă i curte doar printr-un prag tocit, avea înfăţişarea străină a unei uriaşe şopârle culcată acolo la soare.

Era frecventată însă de mai mulţi elevi, date fiind interesele imediate ale oamenilor ca şi prestigiul limbii greceşti, propagat cu mult zel de către institutorii greci, de origine valahă din Tauria, mai zeloşi decât învăţătoarea aceea başură, venită de prin Peloponez, cu rochii strâmte pe trup ca pe-o drăcoaică...

Aprovizionate cu lemne grase de stejar, cu burdufuri de caş amestecat cu urdă, cu bidoane de unt topit, altele cu untdelemn de măsline, şi altele cu trahană (grâu decorticat frământat în lapte de oi tomnatec şi uscat la soare pe cearşafuri) având şi un tifter cu cont deschis la unul din negustorii de prăvălii: Furcheatu, Vanioti sau Scupi, familiile din Tauria aşteptau iarna cea cu sărbători jumătate păgâne, jumătate creştine, în tot cazul, foarte sobră, fără nimica dionisiac într-însele, oamenii din Tauria bucurându-se de viaţă în castitate, cumpătare şi cuviinţă, vrednici de virtuţile primilor romani, cu ninsori bogate, geruri siderale, poveşti fantastice, nopţi de spaime şi magie.

Se mai găsea, printre provizii, păstramă de capră stearpă, sloi de batal, iar pentru vitamine se găsea în casa fiecăruia câte o putină de lapte crud, fermentat, câte o ladă cu fructe uscate la soare şi un sac mare îndesat cu buruieni comestibile, adânc mirositoare, de tot soiul: lăptuci, ştevii, tarhon, lobode, măcrişuri sălbatice şi altele, fiecare cu gustul şi aroma sa, buruieni culese de nevestele şi fetele Taurei, de pe toate poienile, pajiştile, dumbrăvile, măgurile şi prelucile munţilor.

Aruncai un pumn de frunze din acestea în fiertură şi ea primea un gust sălbatic-aromitor, aburind a nuntă vegetală.

Parcă pătrundea în mădulare măduva pietretor, duhul vânturilor, văpaia soarelui, dulceaţa ascunselor taine de sub

pământ.

Pe carnetul de credite (tifter) oamenii din Tauria primeau de la negustor pânzeturi, petrol, lumânări pentru biserică şi pentru morţi, zahăr, portocale pentru bolnavi, caiete, tăbliţe, condeie, tocuri şi creioane pentru elevi, roşcove şi halva, stafide, smochine şi năut copt, fitil pentru lampă şi candelă, chibrituri (cu toate că focul se păstra sub spuză de la o zi la alta), canelă, rodii şi alte multe coloniale şi delicatese.

Intelectualii, adică, învăţătorii, jandarmii, precum şi câţiva neisprăviţi cu pretenţii, cumpărau şi ciocolată „Floca”.

Cazanul de extras rachiul din rămăşiţele strugurilor lucra zi şi noapte întruna, în mijlocul comunei, fără însă a vedea oameni umblând beţi pe stradă, acest lucru însemnând mare ruşine în ochii lumii.

Aceiaşi intelectuali jucau iarna tabinet, la cafenea, până noaptea târziu, pe un fligean de cafea, ori o bucată de rahat.

Femeile ţeseau la război pănuri, covoare şi plocăzi.

Fetele îşi pregăteau zestrea cântând; bătrânii cădeau pe gânduri aşezând în chip simbolic palma pe creştetul nepotului; copiii de şcoală îşi pregăteau lecţiile în gura mare, psalmodiind parcă, iar pe la sfinţit, când cerul era strălimpede, agricultorii, aducând de la arii nutreţ pentru hrănirea dobitoacelor din iesle, răspândeau deasupra aşezării mireasmă fermecată de câmpuri secerate, de paie stârnite şi oseminte arse.

Era ceasul biblic, când seminţia se aduna la vatră, lângă foc, în jurul bucatelor, în preajma morţilor din firide.

Iarna, unele nopţi, în casa noastră veneau fete din sat şi se strângeau roată-n jurul mamei precum luminile în jurul unei icoane.

Învăţau de la ea cântece triste, poveşti misterioase despre moarte, iubire şi tinereţe; deprindeau arta de-a porni în război felurite ţesături de covoare, de a împodobi cămeşile fraţilor lor cu pui şi desene făcătoare de miracole, mama fiind vestită, până departe, într-alte sate, pentru tainele ce le deţinea, de la bunica ei, în meşteşugul ţesăturilor, ca şi pentru iscusinţa cu care le îndemâna şi le împlinea.

Mă încântam nespus aşezându-mi capul în poala uneia dintre fecioare, ascultând de acolo înfioratele cântece şi istorisiri…

O mâhnire preacurată cuprindea neprihana fetelor.

Pe obrajii palizi, de moarte, ai mamei, tresăreau văpăi.

Ochii ei străluceau ca-ntr-o zare neîngăduită şi – priveau altundeva, într-altă dimensiune.

Uneori, spre cumplita înfricoşare a fetelor, apăreau pe uliţele satului, la miezul nopţii, vedenii… dintr-o altă lume.

Vedeniile îşi arătau dintr-odată chipul la fereastră.

De frică, mama sărea la uşă şi ţinea cu putere zăvoarele ca nu cumva să sară de la loc şi să se pomenească cu năluca rătăcitoare drept în casă, în mijlocul lor, iar fetele treceau prin firida de alături un fel de prăjină de care să se împiedice arătarea la plecare, şi astfel să-l poată vedea pe urgisit, cum anume arată la faţă.

Tânărul mort din poveştile mamei, haiducul răpus şi nejelit, războinicul ucis înainte de a fi mire, ori cine oare ar putea să fie stafia pribegită la miez de noapte, în puterea iernii?

Mă strângeam tot mai aproape de trupul înfiorat al fecioarei, mai adânc în poala ei cu mireasmă de văi descântate, nesărutate şi neumblate nici de licărul luceferilor.

La Crăciun, elevii de la şcoala românească, umblau cu steaua, o stea mare şi-mpodobită ca-ntr-o iesle din Betleem.

Cântam din răsputeri pe uliţele albe şi-ngheţate ale Tauriei de se auzea până-n stele şi se trezeau din singurătate toate tărâmurile iernii:

„Ca un glob de aur luna strălucea”…
„Steaua sus răsare, ca o taină mare”…
„Iar când magii au plecat de la craiul fermecat”…
„Am plecat să colindăm, dom, dom, sănătţăm”…

şi alte, multe aduse-n sat de elevii de la liceul român din Grebena ori de dascălii ce absolviseră şcoala normală sau

liceul la Bitolia, în Serbia, unii chiar în ţara mamă.

Urma săptămâna păgâniilor, despre care vom vorbi cu alt prilej, carnavalul de Sânt-Vasile, scoaterea tuturor icoanelor din case şi biserici, pentru sfinţire, de bobotează, când se înconjura satul cu strigăte de: „Kireleison”, pe de o parte, iar pe de alta: „Doamne miluieşte”, întrecere pătimaşă între cele două tabere: a românilor şi-a greco-manilor…

Linişte odihnitoare se lăsa până la păresimi, când se arătau peste noapte, ca furii, pentru scurtă vreme, bărboşi şi unsuroşi, trosnind de vigoare şi răniţi de-o dulce dorinţă, bărbaţii, tineri căsătoriţi, pe jos veniţi până la neveste, tocmai din Tesalia.

De 25 martie, ziua bunei-vestiri, evanghelizmolul grecilor, ziua când s-a ridicat steagul de eliberare de sub jugul otoman, tinerii din Tauria scoteau clopotele şi tălăngile rămase atârnate de grinzile din pod, se suiau pe dealurile ce împreunau comuna şi, sunându-le cu exaltare, strigau:

„Fugiţi şerpi şi guşteriţe
Că vine Evanghelizmolul şi vă răpune”…

Apoi, pornea să adie Nothul, vântul cel cald, mâncătorul de zăpezi şi desțelinătorul de ceruri, se limpezea lumea, primăvara îşi dezvelea mărinimos şi tandru grațiile, în toate zările, până-n grădina noastră, adierile de seară erau îmbălsămate ca-ntr-un doliu dumnezeiesc, ca-ntr-o nuntă săvârşită-n moarte şi iar mergea mama ca să sape ogorul de la Codrul-Mare, cu sapa aceea hapsână, cu doi dinţi de oţel lungi, împresurată de flamuri verzi, ceruri şi înalte păsări, iarăşi se-ntorcea seara acasă ostenită, cu o sarcină de surcele în spinare, având un nimb sfânt în preajma ei când se aşează pe treapta scării… şi iarăşi ne binecuvânta când găsea casa curată şi ceva cald, gătit de noi, copiii ei, pentru cină:

„Piatra-n mâna voastră,
Aur să se facă”…

Ai mei

Titlul acesta este un fel de-a spune. Ai mei sunt toţi cei evocaţi aici, oameni şi locuri, fapte şi lucruri, numai că aceştia, despre care îmi voi aminti acum, intră în cercul ce se descrie cel mai aproape în jurul osemintelor mele.

Este primul limb în care vor lua loc părinţii, fraţii şi surorile, părinţii părinţilor şi fraţii părinţilor.

Din fabuloase geografii primordiale, din neguri şi anotimpuri, cu ţundra pe umeri, un umăr mai aplecat decât celălalt din cauza traistei cu merinde şi-a vânatului cărat asupra, se desluşeşte, greoaie şi masivă, cu spetele late, statura celui mai îndepărtat străbun.

Primul care se iveşte în lumină este bunicul, din lungul şir de strămoşi, Atanasie Mihadaş, cu faţa blândă şi aspră, neînfricată şi senină, cu fruntea nefiresc de albă, părul roşcat şi ochii albaştri.

O zeitate tracică, bunicul!... Căpetenie, duhul lui, cândva, în oastea lui Phirus ori într-a lui Oroles, a lui Filip, ori Ahile.

Scurt şi răspicat la vorbă, surâzând într-una mărinimos, sobru şi cuviincios cu bunica (o chema cu: „n-auzi tu aceea”, sau: „tu stăpână”, niciodată pe nume), tenace în credinţele şi ţelurile ce-i cârmuiau viaţa, demn şi potolit între oameni, primejdios din cale-afară când îl scotea cineva din fire slobozindu-i mâinile şi amărăciunile ţinute-n hait, subt grele lespezi mute.

Avea faţa lată. Barba o făcea şi mai lată, cu stufoase sprâncene alb-aurii. Braţele ca nişte pulpe de groase, pumnii laţi şi grei, de uriaş.

Harnic şi aşezat, statornic la datorie şi la cuvântul dat, calm şi neschimbător în simţăminte, dispreţuia uşurătatea frivolă, aruncând uneori, înaintea celor care o practicau, la moment potrivit, aspre vorbe cu venin în şagă, fiindcă nu era lipsit de humor, un humor amar, auster.

Simţeam cu durere că nu mă iubeşte pe cât ar fi dorit de mult, deşi eram primul nepot după fiii săi, şi-ar fi vrut să mă-ndrăgească.

Zicea că m-am aruncat înspre partea lui Caracuş, străbunicul după seminţia mamei, năprasnicul la furie, cel clocotind de patimă, implacabil în duşmănie, nestăpânitul, veninosul şarpe, sângeroasa panteră, însetata pasăre neagră, Caracuş, cel care-a umblat în fărădelegi pentru a răzbuna o de neiertat nedreptate ce i s-a adus lui, prin uneltire vicleană şi samavolnicie.

„Ai în ochi, nepoate, mai spunea el, ceva din privirea mocnită, mereu chinuită în adâncul ei, şerpuită şi împătimită de diavol, a lui moşu-tău, Caracuş”.

Sprâncene de om pizmaş, crunte, răzbunătoare, cu deochi.

„Asemenea inşi nu pot fi iubiţi, nu au drept la mângâierile lumii şi-ale vieţii…” Se pot face doar temuţi, admiraţi, pot să te uimească prin ţinuta şi isprăvile lor, căci varsă dinlăuntrul patimii lavă ucigătoare, dar, nu le poţi ogoi întru tandră dezmierdare neastâmpărul şi mânia.

Oameni de felul acestora au capul în traistă, se spunea pe la noi, fără lege, având legea lor proprie, purtată-n pumni şi-n inimă.

Când se întâmpla să mă încăpăţânez, punându-mă cu explozie şi cerbicie pe poziţia lui „nu”, clocotind în vehemenţă neputincioasă, cu ochii scăpărând şi fulgerând, când verde şi întunecat la faţă, când cuprins de incendii, bunicul arăta spre mine zâmbind cu îngrijorare, amuzându-se amarnic şi zicând:

„Iată-l pe Caracuş”...

Vorba trecea prin mine ca o sabie rece, otrăvită.

Simţind umbra lui Caracuş că se trezeşte-n mine la cele rostite de bunicul, mă împăcăm în sine-mi, murmurând în taină, cu o ciudă copilărească, reţinută:

„Lăsaţi că vă aranjez eu într-o bună zi”. Şi i-am aranjat.

Au suferit ai mei mult şi amarnic de pe urma isprăvilor mele. M-am lepădat dintre ei, am rătăcit departe ingrat şi uitător, cu viaţa-n traistă, întocmai precum şi Caracuş şi nu

m-am întors niciodată lângă dânşii răspunzând cu nepăsare nemiloasă la aşteptările lor îndelungi.

Înţelegându-şi, cu mare seriozitate, îndatoririle faţă de viaţă, bunicul Atanasie s-a străduit, a agonisit şi-a lăsat alor săi, la moarte, ca orice om cinstit, o casă mare, cu trei odăi şi trei magazii la parter, pentru fiecare dintre băieţi câte una, curte pavată cu lespezi, grădină cu pomi fructiferi, salbe cu lire turceşti pentru fete şi nurori, a cumpărat două table de pământ bune, cele de la Codru-Mare, şi-au mai rămas, pe urma vredniciei sale, 340 de oi cari s-au împărţit mai târziu între fraţi, în fălcări egale.

Fetele din Tauria nu aveau drept de moştenire asupra averii părinteşti.

Zestrea alcătuită din haine, plocăzi şi covoare, puse-n lăicere frumos împodobite, reprezenta, mai degrabă, un fel de danie, iar cheltuielile de nuntă, o datorie de onoare pentru părinţi.

Cel ce voia să întemeieze familie, trebuie să fie capabil s-o aşeze, s-o întreţie, s-o merite; şi s-o chivernisească cu demnitate şi pricepere.

Bunicul a luat-o pe bunica de soţie nu atât pentru că se trăgea din familia Peristeri, oameni avuţi şi foarte îndemânateci în ale negoţului, ci mai mult pentru statura ei mândră, pentru că era albă şi sprâncenată, pentru că în şirul ei de înaintaşi nu s-a pomenit să fi existat vreun netrebnic, smintit sau bolnav.

Aşa că, a murit bunicul meu întru slavă, tânguit de fete şi nurori, purtat pe braţe până la groapă, cu frunţile cernite, de ginerele şi feciorii săi.

În semn de respect, Papa Nicola, preotul grec, şi-a călcat pe inimă catadicsind să vie şi să stea alături de preotul român, lucru nepermis, cu păcat, la ceremonia înhumării, fără ca să fi fost poftit, din pură smerenie şi consideraţie faţă de cel care a fost Atanasie Mihadaş, monumental în modestia şi omenia lui.

Peste casa noastră s-a lăsat ceva ca o tăcere rece.

Prin unghere stăruia o chemare înfricoşată, o voce

săgetând de dincolo de timp.

Familia noastră a prosperat, mulţi ani după aceea, întocmai ca pe timpul când trăia bunicul. Burdufurile cu caş şi urdă se răcoreau în adâncul pivniţei, ca nişte pui de bivoli, bidoanele cu unt şi telemea aşteptau s-o pornească, încărcate pe sumarele cailor şi-ale catârilor, spre târgurile de la Grebena şi Ianina, roatele de caşcaval stivuite aşteptau timp prielnic pentru a fi preschimbate-n aur.

Caşcavalul pregătit de bacii din Tauria ajungea până în restaurantele lui Belzebut de la Viena, Budapesta şi Paris.

Putinile zvelte, înalte, umplute cu smântână, erau rânduite mai spre lumină, având fiecare un scaun de piatră lângă dânsa.

Pe acest soclu se urca-n picioare tata, unchiul Sotir sau unchiul Todoruş, uneori chiar Eftimia, viteaza lor soră, şi băteau smântână cu un sfârlug cu coada lungă, până se alegea untul, alb şi dolofan ca un berbece.

Uneori încercam şi eu, cu puterile mele, să lovesc în smântână cu sfârlugul, dar nu izbuteam să ating baza putinei, oboseam de grabă, împroşcând cu smântână de jur-împrejur şi stropindu-mă, de sus până jos pe haine.

„Nu iese om din tine” scrâşnea tata asupră-mi. Unchii mei însă mă tolerau şi mă încurajau silindu-se binevoitori să mă deprindă şi pe mine cu meşteşugul extragerii untului prin lovire, din smântână.

Ceea ce rămânea după alegerea untului, zara, proaspătă şi răcoroasă, cu minuscule cocolaşe de unt plutind înăuntru, era oferită, în căni de lut, de către femei, eu însumi luând parte deseori la acest ceremonial al daniei, oamenilor nevoiaşi din comună, vecini, rudenii sărmane şi altor familii ce, neavând oi, duceau dorul acestei înviorătoare băuturi.

Acum cârmuia casa fratele cel mai mare, adică tata.

Toţi îl respectau cu supunere dreaptă. Însăşi bunica.

De când a rămas singură, bunica stătea la firida de lângă vatră, unde bătrânul ei om îşi ţinea odinioară plosca cu rachiu, din care sugea, la răstimpuri, câte o înghiţitură, când simţea că i se moleşeşte făptura şi i se întristează sufletul...

din când în când suspina cutremurată de un gând, nu îndrăznea, mai bine zis renunţase de-a mai băga de vină nurorilor ce de-abia aşteptau să intre-n harţă cu dânsa.

Era mândră-n cugetul ei de frumoasa autoritate de care se bucură tata, vrednic urmaş al lui Atanasie. Într-adevăr, tata a însurat pe cei doi fraţi mai mici, Sotir şi Toduruş, făcând oficiu de socru mare, după datină, care-i stătea foarte bine, şi-a măritat-o pe sora cea mai mică, femeia trupeşă, învăpăiată la faţă, obişnuind să cânte în timp ce lucra (la spălat, ţesut, măturat, deretecat) cu o voce puternică şi cristalină, înalt străbătătoare, de războinic fără prihană.

Cu toată smerenia şi resemnarea în care se refugiase în ultima vreme, am văzut-o odată totuşi pe bunica ridicându-se dreaptă ca o implacabilă statuie a justiţiei, lovindu-l pe tata peste obraz, înaintea noastră a tuturora, pentru motivul că venind el acasă uşor ameţit şi pus pe şugubii, s-a purtat uşor indecent şi necuviincios cu mama.

„Netrebnicule, s-a răstit autoritar bătrâna, asta-i purtare de bărbat? Aşa te-am învăţat eu”?...

Între bunica şi mama, trebuie spus că nu existau relaţii de mare cordialitate.

Odată cu intrarea în familie, însă, a acelei femei scunde şi tuciurie, neagră la maţe şi-n, cerul gurii, ciacâră şi tăinuitoare, dospind înăuntrul ei într-una otravă, unica fată a lui Costa Ciufa, soţia lui Sotir, fratele mijlociu, acesta a intrat ca fermecat subt înrâuririle ei pizmaşe, începând încetul cu încetul să cârtească strecurând ideea separării între fraţi şi-a împărţirii averii rămase de la bunicul.

Discordia odată semănată, oricât de dosnic şi-n secret, a început să dea colţi şi, înainte ca aceşti colţi să devină incisivi, tata, sfătuindu-se cu bătrânii din sat, asistat de aceştia, a procedat din timp la împărţirea casei, a pământului, a oilor.

Ce zi tristă a fost aceea!... Zi cernită pentru toţi dar, mai cu seamă, pentru sărmana bunică.

În timp, ce feciorii ei trăgeau la sorţi asupra părţilor de avere rămasă de la vrednicul ei om, în curte, de faţă fiind

femeile lor, ea privea pierdută în întunericul din firidă, zâmbind îndurerată unei năluci.

Neamul Mihadaşilor era numeros şi puternic în Tauria. Un mic trib format din patru familii. Mihadaş, adică Miha al lui Dasiu, sau Miha, daşlu. Numele de Dassiu e de origine tracică, cu doi de „s” la Traci, cu unul singur la Iliri, iar „daşlu” în limba aromânilor înseamnă, dragul, iubitul.

Cea mai numeroasă dintre familii era a lui Atanasie, bunicul meu. Urma familia Hristu Mihadaş, primarul comunităţii româneşti din Tauria, un fel de Nichifor Coţcarul, cu vederi largi şi viclene, pantofar destoinic şi luptător dibaci, la timpul potrivit, cu arma-n mână, pentru cauza românilor din Macedonia. Şi-a purtat băieţii şi fetele la şcoală făcând din ei profesori şi învăţători, pe unul, tehnician fruntaş la fabrica de avioane din Bucureşti.

Costa Mihadaş, înaltul şi războinicul Costa, spaima munţilor şi-a vecinilor Amerani ce obişnuiau să treacă neîngăduit cu oile pe teritoriile Tauriei.

Indiferent de era ziua ori noaptea, braţul lui Costa cădea asupra lor năprasnic, prăvălindu-i, cu oi cu tot, ba chiar şi cu câinii care urlau de mânia lui ca de o urgie a Satanei, peste versanţii ceilalţi ai muntelui Bălţilor.

Vasile Mihadaş, om masiv, bun şi darnic de parc-ar fi dispus de întreg avutul universului, râzând ca un sfânt când nevastă-sa îl ocăra pentru dărnicia lui nesăbuită. Povestea, când cu mare şagă, când transportat. Toţi râdeau de el, el surâdea tuturora, debordând de bucurie şi omenie.

Uniţi şi solidari între dânşii, erau respectaţi şi temuţi, pentru francheţea, omenia şi forţa caracterului, chiar de către duşmani.

Din partea mamei am avut trei bunei şi două bunici, adevăratul ei tată pe care nu l-am cunoscut nici eu şi nici ea, unchiul şi tatăl adoptiv, care-a crescut-o pe mama, omul mărunțel, bun şi milostiv, necunoscând în viaţa sa niciodată mânia, cel care mă cuprindea în braţe şi mă strâmpea la piept cu o iubire evlavioasă, cel care nu numai că nu ar fi înjurat niciodată, dar nici măcar nu rostea numele

necuratului, gândul şi simpla rostire a acestui nume însemnând spurcăciune, fericitul Eftimie Cunduiani şi Ianuli Mitrachi, noul soţ al bunicii, vinovată după unii că şi-a părăsit copiii de dragul unui bărbat, nevinovată după alţii deoarece i-a încredinţat unor oameni cum rar se întâmplă să-ntâlneşti pe acest pământ, fără doar în legendele bibliei, urâciosul pe dinafară dar cald şi mărinimos la inimă când ştiai să-l cucereşti; bunica dintâi, femeie osoasă şi năprasnică la lucru, şi a doua bunică, dar cea adevărată, supusa, tăcuta, neţărmurit de blânda şi sfioasa soţie a lui Eftimie Cunduiani, ambii fiind aşezaţi, fără îndoială în rai, la locul cel mai plăcut lui Dumnezeu pentru neprihana şi bunătatea lor.

Singurul păcat de care s-au făcut vinovaţi trecând prin viaţă, a fost acela că nu au avut copii dar, dacă acesta este cu adevărat un păcat, atunci bunicii mei aceştia l-au răscumpărat cu prisosinţă prin ireproşabila osârdie cu care s-au îngrijit de creşterea mamei mele şi-a fratelui ei, rămaşi orfani, ca şi prin tămăduitoarea iubire cu care m-au învăluit pe mine, nevrednicul.

Binecuvântate seri ale lui Dumnezeu! Uşă de taină şi prag sfânt ducând spre lăcaşul lor umil!

Când soarele asfinţea pe munţii Zmolca, tocmai pe vârful Zâna, aşeza deasupra voastră şi-mprejurul chipului lor, nimb ceresc, auriu, semn vădit la acea oră, că erau aleşii Domnului.

Ocolul din preajma lor era pentru mine universul tuturor libertăţilor, libertatea deplină, paradisul.

Aici totul era încăduit, deoarece harul pe care bunătatea lor îl răspândea nu-ţi permitea necuviinţa, înlătura greseala, refuza fanpa brută.

Ochii lor albaştri, mai copilăroşi decât ai copiilor, uşor încenuşaţi, mereu parcă-nlăcrimaţi, fie de fericire, fie de vreo bănuită de ei vinovăţie, îmi supravegheau joaca într-o tăcere religioasă, el, precum un samaritean, ea, aievea unei mucenice.

La aria lui Ion Giufeta, pe-o lespede, la intrarea dinspre

miazăzi în comună, dormea un copil de vreo şase ani, cu faţa, mâinile, buzele năpădite de furnicile pământului.

Copil orfan de tată şi părăsit de mamă.

Oricât de atentă ar fi dragostea acelora care-au fost sortiţi să-i îngrijească, copiii orfani trăiesc o jale-a lor, ce-i urmăreşte viaţa-ntreagă.

Oricât de mare ar fi bunătătea şi înţelegerea acestora, copiii preferă asprimea părintească, tânjind cu nostalgie instinctivă după ea. Amarnică fatalitate...

Copilul cuprins de-o durere nemiloasă de dinţi (ori de singurătate) a plâns îndelung cu scâncete şi suspinuri, până la istovire, după care a adormit adânc, ca-n moarte.

Nişte scaieţi pe dâmb îşi făceau semne ciudate... Păpădiile îşi risipeau în vânt beteala nunţilor arse, jnepenii dădeau miresme amare şi îmbătătoare...

O fetiţă, mai mare ca băieţaşul cu vreo câţiva ani, desculţă, păr negru ca fruntea iadului, faţa arsă de soare, cu ochii de un albastru otrăvitor, alerga pe dealuri strigând...

Întreba de trecători plângând, se oprea pe loc adresând scurte şi săgetătoare apeluri către maica preacurată ca s-o ajute să-şi găsească fratele pierdut şi să-l ferească de nenorociri: cădere-ntr-o râpă, înec, muşcătură de şarpe, ori răpirea de către căpcăuni cu pierderea-n văgăuni blestemate, făcea mâna pâlnie la gură şi iarăşi îl chema...

Şi l-a găsit adormit acolo, în aria lui Iani Giufeta, cotropit de somn şi de furnici.

Le-a alungat în lături cu grijă gingaşă, să nu-l trezească, şi mângâindu-l cu nespusă fericire şi tristeţe pe frunte, îngâna:

„Frăţiorul meu, frăţiorul meu sărman”.

Acest copil frumos, cuminte şi nefericit care-şi dezmierda fratele oropsit, era să fie, cu ani mai târziu, mama mea. Această fetiţă arsă de soare, desculţă şi cu ochii albaştri, cu părul negru, avea să fie mama mea; aceasta era mama.

O fată strălucind de frumuseţe şi puritate, de îndemânare şi voie bună, alergând ca o suveică prin camere, sărind ca o veveriţă, din curte, sus, în camere, din camere iar în curte, din curte în grădină şi de-acolo la război, lângă mătuşa, ca

să deprindă iute arta scoarţelor şi-a covoarelor, mângâie şi însenineză bătrâneţea a doi oameni milostivi, veghează asupra unui frate bolnăvicios şi neascultător şi învenineză dulce, până la nesomn, stihia feciorilor. Ea era să fie mama mea. Aceasta era mama.

O femeie îşi pierde primul născut. Nişte oameni nemiloşi au intrat în odaia unde ea l-a spălat, l-a pieptănat, l-a îmbrăcat în hainele de duminică, apoi l-a tânguit sfâşiindu-se mut, l-au luat la subţiori într-o cutie din lemn de brad şi l-au dus.

Femeia care implora în pustiu pe răpitori ca să-i lase copilul, oricum ar fi, chiar dacă nu mai mişcă, era mama.

Mama aceea, ruptă-n două: una plângând soarta celui nou născut cealaltă jelindu-l pe cel dus, femeia care cu aceeaşi fiinţă se bucură şi se chinuie, fericită de cel acum sosit în lume, deznădăjduită de cel pe care din nou i-l duc, tot acuma, oamenii aceia tăcuţi şi nemiloşi, la subsuoară, într-o cutie de lemn îmbălsămat, după ce în chinurile naşterii ea a poruncit să-l spele, să-l pieptene şi să-l îmbrace-n haine de duminică, această femeie asupra căreia o soartă vrăjmaşă se abate şi-o loveşte fără-ndurare, mereu, era mama.

Cine-i vedenia care vine noaptea târziu, trece pe sub fereastră tuşind, aducând sub poală totdeauna cina care i-o ofereau aceştia la care lucra în războaie? Cine pământeana fiinţă care, mulţumindu-se să roadă o coajă de pâine cu murături, lasă bucatele aduse sub poală de la străini, pentru noi, fericită simţindu-se pentru aceasta? Mama.

Cine, în clipa aceea, când eu, bolnav fiind, la miezul nopţii, am privit-o rece, fix, sticlos, a strigat cu atâta – deznădejde şi spaimă încât eu am revenit între vii, rechemat de strigătul ei? Cine a învins moartea cu glasul – ei în acel înfricoşat miez de noapte?... Mama.

Femeia care veghează asupra unei fetiţe bolnave, acoperită şi acoperind totodată cu velniţa leagănul vultureşte, întorcând capul, când la dreapta când la stânga, pentru a nu tuşi asupra adormitei, femeia care în chipul acesta a mai crescut alte două fete, singurele de pe urma

cărora a avut un oarecare folos real, care a mai pus în pământ alţi trei băieţi, de data aceasta plângând mai puţin, mai resemnată, era mama.

Frumuseţea strălucitoare şi vitalitatea de odinioară ajunseseră o ruină, o raclă în care mai pâlpâia flacăra palidă a unui foc ceresc.

Îşi trăgea de la gură, reducea din porţia fetelor, ascundea de tata, numai pentru mine, marea ei mândrie şi nădejde.

Mă iubea cu un fel de durere disperată, mereu în stare de alarmă, de panică.

Din şase băieţi, câţi a avut, am rămas doar eu, buruiana rea, oblăduitul de puterile ascunse-n întuneric.

Când trebuia să ies în lume, mă descânta în toate chipurile, ca să nu fiu deocheat de cineva, iar când mă primenea, trecea prin haine, înainte de a le pune pe mine, un obiect de fier, de regulă cleştele de prins cărbunii de pe vatră, şoptind cu acest prilej formule magice ca să devin tare precum fierul.

Ochise deja pe fata care trebuie să-mi fie, mai târziu, soţie.

Era frumuseţea cuminţeniei întruchipată aievea, Puşa, fata lui Naumi, cel care avea pământuri de aur la Cornu şi Căldăruşa.

Mă vedea, în închipuirea ei, învăţător în sat, alături de Nicolae Nibi, Ioan Bargiuma, Ion Caragiu, Teli Ciumbleca, aristocraţia satului, însurat cu Puşa şi zâmbea fericită acestui gând al ei frumos.

În ajunul zilei de sfântul Teodor, punea sub căpătâi boabe de grâu sfinţite la biserică, fermecate cu post şi rugăciune, pentru ca să poată vedea în vis, peste noapte, ce-şi pusese-n gând, în cazul acesta, cine anume îmi va fi hărăzită de soţie. (Era un obicei pe care-l practicau femile şi mai cu seamă fetele din Tauria).

Şi în visul mamei din noaptea aceea nu s-a arătat Puşa, dulcea frumuseţe a cuminţeniei, aşa cum ar fi dorit, ci, după cum spunea ea, căzută-n uimire, parcă s-a deschis uşa casei noastre, şi-a intrat, învăluită-ntr-o lumină albă, o femeie cu

pălărie, îmbrăcată în alb, frumoasă la faţă, ca o stea, cu ochii, sprâncenele şi părul negru.

Sărmana mamă!... A căzut apoi la pat, timp de trei ani.

De îndată ce dădea frigul, cu prima zăpadă ivită pe creste, începea să tuşească şi tuşea neîntrerupt până târziu în aprilie, când începea să adie cald Mediteranele.

Inhala fum de la diferite buruieni tămăduitoare, se oblojea cu plastre de răşină şi pelin, utiliza ceaiuri din flori miraculoase, se consulta cu bătrânele vrăjitoare, doctoriţe ale satului – doctorii fiind departe, peste munţi, în marile oraşe, unde se plăteşte o avere pentru un examen, dar totul se dovedea zadarnic, deoarece răul cuibărit în pieptul ei îşi înteţea tot mai înverşunat tăria.

Ochii ei, strălucitor de albaştri cândva, priveau acum spre noi ca nişte răni ale unei icoane împăienjenite şi prăfuite.

Părul, negru încă şi bogat, şi-l ascundea sub basma, ca pe-un păcat amarnic.

Fruntea ei înaltă şi luminos boltită, stătea şi ea ascunsă sub maramă, ca o vinovată ispăşire.

Pe obrajii mistuiţi, mocnea încă, sub spuză, ceva din jăratecul frumuseţii de odinioară.

Odată, am cutezat, pentru prima dată, să-l înfrunt pe tata, pentru purtarea lui dură, nedreaptă faţă de mama. Mama nu s-a bucurat. Şi-a întors ochii într-altă parte rănită, privind altundeva, spre altul. Iubirea şi cinstea ce i-o purta, nu puteau fi jignite de un neisprăvit, necuviincios, chiar dacă bărbatul ei se afla în greşeală. În lumea lor, a amintirilor şi simţămintelor care i-au legat în viaţă, intervenţia mea era o neruşine.

Când noi, elevii, dădeam serbări în curtea şcolii, cu teatru şi recitări (şcoala se afla peste ocolul grădinii), ne ruga s-o aducem pe balcon, ca să poată auzi şi ea de acolo poeziile şi, auzindu-mă pe mine declamând din Alecsandri ori Riga Fereu cu înflăcărare mare, mulţumea în lacrimi lui Dumnezeu pentru atât de multă fericire cită i-a dăruit.

Mamei îi plăceau mai mult versurile în limba greacă, deoarece considera, în judecata ei, că limba grecilor este

sfântă şi nu concepea să asculte evanghelia decât în greceşte, cu toate că nu înţelegea nicio iotă.

Îi suna misterios, mai grav şi mai nobil. Avea modulaţiuni şi vibraţii mai sacerdotale, străine, îndepărtate şi mistice.

Mama era, în taina inimii ei, un fel de greco-mamă, încercând o anume jenă şi insatisfacţie faţă de peisajul culturii româneşti, oricât de stăruitor încercam eu să-i dovedesc că limba românească este mai frumoasă şi poezia ei mai săgetătoare.

Zâmbea înţelegător, rămânând neclintită pe poziţia convingerilor ei. Rămâneam veştejit, aşteptând un alt moment pentru a relua asaltul în cinstea limbii române. Şi, din nou eram înfrânt, cu un zâmbet binevoitor.

A conspirat în tăcere împreună cu învăţătorul Ioan Bargiuma, ginerele familiei Hristu Mihadaş şi cu verişorul meu Sterie, elev în clasa a V-a la Liceul român din Grebena, împotriva voinţei tatălui meu şi-a intrigilor ţesute de preotul Grijoti, ca să fiu retras de la oi şi de la argăţie şi să fiu dat la liceu.

Preotul Grijoti zicea, acasă, către preoteasă: „Tu, femeie, dacă nu-l oprim pe acest smintit de-a merge la învăţătură, într-o bună zi, ne vom pomeni că ne-a luat din mână bastonul”. Iar tatălui meu îi vorbea astfel, când îl întâlnea la cafenea ori pe stradă: „Puneţi minţile-n cap, Dumitre, ştii tu ce vrea să-nsemne să porţi un copil la şcoli înalte? Sute de mii de drahme! Sute!

Dă-mi-l mie ca argat, căci ai ajuns de mila lumii, şi ai trebuinţă de ajutorul mâinilor lui”. Şi-l mai cinstea pe tata cu încă o ţigare.

Avea popa trei feciori şi se temea de mine, de concurenţa ce le-o puteam face, dar n-a putut stăvili, cu toată înverşunarea şi viclenia lui diavolească, clarviziunea şi tenacitatea mamei care acţiona cu puterea destinului.

După trei ani aproape de ciobănie şi slugărit pe la străini, m-am întors la adevăratele mele oi, cartea.

Prin această însă, mama m-a pierdut.

Când, mai târziu, plecam din Tauria ca să vin în ţară,

mama s-a ridicat din patul de suferinţă, – doamne de unde atâta tărie? căci zăcea de trei ani, – şi-a venit să mă petreacă, până la râul de la Pietrele Albe.

Parcă venea după mine însăşi providenţa, însuşi destinul.

Când cortegiul celor ce mă petreceau a ajuns pe malul râului, mama s-a aşezat istovită pe lespede.

Eu plecam în lume, cu hainele de pe mine procurate de mama de la alţii şi ajustate, tot de ea, pe talia mea şi cu o traistă pe umăr, în care duceam nişte merinde: colaci frământaţi de surorile mele, Vaia, Cristina şi Flora, cari vărsau în copaie, sub ochii mamei, odată cu apa, şi lacrimile iubirii pentru mine la despărţire.

A stat pe lespede şi-a respirat câtva timp anevoie.

Se uita la mine cu un strigăt de bucurie tragică, încremenit în întreaga ei fiinţă.

Privea stihia apei şi se înfiora: nicio apă nu se întoarce...

Nimic nu revine acolo de unde a purces...

Niciun izvor nu vine să-şi verse răcoarea în locul de unde a izvorât.

Dar se preschimbă totul în aer şi zări transparente, în văzduhuri cu nouri, în ceruri strălimpezi...

Reîntâlnirile dintre noi se fac sus, în imperiul înalt al amintirii eterne.

Depărtarea este locul celor mai frumoase revederi.

Mă simţeam jenat şi, ingrat cum sunt din fire, dintr-un fel de mândrie stupidă, care consideră drept ruşine practica gesturilor de reverenţă şi atenţie, n-am cuprins-o-n braţe, aşa cum ar fi aşteptat, n-am mângâiat-o, i-am dat doar mâna ca unui oarecare, ca şi cum aş fi plecat pentru nişte zile, ea m-a prins în cleştele mâinilor ei moarte pe jumătate, spre înduioşarea înfricoşată a celor de faţă stătători şi m-a sărutat orbeşte: pe obraji, pe piept, pe mâini, pe ochi, pe veşminte...

Săruta pe un mort. În preajma morţii îşi săruta pe cel mai drag dintre morţi.

M-am smuls cu un fel de zvâcnire brutală, am apucat în grabă mâna celorlalţi, am zăbovit câteva clipe asupra

surorilor mele cu o tandreţe mută şi, fără a mai privi o dată înspre mama, am trecut podul de piatră ca un fugărit de cineva din urmă, am cotit după un pinten de deal acoperit cu jnepeni şi cu pâinea şerpilor, am început să fluier un fel de cântec hoinar, un wanderlied, am plutit peste alba cale lactee a Pietrelor albe, m-am răcorit intrând în templele unei păduri de pini, am ieşit în bătaia vânturilor de la Piatra Grăitoare, pe măgurile unde iarba se aşternea pământului ca să-i asculte povestea şi, privind indiferent aproape lumea pe care o părăseam pentru totdeauna, m-am simţit cuprins de un sentiment de cumplită singurătate...

Îmi venea să ţip şi să scâncesc asemenea pruncului când iese la lumină din lumea dinlăuntrul matern...

Mama a rămas acolo pe lespede. Şi cred că tot acolo stă şi astăzi, la rândul ei preschimbată-n lespede.

Dar poate că-i acasă, în ungherul ei de suferinţă; pe balcon, de unde are impresia că-mi aude paşii, că m-aude recitind, de dincolo de ocol, în curtea şcolii; poate că-i pe ogoarele de la Codrul Mare şi sapă acolo împresurată de păsări, nouri şi vânturi înalte, poate că străluceşte în stolul de fecioare adunate pe dealul ariilor sau în casa noastră, lângă vatră; poate că zburdă desculţă, în soare, pe colinele din vecinătatea Tauriei, desculţă şi cu părul ei negru lucios răspândit în văzduhuri...

Poate că-şi caută fratele rătăcit, şi-acum, când l-a găsit, îl mângâie cuprinsă de fericire şi de jale, sau poate că a venit de la sapă ostenită şi-acum stă pe prispă, aoreolată de taina asfinţitului.

Au îngropat-o, cine ştie unde şi cum ca pe-o cerşetoare...

Dacă m-aş întoarce vreodată acolo aş recunoaşte locul unde a fost depusă, chiar de-aş fi la 90 de ani, cu vederea de tot stinsă.

Am să simt prezenţa acestui loc ca pe-o flacără, am să-l aud ca pe-o chemare; o să mă ademenească precum o mireasmă a zăpezilor, o neverosimilă zare înstelată departe în adâncuri statornice.

Tata, cel mai mare dintre fraţii Mihadaş, fii lui Atanasie, era un bărbat bine clădit, uşor săltând din mers, a măreţie, cu privirea aspră şi cinic surâzătoare.

Rezervat între ai săi şi fermecător între străini, avea sprâncene stufoase, negre, încât femeile se temeau de privirea lui, gura sever închisă, mustaţa şi barba roşcate, părul negru inelat, bărbie de Cezar.

Agreat în societatea prietenilor pentru felul glumeţ de-a fi, înăuntrul său rămânea trist şi-ncrâncenat.

Era iubit, respectat şi temut.

Un arbore gros cât talia unui om era retezat din patru lovituri de topor şi nu puteau înţelege păstorii de ce în zilele când oile erau păscute de tata, veneau la mulgătoare mai vesele şi dădeau lapte mai mult ca de obicei.

Simpla lui prezenţă stârnea blândelor patrupede o stare de tihnă şi voie bună.

Ştia cum şi pe unde să meargă după ele, ca să nu le supere…

Ştia să le umble în voie.

Naiv, mărinimos şi încrezător în oameni, exploda primejdios în faţa mişeliei. Răbda şi înţelegea de glumă, dar numai până la un anume prag, peste care, dacă se trecea, te puteai aştepta la o ripostă aprigă, cu lovire.

Odată, de pildă, cu prilejul nunţii fratelui său mijlociu, Sotir, tata făcea oficiu de socru mare, după obicei, în lipsa răposatului Atanasie, tatăl lor.

Ceremonia cununiei urma să fie oficiată de către amândoi preoţii: cel român şi cel grec, mireasa aparţinând unei familii de grecomani.

La intrarea în biserică, preotul grec, refuză ofensat să slujească alături de preotul român, cerând cu hotărâre ca acesta să rămână afară.

Nici nu a apucat bine, bietul Papa Tanasi, să termine aserţiunea apostolică şi, venerabila sa barbă a încăput toată în pumnul stâng al tatii, iar fata senină a stavroforului protejereu a stat fulgerată pe loc de mâna dreaptă, aşa

precum faţa lui Bonifaciu Papă, a stat lovită cândva de mina războinicului, în evul barbar.

Avea nu dispreţ, ci de-a dreptul dezgust faţă de felul de vorbire prin diminutive şi faţă de tot ce însemna forma exterioară de alintare, aşa că biata mamă nu îndrăznea să ne dezmierde înaintea lui.

Avea un fel de a te chema dur şi batjocoritor, niciodată pe numele tău adevărat, ci potrivind poreclă, după împrejurare şi moment.

Mai târziu, hăituit de griji şi sărăcia care-şi coborâse ghearele asupra casei noastre, a devenit irascibil, impulsiv, necumpănit, blestemând totul, dând în garduri ca fiara încolţită, săvârşind greşeli ruşinoase:

Pe sora mea Vae, a dat-o într-o zi de slujnică la un boier din Tricala, oraş din Tesalia; pe mine, de asemenea, ca argat, de trei ori, ultima dată elev fiind, de liceu, în timpul vacanţei.

„Fucarlâc, mascarlâc” zice turcul, adică: „Sărăcia este o ruşine”.

O insulta pe mama cu vorbe grele, care protesta, din colţul ei de pătimire, îndurerată, împotriva unor hotărâri pripite, nedemne.

„Du-te, îi spunea, şi tu, de-ţi încearcă norocul, în America ori în Vlăhia, aşa cum o fac şi alţii”... Viţă de păcurar, din moşi strămoşi şi de haiduc, tata nu se putea închipui lucrând în fabricile americanului, nici să vândă covrigi şi bragă pe uliţele din Bucureşti.

Cuprins de furii, asupra lui şi-a sorţii, bufnea cu vorbe tari asupra noastră şi-a mamei: „Crăpaţi odată! Crapă odată şi tu, molima casei, şi daţi-mi pace”, lucru care m-a înfricoşat într-atâta încât m-a făcut să-l urăsc o bucată de timp, ba chiar, să risc, într-o zi, – căci risc era, – să-l înfrunt cu vehementă răbufnire.

Scena a avut loc înaintea mamei. Mă aşteptam să se arunce asupra mea şi să mă strivească... Mama se îngrozise... „Nemernicule şi netrebnicule”, am urlat, cu pumnii încleştaţi şi pieptul împins asupra lui.

M-am dezarticulat însă, îndată, din toate încheieturile, m-am înmuiat din toată străşnicia, cuprins de-o grea căinţă, când am văzut cum bărbatul acela frumos şi auster, mândru şi temut de toţi cândva, a aplecat fruntea, ieşind pe uşă afară, încovoiat şi oropsit ca un alungat.

M-am întors spre mama... Plângea cu lacrimi amare.

De ce ai făcut asta? Du-te, Vae, şi vezi ce face, unde se duce?"

Mă batjocorea într-una pentru poziţia mea de elev.

A te face domn, însemna, pentru el, renunţarea la demnitate, la bărbăţie; a deveni un soi de „cucon" vrednic de dispreţul oamenilor adevăraţi.

Se simţea ruşinat între oameni de situaţia mea:

„Eu n-am ce mânca şi feciorul meu vrea să se facă domn".

„Auzi femeie, spunea către mama, în derâdere, fiu-tu, ăsta, s-a domnit al naibii. Mâine poimâine, cine ştie ce va ajunge. N-ai să-ţi încapi în pene de semeţie... Hai, ridică-te din pat, du-te la biserică, să ocupi loc alături de preuteasa şi dăscăliţa, că aşa ceva ţi se cuvine de-acuma: ai, doar, fecior la învăţătură".

„Ascultă-mă, Kiră, mai bine-l retragem de la şcoală şi-l iau cu mine să mă ajute. Ştii ce va să zică să porţi un băiat la şcolile cele mari? Sute de mii de drahme, sute. Am ajuns de râsul lumii".

Mama însă tăcea, nepăsătoare la toate ocările, zâmbind fericită unui gând îndepărtat...

Tata se simţea mereu incomodat de faptul că eu mergeam la şcoală, şarjând şi biciuind într-una pe tema aceasta înaintea mamei, iar în platee, ca nu cumva să înceapă alţii cu ironiile, le-o lua înainte, autdironizându-se.

În felul acesta îşi punea la adăpost amorul propriu rănit, căci este mai plăcut să-ţi râzi de tine singur decât să râdă alţii.

Când, însă, la sfârşitul anului şcolar ziarul „Makidonicon vima" îmi publica fotografia, elogiindu-mă pentru sârguinţa la învăţătură, ca şi pentru felul „patetic şi vibrant" în care am recitat, cu ocazia serbării de fine de an a Liceului român

din Grebena, o poezie revoluţionară a poetului Costa Cristali, tatăl meu nu-şi mai încăpea în piele de mândrie.

În voluptatea mută a bucuriei, surâdea reţinut. Ochii lui parcă erau ai unui copil, strălucind în lacrimi, atunci când pantofarul Cola Pisoni, marele meu prieten, un filosof în felul său, frământat de probleme sociale şi de viaţă, citea, în auzul tuturora, cu intonaţii ceremonioase, ziarul.

Inima preotului Grijoti, al cărui băiat, fericită fie-i amintirea, căci avea suflet de poet, coleg de clasă cu mine, rămăsese corigent la matematici, se umpluse de ciudă.

Cola Pisoni, care nu prea îi avea la inimă pe preoţi, jubila, iar învăţătorii de la şcoala românească, chiar şi cei de la „elinikon scolion”, în frunte cu preotul Papa Sterie, s-au minunat şi s-au sumeţit, adresându-i tatălui meu urări de bine şi fericire pentru marea onoare ce-o făceam eu întregii comune. Nu m-a bătut niciodată, dar ştiam de frică straşnică de el... Era destul să se uite aspru la mine, că mă treceau răcorile.

M-a smucit doar de două ori, prima oară când pierdusem căpestrele de la cai şi m-a aruncat într-o râpă, după care n-am dat pe-acasă, de frică, vreme de cinci zile, spre disperarea mamei, şi, a doua oară, când m-a azvârlit într-un ungher al casei, de unde am nimerit drept în poala bunicii unde am dormit dus o zi şi-o noapte, din cauză că pierdusem un ceas frumos cu lanţuri de aur pe care tata îl avea amintire de la nişte haiduci prieteni.

Avea pe lângă alte multe ciudăţenii, una mai stranie decât toate. Se ridica noaptea târziu de sub cergă, ori la stână, de sub ţundră, se încovoia asupra vetrei, aţâţa jeratecul cu cleştele sau cu o surcea, îşi răsucea o ţigară, sorbea adânc dintr-însa cu un fel de suspin şi, după un timp, se pornea încet, ca de sub cenuşi, să cânte.

Era atâta de cucerit, atâta de înfiorat de vedenia cântecului ce venea din îndepărtate zări asupra inimii lui, într-o taină desăvârşită încât el nici nu se auzea. Un mort drag îngâna parcă din adâncul vieţii în unduirea acelui cântec.

Era de-o tristeţe neţărmurită, ca-ntr-o stingere de făclii în interiorul unui edificiu sacru, dezert.

Simţeam că mi se scurge sufletul pe melodia lui abia auzită, precum nisipul din orologiile solare.

O iubire îngropată de demult învia tămăduitor în cântecul acela. O năzuinţă vitează, frântă, îşi cânta chemarea târzie.

Ecou abia îngânat al unei dalbe aduceri aminte...

Văi acoperite de brume, zăpezi arătându-şi vedenia la fereastră, codri pustii, bântuiţi de toamnă, de tăcere şi slavă, ape străine, pulberi pe drumuri transhumante, misterioase locuri de mas, măguri cotropite de stele, creste neverosimile, şi-o amară adiere venind din văgăunile ancestrale ale memoriei, îşi strecurau stihia înfiorată în cântecele lui, crepusculare, de negură şi fum înmiresmat.

Îmbietoare făclii părelnice, aprinse ca din pământ, pe mute, părelnice morminte.

În închipuirea mea vrăjită, bunul meu tată, îmi apărea, atunci, ca un războinic fabulos care-şi cânta jalea după tovarăşii de luptă pierduţi, după o mare încleştare pierdută, singur supravieţuitor într-o zare fără de nădejde.

Ascultându-l, mama, deşi suferindă, simţea ceva ca o mare fericire, un fel de mângâiere blândă, de mândră îmbălsămare, mătăsoasă învăluire de veninuri înalte...

Stăteam cu toţii treji, cu respiraţia întretăiată, pătrunşi de vraja unui străvechi mister. Tata nu mai era tata, ci un fabulos cântăreţ aheu, din timpuri imemorabile, prezent acum la vatra casei noastre, oaspetele nopţii şi-al necontenitelor zăpezi mute din afară.

Surorile mele erau trei fiinţe deosebite una de alta atât ca înfăţişare exterioară cât şi ca întocmire sufletească.

Vae, cea mai mare, avea faţa învăpăiată, ochii albaştri ca şi-ai mamei, scundă, neobişnuit de săritoare şi îndemânatecă la lucru, cu o încâlcitură de păr roşu în cap, creţ ca la Papuaşi, încât şi-l pieptăna cu plânset şi vaiete.

Era nefiresc de darnică şi dăruia surâzând, cu o dulceaţă

care te făcea să-i plângi de milă.

O iubea pe mama cu sfinţenie, pe tata cu distinsă cuviinţă, îşi iubea şi-şi îngrijea surorile mai mici cu gingăşie şi înţeleaptă autoritate dar, cu toate acestea, marea ei slăbiciune eram eu.

Când mama aducea în casă ceva bun şi-mpărţea făcând pentru mine totdeauna parte mai mare, Vae ciugulea doar, păstrându-şi porţia pentru a doua zi, când mi-o servea mie pe ascuns.

Tata o certa pentru această nechibzuinţă, dar ea răspundea surâzând: „Nu-i nimic, tată, el este fratele meu, altul nu am.

El îmi va face zestre şi el mă va mărita pe mine. Mândria şi bucuria şi nădejdea mea este el”.

„Ai apucat şi tu pe urmele lui maică-ta. Veniţi-vă în fire, puneţi-vă bine minţile-n cap. Gândiţi-vă mai degrabă la voi.

Ăsta ne întoarce într-o bună zi spatele şi-n veci nu-l veţi mai vedea”.

Tata a fost un profet, căci întocmai aşa s-a întâmplat.

Nimeni dintre ai mei nu a avut nicio bucurie de pe urma mea.

Cea mijlocie avea faţa albă, părul negru pana corbului, era mai prostuţă dar sănătoasă şi uita de lume când se apuca de lucru.

A fost cea mai norocoasă dintre toate. În timp ce lucra, obişnuia ca şi mătuşă-sa Eftimia, să cânte din răsputeri, cu o voce cristalin răsunătoare. După ce s-a măritat, a devenit tăcută şi circumspectă.

Cea mai mică şi cea mai alintată, era naivă şi bleguţă, credulă şi supusă, cu ochii mari verzi, părul castaniu, statura dreaptă, trupeşă.

Râdea cu atâta bunătate, încât orice greşeală ar fi făcut, nu o puteai pedepsi. Această fiinţă omenească era sortită să slujească numai şi numai bunătatea. A o fi pedepsit însemna a te fi făcut odios.

Era caraghios de drăgălaşă când iarna, încotoşmănată şi cu un lemn la subţioară, venea şi ea, tipa, tipa, după noi, la

şcoală.

Nici Vae, nici ea n-au avut parte de viaţă, mai exact, puţin cât au trăit, n-au avut parte decât de trudă şi amar, bucuriile fiindu-le rare şi imaginare.

Şcoala şi primele chemări

Şcoala românească de patru clase cuprindea loc chiar în centrul comunei. Era cea mai frumoasă şi cea mai îngrijită clădire, adevărată podoabă pentru aşezarea valahilor.

Dura din timpurile turcului, când nu erau încă bine constituite statele naţionale în peninsula balcanică.

Împrejmuită cu ziduri înalte şi puternice, din piatră, strălucea dintre ele ca o bijuterie, albă, cu ramele ferestrelor albastre, acoperişul din tablă aurie.

Înăuntrul ei plutea, ca de demult, o mireasmă de pământuri călcate de războaie, de ţărâni unde s-au dat bătălii şi o tăcere sacră, cu freamăt tainic de mantii de voievozi şi oşteni străluciţi.

Se intra în curte printr-o poartă largă, grea.

Aleea care străbătea curtea era acoperită cu bolţi de trandafiri, la timpul lor galbeni, roz, roşu adânc.

La dreapta era partea din curte, rezervată pentru joc nouă, băieţilor. Aici, în colţul dinspre grădinile vecinilor, se aflau instalate şi două aparate de gimnastică, un sul şi inele.

Aici jucam noi cu înflăcărare, oină, capra, lupte greco-romane.

La stânga, o porţiune de teren mai ridicată, era partea din curte rezervată fetelor.

Acest teren cochet, jur-împrejur cu un brâu de trandafiri, parcă era o poieniţă în miniatură peste care pluteau gingaşe făpturi aeriene.

Dincolo de poieniţa fetelor se arăta grădina şcolii pe care o îngrijea cu sârguinţă şi pricepere directorul şcolii, domnul Niculae Nibi, în folosinţă proprie, cultivând roşii, mazăre, fasole, curcubetelacee şi flori.

Vişini şi piersici se aliniau văruiţi, pierduţi până-n nevăzutele graniţi dinspre miazănoapte. Când înfloreau, parcă se oficia în grădina şcolii, sub lună, un ritual voalat,

nunta unor iubiri înfiorate şi învăluite în cele mai tainice miresme.

Se intra într-un hol pardosit, unde elevii îşi scoteau încălţămintea. În clasă nu era voie să intri decât numai în ciorapi.

Sala din dreapta, la parter, era clasa I-a, condusă de domnul Giuli Caragiu. Om atent şi răbdător cu elevii, glumeţ, el însuşi copilăros câteodată, care degaja în juru-i o căldură de dascăl cu vocaţie.

În stânga, sub scară, era un fel de debara, cu o putere de atracţie misterioasă.

Acolo zăceau sub lacăt o mulţime de lucruri ca: recuzită şcolară nerepartizată, tablouri închipuind clipe din istoria neamului românesc, altele cu tot felul de animale, de prin toate continentele, din cer şi din ape.

Întreg pământul, cu tot ce mişcă pe el şi pe deasupra lui era încuiat acolo.

Când reuşeam să punem cumva mâna pe cheie, ademenindu-l şi înşelându-l pe portar, om blând şi uşor de dus de nas ca un Dumnezeu şi să intrăm într-acest straniu sanctuar, ne cuprindea un fel de frică, frica de necunoscut.

Un miros de osuariu şi de praf de cripte ne învăluia curiozitatea.

La etaj, era alt hol, cu alte două săli de lecţii, una în care se adunau clasele a II-a şi a III-a, conduse de doamna Ioana Bargiuma şi soţul ei, Ioan Bargiuma şi cealaltă, clasa a IV-a, condusă de Niculae Nibi, directorul.

În holul de sus, drept înainte, sus, pe perete, stătea surâzător chipul blând şi luminat al lui Apostol Mărgărit, îl vrednicul şi în veci veneratul întemeietor al şcolilor de limbă românească în Macedonia.

Alături, Dimitrie Cicma, figură de luptător de rasă, amintind pe Aëțiu, înalt, uscat, cu pieptul lat, numai oase şi vene puternice, cu pieptul plin de decoraţii româneşti şi otomane, cel mai de seamă fiu al Tauriei, ctitorul şcolii şi-al bisericii, căpetenie, alături de Caciandoni, Zdru, Teguiani, Scupra, Vaieni, Bumbunica şi alţii, în lupta pentru afirmarea

românismului, ucis mişeleşte pe dealurile dintre Grebena şi Valea Seacă de poterimea lui Milas.

L-au spintecat din iatagane, tăbărând asupra lui din pământ, ca şobolanii, – pe doi i-a izbit cu spada de nu s-au mai ridicat de jos după ce au muşcat cu dinţii ţărâna, – i-au smuls inima din piept, i-au apăsat-o-n gură şi l-au azvârlit, apoi, într-o râpă, să-l mistuie stihiile pământului, corbii, pajărele şi şerpii.

Alături, de-o parte şi de alta, un tablou înfăţişând pe fraţii, Petru şi Ioan Asan în clipele când ridică poporul împotriva blăstămăţiilor de la Bizanţ, falnici şi bărboşi, ca nişte păcurari ce se întorc primăvara de la iernit şi altul, arătându-l pe Ioniţă Asan, împăratul, în toată strălucirea staturii sale cavalereşti, în toată lumina celestă ce-i cădea de pe veşminte. Înalt, mlădios, gâtul lung şi pieptul măreţ, cu ochii mari ca nişte cuiburi de fulgere şi barba de cea mai nobilă nuanţă roşcată.

Pereţii sălilor de clasă erau împodobiţi cu fel de fel de picturi şi chipuri înfăţişând vieţuitoare, plante, bătălii, domnitori. În clasa domnului Caragiu, jos, la parter, ne uimea lupta dintre călăreţii lui Alexandru cel Bun şi Cavalerii Teutoni, la Marienburg, unde topoarele, satârele şi ghioagele moldovenilor sfărâmau armuri grele şi spintecau cai înhămaţi. O amarnică gelozie îmi răscolea sângele, aceea de a nu fi fost şi eu părtaş acolo.

Tot aici se putea vedea bătaia de la Selimberg, unde cu sabia fulgerată-n slăvi şi chipul lui cu cea mai împărătească dintre frunţi, albă, într-o transă teribilă, Mihai călca sub copitele calului şi strivea sub aripile infernal desfăşurate ale temerităţii lui năprasnice, armatele cardinalului intrate-n panica lui Avizuha.

O icoană a lui Iisus, care ne invita, cu arătătorul de la mâna dreaptă, la tăcere şi la taină, cu o seducătoare blândeţe, stătea aninată în ungherul dinspre răsărit.

Într-un peisaj de iarnă, nişte lupi înfometaţi, un urs filosofând grav şi alene, pe-o cărare, într-o pădure de brazi, iar pe un alt tablou, mulţime de plante şi buruieni

farmacogene.

Sala de clasă de sub supravegherea soţilor Bargiuma era cea mai gospodăreşte aranjată. Aici erau aşezate, la locuri potrivite, chipurile în ţinută de gală ale lui Ştefan cel Mare, cu mâna pe crucea sabiei, ochii deschişi spre înălţimi, şi Mihai Viteazul într-o atitudine de-o invincibilă tăcere şi măreţie, autoritate categorică, severă, inspirând teamă şi adoraţie.

Aici tablourile nu erau atârnate direct pe pereţi ci pe nişte somptuoase scoarţe galbene, pe fundături gri.

Îl puteai vedea pe acelaşi Ştefan aplecat înaintea cetăţii, odată cu el, în aceeaşi poziţie, şi calul, cu rănile bântuite de vânturi vrăjmaşe.

De sus, de la ochiul luminat de torţă al ferestrei, auzeai căzând ne-ndurător gestul şi cuvântul Măriei-Sale Doamna Oltea, mama prigonitului, de această dată, voievod.

Somptuosul tablou înfăţişând sfinţirea mănăstirii Curtea de Argeş, cu frumoasa şi generoasa Doamnă Despina, cea care îşi dăruieşte pe tavă de aur pietrele preţioase, având alături pe sumbrul, milostivul şi ochiosul Basarab, înaintea venerabilei figuri înălbită de har dumnezeiesc a mitropolitului, o icoană a Sfintei Marii cu pruncul ţinut în palmă, iar faţă-n faţă cu portretele lui Ştefan şi Mihai, pe peretele opus, chipurile lui Mihail Eminescu şi Nicolae Bălcescu, primul surâzând melancolic de la ferestrele unor întunecimi înstelate, celălalt, veghind cu o îndurerată smerenie în peştera destinului acestui pământ, unic al său preot.

În ultima sală de clasă, a IV-a, condusă de Niculae Nibi, se putea viziona, în rezumat, întreg războiul de neatârnare a României. Atacul de la Smârdan, trecerea Dunării, dorobanţul sunând fălos din goarnă, asaltul redutei Griviţa, cu Valter Mărăcineanu în frunte, cuprins de focuri dacice, capitularea lui Osman şi preluarea spadei acestuia de către colonelul Cerchez, salutul de la Calafat al domnitorului, precum şi un frumos chip al generalului Praporgescu, deasupra uşii.

Sălile erau ţinute într-o curăţenie ce te răpea dintru început, cu băncile vopsite într-un albastru deschis, parcă intacte. Băncile erau lungi şi stăteam în ele câte patru.

Lecţiile, fie că era vorba de cetire, aritmetică, istorie ori geografie, se pregăteau în gura mare şi în cor, aşa încât, primăvara şi toamna, când ferestrele stăteau – deschise, murmurul melodios al copiilor se răspândea răsunând deasupra satului, dimpreună cu vânturile, ca o psalmodie.

Iarna însă, acest freamăt cântător îmbiindu-se cu bubuitul băsnit al văpăilor din sobă, şi cu îmbietoarea mireasmă ce învăluia făptura frumoasei Teodora, crea ambianţa unei tulburătoare liturgii păgâne.

În clasa a IV-a, lecţiile se făceau în şoaptă, chiar în gând.

Din oră în oră, cum nu eram prea mulţi, zece – doisprezece într-o clasă, a I-a fiind mai numeroasă, oamenii, în marea lor majoritate trimiţându-şi copiii la şcoala grecească, aceasta oferind nişte foloase practice, imediate, ne aliniam înaintea catedrei pentru a fi ascultaţi.

Răspundeam toţi, la întreagă lecţia, pe rând. De buna pregătire a lecţiilor şi la cei slabi de minte, răspundeau, uneori chiar cu bătaia, cei mai bine înzestraţi.

Eu aveam în seamă, într-a doua, pe bietul Badoia, care dovedea acasă, în cadrul gospodăriei, nişte aptitudini excepţionale, dar care la învăţătură era neghiob.

Invers stăteau lucrurile cu mine: răsfăţat şi adulat la şcoală de toţi, pentru pasiunea şi agerimea cu care memorizam şi desluşeam conţinutul manualelor, eram pentru cei de acasă o adevărată pacoste, prin firea mea anarhică şi absentă, neîndemânatecă, trândavă şi excesiv de pretenţioasă, plină de capricii violente, contradictorii.

Când am trecut în clasa a IV-a, am avut fericirea să o iniţiez în tainele limbii române pe Teodora Scupi, cuminţenia frumuseţii şi frumuseţea cuminte.

Având în ţară fraţi, negustori cinstiţi şi vrednici, la presiunea asupra lor venind din partea Societăţii de Cultură Macedo-Română, şi la cererea formulată de ei celor de acasă, Teodora a fost retrasă de la şcoala grecească şi

înscrisă la noi.

Alfabetul românesc l-a învăţat de la mine. Deprinderea literelor latineşti pe caiet, tot de la mine. Mâna ei de vrabie sfioasă a tremurat dulce şi-a tresărit înfiorându-mă din temelii, în mâna mea bărbătească, de atâtea ori. Şuviţe din părul ei cu parfumuri negre au îngânat la tâmplele mele amare adieri; răsuflarea lină a pieptului ei mijind a dis de dimineţi, intra dureros în neexploratele stihii din mine; aripile abia încolţite ale ochilor ei îmi înţepau cu dulce venin privirea pierdută-n paradisul acela, şi orice freamăt, cât de discret, izvorând din neprihana ei, se difuza pe albiile mele ca mirifice inundaţii...

Se îmbolnăvea deseori de guturai şi era de-a dreptul adorabilă în această stare, cu ochii umezi, de jur-împrejur cu o zare de jăratec, suflându-şi, şăgalnic bosumflată, nasul, cu două gămălii în loc de narine, în batista îmbibată de parfumul şi de vedenia tainelor ei.

Când peste un an a ajuns la liceu a fost premianta premianţilor.

Amarnică durere pentru ochii băieţilor. Păcat că, după doi ani, Ministerul Educaţiei Naţionale de atunci, din Bucureşti, a desfiinţat prin ordin secţia de fete a liceului.

Păcat, – poate că noroc, – că fraţii ei aflători în ţară ca negustori, n-au purtat-o la şcoală. Ar fi fost un exemplu de cuminţenie şi frumuseţe, un exemplu de fermecătoare conştiinciozitate, o tovarăşă de nepreţuit.

Cu Badoia n-am realizat nimic.

Era cu neputinţă, oricâtă bunăvoinţă, dragoste şi stăruinţă aş fi depus. De altfel, era recunoscător şi, cu o jenă cuviincioasă, îmi strecura în buzunar seminţe prăjite de dovleac, ori prune uscate. În semn de răsplată. (Teodora având tată bogat, cu cea mai mare dugheană în comună, îmi furişa în buzunare, zâmbind ştrengăreşte ca să-mi abată atenţia de la priceperea gestului ce, după judecata ei, mă putea supăra, bomboane, stafide şi ciocolăţi).

Odată, domnul Iani Bargiuma, fiind tare furios deoarece se certase cu soţia sa, Ioana Bargiuma, pentru sora ei,

frumoasa dar nătânga la învăţat Elizabeta Mihadaş, care nu era în stare să priceapă regula de trei simplă, cu toate insistenţele, ocările şi lovirile lui, s-a răstit spre mine, înaintând apăsat, după ce l-a ascultat pe Badoia care, fireşte, n-a ştiut lecţia:

— „De ce, tu, câine de căţea, n-ai avut grijă de el...” şi-a pus mâna pe vergeaua de corn noduroasă, de pe catedră ca să mă lovească:

— „Lala Iani, am răspuns cu hotărâre: las pantofii aici şi mă duc”.

Lala Iani, neaşteptându-se la o asemenea replică, a rămas înlemnit cu gestul oprit în aer. S-a întors spre doamna Ioana, mătuşa mea, mândră oarecum de neamul dânşii: „L-ai auzit? Ce zici de el?”... Apoi au bufnit amândoi în râs.

Fuga, totuşi, s-a întâmplat, peste un an, când fără să mă fi ameninţat, fără să mă fi bătut cineva, aşa, într-o doară, îndemnat de-o puternică chemare a necunoscutului, de-o irezistibilă ademenire a depărtărilor, spre lumi streine, am părăsit şi şcoala şi casa, plecând după un uncheş peste munţii de la Paltin, până în Tesalia, unde iernau turmele.

Dacă Teodora stătea la dreapta mea, în bancă, la stânga şedea Andrei Chiraleu, unul dintre bunii mei prieteni, retras şi el de la şcoala grecească şi înscris la cea românească, din aceleaşi motive: ca nu cumva Taurienii din ţară să aplice represalii rudeniilor şi fraţilor lui aflători în Bucureşti, ca negustori de cereale.

Supărarea şi, până la urmă, tragedia s-a ivit odată cu pornirea geloziei în inima Tanuşei, fata cea mai mică a domnului director, împotriva Teodorei.

Erau de-o vârstă, dar opuse ca temperamente: Teodora era zidită din tăcere şi surâs, Tanuşa din frământ şi gelozie.

Teodora din linişte şi frumoasă nepăsare, Tanuşa din agitaţie şi interesare continuă. Teodora era un cântec discret, Tanuşa, o trompetă mereu în stare de alarmă.

Teodora se ascundea fermecător, din instinct, Tanuşa divulga răsunător şi pitoresc totul. Teodora se cerea iubită, Tanuşa dorea la modul manifest, mereu în ofensivă, să fie

iubită.

Teodora zâmbea milos, arborând aerul unei înţelepte renunţări, Tanuşa râdea complice şi mereu vicleană. Deşi amândouă tuciurii şi sprâncenate, dulci cioburi de ciaune, acelaşi gen de frumuseţe, înăuntrul Teodorei era tăinuit sub peceţi sacre, al Tanuşei ahtiat de viaţă, se denunţa întruna, se revărsa necontenit arzând, parcă, şi secătuind în jurul său, dintr-o sete de viaţă undeva rănită.

Odată, trimisă de maică-sa la şcoală, să culeagă ceva din grădină, era prin luna lui August, m-a găsit stând într-o rână pe un dâmb şi m-a rugat să merg cu ea. Sub genele ei licărea o dulce viclenie.

M-am dus, deşi nu fără o anumită teamă instinctivă de necunoscut. Ce să fac eu singur, cu fata directorului şcolii, în grădina şi curtea aceea păzită de ziduri grele şi puternice?

Zidurile acelea mari, groase, de cetate, mă temeam eu mergând alături.

Ajunşi în grădină, m-a condus de mână spre un loc pitit sub nişte rude rezemate de un cireş în aşa fel că alcătuiau un adăpost de taină.

Cu tainice ademeniri m-a făcut să cobor lângă ea, supus ca un câine.

Era o amiază afară grea de soare şi catapetesme adânci când eu îngheţasem, cuprins de o dumnezeiască frică, lângă păcat.

Apoi m-a dezvelit stăpânită de demonul unei dorinţi, îndeaproape pândită de moarte, parcă, şi s-a dezvelit şi pe sine...

O zare de foc neînceput îmi pângărea privirile... Hai, m-a îndemnat cu vocea tremurată... şi m-a cuprins. Mă pierdusem.

Dar, a strigat-o maică-sa, de pe dealul bisericii... A tresărit...

Ne-am acoperit înfricaţi şi-am fugit, care-ncotro, pentru totdeauna.

Cu mare mâhnire, am înţeles mai târziu, de ce la Tanuşa natura îşi cerea prea de timpuriu drepturile şi bucuriile, cu

atâta copilărească pornire. Moartea poruncea; frumuseţea ei ameninţată de moarte.

În scurt timp a avut şi ea soarta celorlalte trei surori, cari au murit, rând pe rând, de oftică.

Toamna, într-o noapte ploioasă, când cascada foşnea deasupra comunei ca un voal rece şi înalt, iar nucii îşi aruncau cu sunete surde la pământ fructul, alungind de la ei frunzele moarte în vânturi, Tanuşa a pierit, răpusă de-o meningită tuberculotică.

Nu o slăbea pe Tudora din ocări. Într-una îi spunea: mironosiţa, năpârca, grecuşteaţa...

Dar, dacă a plâns cineva cu lacrimi mărunte şi multe peste mormântul Tanuşei, dacă s-a căit cineva cuviincios, cu evlavie ascunsă la moartea ei, aceea a fost Tudora.

Eu am plâns prosteşte, înspăimântat, într-o amarnică neputinţă şi revoltă, copleşit de sentimentul unei vinovăţii de neiertat.

A rămas Tudora singură fată între noi, în clasă.

Odată, împreună cu Andrei, prietenul meu, ne-am făcut planul, s-o dăm pe haiducie şi să o răpim. Zis şi făcut... Întâi am făcut noi o încercare, să vedem cum merge cu haiducia... Am ieşit în afară de lege pentru câteva zile, după care ne-am întors la casele noastre, înfometaţi şi chirciţi de nesomn, făcând act de pocăinţă şi iertare, primind, bine înţeles, ofrandele de rigoare şi cuviinţă din partea alor noştri.

Tudora ştia să fie mult mai drăguţă atunci când te aflai într-o situaţie ruşinoasă.

Guli Caragiu a glumit cu noi spunând doar atâta: „Chiruţilor” adică, cei ce şi-au pierdut minţile.

Iani Bargiuma şi cu doamna Ioana s-au distrat copios pe seama isprăvii noastre... „Câine, câine”, râdea de mine, Lala Iani...

„Muşatlu-ni, muşatlu-ni”, mă mângâia batjocoritor Ioana, adică: dragul de el, dragul de el.

Teodora suferea alături de noi, cu o înţelegere rănită și tandră, dintr-o solidaritate discretă, indignată. Cum să nu-ţi fie dragă?

Era în stare să facă dintr-un fleţ un erou, dintr-un sălbatic un sfânt.

Domnul Nibi, directorul, ne-a pedepsit altfel. A luat în mâna o botă scurtă, de faţă cu ceilalţi, a cuprins în mâna lui lată palma noastră şi, ca să poată lovi mai cu putere, scuipa în palma care ţinea bota, aşa cum este obiceiul... Dar de fapt nu scuipa în palmă ci, făcându-se că greşeşte, ne scuipa în obraz, iar când să lovească, iar se făcea că greşeşte izbind cu bota-n aer...

Colegii se amuzau, Tudora tăcea veştejită, privind cu tristeţe pe geam.

Tanuşa a început să plângă, cerând tatălui ei să nu ne mai umilească... Stăruia dând cu picioruşele-n podea. „Nu, nu!" striga indignată, jignită.

Simţea că este mai puţin iubită de noi decât Teodora dar în situaţia aceasta a dat dovadă de nobleţe, s-a comportat ca o zeiţă.

Am avut remuşcări... Le am, poate, şi astăzi.

Tatăl ei, fanaticul învăţător român, cel care cunoştea trei limbi, germana, franceza şi italiana, dar care n-ar fi învăţat, pentru nimic în lume greaca, omul duios, care atunci când soseam la şcoală înfrigurați iar afară ningea mereu, ne întreba cu poezie: „Şi la voi tot aşa de frumos ninge?", căruia îi datorez bucuria sentimentelor patriotice, cultul lucrurilor măreţe, dragostea pentru străbuni şi faptele lor eroice, hoinarul singuratic care vara, în fiecare după amiază, suia liniştit cu ulciorul în mână până la Şipotul cel Mare, o gură de apă puternică ce se căsca în pietrişul cristalin scânteind sub soare, curgând apoi într-un peisaj năpădit de trandafiri sălbatici, deasupra cu pădure de brazi iar şi mai deasupra, rezemată pe toate columnele împrejmuitoare ale Tauriei, magnifica boltă albastră, ins bizar şi absurd, care oprea în drum fetele atunci când îl salutau cu „cali mera" în loc de „bună ziua" dojenindu-le astfel: „Ce ruşine! Dumnezeu v-a făcut rândunele şi voi cătaţi a fi găi", a fost ucis şi aruncat într-o margine de drum. După ce a asistat la masacrarea soţiei lui, după ce l-au schingiuit o noapte-

ntreagă, după ce i-au jupuit jumătate din faţă (cealaltă parte cu mustaţa lui de rege italian, i-au lăsat-o-ntreagă), a fost urcat pe un măgar şi dus la locul omorârii, cu ţiganii în frunte cântând: „Deşteaptă-te române”.

Când se-ntâmpla să ne întâlnim la Şipotul cel Mare, căci şi eu eram un fel de hoinar stăpânit de duhul solitudinilor, îmi povestea, cu mari ardori înăuntru, despre originea noastră, despre nobleţea limbii şi-a seminţiei noastre, evoca umbre măreţe de eroi, venera marile virtuţi ale înaintaşilor, baştina noastră de două ori împărătească: grandoarea de neasemuit a Romei şi ceţoasa poezie a sufletului tracic, profeţea iluminat despre viitorul nostru mare şi strălucitor, îmi ura de bine, cu mândrie prevestindu-mi faimă şi mărire.

Vorbea cu un orgoliu nestrunit, necumpănit. Susţinea că suntem o chintesenţă a romanităţii de răsărit. Tot ceea ce s-a dovedit a fi mai tenace, mai nobil, mai rezistent în faţa presiunilor din istorie.

Aristocraţia romană retrasă din Dacia, zicea el, şi aristocraţia tracică sălăşluind în Balcani, care s-a adăpostit aici unde ne aflăm, într-una hăituită de talazuri. Ei nu se puteau îndoi, se puteau numai frânge. Noi suntem dintre cei care rămân drepţi, dintre puţinii cari au rămas drepţi, după ce marea masă a romanităţii din Balcani şi Carpaţi s-a frânt în două.

Observă, zicea, toate satele greceşti din jurul nostru, poartă nume slave: Zalova, Zagori, Zapandi, Bozova, Baniţa. Sunt slavi grecizaţi.

Pe noi n-au putut să ne asimileze nici grecii, cu tot prestigiul fascinant al vechii lor culturi, nici slavii, cu toată forţa lor telurică, numerică. Asta înseamnă că undeva, suntem mai mult şi mai mulţi decât ei.

Noi am rămas ceea ce am fost dintru îndepărtate începuturi.

Mândria şi demnitatea numelui ce-l purtăm, nobleţea limbii din care se trage şi a noastră, sfintele oi ale „pastorum Romanorum”, o anumită reticenţă faţă de tot ceea ce este altceva decât noi, ne-a ferit de pieire şi ne-a păstrat, puţini la

număr, dar inalterabili în esenţa fiinţei noastre.

Greci, bulgari, sârbi, turci, albanezi – el respingea intolerant totul, absolutizând virtuţile seminţiei noastre. „N-am sărutat nicio mână, n-am slugărit la nimeni, nu ne-a prostit niciunul”, conchidea zâmbind cu un aer de semeţie puerilă.

„În sângele nostru zace un filon de aur. Zeiţa libertăţii stă trează în inimile noastre. Tot ce-a fost frumos la Romani şi tot ce-a fost misterios la Traci s-a concentrat în noi ca într-un minereu rar”.

Ascultam impresionat. Undeva era adorabil de absurd, tocmai de aceea îmi inspira uneori milă. În tot cazul, ceva din mândria de-a fi ceea ce sunt o datorez lui.

Paradis mărginit între patru ziduri albe, paradis vrăjit! Tablourile marcau timpul tău, ideal zugrăvit pe pereţi... Vocile tale psalmodiind abecedarul, candoarea sufletelor noastre de atunci îngemănate cu zumzetul albinelor şi-al bondarilor din celălalt paradis, de afară... Rândunelele de sub streşinile tale erau gândurile mele sălăşluind în vaga nostalgie după ape şi ţărmuri îndepărtate...

Glasul mărgelat al rândunelelor acelaşi era cu râsul Teodorei... aripile lor aceleaşi cu ochii ei codani, albul de pe pieptul lor, albul guleraşelor, în fiecare dimineaţă altele.

Vânturi, frunze şi ape heraldice treceau pe dinaintea ferestrelor tale, poleiuri tot altfel îmbălsămate...

Amiezi încinse staţionau imobile în curtea – ta. Cât de plăcut era în încăperile tale când afară ploua de zile, cât de stranie intimitatea atunci când te pierdeai în tenebrele albe ale necontenitelor zăpezi de dincolo.

În lumina nefirească ce se strecura prin geamurile alburii, se zărea, ivit în chenar de aur roşu, spectrul hieratic al fiecăruia dintre noi, puteai să-ţi vezi limpede sufletul...

Vocile, noastre atunci deveneau şoapte, trupurile miresme, mâinile, doar adiere, ochii, lacăte de taină, prin care, dacă priveai, se arăta vădită năluca dinlăuntru şi de departe.

Domnul Guli Caragiu se plimba cu capul în podea şi cu

mâinile la spate, de la uşă la perete şi invers, visând la cine ştie ce, ori fredonând ca pentru sine o melodie secretă...

Sus, Doamna Ioana îşi croşeta un somptuos şal alb cu marginile albastre. Domnul Iani, cu vârful creionului la buze, stătea concentrat asupra unei traduceri din Molière... Domnul Nibi compunea, cu scrisul său îngrijit, de feciorelnică caligrafie, dări de seamă către Minister... Noi, aproape în transă, fredonam melodios poezii stângace, ori frazam, tot melodios, textul de la cetire, de la istorie, de la religie...

Soba se învăpăia... Focul proiecta bubuind pe pereţi vedenia vâlvătăilor din adâncuri.

Venind sau mergând spre casă, prin pârtiile de un metru, ne mişcăm anevoie prin nămeţi, încotoşmănaţi, ca un negru şir de scarabei.

Nu se vedea decât vârful glugilor.

Fiecare elev aducea cu sine la şcoală, subţiori, două lemne: unul verde, altul uscat, precum şi nişte aşchii parfumate de zadă pentru aţâţat focul.

Miresmele prânzului răzbeau, pe la amiază, până-n nările noastre, tocmai de acasă.

Iar în seara de Crăciun, toate zările Tauriei stăteau încremenite ca-ntr-o dimensiune a netimpului. Suliţele galbene şi reci de sus, de la stele, veneau să scânteieze până la picioarele şi-n inimile noastre.

Când ieşeam cu steaua împodobită ca-ntr-o nuntă a aştrilor, cu felinar şi icoană la mijloc, ghirlande colorate în tot felul împrejur şi cu smocuri aprinse-n culori la vârful razelor, eram vegheaţi de la distanţă de către elevii de la liceu, ca nu cumva să ne atace pizmaşii şi să ne strice steaua. Cântecele noastre răsunau atunci strălimpede, ca-ntr-un imens templu de cristal înstelat: „Ca un glob de aur...” „Bună dimineaţa...” „Steaua sus răsare...” „Am plecat să colindăm...” Dumnezeule, satul meu, cu toate hotarele dinafară, părea că s-ar fi strămutat pe alte tărâmuri, magic încremenite în eternitate.

Cocoşii de pe stivele de lemne deschideau ochii mari

asupra ieslelor într-o revelată tăcere.

Târziu după ce cutreieraserăm cu colindul întreagă aşezarea, intrând în fiecare casă, care ne aştepta cu luminile aprinse, ne înfăţişam în tinda casei domnului Iani Bargiuma, cel ce ne aştepta cu masa încărcată de bunătăţi, luminată din unghere cu lămpi... (în cel mai îndepărtat şi mai tainic ungher licărea o candelă mare înaintea unor icoane acoperite în argint).

Aici rosteam întreg repertoriul de cântece, timp de aproape trei sferturi de ceas, după care ne aşezam în preajma vetrei, întru încălzire şi ospătare.

Domnul Iani Bargiuma se întrecea cu dărnicia. Ne dădea o sumă impresionantă, aproape încă o dată pe atâta cât primiserăm de la toţi câţi i-am colindat.

În timp ce noi ne ospătam din bucatele de pe masă, toate de post, deoarece abia de-a doua zi începând se coborau din pomi, unde le ascunsese moşul, burdufurile cu brânză, putinile cu sloi, preparatele din carne de porc, lala Iani, aşa se spune la noi oamenilor mai în vârstă, sinonimul lui badea, foarte grijuliu, împărţea în merticuri egale colacii, nucile, castanele şi banii adunaţi.

Îşi primea fiecare partea ce i se cuvenea, trasă la sorţi, domnul Bargiuma ne mai adresa câteva cuvinte de laudă şi mulţumire după care ne îndreptam fericiţi, prin empireul nins şi acoperit de spuza aştrilor, spre casele noastre.

Mama şi surorile aşteptau la vatră, cu plocăzile pe umeri, asupra jărateculuí, ca-ntr-un mister...

Depuneam înaintea lor darurile (surorile se minunau fericite), înmânam mamei banii de care se bucura cu evlavie, întrezărind zarea unor bătrâneţi fericite, frumos oblăduite de fiul ei, şi mă scufundam sub velinţa galbenă, miţoasă ca subt o dimineaţă de aur.

Întâi mă scuturau nişte frisoane, după cari, urma destinderea lentă a voluptăţii somnului înfrigurat şi întârziat.

Sub noi, în catoie (un fel de grajd), bătrânul cal vărgat sforăia arar, izbind cu copitele-n podele. Cele două oi sărmane, oprite spre supravieţuire acasă, dormeau cu

boturile aplecate asupra paielor din iesle.

Dimineaţa, odată cu răsăritul sfântului soare, se arătau departe culmile Bălţilor şi-ale munţilor de la Abdela şi Pericole, înzăpezite ca-ntr-o revelaţie apoteotică a lumii, o albă profilare a ei, uriaşe nave, oprite pe tărâmul oceanelor de sus şi de departe.

O ultimă aducere aminte, lăcaş al luminilor şi-al bunătăţii, după care îţi redăruiesc tăcerea morţii întru care, acum, sălăşluieşti, o, cel mai viu dintre toate iubirile istoriei mele!...

Era într-un târziu, toamna... Vânturi trecând pe deasupra Tauriei îi răscoleau dureros trecutul. O răcoare umedă pătrunse-n clase, înfiorând pe cei zugrăviţi între ramele tablourilor. În sângele din noi, ceva ca o umbră cenuşie, nedesluşită, îşi plimba năluca.

Deschisesem cartea undeva, la voia întâmplării... Un chip cu totul aparte mi-a reţinut atenţia... îl priveam fascinat, cucerit de puteri străine. Priveliştea închipuia arbori bântuiţi de vânturi, pe nişte crânguri deşerte... În fundul întunecos şi depărtat, codri străvechi într-o învăluire mută, de veacuri. Magnifică tânguire, peste prăpăstiile spaţiului şi-ale timpului.

Deasupra lor ceruri nesupuse niciunei mavitatmni.

Rezemat de trunchiul unui arbore puternic, un tânăr asculta stihia într-o tristeţe gravă, la fel de bântuit înăuntrul său precum nemişcătoarele zodii ce-l împresurau din adâncuri şi de sus.

Fruntea lui albă, înaltă, purta acelaşi stigmat al predestinării, chemare a aceluiaşi destin, precum fruntea celuilalt Mihai, bravul, şi precum a sfântului de lângă ei, a Bălcescului. Am coborât ochii asupra filei încercând să descifrez silabisind, năpădit de un freamăt oceanic parcă: „Ce te legeni, codrule”...

Am umblat la şcoala grecească, dar numai pentru un sfert de oră, într-o zi de aprilie.

Verişorul meu Sterie frecventa această instituţie educativă din constrângere. Tatăl său, blajinul meu botezător, murise în Asia Mică în războiul greco-turc, aşa cum mai de mult muriseră alţi traci la împresurarea şi nimicirea cetăţii soarelui, Troia.

În această din urmă bătaie muriseră din Tauria vreo 10 bărbaţi. Mătuşa Maria primea o pensie de văduvă de război şi alte două indemnizaţii pentru cei doi copii cari rămăseseră de pe urma celui pierit.

Această pensie obliga într-un fel pe cei ce o primeau, – altfel credeau că o pot pierde, – să nu care cumva să-şi trimită copii la cealaltă şcoală, situaţie, pe care bineînţeles, o puteau foarte uşor crea autorităţile locale: preoţii, institutorii, jandarmii...

Într-atâta s-a trudit acest verişor al meu să mă convingă despre abecedarele şi cărţile lor că ar fi mai frumoase decât ale noastre de la şcoala românească, cu chipuri mai măreţe şi că învaţă lucruri mai deosebite, încât, până la urmă, într-o bună dimineaţă, în loc să ocolesc grădina şi să mă înfăţişez, ca de obicei în clasa cu pereţi împodobiţi şi băncile albastre, curate, ca jucăriile fetelor, ispitit de diavol, – vărul meu s-a făcut preot până la urmă, – am ocolit aria lui Giufeta, pe o stradă gloduroasă, ce desparte familiile Scupi şi Birbu de familiile Casumi şi Dazula, am trecut pe lângă biserica Sfântul Nicolae de la marginea comunei cu cimitirul lângă ea, – adiau dinspre câmp miresme crude şi plăpânde de femeie tânără care va să nască, – am trecut pe lângă judecătoria de ocol, pe lângă Culă, sediul astinomiei (al miliţiei), având o senzaţie rece de frică, şi am intrat în clădirea aceea prelungă şi de culoarea nisipurilor de pe deal, pe ale cărui ziduri mişunau şopârle şi subt ale cărei streşini aveau sălaş şoarecii înaripaţi ai nopţii.

Aridă pe dinafară, afumată pe dinăuntru, cu pereţii goi şi scorojiţi ca la casa nimănui, era în schimb, ticsită de copii – acuma se mai adăuga unul dar pentru câteva clipe numai căci aici se vorbea o limbă şerpească şi mai păsărească (deci mai capabilă de zboruri) străină de cea aspră, colţuroasă,

neajunsă a păcurarilor valahi.

Zidiseră, între timp altă şcoală, alt edificiu, cu etaj şi încăperile largi, pe dâmbul bisericii centrale, expusă generos oamenilor, soarelui, dimineţii.

O vară întreagă am cărat, pe măgăruşii şi catârii mei, piatră de la Ulmi, unde tata o smulgea din pământ cu târnăcop şi rangă, pentru zidirea noii clădiri a şcolii de limbă greacă.

În sobă ardeau nişte lemne verzi, zemoase, drept care răspândeau nu atât căldură cât o fumăraie îmbălsămată ce învăluia sala de clasă cu atâta desime că elevii păreau nişte spectre diavoleşti agitându-se într-însa.

Bucuroşi, câţiva elevi şi nişte fâşneţe de fetişcane au început să scandeze-n cor: „A venit Teohari, a venit la noi Teohari”…

Eu stăteam cuminte în colţul primei bănci de lângă fereastră, speriat ca un pui de jivină căzut între oameni.

Clasa era o adevărată bolgie frenetică de vârcolaci apucaţi. Eu, alt vârcolac, capturat de la tribul vecin.

Când strigătele şi ţopăiala dracilor era în toi, prin fumul ce năpădise încăperea a apărut vedenia neagră a acelei dăscăliţe din Peloponez, ochioase şi başure, cu rochia lipită întru totul pe trup precum cămaşa pe năpârci… Cuprinsă de isterie, cu ochii ei nefiresc de mari, holbaţi apocaliptic, a repezit un lemn din acelea ce stăteau stivuite lângă sobă, – vârcolacii înţepeniseră la locurile lor, şi a început să lovească-n palmă, rând pe rând, pe fiecare, clocotindu-i pântecele de mânie.

Când a ajuns la mine, fără să observe nici să ţină seama că eram musafir, deci că trebuia să mi se acorde un alt regim, mai ales când nici nu eram vinovat, mi-a smuls cu o zvâcnire mâna de la subţiori necontenind a mă, lovi în palmă cu lemnul.

Îngrozit şi răzvrătit totodată de nelegiuirea ei, m-am smucit cu ostentaţie din ghiarele-i de pasăre răpitoare (a întunericului, şi dintr-un salt în aer am zburat pe fereastră afară.

Încremenise, bănuiesc, cu mâinile îndepărtate, cu gura căscată şi ochii dilataţi, într-o înfricoşătoare atitudine de statuie a marţialităţii acţionând în deşert.

M-am oprit drept în braţele bunicii care săpa pe ogorul de la Cruce, unde am plâns de indignare şi pocăinţă, cu suspinuri, mult timp, fără să mărturisesc pricina.

Colegul meu Badoia, trimis de domnul Iani ca să vadă care-i cauza că nu m-am dus la şcoală, s-a întors fără mine spunând că aş fi bolnav.

Având puţini elevi, la şcoala românească o absenţă era un lucru foarte îngrijorător. Teama să nu fi trecut de partea cealaltă şi să fi rămas şi cu ruşine şi cu un elev în minus, încerca pe institutorii noştri.

După o oră m-am pomenit acasă cu domnul Iani, doamna Ioana şi colegii mei cari veniseră să mă vadă, să mă încurajeze, să mă roage să revin între ei. Stăteam la fereastră privind spre munţi departe, ca spre nişte stihii ale răzbunării, suspinând cu clocote arar.

„Ce-i cu tine?" întrebă cu bunătate Lala Iani. Arătam rău, se vede, deoarece ceilalţi mă priveau compătimitor.

„Zic, luă cuvântul bunica, să-l fi bătut cineva la şcoală".

„Pălmile îi sunt buftuite şi... nu s-ar fi căzut. Nu ştiu ce va zice fiul meu Mitru când se va întoarce cu oile în curând".

Perplexitate... Lala Iani şi cu teta Ioana s-au înfruntat întrebător cu privirile... Într-un timp, teta Ioana uitându-se cu şiretenie femeiască la mine a zâmbit ca unul care dibuise adevărul...

Am mărutrisit totul cu mânie răspicată.

— „Căţeaua de căţea, a răcnit printre dinţi lala Iani... Dar şi ţie câine, a reluat cu drag, aşa-ţi trebuie. Pofteşte de te mai du şi mâine".

M-au ridicat şi m-au readus cu alai la şcoală unde s-a făcut şagă pe seama aventurii mele. Am cetit, apoi, cu voce tare, cu pătimaşă mândrie:

„Într-o sală-ntinsă, printre căpitani
Stă bătrânul Mircea încărcat de ani"...

Adiau afară vânturi prielnice, iar april, îşi desfăşura sus,

pânzele albastre, galbene, împurpurate.

Pe drumuri nestatornice

Când mă aflam într-a IV-a primară, aveam 12 ani împliniţi, către păresimi, un frate de-al mamei după tatăl vitreg, trebuind să meargă în Tesalia, acolo unde iernau oile, a trecut pe la noi să-ntrebe dacă nu avem de trimis ceva pentru tata.

Cu acest prilej, mai mult în glumă, a aruncat o vorbă; „Nu mi-l dai pe Teohari să-l duc cu mine?” Am tresărit – cuprins de-o bucurie stranie...

Am privit fericit, rugător şi recunoscător spre mama.

Deşi îşi dădea seama că face o greşeală, mama nu a zis nu.

Credea că acolo, sub cerul liber, după oi, mă voi înzdrăveni, căci eram la acea vârstă debil şi mofturos.

Cu haine de schimb şi merinde-n traistă, a doua zi, fără să anunţ conducerea şcolii, am plecat. Mama şi surorile m-au petrecut din poartă plângând.

Lala Melta Mitrachi mergea înainte, ducând catârul de căpestre, eu mergeam în urma lor covârşit de nelinişti. Uriaşă zi însorită.

Zăpezile îmi întunecau vederea cu strălucirea lor. Pe pârtia care mă conducea prin locuri ştiute, încercam sentimente străine, venind dintr-alte aşezăminte ale lumii, cu alte legi.

Verdele religios şi sumbru al pădurilor de brad din dreapta şi pinii din orizonturile din stânga, câte un arbore stingher pe podişurile albe, tăcerea neobişnuită ce strămutase tărâmurile Tauriei dincolo de orice mişcare, mă speriau şi-mi dădeau emoţii de moarte, ale unei morţi care-nsemna încremenire într-o stare extatică a vieţii și-a lumii. Catârul cu noi doi înscriau ultima trecere omenească prin aceste spaţii şi vederi ataractice, nelumeşti.

Înaintam în imponderabil, părelnic, ca-ntr-o mare magie, spre locul unde la miezul nopţii căzuse steaua.

Oştiri de demult se arătau în amintire, oseminte de războinici sub zăpezi. La îndepărtate răstimpuri, câte o pasăre pustie, săgeta văzduhurile ca un chiot înfricoşat a ceea ce nu mai este.

Eram mai mult nefiinţe, spectre magice, arătări rătăcitoare într-o zare adânc suliţată de soare, în singurătate.

Nişte trimişi, ai fi zis, trecând prin spaţii oculte, mânecând spre Dumnezeu. Pe faţa catârului apăruse parcă un nimb. Tilinga de la gât răsuna în nerăsunet, săgetător de limpede, de nepământesc, ca o chemare euharistică într-o revelată ceremonie din marea, înălţătoarea oră a vastelor vitralii. Anistoric timp prin imponderabile zări, ziua aceea.

Pământurile dinspre soare-apune ale Tauriei păreau a fi un magnific templu pardosit cu zăpezi, acoperit cu catapetesme albastre şi-mpresurat de mari genuni aprinse.

Codri şi păduri îi tencuiau tăriile până pe versanţii celuilalt tărâm. Harul cobora direct din soare, voluptoasă topire şi caldă, dumnezeiască risipire a marginilor toate.

Apele săvârşeau ultimele purificări... Cuvântul nu cuteza să-şi arate puterile. Stătea îmbrăcat în negru, învăluit într-un aer de damnaţie şi ruşine în cel mai de jos limb.

Trecerea aceasta prin mister a durat câteva ore, poate eternitate, până ce la cotitura răscrucilor s-a arătat satul Paltinioţilor.

Fumurile ce se ridicau pe deasupra caselor şerpuind în cerul limpede al după amiezii erau semnul vădit e reveniserăm în viaţă printre oameni, din fermecatul acela empireu.

Mă bucura ideea unui popas aici, peste noapte. Unchiul Melta însă s-a gândit că e mai bine să trecem munţii la locul care se numeşte Jugul, în cursul serii, ca să ocolim eventualele intemperii de peste noapte. Astfel am fi dormit la o cunoştinţă a sa din satul grecesc Paliohora, aproape de râul Salambria, spre Calabaca.

După ce am trecut prin satul Paltin, la vreo oră şi mai bine drum, ne-am pomenit piept în piept cu munţii Copăilor. A

început să ningă...

Bezne albe... Genunea iernii ne-a cuprins până la brâu şi se mişca pe nesimţite urcându-se spre gât, spre ochi, să ne înghită...

Pârtia a fost de mult înghiţită... Mergeam în neştire parcă halucinaţi spre moarte. Tăceri ca-n lumea de dincolo de orice începuturi de zideau de la sine, albe, implacabile, adânci.

Nu era chip să stăruim înainte. Un pas alături ar fi însemnat pasul în neant.

Cu mare precauţie am răsucit catârului direcţia, orbecăind apoi din greu, pe calea întoarsă, spre aşezarea Paltinioţilor.

Obosit, înfrigurat cuprins de regrete şi spaimă pe aceste drumuri străine, la porţile înserării, întrezăream printre lacrimi, licărind undeva în inimă, clasa, cu pereţii împodobiţi, caldă şi ocrotitoare, răsunând încet de respiraţia îmbălsămată a Teodorei săgetându-mă aproape adânc tămăduitoarea otravă a întunericului din fiinţa ei fermecată... Primele mustrări, primele lacrimi... Prima adiere a poeziei în inima mea, întâia ei ademenire...

Am tras la casa unui român primitor, de curând căsătorit.

Se afla acasă, lângă tânăra lui soţie, tocmai din acest motiv: era de curând însurat.

Erau numai ei doi în întreaga casă, în mijlocul iernii.

El frumos şi puternic, uşor palid la faţă; ea, mlădioasă şi fermecătoare, neastâmpăr de jăratec într-un trup de sălbăticiune.

Am intrat. Pe vatră se mistuiau, cu prăbuşiri şi trosnete surde, butuci noduroşi de arbore uscat. În firida de lângă vatră stătea aşezată pe socu o ploscă nouă, frumos sculptată, primită, de bună seamă, în dar de la fârtaţii lui la nuntă.

Alături, pe lăicere, adânc aşternut din poclăzi aşezate una peste alta, toate lucrate-n culorile cerului şi-ale pământului.

Duhul celor patru anotimpuri se scufunda pâlpâind, deasupra velniţelor de zestre, ca peste o comoară

împărătească.

Frumoasa şi tânăra nevastă, adunându-mă la sânul ei tare, strâns în paftale de argint şi mângâindu-mă cu vicleană patimă maternă, mi-a frecat mâinile degerate într-ale ei, suflând cald din piept ca să le dezgheţe, le-a petrecut prin părul ei negru, prin căldura aceea animală dintr-însul, până ce-am atins înfiorat pielea de pe gât, urechile...

Suflecată, a pregătit într-o tipsie, plăcintă cu caş şi mirodenii, a întins, după ce plăcinta dospise, jăratecul pe aria vetrii încoace, a aşezat peste jăratec un trepied, peste trepiedul scund a aşezat tipsia, iar peste tipsie un ţest acoperit cu spuză fierbinte, spre coacerea înăbuşită a cinei.

Când plăcinta s-a fost copt, – între timp bărbaţii au sorbit câte-o înghiţitură de rachiu, stând în poveşti, dintr-o ploscă de sticlă prevăzută cu un fel de stupuş care prin învârtire se deschidea şi se închidea la loc, – tipsia s-a aşezat pe-o masă joasă, gospodina a tăiat din mijloc o porţiune rotundă din plăcintă, a aşezat acolo un blid cu lapte conservat în burduf de capră stearpă, acrişor şi parfumat, ospătându-ne apoi cu nespusă plăcere.

Ne-am spălat iarăşi pe mâini într-o copaie mică, din apa pe care ne-o turna tânăra nevastă dintr-un ulcior de pământ cărămiziu, cu flori verzi, a pus femeia lucrurile la locul lor, a măturat vatra casei cu crengi de brad, lin ca să nu stârnească pulbere şi cenuşă, bărbaţii au răsucit câte o ţigară, după care, la lumina făcliilor de zadă şi-a candelei din ungherul dinspre răsărit, eu am desfăşurat cu smerită înflăcărare un program artistic trubaduresc, cu istorii şi poezii învăţate-n şcoală, spre marea desfătare şi uimire a frumoaselor gazde şi spre satisfacţia unchiului Melta Mitrachi, mândru de mine.

Le-am băsnit despre obârşia seminţiilor din care ne tragem, despre temeliile şi izvoarele limbii noastre, despre străbunii noştri traci, cei ce se credeau fără moarte, ca şi despre invincibilii Romani, singuri stăpâni cândva ai întregit lumi: numai lucruri grave, măreţe şi triste. Le-am spus basmul cu tinereţea fără bătrâneţe şi viaţa fără de moarte şi

alte enigmatice istorii cu viteji prigoniţi şi feţi frumoşi treziţi din moarte prin puterea taumaturgică a iubirii şi dreptăţii.

Sângele lor curat şi naiv, puternic şi credul, a fost înfiorat de vedeniile ce şi-au strecurat stihia în vârsta lor sublimă.

Noi oaspeţii ne-am culcat alături, în camera cealaltă, având miros de lemn crud şi de albituri curate, pe nişte lăicere, cotropiţi cu velinţe ca să nu ne fie frig.

Dinlăuntrul laviţelor răzbea în taină, până la noi, mireasmă de gutuie, de straie de nuntă cu duh de salbe şi brăţări. Prin vis m-am luptat cu zăpezile... În ultima lor zare îmi surâdeau chipuri dragi.

Dimineaţa, hrăniţi şi odihniţi, ne-am continuat drumul.

Soarele strălucea tutelar peste tăcerea imperiilor ninse.

Din ce în ce mai anevoie am ajuns la poalele jugului peste care trebuia să trecem în alte privelişti. Cum vântul suflase peste noapte dinspre sud-vest, aruncase zăpada îngrămădind-o pe panta dinspre care veneam noi. Nămeţii erau din ce în ce mai înalţi. Am căzut într-înşii până la piept. Speriat, catârul ridicase capul sus, trăgând înapoi, cu îndărătnicie. Am rămas acolo, eu şi catârul, vreo oră. Băteam într-una din picioare ca să nu răcesc, îndărătnicul animal stătea cu gâtul întins fie a spaimă, fie a semn că trebuie să facem calea-ntoarsă.

Unchiul s-a războit însă în acest răstimp cu talazurile vânzolite până ce-a atins creasta. Pentru ca pârtia astfel deschisă să poată fi practicabilă, unchiul Melta a plutit prin negurile albe, înainte şi-napoi de mai multe ori, bătucind drumul, mai la urmă urmat şi de mine care făceam, avântat, acelaşi du-te-vino.

Am târât apoi şi catârul după noi, cuprins de bucurie, până la afurisita şea dintre munţi, cumplită cumpănă a puterilor din locurile acelea.

Miracol! Versanţii în care trebuia să alunecăm de-acum erau aproape dezbrăcaţi de zăpezi! doar prin părţile nepătrunse de soare mai stăruiau aşternuturi albe. Intram într-o orbită nouă, brusc deosebită de cea din care veneam. Pământuri negre, bălțate, înainte; ceaţa albă a horbotelor

reci în genunile din care răsăream.

Miraj al tuturor venirilor din îndepărtate vremi, fabuloase aşternuturi atrăgând ca un puternic, fermecător magnet setea de mărire şi viaţă a dorienilor, pofta de câmpii mănoase şi soare statornic a uriaşilor păstori traci. Transhumarea vieţii se face după legi cosmice, asemenea vânturilor, apelor, seismelor, asemenea mişcării aştrilor pe orbite.

Ne aflam pe cumpăna a două lumi: una enigmatică, alta dovedită... una albă, încremenită-n zări anistorice, alta în mişcare, desfăşurându-se cu belşug în timp; una trăind sub puterea misterelor, alta sub legea gândirii organizate; una a basmelor şi-a tăcerii, cealaltă a raţiunii zgomotos desfăşurate...

Unchiul şi-a descoperit capul făcându-şi semnul crucii, ca după o mare biruinţă asupra celor rele. Voioşi, am pornit-o-n jos... Thalasa! Thalasa! îmi venea să strig... Drumul era deschis. De-o zi şi-o noapte mai bine, nu puseserăm piciorul pe piatră, pe pământ crud.

Catârul mişca bucuros din coadă, unchiul Melta Mitrachi zâmbea unor gânduri pe sub mustaţă, iar în pieptul meu un strigăt de fericire se zbătea să se descătuşeze, zburând în afară, departe, sus...

Peste ai mei, peste viaţa de până atunci, peste chipul fermecat al şcolii, cu năluca Teodorei într-însa drept icoană şi vestală, cădea tot mai neîndurător, uitarea.

Am trecut de satul grecesc, Paliohora. La celălalt capăt am adăstat în faţa unui şipot cu jgheaburi unde am prânzit cu poftă sălbatică. Pâinea de porumb cu caş de burduf şi apă de izvor sunt o hrană pe care ar invidia-o regii, dacă o mănânci după o asemenea odisee, după ce ai biruit munţii şi iarna, cu pieptul şi braţele tale.

O grecoaică sfioasă şi mândră, plină de demnitate, sigură de frumuseţea ei, cu ochii prelung încondeiaţi, plini de desfătătoare otrăvuri, ne-a zărit bând apa din pumnii făcuţi căuc. A zâmbit crepuscular printre genele ei lungi, negre... înţelegând îndată că aşa se cuvenea unei fete frumoase, ne-a

îmbiat cu un gest ritual, ca-ntr-o legendă biblică, să bem apă din ulciorul ei cu răcoros gurgui la toartă. Am prins cu buzele gura ulciorului şi-am sorbit cu dulce pătimire. I-am mulţumit. A reumplut ulciorul, furându-mă cu venin pe sub streşinile ochilor; a surâs tainic, cu viclenie dulce şi înfiorată părere de rău şi s-a dus urându-ne cu o anume sfială: „Kaliora”, adică: „ceasul bun”.

Arbuşti verzi, cu frunza lată şi ţepoasă, înalţi până la doi metri creşteau pe aceste locuri. Sub ele, tufe de iarbă grasă. Ierburile acestea de pripas şi cu frunza ghimpată a arborilor, cărora locuitorii de baştină le spuneau „purnaria” iar păstorii valahi „purnări”, înţelegeam că oferă potrivită hrană peste iarnă turmelor de oi şi capre ale valahilor de la nord.

Am tot coborât până ce ne-am aşternut unei câmpii, printre ogoare verzi, cu grâne, dese, firave încă...

Miresme îţi luminau sufletul cu frăgezimea lor abia mijită.

Călăream de-acuma pe catâr cu schimbul: un răstimp eu, altul lala Mitrachi.

Cu mare frică am trecut prin râul Salambria, tulbure şi străin, eu pe samar, unchiul pe crupa catârului. Cineva din familia noastră s-a înecat aici, în această Salabrie. Mergea cu lână-n saci, la târg în Calabaca. Trecea râul aşa cum îl treceam acum şi noi: pe samare, sacii cu lână, pe crupa catârului, el. Era-n vremea când sus, la munte, zăpezile se rup din strânsoarea iernii şi-a pământului şi-o pornesc în avalanşe tulburi spre nu ştiu unde. Era tocmai în vremea în care ne aflam şi noi acuma...

Când mai aveau câţiva metri de trecut prin râu, un perete de apă de un roşu întunecos, s-a arătat deodată înaintea lor, prăvălindu-i în iad... În casa noastră a fost doliu îndelungat. Sfâşietoare cântece de moarte şi de nuntă moartă s-au auzit noapte de noapte în odăile din casă. Femei cernite, cu bărbaţi sau neprihănite încă, nearătându-şi decât doar ochii de sub veşmintele negre, bogate, tânguiau pe tânărul dus de apele Tesaliei.

Am străbătut apoi, drum de mai bine de-o oră, pe sub platani falnici, forfotind de muguri noi, focare de licăriri

verzui, mărunte.

Peste trupurile viguroase, bălţate, ale platanilor viţa de vie sălbatică îşi aruncase tiranic năvoadele. Lume umedă, spectrală...

În aceste foşnitoare întunecimi întru muţenie, lumina se difuza prin rarişti precum se difuzează-n somnul temniţelor nălucirile amintirii, strecurată, palidă, sunător înveninată...

Când intram din umbră în câte un fascicol de raze în care pluteau miliarde de galaxii minuscule, noi înşine păream nişte spectre, nişte nimburi pământeşti ducând cu ele vedenia unui asin.

Tilinga de la gâtul piosului animal (aninată acolo parcă pentru alungarea duhurilor rele), iar îşi schimba timbrul pierzându-se-n ecouri nefireşti, cu înfiorate îmbieri euharistice...

Şi iată câmpia Tesaliei, în toată măreţia ei legendară, în tot belşugul ei de roade şi culori, spectrală, tenebroasă!

Pereţii bruni ai munţilor din dreapta, meteorii cu, văgăuni adânci în care sălăşluiesc călugări, la stânga, Olimpul în fabuloasele-i depărtări albastre purpurii, zăgăzuiesc duşmănos şi auster această ţară a făgăduinţei, cu femei frumoase, călăreţi dibaci, unde numai clarinetul şi spada pot să dea glas negrăitelor dureri trufaşe, eroicelor iubiri ferecate, unde în fiecare viteaz, tresare privirea şi braţul lui Ahile, unde tristeţea şi mâhnirile îşi plimbă necuvântătoarele neguri, negre, aurii, peste albiile nevăzute dinlăuntru, aidoma balaurilor de ceaţă care-şi mişcă lent spinările, cu ochii ţintă la fosforescenţa asfinţitului, peste argintul înserat al râului Salambria.

Tesalia! Ierburi adânci, cântece grave, înalte frunţi aspre. Deltă mănoasă a revărsărilor sângelui meu gigantesc, matcă a vinului şi aurului, a elegiei şi-a cântecului eroic; mantie larg înflorită la picioarele Olimpului! Nicăieri nu am văzut fluturând mai răscolitor, atârnând mai maiestuos, reculese mai festiv flamurile decât sub soarele tău oprit între piscuri, decât sub cerul tău statornic, fecund, canicular, Tesalia!

Ochii faunilor ard printre rarişti vrăjite, la rădăcina

bătrânilor platani, în această luncă a misterelor.

Nedăruite nunți, viile îmbălsămează greu ziua şi-nserarea... Cu răcoroase foşnete, ca nişte adânci dorinţe suspinate, ele ademenesc, noaptea, bărbăţia luceferilor.

Pământul resimte povârnirea belşugului şi se desfaţă nupţial întru acesta.

Luna călăuzeşte prin grohotele munţilor paşii şi rănile iluminate ale haiducilor hăituiţi de hiena poterilor, înfioară frunţile şi armele vitejilor morţi – hieratici păzitori ai mausoleelor revelate-n instalarea neţărmurită a galaxiilor tale, – pământ unde iubirea este moarte împărătească, apoteoză a morţii stăruitor dorită, ultima şi cea mai tragică arătare a frumuseţii.

Duhul ierburilor păgâne se logodeşte-n sihăstriile tale paneşti de la miezul nopţii cu gingăşia brânduşelor şi-a dedeţeilor.

Cucuta îşi varsă moartea erotic în trupul imperial al smirnei, macii morbizi îşi răspândesc viciul peste sacrele aşternuturi binecuvântate de Dumnezeu ale grânelor, cicorile îmbie-n voalurile lor îngereşti dulceaţa păcatului din zorii zilei...

Numele tău este belşugul... Harul tău, eroismul. Ultima-ţi podoabă, cultul frumuseţii. Când va fi să ardă totul, cenuşile tale îşi vor risipi balsamurile deasupra celorlalte aduceri aminte, moarte de mult!

În seara a doua am mas la un han de la marginile oraşului Calabaca. De aici se aprovizionau păstorii din Tauria cu grâu chihlimbariu, pepeni şi harbuji mari de puteai să răcoreşti o întreagă seminţie, roşii grele, ardei trosnind de pulpă grasă, alte multe pânzeturi precum şi icoane pictate-n lemn.

Dimineaţa, călăraşi cu schimbul, am străbătut câmpia pe un drum paralel cu linia ferată până la Tricala, capitala Tesaliei.

Aici şi la Calabaca am mâncat pâine albă, cu miezul fierbinte şi cu halva. De la Tricala am mai mers drum de aproape două ore până la o apă peste care am trecut cu o luntre atârnată pe parâme. Apoi am intrat în imperiul

păşunilor libere, cu iarbă până deasupra gleznei, presărată cu flori galbene, roşii, la răstimpuri albastre.

Mă aplecam şi-mi purtam mâinile prin ele... A asemui părul fetelor cu ierburile acestea, ar însemna să le aduci cel mai frumos cuvânt de laudă, cel mai înalt omagiu. Polenul fosforescent, prins pe mâinile mele, făcea ca mâinile să pară transparente. Aş fi vrut să fiu mânz, să pasc păşuni, şi să mă tăvălesc în aşternutul lor îmbălsămat. Să-mi alint obrajii, pieptul în părul acesta viu al pământului. Să mă înmormântez nupţial în voluptate, de la răsăritul soarelui şi până la răsăritul stelelor...

La cinci sute de metri distanţă, în coasta unui deal înalt, pietros şi negru, fumegeau sălaşurile valahilor din Tauria...

Caii lor păşteau în joacă, într-atâta erau de sătui, de buiaci. Aveau trupurile îndesate şi cu luciu pe ele, aşa de pline încât aşteptai să plesnească cu detunet. Compacte, rotunde şi lunecoase, în această împrejurare spinările lor nu puteau fi călărite. Zburai de pe ele, fulgerător, ca o minge.

L-am recunoscut pe Ghioca, calul nostru cel roib cu cruce neagră în spate. L-am strigat emoţionat, a ridicat botul în aer dintre ierburi, cu un smoc rămas între buze, s-a răsucit în loc spre mine lovind greu pământul, apoi, înaintând doi paşi, clătinând din cap, a nechezat din rărunchi, cu mare mirare şi bucurie. „Teohar, tu eşti? Apoi, din nou, pe acelaşi ton: „Nu-mi vine-a crede ochilor”.

Eu sunt, am răspuns, cu o dorinţă dureroasă de a-l săruta... Şi l-am mângâiat pe faţă (el se alinta frecându-şi capul pe umerii mei), şi l-am sărutat pe botul în care rămăsese un smoc de ierburi înflorate.

Au sărit înfuriaţi câinii. Care mai de care mai zburlit, asupra noastră. Unchiul Melta i-a potolit cu vorbe de dojană prietenească, pe unii lovindu-i familiar pe spate. Cozile lor fluturau de bucurie că nu suntem străini, ca nişte penaje pe coifuri barbare.

Semo şi Daveli, când s-au dumirit că piţiricul venetic eram eu, au sărit asupra mea, ca ieşiţi din minţi de bucurie. Au făcut o adevărată demonstraţie de primire. Goneau jur-

împrejur ca-ntr-o manifestaţie rituală şi iarăşi se aruncau asupra mea, se tăvăleau la picioarele mele felin, iarăşi fugăreau după nu ştiu ce nălucă, iarăşi veneau să se aştearnă la picioarele mele, să sară pe pieptul meu, scâncind de bucurie ca nişte prunci, oricât erau ei de sumbri şi de fioroşi la fire şi la înfăţişare.

Blajinele flăcări coborau liniştite, albe, pe versanţii negri ai dealurilor. Pe Olimp apunea soarele. Cu haine întunecate de zăr, faţa năpădită de barbă, tata mă întâmp nă râzând rece, cu dinţii lui lucioşi, ochii ascunşi în lacrimi şi sprâncene stufoase.

— „Ce-i cu ăsta? La ce mi l-ai adus aici?" – M-au năpădit lacrimile.

Nu mi-a întins mâna, nu m-a sărutat, nu m-a bătut pe umeri.

Asemenea gesturi de alintare familiară nu intrau în protocolul tatălui meu care dispreţuia dezmierdarea şi vorbirea în diminutive.

Reţinea într-însul iubirile nedăruindu-le decât la ore mari şi de mare taină. Reţinea şi ura şi nu o descătuşa din hait decât atunci când nu mai avea unde să încapă, şi-atunci revărsarea se făcea cu ruperi şi nimicire.

„Iac aşa, l-am luat cu mine, şi ce vrei? Nu-l amărî pe copil.

Lasă-l în voia mea", l-a înfruntat unchiul Melta. „Nu-i nimic, a reluat tata, cu cinism, a scăpat maică-sa de-o gură acasă. O să-i fie mai uşor. Şi-apoi a mai scăpat şi de-o pacoste. Şi ce, crezi că dacă l-ai adus aici ai să scoţi din el om? Ei bine, află că din coconul ăsta nu iese om, nici bărbat, nici păcurar. N-are rasă".

Îmi venea să mă duc fuga şi să mă arunc în râul din câmpie...

În uşa colibei s-a înfăţişat celnicul Nicu, cu figura lui energică şi naivă, suplu şi mărunt ca un ascet: „Va să te piară Dumnezeu, Mitre, pentru purtarea ta, ţi-o spun eu, celnicul Nicu", apoi, către mine cu încurajare: „Hai, vino Teohari la lala Nicu... Lasă-l pe taică-tău să verse otrăvurile dintr-însul aiurea. Aşa e el. Până ieri se mândrea cu tine,

acum te ocărăşte. Aşa face el mereu şi cu toţi cei care îi sunt dragi. Îl alungă de la casă mereu pe bunul Hristos şi-l cheamă pe Anticristul. Hai vino, vino", şi m-a cuprins de după umeri şi m-a dus în colibă.

În ăst timp tata a dislocat lespedea de la gura cuptorului şi aburi de aur încins mi-au pătruns în suflet. Pâini mari, rumene, din făină de porumb săreau afară din cuptor, pe lopată.

Tata le lovea cu palma suflând asupra lor ca să se vânture cenuşa şi ca să nu-l ardă la degete, apoi le aşeza într-o căpistere. Alene, cu sumanele într-o mânecă, ţinând în mâinile drepte bâtele cu cârlig la vârf, au sosit şi ceilalţi păcurari: Nuli Bargiuma, Guli Simu, unchii mei Sotir şi Tuduruş, fericiţi ca nişte copii că mă văd între ei, urmaţi la distanţă de fiul celnicului Nicu.

Nuli Bargiuna, fărtat de cruce cu tata, având aceeaşi vârstă, prieten nedespărţit, bărbat impunător şi generos, plăcându-i gluma şi dărnicia, ospeţele cu prieteni, lăutari, şi cu batali fripţi, mi-a pus mâna pe cap spunându-mi cuvinte de laudă şi bineţe.

Guli Simu, tip scurt la vorbă şi tăios, cu nişte spete late de trei coţi, m-a bătut pe umeri (era cât pe aci să mă turtească): „Ghini viniş, nipoate"... şi s-a trântit într-o rână, căutându-şi în şerparul lat tabachera. Din când în când cârâia din gât, cu răguşeală...

Unchiul Sotir, de bucurie, a început să spună cu voce tare o poezie, făcută de el, despre armată, oi şi despre fata lui Costa Giufa.

Când l-au logodit era în armată, după ce s-a însurat cu fata lui Costa Giufa a trebuit să plece cu oile la iernat. Era un amestec de umor, autoironie şi de virilă năzuinţă spre trupul femeii. Stătea sub suman, mâncat de păduchi şi de dorul ei.

Unchiul Tuduruş a zâmbit tutelar asupra mea, cu ochii lui albaştri de zeu. Timi Nicu, feciorul celnicului, de vreo 17 ani, mi-a întins mâna zâmbindu-mi cu bunătate dar şi compasiune pentru viaţa ce mă aşteaptă.

Din acest motiv afişa o oarecare superioritate întrucât el trecuse examenul cu succes, aflându-se acuma adevărat păstor, obişnuit cu asprimile acestei vieţi.

Ghiceam într-însul o anume mândrie, pe care nu o puteam avea eu, neofitul.

Râdea din buze muşcându-le, şi-n timp ce râdea, ochii lui priveau pierduţi oarecum, spre cer. Avea aerul unei bunătăţi ce se dăruia cu o continuă candoare. Era harnic, priceput şi săritor. Mi-a fost de mare folos prietenia lui. Câte treburi din acelea pe care trebuia să le fac eu, încâlcindu-mă între ele, nu a sărit şi nu le-a făcut el cu acelaşi râs fericit pe buze, cu dinţii de sus apăsaţi pe buza de jos, şi cu aceeaşi ochi trimişi undeva spre cer, într-o permanentă expresie de mulţumire şi gratitudine?

Drept răsplată îi spuneam istorii şi poezii. Era încântat şi gata să se ia de piept cu orişicine pentru mine.

El agonisea, iar eu leneveam întru poezie şi visare. Din această cauză m-am şi umplut de păduchi. M-a curăţat şi m-a scăpat de ei tot el, bunul şi sărmanul Timie.

S-au aplicat mieii fără mame la cele mai lăptoase dintre ele, s-a muls în găleţi laptele ce prisosea, s-a dat drumul mieilor la supt, s-au separat apoi de mamele lor în ţarc, arătându-se supăraţi ei pentru această discriminare pe care o făceau oamenii.

S-au chemat câinii, cu ziceri melodioase, ca-n basme, şi li s-au aruncat băbuci, nişte turtoaie mari din tărâţe, apoi într-un jgheab li s-a turnat zăr, după care, morocănoşi, au apucat aripile staulelor, la poruncă.

Au închegat laptele, acoperindu-l cu strecurători, alături. Apoi am cinat stând cu picioarele încrucişate sub noi, păcurarii din bunătăţile trimise de soţiile lor de-acasă, iar noi, oaspeţii, într-un blid mare de lemn, o covată, pâine caldă de mălai dimicată în lapte de oi din burduf şi din cel atuncea fiert.

Celnicul Nicu, proprietar peste 600 de oi, precaut, recunoscător şi cu frică de Dumnezeu, a făcut şi la început şi la terminatul cinei semnul crucii. Fiul său, la fel.

Ca să-şi râdă de dânsul, Nuli Bargiuma l-a imitat, mimând ca la teatru măscăricii semnul sacru al crucii. A adus cele trei degete împreunate cu solemnitate la frunte, apoi le-a coborât cu şi mai mare evlavie până din jos de buric, la despărţitura picioarelor, la dreapta şi la stânga pieptului, exagerând pompos.

Au râs cu toţii, de această glumă, în afară de fiul celnicului Nicu.

Acesta a rămas tot aşa de candid, neafectat de batjocura ce se făcea pe seama tatălu său, cu acelaşi zâmbet mărinimos pe buze, cu ochii rătăcind cine ştie unde, sus.

Râsul s-a înteţit îndată, când tata, neadmiţând să se lase mai prejos cu gluma decât fărtată-său, a făcut şi el, cu o mutră foarte serioasă, semnul crucii. Dar cum? A adus cele trei degete împreunate întâi la ceafă, apoi de-aici., jos, la noadă, şi, în sfârşit, la extremităţile spatelor.

Am râs şi eu prosteşte, contaminat, până la urmă, îngrozit. Mă aflam în faţa unui sacrilegiu. Se terfeleau aici, cu o inconştienţă ciobănească, cu un umor sinistru, simboluri de viaţă înalte.

Răzvrătirile mele, de mai târziu, uneori delirante în sfruntarea lor, împotriva lumii şi-a creatorului ei, aici îşi au obârşia, în această înclinaţie spre sadismul iconoclast al tatii.

Celnicul Nicu a rămas liniştit pe poziţia lui, ridicolă pentru ceilalţi, sublimă pentru el. Stătea, văzând cu ochii, deasupra lor, prin indiferenţa ce o arăta la adresa batjocoririi lui, prin aerul de iertare ce-l degaja tăcerea lui înţeleaptă. M-a cuprins o admiraţie înduioşată faţă de acest venerabil celnic.

Le-a spus doar atâta, fără supărare: „Sunteţi nu păcurarii mei, ci ai lui anticrist. Anticriştilor!” după care a zâmbit către ei ca să nu creadă că-i supărat. Şi-a încheiat profetic, ca-n apocalipsă: „Va nî chiarî Dumnidzălu” (Ne va prăpădi Dumnezeu).

În continuare, ca să-şi petreacă vremea, Nuli Bargiuma cu fărtatul său, tatăl meu (Guli Simu îşi fuma cu solemnitate pipa, stând într-o rână), s-au legat de mine şi de celălalt

oaspe. Cârteau cu pizmă şi şagă la adresa lui pentru că venea de-acasă, de lângă soţie.

Nuli Bargiuma, căutându-se pe la cusăturile sumanului, a smuls de-acolo (poate că s-a prefăcut numai) câte un păduche, punându-l pe rând unul în piept la nenea Melta Mitrachi, celălalt mie, rostind cu gravitate mucalită: „Na-vă. Să aveţi de sămânţă... Să fie cu spor...

Şi din nou, tata, ca să nu fie mai prejos, a repetat gestul adăugând: „Ca să se înmulţească, este nevoie şi de câte o feamină (femelă)". S-a râs şi de data aceasta...

Nimic nu rămâne nepedepsit, aşa cum nimic nu rămâne nerăsplătit în viaţă, mai devreme ori mai târziu.

Nu peste multe zile s-a râs din nou, dar, de data aceasta pe seama batjocoritorilor de până acuma. Două fapte s-au întâmplat, amândouă fiind lucrarea diavolului...

Prima: cei doi fârtaţi, împreună cu spătosul Simu, s-au dus la Tricala să desfacă acolo nişte puţini cu caş, la nişte negustori.

Au vândut oamenii marfa, au băut aldămaşul, au pus paralele în chimir, s-au ospătat bine, cu mâncăruri domneşti şi vin roşu, la hangiul unde trăgeau după datină. Apoi, căscând gura-n dreapta şi-n stânga, rezemaţi în bâtele lor cu cârlig la vârf, cu ciobănească fală, unul, pare-mi-se Simu spătosul, zâmbind pentru ca să-şi ascundă jena, a propus:

— Ce-ar fi să...

— Ce să? răspunde celălalt.

— Să... şi răsuci capul înspre un anume loc al oraşului...

— Aha!... Se miră celălalt. Păi, n-am fi noi cei dintâi dintre păcătoşi. Hai, măcar să vedem ce-i acolo.

Zis şi făcut. Au intrat pe-o stradă dosită, făcându-se că iscodesc cu totul altceva, ca să nu observe oamenii şi să râdă de ei...

Strada era murdară şi mirosea a acru, aproape cam aşa cum miroase la stână în vremea mârlitului.

Cu genunchii înmuiaţi de frică, mai tare decât dacă ar fi mers la spânzurătoare, s-au aciuat pe-o uşă, au suit cu palpitaţii nişte trepte, şi şi-au făcut apariţia neaşteptată,

cumplit de bărboşi, cu înfăţişare varvară dar neîndemânateci, într-un salon plin, roată-mprejur pe scaune, de muieri, aproape gulişane.

Cu înfricoşată uimire s-au întrebat căscând ochii mari. Au dat din umeri şi şi-au muşcat pofticioşi buza de jos.

Când însă fârtăţii noştri se uitau, mai vârtos, a mirare unul la celălalt, femeile, înfricoşate de apariţia acestor sălbăticiuni, cu bărbi negre, bâte şi chimire late, în chimir vârât şi câte un cuţit cu plăsele de corn de berbece, la dicteul unui instinct, s-au adunat buluc într-un colţ, ca-n faţa unei mari primejdii, protejând cu mâinile partea cea mai ameninţată la acea oră a trupului lor muieresc, strigând cu disperare, în cor: „Afară valahii!”...

— Afară, varvarii valavi”!

Şi-au ieşit, ca vai de ei, afară, alungaţi şi ocărâţi din urmă, de la locul pierzaniei... Mai bucuroşi ar fi fost să-i înghită pământul decât să păţească această ruşine.

Într-un timp, dumirindu-se şi iarăşi privind unul la altul a întrebare, au râs de ei înşişi, ştergând de pe feţele lor sudorile reci, ale ruşinii.

Ca să se autobiciuiască, răscumpărând astfel păcatul, au mărturisit seara, la vâlvătaia focului, totul, aşa cum s-a petrecut, de faţă cu toţii, părându-le bine că se face haz pe socoteala lor.

A doua: Era rândul lui Nuli Bargiuma să meargă după oi. Îi eram simpatic şi m-a chemat să merg de ajutor. Comod cum era, a mers mult înaintea turmei, lăsându-mă pe mine să le mân uşor din urmă. A ajuns pe vârful acelei spinări negre de relief, sec şi pietros şi s-a culcat lângă o lespede, pe iarba primăvăratică.

A adormit repede, căzând într-un somn greu ca acela pe care numai anemia primăverii ţi-l oferă. Aud într-un timp bătând cu îndârjire câinele său, miţosul Samuri. Cu grabă mare m-am îndreptat spre locul cu pricina să văd ce se petrece acolo. Lala Nuli nu dădea niciun semn de viaţă. Întins pe spate, cu pălmile căpătâi, zăcea în somn. Câinele, lângă dânsul, lătra de să se sfarme, nu altceva.

Strig din răsputeri: Lala Nuli ridică foarte-ncet capul de pe perini... Holbează înspăimântat deodată ochii: „Uite la el, Anticristul, unde şi-a găsit loc de odihnă. Pe el, Samuri”! Câinele atunci a prins în fălci un odgon – de şarpe negru, lung cam de un metru şi jumătate, gros, orb şi lenevos, care se desfăta la soare, pe pântecele ciobanului... înverşunat, câinele a început să-l izbească de pietroaie, dar şarpele se zvârcolea cu atâta putere, încât a reuşit, vârtos cum era, să scape din cleştele dulăului. Am început a căra asupra lui cu ciomegele. Ciomegele săreau în sus de pe spinarea lui ca de pe nişte cauciucuri de bicicletă, bine umflate.

Pe lala Nuli îl trecuseră sudorile morţii... Se făcuse palid la faţă. –, L-ai văzut, Teohari, pe Anticrist?... Anatemă pe el...”

Seara, la stână, s-a râs din belşug pe seama acestei întâmplări, celnicul Nicu, zâmbind cu superioritate de iniţiat şi de biruitor.

— „Semn că trebuie să vă întoarceţi odată şi voi la adevăr,” a încheiat el.

M-am deprins a merge după oi. Nu se umblă oricum, ci după anumite norme şi rânduieli. Oile trebuie să te simtă lângă ele mereu, fără însă ca să fie deranjate din pofta şi buna plăcere a lor... Trebuie să cunoşti cum anume se abate, pe nesimţite, întreagă cupia, spre o anumită direcţie.

De asemenea, să ştii unde să te plasezi ca să poţi cuprinde cu privirea cât mai multă vedere, cum anume să le-mpresuri ca să nu se rupă şi să se piardă vreun ciopor. Mă duceam, pe rând, când după tata, când după lala Nuli, când după ceilalţi păstori, – cel mai drag îmi era să merg cu unchii mei, căci se purtau cu blândeţe şi-mi spuneau poveşti, unchiul Tudor cânta minunat din fluier –, când după taciturnul Simu, pentru că păcurarii se schimbau, prin rotaţie; unul mergea după oi, celălalt după cumpărături, al treilea cu treburile gospodăreşti la colibă, altul cu vinderea produselor etc.

Băiatul lui Nicu, celnicul, păştea mieii. Eram nespus de mulţumit când rămâneam cu el, după miei, dar eram amarnic de supărat când trebuia să merg după oi în ziua

rânduită tatii.

Umblam năuc ziua-ntreagă... Nu mă agrăia nicicum. Nu rostea o vorbă măcar către mine. Se aşeza în poziţie de zeul Hermes pe câte un pietroi, scruta nu ştiu ce cu privirea, îşi fuma ca pe scenă ţigara, pornea mai departe fredonând o melodie veche şi, la răstimpuri; trimitea în pustietăţi câte un şuier prelung şi tainic, chemând parcă pe haiduci, ori propria-i nălucă pierdută-ntr-altă viaţă.

Aveam sentimentul că mă dispreţuieşte. Că nu sunt vrednic de-a fi urmaşul său. La tot pasul mă simţeam vinovat de ceva, de-o ne-mplinire ireparabilă. Adevărul însă era că în ziua când oile erau conduse la păşune de tata, păreau mai voioase şi le sporea dintr-odată laptele.

Lucrul acesta era ştiut de întreagă păcurărimea din Munţii Pindului. Tata deţinea, credeau oamenii, nişte secrete de vraci, nişte puteri de solomonar şi surâdea misterios, cu o mândrie rezervată, ori de câte ori i se amintea acest lucru.

Se stabileau între om şi animal un fel de relaţii de dragoste şi încredere ca între bărbat şi femeie, atunci când se iubesc. Blândele necuvântătoare, simţeau că sunt iubite şi iubeau la rândul lor, simţindu-se fericite, ca orice fiinţă când iubeşte, pe stăpânul care veghea cu mare grijă şi pricepere asupra lor. Ele dăruiau mai mult fiindcă simţeau că şi stăpânul li se dăruie, mai mult, mai de la inimă.

Celnicul Nicu avea răspunderea conducerii. Călărea pe un cal alb ce ştia să calce în buiestru, cu mătăniile între degete învârtindu-le liniştit ca-ntr-un ritual, lua contacte diplomatice cu autorităţile, cu marii negustori şi cu poterimea. Se îngrijea de plata dărilor şi a păşunii. Purta evidenţa cheltuielilor şi-a câştigurilor şi hotăra ziua plecării. Angaja avocaţi, – şi doamne, că mulţi mai erau prin Grecia, – atunci când se ivea pricină la tribunal, având de grijă să aducă câte un peşcheş frumos pentru a-i limpezi şi a-i face mai dreaptă judecata.

Mieii au fost vânduţi. Căpăţânile de telemea transportate la oraş, direct în strecurători, au fost şi ele imediat vândute. A fost an norocos, cu iarnă prielnică, naştere spornică de

miei.

Într-o zi, am încărcat găleţile pe samarele cailor, catârilor şi asinilor, am trântit peste ele ţundrele şi, întorcând o părelnică de rău privire înspre dealurile negre, rămase pustii, înspre locul golaş al colibelor, desfăcute, stivuite, acoperite cu frunzare şi date-n paza pândarilor, în preţul unor roate de caş, am purces spre miazănoapte, de-a lungul râului Salambria.

Se ştia dinainte locul de mas. Caravana purtătoare a obiectelor gospodăreşti o apuca înainte ajungând la locul acela cu trei ore mai din timp.

Se improviza o strungă din mărăcini şi alte uscături: se construia un comarnic şi se punea apă la fiert pentru opăritul găleţilor, a întregit vesele. Apoi, în poziţia aşteptării, într-o rână, cu falca sprijinită-n cot, aceşti războinici nomazi contemplau cu nostalgie gravă anotimpul: pulberea drumurilor, adâncile tăceri verzi, înaltele vecii scăldate-n vâlvătăi de aur şi purpură.

Înspre seară soseau din urmă, agale, şi binecuvântatele turme. Uşor trudite, dar cu o nelămurită bucurie în priviri, bucuria întoarcerii, a primăverii primenitoare, cu perspectiva munţilor trufaşi din zările libere şi austere ale Macedoniei.

Masul se făcea, de regulă, lângă o apă. Câinii veneau după turme, în niciun caz după caravană, cu o solemnitate sumbră.

Pe drumuri străine aflându-se, ferocitatea lor se îmblânzea sfielnic, trebuind să-şi ascundă, – din humor cred, – cozile între picioare chiar şi înaintea vreunei javre ce schelălăia asupra lor fie după un gard, fie de lângă stăpânul lor, dintre picioarele lui.

Înţeleptul Daveli primea cu generoasă nepăsare neobrăzarea potăii... Semo, rănit în orgoliul său de viteaz prigonitor al lupilor, îşi zburlea spinarea ameninţător, mergând în curmeziş. Bichir, se îndepărta cu înţelepciune, ocolind gâlceava, Samuri, negrul şi miţosul, îşi vedea de drum, netulburat precum ursul, izbind înfricoşător din ochii

lui scufundaţi în mâţe şi-n mânie. Căţeaua Murga se răsucea înspre nevolnicii provocatori cu iuţeală, rânjindu-şi cruzimea.

Oile se mulgeau de două ori pe zi: dimineaţa şi către asfinţit.

Caşul şi urda se vindeau în aşezările orăşeneşti întâlnite-n cale, ori în satele de agricultori. Zărul se arunca la câini, la vale.

În ţinuturile secetoase, se folosea drept apă.

Fiecare trecere avea parfumul şi duhul ei, după cum soarele bătea oblic ori pieziş de la răsărit, în amiază, sprenserat.

Aveau locurile acelea pe unde treceam noi, mai cu seamă cele nedesţelenite, un aer cast şi pustiu, de-o virginitate toridă. Noaptea, ţărâna mirosea prin somn a spuză stelară, într-atâta de jos cobora asupră-ne galaxia. Ca-ntr-o zare a vrăjilor, stelele forfoteau în jurul somnului nostru ca nişte fluturi în amiaza verii, răspândind pulberi parfumate şi fosforescente poleiuri.

Şi astfel, noaptea sub stele, ziua sub soare, atingeam hotarul acela unde legendarele cote pietroase ale Tesaliei se înfruntă cu trufia verde a Macedoniei. Adâncuri verzi străjuite de pereţi abrupţi de culoarea cenuşilor, Tesalia. Mare semeţ vălurită, cu neguri verzi, albastre, Macedonia. Iată-ne apăruţi pe cumpăna luminilor.

Alte pământuri, alte genuni, alte ceruri.

Largi văzduhuri biruite de soare şi-mbătate de mireasma crudă, amară a stejerişurilor adânc încâlcite, prin care de-abia se strecoară umbra şarpelui. Respiraţia acestor profunde frăgezimi, sacră pulbere stătătoare-n aer şi leşie caldă.

După zece zile de exod, mânecând precum corăbii multe pe valurile apei, prin reliefuri aspre şi ospitaliere, Tauria priveşte spre noi din toată semeţia înălţimilor ei, cu toată tandreţea nupţialelor pajişti împlinite; ne ispiteşte setea cu argintul rece, lichid, al apelor, iar de jur-împrejurul zărilor, pe incendiate ziduri de cetăţi străvechi flutură ca nişte

înalte, grele drapele nevăzute, grelele şi înalt adormitoarele ei cădelniţi.

Cete părelnice de călăreţi traci şi de fecioare amazoane, vânturile, coborând dinspre heimatland, se întâmpinau amarnic la răscruci şi pe şaua dintre măguri... într-o seară ne-am scufundat în cerurile Tauriei. Oile au dormit ca-ntr-un culcuş de mult aşteptat. Câinii cu boturile pe labe, ca la ei acasă, mândri, pe pământul patriei natale. Bărbaţii surpaţi întru stihia femeilor lor. Feciorii surâzând unui vis...

În vara aceea am ciobănit în toată puterea cuvântului, la stânele de la Cara-Ili. Tata şi cu prietenul său, Nuli Bargiuma, au împreunat cele două ciopoare, şi, apreciind că aş fi destul de iniţiat în ale păstoritului, mi-au dat mie în seamă mărunta turmă de nouăzeci şi ceva de oi, mărzări aproape opt zeci, ei rămânând a se ocupa peste vară cu cărăvănăritul. Şi nu i-am făcut de ruşine...

Neavând a conduce o turmă mare, greoaie, zburam cu micul meu ciopor în toate direcţiile, păşunând, spre pizma tuturor, cu exclusivitate toate prospăturile, toate ogoarele atunci secerate.

Mulgeam la iuţeală oile şi, cunoscând din ziua precedentă că în cutare loc se termină culesul mazărei, ori a ovăzului, a grâului, a secarei, alergam în fruntea turmei, cu oile venind în galop după mine, tăbăram copios asupra ogorului proaspăt oferit, hrănind până la refuz, cu ierburi şi flori necălcate, grase şi parfumate de soare, pe blândele, fericitele patrupede.

Nu aveam pasiune, nici pricepere în arta păstoritului, fiind distrat şi neîndemânatic din fire, dar aveam ambiţie împinsă până la orgoliu, prin care realizam mai mult decât aş fi obţinut prin meşteşug şi destoinicie.

În orele de răgaz, mă întindeam la umbra pinilor, pe spate, cu pălmile căpătâi urmărind cu voluptate nostalgică perambulul norilor pe cerul albastru cenuşiu al verii.

Îmi răcoream mâinile şi faţa la şipote, unde îmi plăcea să adăst îndelung, să-mi privesc în oglindă, cu oarecare ură, chipul dur, de loc frumos, sălbatic expresiv, cu toată

nobleţea frunţii înalt boltite şi încadrată artistic de vălurita chică neagră, cu sprâncene dese, fioroase.

Tot acolo, lângă şipote, mă pieptănam în diferite forme, cu ţarţara mea lucioasă din aluminiu. Faţa mea nu inspira drăgălăşenie, nici simpatie, şi tare-aş fi dorit acest lucru, dar inspira, în schimb, teamă şi admiraţie, situaţie care mă nemulţumea până la amărăciune.

Unica supărare pentru mine, în această vară, venea, mai degrabă din faptul că, singur fiind, fără schimb, eram obligat să rămân pustiit şi sălbăticit, mergând la două săptămâni odată acasă pentru primenirea veşmintelor, şi-atunci numai în timpul nopţii, când oile dormeau în paza câinilor şi-a celorlalţi păcurari. Pe de altă parte, îmi părea bine că nu mă arătam oamenilor, mai ales celor de-o vârstă cu mine: Andrei şi Teodora erau pe cale să fie elevi la liceul român din Grebena şi greu mi-ar fi venit să privesc în ochii lor.

N-a trecut nici măcar un an de când îi învăţasem silabisirea literelor româneşti. Acum ei s-ar uita la mine ca la un pierdut, un rătăcit.

Simţeam o revoltă asupra mea şi-a destinului meu ingrat.

După ce am terminat cu livrările de lapte contractat la negustorul ce-şi instalase cazanele de preparat caşcavalul la Cara-Ili turmele s-au defalcat şi s-au răzleţit înspre ţinuturile din nord.

Sterpele atingeau crestele de la Muntele Bălţilor. Păcurarii de la oile sterpe erau de-o vânjoseme cumplită. Mai că nu trosneau de vigoare. Roşii la faţă ca huma arsă, cu gâturile înţepenite, nimeni nu cuteza să-i întărâte cât de cât. Coborau noaptea întreagă câte unii la vii şi la porumburi, de unde lapidau auă (struguri) şi ştiuleţi, şi niciun pândar nu-i vedea. Aşa cerea situaţia.

Eu mi-am ataşat cioporul de acela al lui Tili Vanioti, aşezând căşarea în tenebroasa vale, cu dumbrăvi primigene şi grahote sălbatice de la Bugazi.

Ziua erau zăpuşeli sufocante. Văzduhurile miroseau tare a jnepeni, a răşină, a ferigi arse de soare, a secetă rănită.

Oile stăteau toată ziua la umbră băgate cu capul una sub

picioarele alteia din cauza căldurii, foarte greu a le urni din loc. Numai caprele, întruchipări ale satanei, n-aveau stare. Asaltau lacome şi perverse toate râpile, călăreau peste toţi arbuştii, devorând cu patimă frunzarele răscoapte.

Oile păşteau în timpul nopţii. De îndată ce se aşternea răcoarea pe văi, ele porneau fremătând din clopote şi, tot urcând, ajungeau înainte de mijitul zorilor, pe măgura Buluvardului, de unde, după un somn scurt, desfătate de căldura soarelui-răsare, roiau la vale, păscând până la locul stânei, unde iarăşi se puneau la umbră şi zăceau de căldură. Se mulgeau numai odată pe zi, la sosirea de pe munte.

Eram istovit de osteneală şi nesomn. Ziua umblam după caprele fără de astâmpăr, noaptea, obligatoriu, după oi. Tili Vanioti era un om avan, hain, năprasnic. Sub motivul că mă oţeleşte şi că scoate bărbat din mine, mă chinuia cu sadism. Nu voiam să mă dau bătut şi rezistam din răsputeri, mai cu seamă că el avea o fată frumoasă, cu ochi albaştri şi păr galben ca ceara, de-o vârstă cu mine. Nu doream să fiu pârât la ea ca nevrednic.

Într-o noapte însă, lăsându-mă într-o rână, cu faţa rezemată-n palmă, am adormit de-a binelea trezindu-mă de-abia după vreo trei ore de somn.

Stele, tăcere, întuneric în jur. M-am speriat, ca unul care s-a pomenit singur în întreaga lume. Am lăsat acolo traista şi surtucul şi-am pornit-o la deal înfricoşat ca un pui de fiară, hăituit dinlăuntru de vedenia acelei singurătăţi încremenite-n cumpăna nopţii.

Alunecam, mă scufundam în putregaiul scorburilor până la genunchi, mă loveam de cioate, mă juleau uscăturile morţii, alunecam în iederă. Am ajuns. Oile rumegau cu ochii la stele. Câinii nici nu m-au simţit. Nici Vanioti, care dormea dus pe-o tufă de jneapăn. Hieratică priveliţte. Pe fundal verde veninos, – pată albă turma. Deasupra, albastru presărat cu licăriri galbene. De jur-împrejur, întunecimile codrilor cu duhul lor de râpă şi genune.

A doua zi, trecând pe la locul unde mă doborâse somnul, unde mi-am uitat de frică traista şi surtucul, am găsit

lucrurile răvăşite, pâinea mâncată, iar la trei metri distanţă, o urmă mirositoare încă de ursoaică. Am păcălit, cred, pentru prima dată în viaţa mea, moartea, îngerul cel bun m-a trezit la timpul potrivit altmintelea aş fi îngheţat de frică pentru totdeauna acolo, între noapte şi cer, în faţa ursului.

A venit apoi toamna, cu ploi mărunte, lumini strălimpezi, ceţuri insidioase, feline. În poienile de la Vlotupă, cupiile valahilor se aşterneau lent, leneş, adunând cu o poftă voluptuoasă mărunta iarbă fragedă, dar al umidităţilor de toamnă. Pădurile, şi în genere locurile umbroase, te adormeau de mirosul senzual, putred îmbătător al bureţilor de tot soiul; mănătărci, hribi, ciuperci cu sau fără pantaloni, gălbiori şi alţii, fie veninoşi, fie dăruitori.

Oile nu se mai mulgeau şi, cum mişcarea pe păşuni se făcea cu mare încetineală, ca-n sferele imponderabilului, era o adevărată beatitudine să te trânteşti pe câte un jneapăn, îngânând tot felul de gânduri, în imensa, imobila linişte a anotimpului.

Singura primejdie venea din partea lupilor care se arătau din ce în ce măi rapaci, căutând a prinde puteri pentru înfruntarea iernii.

La jeratecul vetrelor se frigea cucuruz, ciuperci, cu brânză în căuc în loc de sare şi uneori chiar câte-o stearpă furată noaptea de la flăcările vecine. Fapta nu era uşor de săvârşit. Oile obişnuiau să pornească timp de două ore noaptea la păscut.

Le plăcea lor iarba cu gust şi mireasmă de noapte. Le plăcea s-o servească pe răcoare şi neprihană, umezind boturile cu înfiorări de rouă. Atunci se arătau pe cărări furii. Se strecurau pe poteci secrete, prin mărunte şi viclene stejerişuri, până în aripa turmei străine, tiptil, fără să sperie oile, fără să prindă de veste câinii şi, ca să fie siguri că numaiul apucat, oaie ori capră, e sterp – cele cu sămânţă-n pântece erau cruţate considerându-se păcat jertfirea lor, dar şi din cauză că nu erau atât de grase şi nici gustoase – ocheau pe cele cu clopot ori tilingi la gât, acestea fiind de regulă sterpe. Se prindea cu cârligul de piciorul de dinapoi,

se desfăcea de la gât talanga care se arunca de o parte şi oaia era aşezată pe umeri, ţinută cu mâna dreaptă de picioare, cu cea stângă de bot ca să nu strige, (oile se supuneau tăcute ca-n biblie, caprele-n schimb făceau o gălăgie infernală incit te trădau imediat), era adusă la vatra masului, înjunghiată pe loc, jupuită la lumina vâlvătăilor şi pusă-n frigare, într-un cadru homeric.

În iarna ce-a urmat, iarnă a blestemului şi-a năpastei, ne-am făcut aşezare pe aceleaşi tărâmuri ale Tesaliei, în vecinătatea imediată a celor din anul trecut. Închiriaserăm în comun păşune cu grecul Dzadzani, grecul cupăciar, nişte traci grecizaţi de bună seamă, din satul Cipriu, aflându-se din jos de Tauria, către râul Murgani. Acest Dzadzani cu nume arhaic prin aceste locuri, după cum răsună, avea o turmă mare de capre, aproape o mie, toate gri, cenuşii. Halucinantă vedenie să fi zărit această turmă de capre argintie pe curmezişuri verzi, îndeosebi dimineaţa la lumina răsăritului.

Avea şi patru feciori: pe Manulis, Micios, Ghiorchios şi Chicios, şi se spunea că acasă, ţinută ca ceva foarte scump şi fragil, ca pe-o prezenţă sacră, marea lor iubire şi mândrie, lucru ce nu trebuie arătat oamenilor, despre care se năşteau legende, avea o fată albă, cundulă şi cu părul negru, ucigător de frumoasă.

Fraţii ei, trei însuraţi cu neveste pe potriva lor, tot ce-a fost mai deosebit ca frumuseţe în satul Cipriu, cu vii de jur-împrejur, al patrulea fugar de la liceul grecesc din Grebena, după ce lovise pe un profesor, se arătau foarte irascibili când venea vorba despre sora lor şi era primejdie de a-ţi pierde viaţa dacă îi rosteai cumva numele fie cât de timid, numele tabu al ocultei fecioare, nevăzută nici de ochii soarelui, închisă-n casă ca-n sipeturi.

Mă iubeau cu toţii. Cel mai mult Chicios, prâslea. Acesta terminase cinci clase de liceu dar în loc să se fi făcut avocat, carieră predilectă în Grecia, ajunsese tot la capre, cu ţundra pe umeri, mâncând din brişcă pâine goală, sub ploi, soare, vânturi şi ninsoare.

În ultima clasă, într-o bună zi, având un diferend cu unul dintre profesorii lui care-l amenința cu repetența, niciuna, nici două, Micios l-a izbit din pumni cu capul de ziduri și l-au eliminat din toate școlile, cum era și firesc. Era urât și ocărît de frații săi pe motivul că deși au cheltuit cu el o grămadă de bani ca să-l facă domn, acuma se vedeau nevoiți să-l facă părtaș la avere, lucru ce nu le convenea de loc.

Îl iubea în schimb, părinteşte, săracul, ciolănosul bătrân Drosinos, om singur, de mare omenie şi mâncător cât zece, argat de-o viaţă-ntreagă în familia Dzadzani, cel care ne învăţa cu răbdare şi bunătate cum anume să dormim ca să nu răcim, cum să bem apa, încotro să ne aşezăm cu faţa când ne facem crucea şi cum să ne curăţăm de păduchi. Aruncam rădăcini de purnare pe foc, care aduceau cu rădăcinile de viţă de vie, şi când jăratecul se încingea dezbrăcam hainele de pe noi, le ţineam întinse deasupra jarului, aşa ca şi cum le-am ţine la uscat, cât mai aproape de foc, şi-atunci, afurisitele insecte se umflau de căldură şi cădeau pe rând în cărbunii aprinşi, plesnind cu pocnet şi pârâitură.

Alte dăţi, când erau prea numeroşi, săpam o groapă-n pământ, îngropam acele haine lăsând la suprafaţă doar vârful unei mâneci. Operaţia se făcea seara, iar dimineaţa, gura mânecii era ticsită de păduchi, bătrâni şi mărunţei, bărbaţi şi femei, într-un exod al pierzaniei, căci îndată, partea aceea ca un cuib de furnici, era tăiată şi arsă, împlinind astfel ce-a de-a doua metodă de deparazitare a bătrânului Drosinos.

Când se-ntâmpla să meargă, din an în Paşti, şi bătrânul Drosinos în sat, neavând el rost între oameni, se îmbăta, se înfuria împotriva lui Dumnezeu, şi apucat de demonii iadului, azvârlea cu pietre-n clopotniţă şi-n turnul bisericii, în vremea când trăgeau clopotele, urlând apocaliptic, înjurând de Hristos şi blestemându-şi soarta.

Feciorii lui Dzadzani erau fiinţe mici de statură, cu excepţia lui Micios, dar inimoşi şi semeţi.

Împreună cu ei, în tovărăşie, se mai afla un om mărunt şi

cârpănos, rânzos şi zgârcit din cale-afară, bănuitor şi cusurgiu, având în proprietate patru sute de capre, care se certa într-una cu unicul său fiu, asupra căruia se înfuria până la delir, pentru nimica toată.

De cele mai multe ori, fiul nu-l lua în seamă. Alte dăţi răspundea, spre exacerbarea clocotitoare a bilei bătrânului, cu crâncenă sfruntare, dându-şi mereu capul într-o lături, nu atât ca să ferească ochii de şuviţa de păr castanie ce cădea peste sprânceană, cât din fudulie, ca să pară viteaz în ochii fraţilor Dzadzani, la a căror misterioasă soră visa în taină cu tânjire dureroasă şi plăcută.

Într-o zi s-a făcut de minune. Păstorii stăteau întinşi într-o rână ori cu picioarele încrucişate sub ei ca hinduşii, greci şi valahi laolaltă, înaintea ţarcurilor, iar păltiniotul Tuli, întovărăşit cu noi, bărbat falnic, cu înfăţişare regească, gât lung, voce gravă şi buze frumos descrise ca la artiştii de cinema, nu are ce face şi cârteşte astfel: „Eu z; e că într-o luptă dreaptă dintre Teohari şi Cocios, Teohar ar învinge”.

Cocios s-a făcut roşu la faţă de indignare. Eu am pălit, simţind că mă taie-n ficaţi o lamă rece. Dacă-l fac de ruşine pe Tuli şi pe toţi ai noştri? Dacă grecuşorul mă dovedeşte? Ca vârstă, el era mai mare decât mine cu un an şi jumătate. Ca statură eram oarecum la fel de înalţi, eu fiind mai zvelt, el mai anevoios în mişcări. Forţă aveam amândoi, egală, a lui nervoasă, a mea sangvinară.

Se uita la mine cumpănindu-mă cu aroganţă, cu superioritate, ca să mă intimideze. Într-o clipă m-am gândit să mă las învins, înţelegând ruşinea ce-ar fi suferit-o el în cazul unei înfrângeri, înaintea viitorilor săi cumnaţi. L-aş fi discreditat fără putinţă de reabilitare. Aş fi fost prea crud, prea nemilos.

Dar nici eu nu aveam a da ochii cu tatăl meu la întoarcere, nici a privi în ochii fetelor din Tauria, după o atare ruşine. În această situaţie nu te gândeşti decât la tine, la victoria ta. Cocios s-a suflecat, şi-a legat părul cu o sfoară ca să nu-l deranjeze, m-a privit scrutător şi ne-am prins în trântă dreaptă pe pajiştea afinată.

Cocios îşi aduna puterile încleştând dinţii, eu încruntând sprânceana. Era gata, gata să fiu doborât când, unchiul Sotir, speriat de-o asemenea eventualitate, mi-a strigat: „Schimbă, Teohar, mâinile! Prinde cu dreapta de mijloc şi cu stânga de umăr, prinde invers!”

Brusc m-am smuls din braţele adversarului, care mă smucea, la dreapta şi la stânga, cu încordare. Când ne-am apucat din nou, am prins aşa cum a poruncit unchiul Sotir.

La a treia strângere de mijloc cu mâna dreaptă, simt că partenerul se înmoaie... Am prins curaj, mă simţeam uriaş, şi la a patra încleştare, trupul lui Cocios s-a frânt la pământ, în ovaţiile şi aplauzele tuturora, mai puţin tatăl său şi bătrânul Drosinos care tăceau întristaţi.

Spectacolul cel mare însă a avut loc îndată, după aceea, când s-au încăierat câinii Dzadzanilor cu câinii noştri.

Vânjosul Semo şi mărinimosul Daveli, câinii mei, simţindu-mă-n primejdie s-au năpustit cu gemete înfricoşate într-ajutorul stăpânului.

După ei au pornit ceilalţi şi s-au izbit de haita zburlită a lâhoşilor câini negri din cealaltă tabără.

S-au rupt, s-au sfâşiat, s-au spintecat, s-au umplut de sânge şi spume. Aplanarea conflagraţiei s-a făcut cu mare greutate.

„Bravo Theoharis”, au strigat cu simpatie fraţii Dzadzani, ceea ce m-a bucurat nespus, îndreptăţindu-mi unele gânduri ascunse.

Iarnă a năpastei! Pentru mine, poate, a norocului. În perioada fătatului au căzut pe acele locuri, mărunte ploi veninoase, sămânţând sub ierburi gălbează, precum şi alte rele. Caprele copaciarilor au scăpat, în bună parte, tefere, – nu degeaba se spune din bătrâni că aceste cornute sunt animalul dracului, – dar oile noastre au pierit cu miei cu tot, lăsându-ne a ne întoarce acasă ca nişte cerşetori, cu traista-n bâte, pe umăr, tăcuţi, cu ochii îngreunaţi de jale...

Amarnică ceată de inşi, mâhnită cale...

Spectrul sărăciei mergea înaintea noastră călăuzindu-ne paşii frânţi a deznădejde. Nu-i uşor lucru să rămâi, în câteva

săptămâni, fără nimic, doar cu datorii multe, neliniştea zilei de mâine şi ruşinea.

Bietele oi tânjeau câteva zile, zgribulite, horcăind, cu nările înfundate de mucozităţi, cu mieii lângă ele tremurând pe picioare, pe jumătate morţi, înduplecau gâturile şi piereau.

Aşa făceau şi mieii. Înclinau gâtul şi mureau, cu un fel de zâmbet straniu pe boturi, cu o spaimă încremenită-n galbenul ochilor.

La despărţire, pe terasele împădurite până la cer ale Bozovenilor, de unde priveam îndoliaţi spre soarele de pe coastele şi înălţimile Tauriei, mi-am luat rămas bun de la Chicios şi de la Cocios.

Primul a încruntat din sprânceană haiduceşte, revoltat asupra unei ursite nedrepte. Mi-a strâns bărbăteşte mâna, ca să nu-şi arate jignindu-mă, mila, s-a răsucit cu bruscheţe şi s-a dus chemându-şi câinii.

Celălalt, cu care m-am războit în luptă dreaptă şi care mi-a devenit după aceea bun prieten, duios şi săritor, a stat înaintea mea timp îndelungat, neştiind ce anume să facă, ce cuvinte să-mi spună ca să mă consoleze. Îşi ţinea prostănacii ochi gălbui înecaţi în lacrimi fixaţi în neclintirea rece, cruntă a ochilor mei blindaţi, bucuroşi în sinea lor că prietenul nu se-ndură să-i părăsească. „Nu fi supărat, Theoharis, mi-a zis, şi lacrimile curgeau pe faţa lui smeadă, pământie. Tatăl meu are să moară de grabă şi din caprele ce le voi moşteni am să-ţi dau şi ţie ca să ai din ce trăi.

Numai un lucru te rog, nu fi trist. Nu vreau să te ştiu amărât”...Ghià-su, levendi-mu Theohari”. (Noroc, falnicule Teohar), a mai spus, şi s-a scufundat în ceaţa şi cenuşa timpurilor de-atunci.

Ce n-aş da astăzi să-i pot călca pragul casei, cu daruri bogate pentru a-i săi, cu vorbe de mulţumire şi prietenie pentru el.

Poate c-a murit în război, pe cine ştie ce drumuri de noapte, sau lângă soţia şi copiii lui. N-aş vrea să fie aşa, dimpotrivă, doresc să trăiască, să fie sănătos, fericit şi să-şi

aducă din când în când aminte de mine, dar, dacă s-a-ntâmplat să moară, m-aş duce la locul înmormântării cu pâine, vin, cântece de moarte şi-aducere-aminte.

Ajunşi la sapă de lemn, mama bolnavă, bietul tata se chinuia cu un biet catâr să asigure familiei pâinea cea de toate zilele.

Cu toate strădaniile tatii, erau şi zile în care pâinea lipsea cu desăvârşire, iar prin dulapurile unde se păstra, începuseră a umbla a pustiu şoarecii.

Pe Semo, viteazul câine l-au sfârtecat lupii, pe Daveli l-am vândut pe un sac de grăunţe unui garagun, ţăran tesaliot.

Nu puteam sta de pomană pe capul familiei. Trebuia să-mi agonisesc hrana singur cumva şi să dau o mână de ajutor şi la susţinerea casei. În această situaţie tata m-a arvunit ca argat la Stere Vanioti, om mic, dar năprasnic şi iute la treabă, intrat ginere-n casa bătrânului negustor Furcheatu, de la care moştenise o dugheană, o casă mare şi frumoasă în plin centru, locuri şi fânaţuri alese.

Avea trei fete. Patra era cu doi ani mai mică decât mine. Ageră, de o viclenie dulce, limpede arzând la faţă – ca o flacără. Soţia stăpânului meu era o femeie blândă şi bolnăvicioasă.

Iată-mă aşadar, argat în curtea lui Vanioti, alături de prăvălia lui Scupi, tatăl Teodorei.

Când treceam unul pe lângă celălalt, ea premianta liceului român din Grebena, eu slugă la Stere Vanioti, îmi venea să mă scufund în pământ de ruşine, ocoleam prilejul sau mă făceam că nu o văd.

Era nespus de frumoasă şi de serioasă, trecea printre noi ca o rândunică în uniforma ei de şcoală.

Totuşi, uneori bănuiam că mă fură cu coada ochiului discret şi cu simpatie, ba chiar cu o nedumerită nădejde. Recunoştinţa şi admiraţia pentru acela care am fost cu doi ani înainte pentru ea, când o iniţiasem în caligrafia limbii româneşti, stăruia încă frumos în memoria ei şi-acest lucru mă durea şi mă fericea.

Ca argat, dacă nu eşti obraznic şi insolent, trândav şi

mincinos, dacă nu ştii să te îngrijeşti singur de soarta ta şi te laşi pe seama stăpânilor, mori de foame şi trudă, căci nimeni nu te-mbie la masă când ţi-e foame, nimeni la odihnă, când eşti ostenit.

Eu nu eram înzestrat cu niciuna din virtuţile mai sus înşirate. Neîndemânatec, ruşinos, conştiincios la modul gratuit, fără să ştiu să mă cruţ, doritor a mă face admirat de stăpâni, mă sfărâmam muncind ca nu cumva să-mi iasă vorba că sunt leneş. De fapt eram.

Altă avere nu aveam afară de cinstea şi vrednicia la muncă şi de aceea căutam să le păstrez cu orice chip, să le vădesc.

În sinea mea însă, eram mândru, îndârjit asupra lumii, cu o eroică încredere în nu ştiu ce anume, mândru şi îndoliat, având o credinţă instinctivă în viitorul meu, într-o zestre nevăzută dar al cărei sentiment îl trăiam cu tărie, iubeam cu durere tragică, sublimă, viaţa, lumea, şi credeam că e cu neputinţă să nu o cuceresc odată şi-odată, chiar dacă acuma eram o simplă slugă la Stere Vanioti. Ruşinea se preschimba atunci în mânie mută; nenorocul într-o înverşunată asmuţire asupra lui, umilinţa în orgoliu, stângăcia în subtilitate. Crapă lemne, cară apă, adă snopii de pe câmpuri în sat la arie, treieră-i cu boii şi cu sania, aprovizionează casa cu lemne şi zadă, tăiate, încărcate, pe catâr şi-aduse acasă, fugi la târgul din Grebena sau cel din Calabaca, mătură prin dugheană, prin curte, sapă-n grădină, du-te la păzit porumbul de mistreţi, urşi şi bursuci şi altele, şi altele, pentru un argat este întotdeauna câte ceva de făcut.

Într-o zi, în timp ce măturam prin dugheană, am găsit pe jos într-un ungher, o monedă de 100 de drahme. Am dat-o stăpânului care a zâmbit cu ticăloşie... înţelesesem: o aruncase anume acolo pentru ca să-mi încerce cinstea. A fost o faptă mârşavă ce m-a jignit amarnic.

Patra, nu m-aş putea plânge, se purta frumos cu mine, poate chiar prea frumos, deşi ascundea în priviri licăriri aprinse de viperă.

Tot astfel îmi displăcea şi obiceiul de a-şi desface, chipurile fără să-şi dea seama, picioarele, arătându-mi un

anume loc, dungă aprinsă pe-un pui de prescură alb, când ne aflam singuri, stând faţă în faţă, seara, în odaie, aplecaţi la diferite munci casnice: dezghiocat păstăi, strângerea pe ghem a firului de pe fuse, curăţat grâul de boabe străine etc.

Calul psar (pestriţ) al lui Teodor Vanioti, tatăl stăpânului meu, bătrânul haiduc, cel care se canonea prin acte de pocăinţă zilnic, mergând la biserică înaintea preotului, care deschidea hora în zilele de Paşti, la Tauria, se pierduse, bătrân fiind şi el, pe tarlalele năpădite de mărăcinişul măcieşilor şi-al trandafirilor sălbatici, dinspre Muntele Ghion. Într-o duminică dimineaţa, nemâncat, am fost trimis să-l caut. Am cotrobăit prin toate văgăunile, toate râpile, toate desişurile ascunse, până-n fermecata poieniţă ameţită de soarele vertical şi de galbetie parfumuri, unde spre seară, ca-ntr-o liturgie a elementelor dintâi, greierii îngânau prin cântecul lor duhurile ţărânii şi-ale înălţimilor, dar nu a fost chip să-l găsesc.

M-am hrănit cu mireasma duminicală a văzduhurilor, astâmpărându-mi setea şi osteneala cu apă de izvor, apă cu mireasmă verde, albastră, argintie, chihlimbarie, cu mireasmă de ivoriu...

Am chitit în tot felul. Am aşezat urechea la pământ ca să-i aud loviturile din copită; le-am aţintit ciulite-n aer ca să prind un sforăit din nările lui gâdilate de ierburi prăfuite, dar, totul a fost în zadar. Disperat, am început să mă rog, promiţând lui Sfânt Ilie lumânări şi undelemn, ca să-mi vie-ntr-ajutor să-l pot găsi. Nimica. După asfinţit, m-am întors acasă, cu căpăstrul în mână, fără cal, flămând ca un câine.

Jupân Stere Vanioti, om ciacâr, negru sub cerul gurii şi grabnic la mânie, a sărit asupra mea, ridicând pumnii şi ocărându-mă.

L-am înfruntat cu semeţie. Patra, mereu îmbujorată la faţă, a pălit de spaimă : „Să te-ntorci de unde-ai venit, şi fără cal să nu te prind pe-aici că-ţi rup oasele, ai auzit”. „Oasele fiului tău, am răspuns, nu pe-ale mele” şi-am ieşit pe poartă clocotind de indignare, de ură. L-aş fi trăsnit pe loc şi l-aş fi frământat sub picioare. M-am dus şi dus am fost pentru

totdeauna.

Mi-era frică de tata. Nu ştiam ce-o să facă cu mine. Tata n-a zis nimic. Simţeam că-l doare întâmplarea şi că undeva, în sinea lui, se simţea mândru că nu m-am lăsat umilit, de un „ajuns” ca acel „Sterică a lui Vanioti”.

De ciudă şi milă faţă de mine însumi am plâns.

Sora mea, Vae, m-a mângâiat, mi-a adus apă rece de la şipotul lui Mustafa, în cofă, ospătându-mă de cină cu ouă şi fructe.

Mama se uita la mine fericită că mă are lângă dânsa, cu ochii pierduţi undeva în viitorul meu, întrezărind – acolo precum Pitia nu ştiu ce, care o bucura şi-o făcea – să surâdă.

Am fost tocmit, tot ca argat la Cola Leondu. Acesta avea pământuri mănoase, la sud, dincolo de frontiera Tauriei, către satele Zapandi şi Cipriu. Ţinea frumoase sălaşuri cu streşini de şindrile lungi pentru odihna oilor şi iesle călduroase pentru vitele grele, acolo jos, la locul ce se cheamă Bagichi şi Nirandza.

Am umblat toată toamna şi iarna după un ciopor mic de oi. Erau lupi mulţi şi trebuia ca, de dimineaţa până seara, să tot răcneşti în pustiu ca să nu se apropie de oi lupii, să le rupă. Răguşisem de atâta răcnet ziua-ntreagă. Nişte oameni din părţile locului atacaseră bârlogul unei lupoaice, cu ajutorul câinilor, mai înverşunate fiind în asemenea împrejurări căţelele, şi i-au ucis puii. Sălbatecă fiinţă a turbat de durere. Se arunca orbeşte în turmele oamenilor sfâşiind cu sete tot ce îi ieşea în cale, dispreţuind prezenţa şi urletele omului, bătând în retragere doar atunci când o încolţeau câinii, mai avan, căţelele.

Apărea ca din pământ, stingheră, în mijlocul miriştilor, stând în coadă, adulmecând, începând a urla cu fălcile-n cer, arsă de-o rană...

Apoi o pornea înnebunită fără ţintă, până ce nimerea vitele ţăranilor şi se răcorea împlântând colţii în spinările, pântecele şi gâtlejurile lor.

Târziu, când oile intrau în ţarc şi vitele-n staul, neîmpăcată, fiara se suia pe-o măgură, pe piatra de pe

măgură, la locul şerpilor, şi de-acolo urla noaptea-ntreagă la lună, de îngheţa sângele-n vine şi apele-n vaduri de înfricoşare.

Gerul încremenit în văzduhuri dădea glasului ei o vibraţie mai răsunătoare, funestă tânguire într-un imens templu înstelat, de gheţuri. Lângă vatra focului, sub ţundre, somnul era adânc şi îmbălsămat de vraja visului. Ştiindu-te la adăpost de stihia care bântuia afară, te cuprindea o copilărească bucurie extatică şi zâmbeai cu drag unor dorite năluci.

Acasă, mă duceam odată la lună. Sărăcia şi suferinţele mamei îmi dădeau stări de groază subterană. Nu, ieşeam între oameni. Eram bucuros să pot pleca cât mai repede în pustietatea de la Bagichi.

Oftam din când în când din toate temeliile, fără motiv vădit, ca un început de mare răzbunare, ca un semn de tragică nemulţumire ce nu se poate resemna şi-ncepeau să-mi placă poveştile şi cântecele triste.

În nopţile acelei ierni petrecute între urletele lupilor şi licărirea stelelor, între ploi şi zăpezi, într-o solitudine primigenă, mi-a năzărit un gând. Căldura de sub ţundră, lângă focul din vatră, cu ronţăitul cailor şi răsuflarea bovinelor alături, în iesle, mişcarea monotonă ca o melodie de greieri a rumegatului, întreagă această ambianţă îmi amintea de căldura şi vraja din clasă, în timpul orelor de studiu. Ce-ar fi să mă întorc la oile mele?... Să mă reîntorc la carte? Eram mai bătrân cu doi ani, aveam patrusprezece ani împliniţi, clasa a IV-a primară neterminată.

Gândul prindea rădăcină şi mă ispitea zi de zi, noapte de noapte. Nu întrezăream putinţa împlinirii lui.

Când l-am împărtăşit verişorului meu Sterie Mihadaş, elev în clasa a V-a de liceu, s-a luminat ca de-o veselie neaşteptată. A vorbit cu lala Iani Bargiuma, ginerele familiei noastre şi trecut acuma pe postul de director, domnul Nibi fiind pensionat, care a răspuns cu pedepsitoare mulţumire: „Câinele, câinele, i-a venit mintea la cap”. Gata, la toamnă îl trimitem la liceu; situaţia notelor o închei eu.

Sunt sigur că nu ne va face de ruşine. Punem mână de la mână, îl îmbrăcăm ca oamenii, şi la liceu cu el”. Aşa a zis lala Iani.

— Dar cu lala Mitri, tatăl său, ce facem? a obiectat vărul Stere. „Pe „chirutul” acela? Lasă-l pe seama mea”, a încheiat discuţia domnul Iani.

Perioada cea mai grea din viaţa mea de argat a fost însă aceea din vara următoare, petrecută la Dimitrie Grijoti, primarul comunei, fratele preotului român, cantorul bisericii noastre, chiabur strângător şi avar.

Avea, din prima soţie, două fete, pe Marigula şi pe Stamata, prima de o frumuseţe opulentă şi baldană, elevă la liceul românesc din Grebena, a doua, uscată, uşor înclinată de spate dar îndemânatecă şi neobosită la trebi. Bune şi prietenoase amândouă, Marigula propagând o bunătate lumească, cealaltă una ascetică.

Prima, exemplar impunător, copios, al germinaţiunii, a doua, exemplu de triumf asupra vieţii prin muncă şi mortificare.

De la cea de-a doua nevastă moştenise un băiat, Tache Cundunina, al cărui tată murise în războiul din Asia Mică, şi dobândise încă unul frumos ca o stea.

Noua soţie a lui Mitri Grijoti, mama lui Cundunina era o fiinţă ageră şi inimoasă, iute-n mişcările trupului de viperă, cu ochii mereu veseli şi dăruitori, de-o bunătate cum nu mi-a fost dat să aflu nici măcar în poveşti. Ţinea într-una arborat pe faţa ei de mucenică tandră, un zâmbet larg, solar, egal oferit tuturora...

Ştia să-ţi ghicească gândul şi era bucuroasă să-ţi ofere dintr-al ei, orice, oricât, fără să te jignească, cu un gest ciudat, de parcă ea ar fi fost aceea care primeşte.

Zeiţă a dărniciei fericite îmi părea.

O vară întreagă am muncit supraomeneşte, pe vânturi, ploaie şi caniculă, ziua şi noaptea, dormitând pe urma cailor, de-a-n picioarele, picotind pe samare, frânt de neodihnă. Eram parcă un sac de oase dureros adunate acolo laolaltă. De-abia mă târam după mine însumi.

Dormeam trei ore din douăzeci şi patru, somn greu şi adânc, somnul pământului, mai obosit simţindu-mă la trezire, decât la culcare. Parcă eram mistuit de puteri şi bătut cu maiul. Ziua toată seceram, iar noaptea, pe răcoare umedă, ca să nu se scuture, căram snopii de grâu în sat, la dependinţele ariei de treierat.

După ce descărcăm de pe samare, cu mare atenţie snopii, îi strivuiam şi nu ştiu din ce cauză, Marigula se urca totdeauna cu mare grabă şi plăcere pe scară, lăsându-mă pe mine jos, şi acolo, primind de la mine mănunchii mari de grâu, îi aranja unul peste altul până-n grinzi. O mireasmă de paie arse de soare şi de grâu copt invada încăperea, iar când femeia intra într-un fascicol de raze care pătrundeau de-afară printre crăpăturile scândurilor, se strălumina ca-n nu ştiu ce viziune mitologică. Galbenul soarelui, galbenul parfumurilor şi albul trupului ei înflăcărat în mişcare, îngemănau laolaltă o halucinantă privelişte nepământească, ameţitoare, teribilă.

Ajungeam la ogoare, noaptea târziu, când ursa mică înclina să apună. La numai câteva ceasuri, după un somn scurt, furat aproape, când luceafărul înfiora tăcerile de sub stele, plutind virginal peste oceanul veninurilor prematinale, iar încărcăm pe samarele catârului snopi şi iarăşi o porneam spre sat. Reîntors, apucam secera şi aplecat, alături cu celelalte secerătoare, tăiam de zor spicele de grâu care foşneau sec, precum nişte steaguri galbene de mătase.

Tot ascultând freamătul acela uscat şi mătăsos, cu răspândire de mireasmă coaptă, îmi venea să adorm cu secera în mână.

Între timp, jupân Grijoti mă chema să-i ajut la legatul mănunchilor. Tot adunând palele de grâu secerat ca să le pun la legat, odată am prins în mâini un şarpe. Era, cred, din seminţia celor veninoşi, şi mare noroc am avut că s-a speriat mai tare decât mine şi a fugit şerpuind la vale, peste tăietura ţepoasă.

La ora prânzului, femeia gazdă împărţea merindea, spre marea disperare a soţului, căci făcea merticuri mari de tot,

ca să fie oamenii sătui.

Dimitrie Grijoti, harpagon din fire ca toţi cei din familia lor, holba tragic ochii înspre soţia lui nesăbuită care, ştiindu-i năravul, nu-l lua în seamă.

După masă, femeile se apucau numaidecât de secerat, numai domnul primar îşi lăsa spre mângâiere capul chel, alb ca de mort, pentru câteva minute, în poala şi mâinile bunei lui soţii care, făcea acest serviciu al mângâierii cu surâsul pe buze.

Când plecam la tăiat de lemne, la păzitul porumbului ori la alte treburi pentru cari era nevoie să dorm pe câmp, sub cerul liber, şi când femeia îmi pregătea o legătură cu ceva de-ale gurii, – de la orele cinci după masă şi până a doua zi la orele nouă fiind îndelungă aşteptare, el îi smulgea din mâini pachetul şoptind misterios: „Lasă tu femeie, nu fii proastă. Dacă-i dai mâncare, mâine va întârzia. Flămând fiind, va căuta să vină cât mai repede la porţie”.

Milostiva şi frumoasa mamă a lui Tache însă, nu se lăsa convinsă nici convertită la filosofia lui, cu una cu două. Pe ascuns, îl trimitea fie pe fiul ei, fie pe Stamata, fie că venea ea însăşi, să-mi iasă-nainte pe drumuri lăturalnice ca să-mi vâre-n sân o bucată de pâine cu caş, ori un codru de plăcintă.

Cinstită-n veci să-i fie aducerea aminte. Sfântă ţărâna morţii.

Foame cumplită înduram în schimb atunci când mergeam împreună cu domnul Mitri Grijoti la târguri, Grebena ori Calabaca. Atunci eram la cheremul lui, nici nu puteam crâcni.

La ora prânzului, ori la ora cinei, jupânul meu introducea mâna-n traistă, tăia din pâine, fără s-o scoată la vedere, o felie gingaşă, separa cu briceagul coaja, cât mai subţire bineînţeles, de miez, îmi întindea mie cojile, oprea pentru sine miezul şi, legând la loc gura traistei mă întreba: „Aşa e că nu mai vrei?” La care întrebare, întrebare încuietoare, eu, ruşinosul şi cuviinciosul, răspundeam că nu mai doresc. Indignarea se convulsiona în mine şi sângele îmi clocotea de

mânie. Mă covrigam sub pătură şi-l uram vâslind toată noaptea în insomnii şi venin. Mai bine i-aş fi dat cu ceva în cap decât să-i cer să-mi dea de mâncare. Este mult mai cinstit să nu mai fie pe lume asemenea inşi decât să fii nevoit să ceri de la ei pâinea.

Gândul însă că la toamnă voi fi elev la liceu, gând pe care mi-l întăreau mereu domnul Iani Bargiuma, vărul meu Sterie, mama, şi în egală măsură, domnişoara Marigula, mă făcea să-ndur toate cu îndârjite şi sfidătoare nepăsare... Numai una n-am putut-o să o-ndur.

Într-o zi, pe la toacă, jupân Grijoti mi-a poruncit să merg după zadă, la Pietrele lui Misir. Erau acolo nişte plaiuri pietroase, grohotişuri pustii, unde se abăteau furtuni, cu vuiete dezrădăcinând şi prăvălind pietroaie, pini, brazi şi molifţi în coasta genunii. Peste moartea lor, alunecau statornicindu-se în valuri, pământuri rupte, dislocate. În timpul verii se arătau aici incendii, aşa că pinii, brazii şi molifţii prinşi sub moloz erau în bună parte arşi. Trupurile acestor arbori ucişi de furtună şi foc, stând în pământ, vremi îndelungate, se îmbibau într-atâta de răşină încât, atunci când le dezgropai cu târnăcopul, mirseme răşinoase şi îmbălsămate putreziciuni vegetale porneau să curgă prin văzduh ca nişte râuri fluide. Mă opream în loc ostenit şi însetat inhalând afund. Culoarea dzadei, galben aprinsă, era aievea cu culoarea soarelui în amiaza mare, statornic cumpănit în slăvile de sus.

Am aşezat, aşadar, pe la toacă, târnăcopul şi toporul pe oblâncul samarului şi, cu catârul de căpăstru, după ce am ieşit din comună călare, fluierând liber, am ajuns spre seară târziu în pustietăţile extatic încremenite, cu ierburile până-n brâu şi ape limpezi având culoarea frunzelor ce atârnau deasupra lor, culoarea arinilor printre care şerpuiau în taină, de la Pietrele lui Misir.

De pe această piatră cu o cădere dreaptă de peste o sută de metri, l-au aruncat într-o vară-n prăpastie, furii Furfoli şi Ciamita, pe bătrânul şi paşnicul păstor Geavela, pentru vina de-a fi mărturisit înaintea judecăţii adevărul despre felul

cum s-au petrecut lucrurile cu crima de la Viloni, într-o duminică, pe la orele zece, când cei doi fărşeroţi au ucis cu puştile pe Teodor Badoia şi pe Gogu Carapuiu, pentru o nimica toată.

În această piatră se căsca o văgăună care ducea până cine ştie unde, poate până-n inima pământului, şi acolo a coborât să se ascundă de poterile greceşti, Niculaie Cicma, fratele marelui luptător.

Stolul de poteri a dibuit cu viclenia lor bine cunoscută locul şi ca să-l ademenească, au început să-l strige de la gura peşterii cu voce femeiască, tânguită, ca să creadă urmăritul că soţia lui îl cheamă şi să iasă astfel la iveală. A fost mai deştept decât grecii şi nu s-a lăsat ispitit de satana. A ieşit de-acolo, din inexpugnabila văgăună, atunci când el a crezut că este momentul, şi pe drumuri ferite, a tot mers până ce a ajuns în ţară, unde a trăit ca învăţător până la adânci bătrâneţi.

Singur într-o asemenea singurătate, amintind de atrocităţi şi întâmplări stranii, mă cuprindea spaima.

O pasăre cenuşie, după ce s-a rotit în tăcerea serii de câteva ori deasupra prăpastiei, a săgetat văzduhul cu un şuierat ce trecea dincolo de orice înţelegere şi s-a aşezat în vârful pietrei cu pliscul înclinat şi vârât în piept... Catârul a sforăit toată noaptea ca de frica unei năluci, a unui strigoi care da târcoale, străin, neîmpăcat în lumea lui.

În răcoarea îmbălsămată a dimineţii –, cu soarele-n frunte, am dezgropat rădăcini incandescente de pin, chihlimbariu carbonizate sub pământ, le-am fasonat, le-am încărcat pe samarul catârului cu atenţie mare căci ne puteam rostogoli uşor în pantă, şi-am pornit spre casă, cu sudorile de pe mine toate mirosind a răşină, după ce mi-am astâmpărat setea şi foamea cu apă limpede, având gust umbros de arini, din Valea Măriilor.

Dzada pentru locuitorii din Tauria ţinea loc de petrol lampant şi se mai folosea şi la stârnitul focului în vatră. Vraja ce-o răspândea prin odăi în nopţile de iarnă flacăra ei, de pe trepiedul negru, înalt, era de nespus. Cuvântul nu

ajunge pentru a mărturisi.

Parcă erau nişte suflete de fecioare ce suiau pâlpâind pe coş ca pe nişte răni celeste.

Către amiază, pe la orele două, ajung acasă, în curtea pavată ca la romani a stăpânulbi meu, toropit de soare, foame, sete şi nesomn, dar învăluit tot, de nevăzute frumuseţi şi de miresme de răşină amară.

Opresc catârul şuierându-i prieteneşte, dau să descarc sarcinile de pe dânsul, când, îşi vâră dracul coadă şi sentâmplă necazul.

Domnul Grijoti apare de nu ştiu unde, cu o falcă-n cer, alta-n pământ, cu privirea roşie, de fiară turbată. Ridicând asupra mea mâinile ca-ntr-o apocalipsă, răcneşte cu geamăt: „Unde mi-ai umblat, nemernicule; de ce n-ai avut grijă? Prietenii tăi mi-au prăpădit azi-noapte ogorul de la Cruci. Unde-ai fost tu, netrebnicule?”

„Unde m-ai trimis”, răspund.

Într-adevăr, nişte soţi de-ai mei, mergând după lemne şi poposind peste noapte în apropierea porumbiştilor lui Dimitrie Grijoti, au adormit, iar caii, nefiind împiedicaţi, au intrat în cucuruz făcând mari stricăciuni. Cum stăpânul meu era rău de pagubă din cale afară, într-atâta s-a cătrănit, încât era gata-gata să plesnească de apoplexie. Neavând asupra cui să-şi verse necazul, mă ocăra acum de zor pe mine... Lala Mitri, zic eu, nu înţelegi că în astă noapte m-am aflat aiurea? Unde m-ai trimis...”

— „Neruşinatule! Cutezi a mai vorbi!” şi pe loc îmi şuieră două pălmi... Un talaz de otravă mă doborî... Vederea mi s-a întunecat... Un altul se ivea în sângele meu... Braţul îmi era străin... Altcineva acţiona prin el... Poate străbunul Caracuş... Am repezit toporul dintre blănurile de zadă şi l-am zburat într-o clipă drept în direcţia capului său. Toporul s-amplântat în stâlpul uşii tocmai în momentul când el îşi furişa fiinţa îngrozită-n casă.

Maică-sa, bătrâna preuteasă, mare măghistră, având pacte infernale cu necuraţii, motroşind bozgoane de tot soiul, a apărut despletită în uşa bucătăriei de vară urlând ca

apucată, cu vocea aceea nazală, cavernoasă: „Fugi, dragul mamii, că te omoară. Ăsta n-are lege. Îi soi de fur”.

Am sărit zidul curţii în grădină, lăsând pe bietul catâr sub poveri, de-aici, peste gard, în ocolul bisericii şi nu m-am oprit până acasă unde m-am aşezat pe treptele scării din faţa cuptorului şi am stat mult timp fără să scot un, cuvânt.

Prin verişorul meu Tanasachi, am trimis poruncă fostului meu stăpân să-mi trimită aruga ce mi se cuvenea pentru timpul cât am lucrat la dânsul. A răspuns că mă va da pe mâna jandarmilor ca pe un bandit.

I-am trimis din nou vorbă că dacă nu-mi trimite banii ce mi se cuvin, am să dau foc recoltei adunată-n poduri şi, la nevoie, casei cu el cu tot.

L-a căutat pe tata în platee şi m-a pârât spunându-i – despre mine lucruri cumplite. Tata însă, înţelegând pricina lucrurilor, i-a întors vorba, cu asprime:

„Sărac sunt, „kire proidure” (domnule primar, în batjocură) dar nu-ţi voi permite să-mi ruşinezi neamul. Cum ai cutezat să ridici mâna asupra feciorului meu? Gorobetule, trebuia să te despice-n două, pe loc”... Şi i-a întors spatele, poftindu-l pe Lagara, omul de serviciu de la şcoala românească, să meargă cu el la un vin.

Soţia lui Mitri Grijoti, femeia minunată, dăruită cu harul înţelegerii şi-al bunătăţii, a venit la noi, ne-a adus banii şi cele o sută de kg de grăunţe, preţul muncii mele, mai adăugând de la dânsa, a cerut iertare mângâind-o pe mama, cu care era bună prietenă din copilărie, l-a rugat şi pe tata şi pe mucosul de mine ca să-l iertăm pe omul ei, căci era nevricos, aşa încât diferendul s-a stins.

Era spre sfârşitul lui August. Până la 10 Octombrie când începeau cursurile la Liceul Român din Grebena, unde mă înscriseseră elev în clasa I-a am rămas de ajutor pe lângă tata. Se clădea pe dealul bisericii şcoala cea nouă de limbă grecească şi mulţi oameni câştigau cu această ocazie bani frumoşi, executând felurite munci. Eu căram cu catârul piatra pe care tata o smulgea din pământ cu ranga plesnind-o apoi cu barosul la carierele de la Ulmi. Făceam mai multe

drumuri pe zi, asta însemnând în jur de patruzeci de drahme câştig, ceea ce nu era puţin, dar nici prea mult având în vedere că lucram trei: tata, eu şi catârul.

Tot împreună cu tata am aprovizionat cu lemne casa, am strâns şi-am adus acasă recolta de porumb de la Codru-Mare, am cules puţina vie ce-o aveam şi într-o dimineaţă, cu nişte rufărie sumară în lădiţa de recrut, peste care am aşezat rânduri, rânduri de gutuie, cu ciorapi de lână trei sferturi împletiţi de mama în picioare, în haine domneşti primite de ea de la domnul Iani şi ajustate pe talia mea, în costul unor munci la război făcute de mâna ei cu secretă măiestrie, aşa bolnavă cum era, şi cu certificatul de absolvent a patru clase primare în buzunar, măsluit tot de domnul Iani Bargiuma, în grupul celorlalţi nouă elevi, ruşinat şi fericit totodată, apucam, ca să zic aşa, coşcogeamite flăcău (aveam 14 ani împliniţi), voinic şi încercat de viaţă, pe urmele rătăcirii.

Pe unde treceam, locurile din jur, care bine mă cunoşteau, parcă râdeau de mine. Nu îndrăzneam să le privesc, eu cel de până atunci cu durere mare îndrăgostit de ele. Toţi aveau o mare încredere în mine. Numai eu mă simţeam caraghios şi străin de lumea în care intram.

A trece brusc de la hainele ciobăneşti la cele domneşti, din stofă englezească, purtate înainte de alţii; de la somnul pe jneapăn, sub ţundră-n cerul liber ori în colibele cu miros de vetre părăsite, la cel din pat, cu căldură şi cearşafuri; de la încălţăminte dură, cu ţinte şi moţ, la pantoful coconesc din piele fină; de la traistă la ghiozdan; de la desagă la servietă; de la pâinea goală, uscată, servită din brişcă, la masa caldă şi felurită, servită cu tacâm; de la bâta cu cârlig la condeiul ascuţit, erau întâmplări ce, pe bună dreptate, mă făceau pe mine să mă simt ridicol, iar pe tata, să râdă amarnic de soarta afurisită ce i-a fost scrisă unicului său băiat.

Numai mama vedea în metamorfoza aceasta ceva interesant şi de bun augur. Nu era chip s-o clinteşti din credinţa şi convingerea ei, oricât de fără înţeles ar fi părut, nu era chip să o faci să zâmbească, oricât de iscusită ţi-ar fi

fost limbuţia batjocorii.

Parcă se însănătoşea văzând cu ochii. Surorile mele erau mândre de mine. Ziceau că voi ajunge domn învăţat şi-am să le fac şi lor rosturi frumoase în viaţă. Că am să le fac zestre şi o să le mărit după oameni aleşi. Amarnic le-a fost gândul, amarnică speranţa.

Liceul român din Grebena

La intersecţia a două drumuri, dincoace de podul care trece peste râul ce taie oraşul în două, se înălţa o clădire mare, luminoasă, pe al cărei frontispiciu stătea scris cu litere proeminente: „Liceul român din Grebena”, urmat dedesubt de: „Romanikon likeon Grevenon”, pe greceşte. Am rămas gură cască, răstignit locului. Mai trecusem pe aici când coboram la târguri, văzusem inscripţiile, dar fără să-ncerc emoţia de-acum. Îmi venea să îngenunchez şi să rostesc o rugăciune. În neguri afunde desluşeam chipul soarelui nou ce-mi surâdea, altul decât cel ce mi-a luminat până acum.

Internatul era alături, peste pod, faţă-n faţă cu banca naţională grecească. Curtea internatului era plină de elevi veniţi din toate părţile peninsulei presărată cu naţie românească: din misterioasa Tesalie, eroicul Epir, magnifica Macedonie, fabuloşii Rodopi, chiar şi din fierbintele Peloponez unii, ca Balucă şi Cuţaviti.

Cei veniţi de la Veria, oraş mare lângă Săruna (Salonic) cu foarte mulţi români, fiind mai emancipaţi, ştiind greceşte, vorbind subţire şi colorat, cu rafinate apucături golăneşti de cafenea, se purtau cu nasul cam pe sus, îmbrăcaţi pestriţ şi cu bani mărunţi în buzunar, de cheltuială, faţă de noi ceilalţi, mai duri, mai neşlefuiţi, nu prea duşi nici la biserică, nici la cafenea, din Pind.

Păstrau totuşi, cu toată această orăşenească aroganţă a lor, o măsură, la fel şi în umorul cu care ne tratau, deoarece îi pândea primejdia de-a fi loviţi pe loc, situaţie căreia nu i se puteau opune, penibilă şi ruşinoasă, cu atât mai vârtos cu cât scena putea să aibă loc de faţă cu fetele.

Acestea admirau, în felul lor, costumaţia mai îngrijită şi comportarea mai manierată a verienilor, dar în adâncul sângelui de femei ale unei seminţii neîncâlcite încă, ne

doreau pe noi, cei din prăpăstiile şi coclaurile munţilor, cu înfăţişare de furi şi de fioroşi războinici. Ei mâncau rodii, biscuiţi cu rahat, prăjituri, beau cafele şi mai ştiau să joace niţel şi-n cărţi. Noi mâncam gutuie, chebab, din colţ la Barba Ianis, şi ne jucam de-a trânta, bâza şi oina. Noi eram mai puternici, ei mai rafinaţi. Noi mai dintr-o bucată, ei mai elastici. Noi mai ambiţioşi, ei mai inteligenţi, noi mai impulsivi, ei mai diplomaţi, noi mai viguroşi, ei mai clorotici.

Până ce-au sosit profesorii din ţară, am stat în seama pedagogilor: Micu, o namilă de om, mâncător ca un balaur, prostănac şi puternic, Gazelea, roşieticul scund şi foarte elegant care ne bătea cu o poftă straşnică, rotofeiul Batali neglijent şi gălăgios, mereu cu fluierul între degete, gata să sufle-n el când observa vreo abatere de la regulament, şi durdulia, sulemenita Zugrafula, cea care obişnuia să ţină paltoanele, la sfârşitul orelor, profesorilor tineri, ca să le îmbrace.

Era frumuşică. Avea faţa rotundă, pistruiată, ochii negri şi gură de păpuşă. Slujba ingrată, de supraveghetor, însă o făcea antipatică, o dizgraţia. Nu ştiu cum, parcă-mi era milă de frumuseţea şi gingăşiile ei.

Dar, iată! Mare emoţie, solemnă zi! Minunată vedere, mândrie de nedescris. Într-o dimineaţă, au apărut pe stradă, venind înspre liceu, profesorii noştri. Veneau in corpore, cu directorul Niculescu în mijloc, gesticulând vivace şi acrobatic.

Parcă oficiau un ritual prin mersul şi ţinuta lor, parcă mergeau la un sacerdoţiu. Corp diplomatic, ai fi zis, adevărat nunţiu apostolic.

În afară de Niculescu, care era ceva mai în vârstă şi mai mic de statură, toţi ceilalţi erau tineri, aleşi unul şi unul de un juriu al frumuseţii ai fi crezut, toţi în jur de treizeci de – ani, de o fălnicie reţinută conştient, purtau, unii veşminte albe, alţii gri, alţii cafenii, scumpe, numai directorul purta haine negre, cu pantaloni dungaţi, de ceremonie ministerială.

Ochelarii cu ramă de aur, lanţul de aur de la jiletcă,

pantofii de lac şi fruntea albă, înaltă, te făceau să crezi că el este directorul general al băncii Eladei, deşi nu era decât un excelent profesor de ştiinţe naturale, cu un minunat dar al predării şi-al bunei cârmuiri a liceului, cu o nemărginită dragoste şi înţelegere faţă de noi elevii, pasionat cercetător în ale geologiei, de dragul căreia, odată, sondând prin munţi în tovărăşia bravei lui soţii, o macedoneancă straşnică din Băiasa, stearpă şi inimoasă, a trebuit s-o lase pe dânsa drept gaj (gingaş şi fricos cum era, dacă-l opreau pe el, ar fi pierit) în mâna unor haiduci ce i-au ieşit în cale, până când el a putut să prezinte suma de drahme cerută de aceştia, cam o sută cincizeci de mii. De la bun început a fost vorba ca pe el să-l reţie furii drept garanţie, dar cutezătoarea muiere, înţelegând că soţul ei fiind slab de înger şi puţin rezistent pentru ce-l aştepta, nu ar fi putut face faţă, s-a rugat poruncitor de bărboşii aceia armatoli s-o oprească pe dânsa în locul soţului. Şi au oprit-o îndată pe ea. A stat această neînfricată şi devotată femeie laolaltă cu haiducii, dormind pe steiuri, umblând în taină pe drumuri de noapte, escaladând margini şi hotare, hrănindu-se cu berbeci fripţi, bând vinuri şi rachiuri alese, dar mai cu seamă, apă rece de izvor, bătută de ploi, acoperită de zăpezi, răscolită de vânturi, roasă de păduchi, timp de aproape un an, până ce sărmanul profesor de ştiinţe naturale a putut să procure suma cerută de tâlhari, dar mai ales până ce-a reuşit să le afle bârlogul de unde a putut să-şi redobândească soţia.

Se credea că n-au spurcat-o de loc. Cu niciunul dintre ei nu s-a culcat, nici chiar cu căpetenia, deoarece haiducii codrilor de la noi respectă cu străşnicie datina care spune că dacă unul din ei se va lega de femeie, aceasta fiind hărăzită numai oamenilor ce trăiesc în supunere faţă de legi, nu va trece anul şi capul său va cădea la pământ, retezat de poteră.

Au ascultat mai cu tărie de porunca acestei credinţe decât de patima trupului şi-a sângelui, cred eu, aşa încât ei au rămas cu căpăţânile bărboase ia locurile lor, vii, iar femeia cu cinstea nepătată.

Iată-l pe Gherman, înalt de peste doi metri, călcând alene de parcă ar fi mergând la biserică, cu capul înclinat şi privirea în pământ ca unul ce este preocupat numai şi numai de ce se petrece-n cugetul său şi nu în viaţa dinafară. Cred că era cel mai înalt om din întreagă Grecia la acea vreme şi nu se sinchisea deloc atunci când trecătorii se opreau în loc privind cu uimire la statura lui exotică, neobişnuită. Unul, odată, mergând cu ochii în sus după el, a zis în glumă către altul: „Doamne ăsta nu se mai termină". Calm şi molcom, cu greu l-ai fi smuls dintr-ale sale. Evita societatea şi petrecerile zgomotoase, iubind studiul şi singurătatea.

Nu umbla ca tot omul, pe mijlocul străzii, ci pe marginea ei, de-a lungul zidurilor, ocolind cu temere mulţimea, aşa încât atunci când ploua ori ningea părea o himeră rătăcind alene prin ceaţa anotimpului. Iubea poezia şi de la el am învăţat să recităm frumos versurile.

Ne preda limba română şi nu voi uita cum într-o zi de început de primăvară, privind spre portativele firelor de telegarf pe care se aşezaseră primele rândunele, cu ochii furaţi de nu ştiu ce îndepărtate privelişti şi amintiri, ne-a recitat cu căldura unei femei ce-şi alintă primul născut poezia „Vestitorii primăverii" de George Coşbuc. Au fost clipe de vrajă înaltă şi de înfiorare.

Din cauza fermităţii lui profesionale şi-a severităţii profesorului de matematici, domnul Abramescu, cari lăsaseră repetenţi pe elevii aduşi cu mari riscuri şi primejdii la liceul nostru de prin comunele româneşti risipite prin Tesalia, doi chiar din Peloponez, unde nu existau şcoli primare de limba românească, noi elevii am făcut, într-o zi de toamnă, grevă.

După ce am servit micul dejun, ne-am furişat pe după ziduri, care-ncotro, având consemn să ne întâlnim pe dealurile de la Butu unde urma să hotărâm soarta colegilor noştri oropsiţi.

Am stat acolo până târziu după amiază când ne-a răzbit foamea. Am aprins acolo focuri, am mai fript pere sălbatice, ne-a recitat Perdichi poezii, şi eroice şi hazlii, am mai cântat

cântece patriotice şi de lume dar, degeaba, de foame tot nu ne trecea.

Eram foarte mânioşi cu toţii pe cei doi trădători: Paca şi Roşu care nu s-au solidarizat cu noi, făcând diversiune la grevă şi, le-am hotărât sfârşitul. A doua zi a fost gata gata, să fie aruncaţi de pe geam. Norocul lor a fost forţa de hercule a pedagogului Micu care i-a smuls din mâna răzbunătorilor cauzei noastre.

L-am văzut atunci, la lumina serii pe domnul Gherman, când întorşi de pe dealurile unde instalaserăm tabăra de răsculaţi pentru numai o zi, în curtea şcolii, stăteam pocăiţi şi flămânzi, iar dânsul mistuit de mânie ne admonesta, cu buzele tremurate, faţa palidă, timbrul vocii, de metal: „Mă... voi credeţi că şcoala aici este un han?”

Era atâta de cătrănit încât ne-am speriat că va închide liceul, desfiinţându-l. La interpelările profesorului Gherman s-au adăugat dojanele amare ale bătrânului Araia, cel mai iubit dintre toţi profesorii, simbol al autohtonismului, aproape zeitate, cel care scria versuri în aromână şi traducea din limba cultă ca şi din alte limbi în dialectul aromânesc cu sentimentul că acesta este o limbă la fel de capabilă şi de prestigioasă, – naivitate sublimă de profet, – şi, ruşinaţi, am intrat în sala de mese cu capetele plecate, a doua zi iniţiatorii grevei primindu-şi pedeapsa. Cei doi elevi aduşi de propagandiştii noştri de prin părţile cele mai îndepărtate ale Greciei nu au scăpat de repetenţie.

Alături, cu mersul legănat anevoie, masivul şi compactul Grigorescu, cu fruntea luminoasă, părul negru cârlionţat, grav şi serios, cu gura-nchisă şi bărbia energic şi elegant adusă spre linia buzelor, ca la războinicii romani, omul pe care nimeni nu l-a văzut vreodată să râdă ori să zâmbească măcar. Preda româna şi istoria.

Îmbrăcat impecabil, stătea drept la catedră, răsucindu-se alene, când la dreapta când la stânga cu mâinile mai mult rezimate decât vârâte-n buzunarele pantalonilor şi cu cartea totdeauna deschisă înainte...

Când nu ştiam ori ne obrăzniceam într-un fel, ne însemna

cu cretă peste păr şi ne ameninţa: „Păi, aşa ne-a fost, vorba? Sunt român din, Piatra Neamţ, băiete! Te iau de turul pantalonilor şi te azvârlu colea-n gârlă”. Admiram ţinuta lui sobră, austeră, taciturnă, impenetrabilă. Femeile-l doreau dar nu-ndrăzneau să privească la el decât doar pe furiş, cu coada ochiului, dar nici el nu se uita la dânsele, nici măcar pe furiş, din coada ochilor săi, verzi căprui. Băieţii îl porecliseră, din cauza trunchiului său greoi, dintr-o bucată, „casona”, adică lada. Avea o mare slăbiciune pentru mine şi eram printre puţinii elevi care primeau de la el nota zece.

Odată, prin clasa a II-a, mi-a cumpărat un costum de haine uniformă, ca la şcolarii din ţară. Am fost nespus de fericit. Era bucuros să se uite la mine, îmi stătea frumos uniforma, dar nici atunci n-a schiţat un surâs, măcar cât de discret. Zâmbea însă pe dinlăuntru, pentru sine, nevăzut.

Agitând bastonul ameninţător, într-un costum cafeniu aburind parcă la soare, vânjosul şi agilul Abramescu, spaima şcolii şi pasiunea vădanei de la fereastra de peste curtea şcolii, pentru care executa la aparatele de gimnastică adevărate acrobaţii atletice, spre minunarea ei şi veştejirea imperceptibilă a firavei şi gingaşei lui soţii, puţintică şi fragilă ca o pasăre, cu tenul gălbui de smirnă şi ochii cenuşii, profesorul de matematici.

Avea un umor bizar, ochi galbeni, voalaţi, autoironici. Călca lin, apărând de unde nici nu te aşteptai, precum pisica, vorbea eliptic, numai în substantive, fără alte părţi de cuvânt, în special fără elemente de legătură. Ne obişnuiserăm cu acest langaj al său criptic şi stabileam noi înţelesul logic posibil între cuvintele aruncate într-o ordine aparent absurdă, deoarece, dacă erai mai atent, înţelegeai că ele configurează o fabulaţie, ascund, o idee.

Iată de pildă. Într-o dimineaţă intră-n clasă, cu gâtul vârât în umeri şi, în timp ce trăgea uşa după dânsul, cu glas ridicat începe să istorisească următoarea întâmplare: „Hei, hei bobă (pronunţa „b” în loc de „p” ca să fie mai cu haz) damigeană, raghiu, ispită, diavol, corigent, fiu, matematică, afară, picior, fund, bobă...” adică, în frazare, inteligibilă: un

popă a venit la mine cu o damigeană de rachiu peşceş, trimis de diavol să mă ispitească pentru ca-n felul acesta să-l trec pe fiu-su la examenul de corigenţă. L-am dat afară pe popă cu un picior în fund ca pe un diavol.

Uneori se încurca la calculele algebrice. Clasa pufnea în râs.

El nu se sinchisea. Calm îşi autoporuncea milităreşte: „Doi paşi înapoi, Abramescule, marş” şi se îndepărta cu doi paşi de la tablă. Urmărea, cu degetul la buze, problema, repara eroarea. Apoi, zâmbind cu candoare vicleană, se adresa clasei mai cu seamă celor slabi: „şi acum ia-n poftiţi domniile-voastre la tablă ca să mai pufnim odată în râs”. Şi umplea catalogul de doi şi trei, ieşind din clasă ca un ghem, cu catalogul la subţioară, în mers de buiestru şi hulpav ca o vulpe care-şi duce prada-n gură, spre vizuină.

Îmbrăcat în alb, înalt şi mlădios, fluturându-şi părul negru lucios, pană de corb, în vânt, peste o frunte de alchimist, cu faţa jubilând de voie bună şi sfătoşenie, îşi detaşa silueta bănăţeanul Blidariu. Era frumos ca un voievod al cetinilor albastre. Multe și aprinse răni a deschis în inima şi somnul femeilor din Grebena. Alături, soţia dânsului, suferindă frumos în nespus de fermecătoarea ei frumuseţe, brânduşe de toamnă, cu mireasmă de brume pe măgurile aceluiaşi cer, cu aceleaşi cetini. Când vorbea, parcă suspina din albul unui mormânt nupţial o mireasă pierdută, o gingaşă frumuseţe neiubită. Parcă era un mănunchi de parfumuri gri şi violete.

Îşi purta de mână copilul, pe Ovidiu, răspunzând cu dulceaţă la orice salut, absentă, căzută parcă dintr-o altă lume, a zăpezilor mov, supusă, aici, între oameni, unei singure, legi, iubirea mută, cuviincioasă faţă de soţ.

Preda ore de franceză şi când începea să citească nazalizând cu năsucul ei fin, fermecate voaluri coborau asupra inimilor noastre.

Ea înţelegea că ne place şi-atunci zâmbea fericită ca din chenarul unor vitralii hieratice.

Carataşu, alintat de noi, „Taşuli” aristocrată puşlama idolatrizată, principe al graţiilor şi galant cavaler al

umorului şi nepăsării, în al cărei sferă de atac se integra şi propria-i persoană, legănându-şi nonşalant statura: zveltă pe nişte picioare lungi, de rasă, călcând cu o fermitate solemn batjocoritoare, parşiv ştrengăreşte, profesorul de limba latină, prin săgetătura pironitoare a ochilor, prin desenul ispititor al buzelor, prin sculptura ademenitoare a întregii sale făpturi, ar fi făcut serioasă concurenţă personalităţilor americane de cinema.

Deşi era totdeauna bine dispus, totuşi, nu râdea. Se bucura de buna dispoziţie a omului tânăr şi frumos, cuviincios, şi conştient de virtuţile sale ca şi de faptul că era adulat de toţi.

Primăvara, când ferestrele claselor stăteau deschise, iar el ne dicta textul latinesc pe care noi trebuia să-l transcriem pe caiete, dacă se-ntâmpla ca atunci să treacă spre terenul sportiv, de la Sfântul Ahile fetele de la liceul grecesc, Taşuli uita de noi, şi înălţând glasul odată cu cartea, rostea cu intonaţii ciceroniene (în fantasia noastră părea îmbrăcat în togă) desfăşurându-şi peroraţiunea magnific, ca-n forul roman.

„Nihil nobis ad deum magis egregium quam mens datum est. Huic muneri divino nullus est maior inamicus quam voluptas corporis” etc...

Domnule profesor, protestam noi interesaţi, dar mai mult răutăcioşi, prea repede citiţi, nu putem urmări; la care el replica apăsat:

„Sut, sut... Întâi pentru fete şi la urmă pentru voi”.

Altă dată, venind vorba de jalea care l-a cuprins pe Eneas şi pe soţii lui când au poposit în Italia şi-au plâns aducându-şi aminte de tovarăşii pierduţi în lupte, şi pe mare, Taşuli, a corectat:

„Ore, nu-şi acâţa ureaclea!” ceea ce ar veni cam aşa: era mai bine să-şi fi prins urechea, adică să se fi rezemat pe-o ureche, şi să-nceapă să cânte, decât să plângă.

Iată-l şi pe grăsunul, cu bărbia dublă, largul, generosul, Dumitrescu, profesor de muzică, uimind lumea cu minunatele coruri de la liceul nostru. Purta lavalieră, pălărie

cu boruri largi, ghetre, haină neagră şi pantaloni dungaţi. Avea un tic din gât de parcă ar fi vrut să spună mereu, în contradicţie cu bunătatea şi complezenţa sa: „ai sictir”.

Se înfuria repede la repetiţii, când vocile nu se armonizau, dar numai pentru o secundă căci într-a doua îi trecea, râdea mărinimos, încălzindu-ne sufletul.

Era cel mai simpatizat om nu numai de noi şcolarii, ci de întreg oraşul. De acasă şi până la liceu şi de la liceu până acasă, mergea într-una cu pălăria ridicată-n semn de salut, căci Dumitrescu saluta pe toţi oamenii, indiferent dacă-i cunoştea ori nu, servitor său director de bancă, preot sau beţiv, elev sau profesor, din partidul lui Taldaris ori din cel condus de Venizelos, cu egală bucurie şi atenţie.

Oamenii din Grebena erau fericiţi să-i primească salutul, mai cu seamă fetele, cele de la liceul grecesc pe care domnul Dumitrescu le saluta ca pe nişte doamne, cu diferentă ceremonie.

Date dracului, ele grăbeau numaidecât pasul, coteau pe altă stradă şi se întorceau în aşa fel ca să-i iasă din nou înainte lui Kirion Dumitrescu, să primească încă odată generosul salut pe care profesorul nostru, de data aceasta, îl acorda zâmbind în semn că a priceput manevra.

Se şi amuzau ele grozav, îmbujorându-se, de felul cum domnul Dumitrescu pronunţa singurele cuvinte greceşti pe care le învăţase de îndată ce-a sosit la Grebena. „Gali mera” zicea dânsu, cu voce de bariton, în loc de „kali mera” la care grecoaicele, ca să-i facă o plăcere îi răspundeau: „pună siua, kirie”.

Clasa una, răcnea la noi, cu simpatie voit caraghioasă: rup vioara pe spinarea voastră... şi imediat râdea, grăbit, ca nu cumva noi să-l fi luat în serios şi să ne fi supărat pe dânsul.

La serbări, când apărea în faţa corului era de-o gravitate de împărat roman, iar dacă melodia era dintre cele vesele, râdea către fiecare compartiment de voce, după culoarea specifică partiturii.

Pe ascuns, fără să ştie domnul director, dădea băşilor să fumeze ţigări „bafra”. Se zicea că aceste ţigări imprimau un

timbru mai profund glasului omenesc.

Iată-l şi pe sărmanul Zega, bunul meu profesor de geografie, de trei ori infirm: la piciorul drept, la mâna stângă, la vorbire.

Litera „r” la dânsul se pronunţa labial, particularitate pitorească pe care însă cei răutăcioşi din fire o imitau caricatural, bătându-şi joc de el.

Ar fi dorit şi el să se ştie iubit de femei, elegant, cinstit şi cu bani mulţi cum se afla, dar femeile râdeau pe-ascuns şi-i refuzau curtea.

Nu se supăra, nici nu suferea, ori poate că nu arăta că suferă.

Îi era teamă ca nu cumva elevii să-l copieze la teză, îşi pierduse orice încredere-n oameni, şi-atunci ne împărţea pe patru numere: „Numău unu, numău doi”, pe orizontală... „numău unu şi doi”, în adâncime. Ne obliga să depunem toate cărţile şi caietele pe catedră, îşi punea ochelarii negri pe ochi şi stătea-n picioare, suit pe bănci cu braţele încrucişate pe piept à la Vercingetorix, atent la orice mişcare, gata să semneze cu roşu teza, ceea ce atrăgea după sine nota doi, şi nişte pălmi grele din partea lui Anton Giumeti, cel care a urmat pe postul de director, după domnul Niculescu.

Acesta era un tip sever, bilios, corpolent şi adipos, având asemănare la chip cu Scipio Africanul. Ochi exoftalmici, de culoarea câmpului toamna, tăios, cu timbru rece, metalic în glas. În timp ce vorbea, parcă-i scrâşneau în gură dinţii. Tenul alb gălbui cu reverberaţii rozacee, de tebecist, al feţei, devenea verde pal când se înfuria, şi-atunci te imobiliza cu stânga pe care ţi-o plasa pe ţeastă iar cu dreapta izbea orbeşte-n obraji. Lua foarte în serios rolul de conducător al şcolii, mereu grav şi auster şi-i plăcea să afle tot ce se spune despre el în şcoală.

Nu avea copii şi de aceea nu cred că ne iubea, dar sunt sigur că ţinea cu ardoare la rostul şcolilor de limbă maternă la aromânii din Macedonia şi că avea într-însul virtuţi de erou.

Lucrul acesta se vedea limpede în ochii lui când se înflăcăra, la orele de istorie. Figurile mari ale istoriei erau evocate în înălţătoare intonaţii vibrante. Pe Spartacus, Marcelus, Alexandru, Mircea cel Bătrân, Danton şi pe alţii, îi trezea de sub ţărână, de sub lespezi, din mausolee, de sub catapetesme şi îi aducea vii, îmbrăcaţi în toată măreţia unor veşminte îndepărtate, înaintea ochilor noştri, în clasă.

Avea, ca orice conducător tiranic şi orice conducere autarhaică, odiosul obiceiu de a strecura spioni între noi, ca să ne afle nu atât ideile pe care încă nu ni le formasem în mod clar, ci sentimentele, şi, în special, ce gândim despre dânsul ca om şi director şi despre soţia sa, mult frumoasa, intriganta, capricioasa doamnă de Argeş, Marioara, subt a cărei jalnică tutelă se afla, în secret, domnul director cu înfăţişare de Scipio.

Când a fost să moară, la Bucureşti, peste câţiva ani, de o înaintată boală de plămâni, falnica frumuseţe, doamna Marioara, nu a dat dovadă nici de dragoste, nici de credinţă, nici de caritate, lăsându-l să expieze singur vizitat de către foştii săi elevi ca şi de vedenia unor visuri ale lui.

Doamna Marioara care sfida lumea de-atâta frumuseţe şi sănătate, era o răsfăţată şi-o alintată a sorţii. Clocotea de gelozie mută întreg muieretul din oraş, fetele tinere se doreau asemenea ei.

Bărbaţii o pofteau, o înjurau şi-o blestemau amarnic. I-ar fi tăiat capul de dragă ce le era. Ea se ameţea plăcut de surâsul voluptăţii de-a se simţi dorită şi, trecea, neîndurător călcând peste inimile lor însângerate.

Îndurarea ei sublimă şi întreagă, însă, s-a revărsat din belşug asupra lui Titus Valea, acest bărbat, de la Sân-Mihaiul de Câmpie, pe Someş, un superb haiduc profesor de filosofie, bărbat în ultima putere a cuvântului, cu apucături leneşe de boiemă şi ciobănie.

Avea în întocmirea sa ceva de războinic dac şi de solomonar al podişurilor Transilvaniei. De Platon şi Orfeu, de Marsias şi de Apolon.

Trăia gândind şi gesticulând dincolo de orişice convenţii.

Un Diogene superb cu sânge viteaz galopând prin făptura sa impunătoare, dincolo de orice pază. Dintre filosofi îl prefera pe Socrates acest valah cu cap de Alcibiade transilvan.

Noi elevii îl divinizam. Umbla cu noi pe dealuri dizertând peripatetic asupra lumii şi vieţii, a poeziei şi frumuseţii, a binelui şi-a răului, asupra racilelor şi-a nimburilor pe care el, cu intuiţia de filosof păstor le întrezărea în şi deasupra lucrurilor.

Tinereţea lui liniştită şi adâncă, frumuseţea-i de bărbat, calmă, statuară, inteligenţa-i limpede, cutezătoare şi gravă, ne umplea sufletul de-o mare uimire şi mândrie.

Gelozie a destinului asupra exemplarelor de lux. Titus Valea a sfârşit într-un ospiciu, la Sibiu. Nu se uita după femei. Era în schimb covârşit de privirile lor. Odată, într-o vară, aflându-se în convalescenţă, acasă, la părinţi, s-a trezit, înspre seară cu o grecoaică, ce venise, mânată de doruri beoţiene, pe urmele lui, până la Sân-Mihaiul de Câmpie.

Trecea printre ele ca un soare rece printre galaxii fierbinţi. De bărbătească lui filosofie s-a bucurat doamna Marioara, iar de frumuseţea ei inexpugnabilă s-a acoperit, ca de-o funestă glorie, Titus.

Cu mâna stângă-n buzunarul pantalonilor, cu dreapta mângâindu-şi senzual fălcile bărboase, lătăreţe, proaspăt bărbierit mereu, ultra elegantul, berbantul Popa... profesor de limba greacă.

Făcuse studii şi la Atena şi la Bucureşti aşa încât s-au întâlnit în persoana sa superior şmecheroasă, craiul de Bucureşti cu fantele de Pireu. Era simpatic, iar elevii îi imitau gesturile, aşa, ca să placă fetelor, pentru că acest fel de-a te comporta, elegant golăneşte, era la modă-n Grecia, în acel timp. Schimba câte cinci costume pe zi. Această operaţie o făceau majoritatea profesorilor pentru că le dădea mâna. Primeau salar dublu, plătit în valută forte. Aveau mai degrabă un regim de ataşaţi culturali, nu de dascăli. Când ieşeau la orele unu din cancelarie şi se îndreptau spre restaurantul din centru unde serveau de regulă masa, profesorii noştri parcă nu formau un corp profesoral, ci unul

diplomatic.

Îmbrăcau un costum dimineaţa, unul pe la zece, când se ivea fereastră-n orar, altul la prânz, când mergeau la restaurant, altul pe la orele cinci după amiaza, când ieşeau să-şi facă plimbarea pe corzo şi, în fine, altul seara, pentru cină şi vizite.

În clasă domnul Popa avea haz cu toate că ne ţinea la distanţă. Pe mine mă avea în graţii, deşi nu arătam chemare spre limba greacă, mai cu seamă spre încâlcita şi fanfarona ei ortografie. Prinsese simpatie faţă de mine de când am recitat, la o serbare, o poezie în limba elinească, pentru care am fost citaţi şi lăudaţi amândoi, de ziarele din Salonic şi Atena. Eram neîndemânatec la deprinderea ortografiei neavând memorie vizuală şi exasperam în faţa atâtor semne şi „i”uri. Totuşi învăţam de dragul notelor şi din stima faţă de admiraţia cu care domnul Popa se uita la mine la ora de istorie a Greciei, pentru că din cinci lecţii de limba greacă, trei erau de limbă şi literatură şi câte una de istorie şi geografie, după ce termina expunerea, mă invita s-o spun şi eu odată.

O spuneam, fireşte, dar într-un dialect aşa de rustic încât stârneam râsul colegilor, mai ales acelora care veneau de la oraş.

Râdea însuşi domnul Popa: „Re, Mihadaş, dip haşotica ta les” aprecia cu humor dânsul. (Dragă Mihadaş, chiar ciobăneşte de tot le zici).

Haşoţii şi Copariarii erau nişte greci, jumătate agricultori, jumătate păstori de capre, trăind în imediata vecinătate a comunelor aromâneşti, vorbind o limbă neevoluată, cu amestec de ziceri turco-vlaho-fone.

Era, ca toţi holteii bărboşi, cu dantura puternică, doritor de femei şi cum la Grebena cenzura oficială era prea severă, în fiecare sâmbătă mergea la Salonic, împreună cu alţi burlaci ca el, la casele nocturne de acolo.

Iată-l şi pe Bărgăuanu, distrat şi zăpăcit, aşa cum îi stă bine oricărui savant, cu haină de piele şi-n capul gol, apreciatul profesor de fizică şi chimie, din două motive:

primul, că ne dădea note mari, al doilea, pentru că făcea cu noi fel de fel de experienţe, fie-n laboratorul şcolii, fie acasă.

Era atâta de indulgent şi răbdător şi-i stătea atât de bine în acea oarecare neglijenţă vestimentară, cu fruntea-i transparentă, prelungită luminos spre chelie, de sfânt catolic, încât ne permiteam ca-n faţa unui uncheş ori bunic, toate ştrengăriile şi libertăţile.

Absorbit de ceea ce se petrecea în eprubete, nu observa nimic, iar când, totuşi, trebuia să observe, ne dojenea doar cu atâta, continuând să privească-n aparatele de experiment: „hei, pacală, pacală”.

Construise primul aparat de radio în oraşul Grebena şi se făcuse de minune pentru această diavolească ispravă, Episcopul, speriat că-şi strecoară Satana uneltele-i spurcate în tihna oamenilor, a vrut să-l anatemizeze, dar n-a putut deoarece biserica română era autocefală iar profesorul de fizică, Bărgăuanu, acefal faţă de opiniile şi temerile prea-sfinţitului părinte.

Seară de seară, chema, pe rând, toate clasele, la el acasă pentru a asculta la radio, spre marea noastră bucurie şi spre drăgălaşa disperare a firavei lui soţii, floare de seră, părelnică nălucă de ceaţă, cu miez de smirnă, cu vocea stinsă şi lin săgetătoare, precum şoapta florilor şi-a ierbii, seara.

Mai zăresc printre ei pe grăsunul Niculachi Zdrula, om mărinimos, darnic, şi a toate înţelegător, lipsit de orice vanitate, orice ambiţie, egal cu sine însuşi atâta cât era, nerâvnitor la ceea ce aparţinea altuia, nici la ceea ce nu i se cuvenea, şi, el, cu minunatul său bun simţ, ştia prea bine ce şi cât anume i se cade. Nu supăra pe nimeni cu nimica. Nu era capabil să ofenseze pe cineva, doar din prea multă amabilă indiferenţă.

Bolnav fiind de plămâni şi de inimă, se uita cu indulgenţă la fericirea celorlalţi, aşteptându-şi cu seninătate şi resemnare moartea, care a şi sosit nu după multă întârziere.

În clasă explica plimbându-se, de la uşă la perete şi invers, cu paşi mărunţi şi grăbit parcă să ajungă undeva.

Semăna la faţă şi la corpolenţă cu Cavur, dârzul unificator al Italiei. Ne preda ştiinţele naturii, iar la cursul superior, limba şi literatura italiană. La liceul român din Grebena erau la mare cinste limba latină şi cele neo-latine.

După ce termina de explicat lecţia, mă poftea ca şi Papa, cu regularitate calendaristică, să o spun şi eu odată. Avea o formulă pe care o rostea cu voce de tenor: „Ia, Mihadaş”. Asta însemna că trebuie să citesc lecţia mereu, până ce suna de ieşire, rar şi cu voce tare, ca să audă şi să înţeleagă întreaga clasa, în care răstimp, blajinul Zdrula, urmărea, plimbându-se din ce în ce mai grăbit, cortegiul vrăjit al cine ştie căror vedenii.

Avem obligaţia să amintim de încă două persoane importante: pe domnişoara Eufrosina Popescu, cumnata directorului Niculescu, care ne preda caligrafie, muzică şi desen, un fel de Ziţă năbădăioasă trecutif prin pension stilată şi manierată ca-n marele saloane, ţinându-şi cu decenţă încorsetate năbădăile, amănunt ce-i dădea un aer de distincţie fermecătoare...

În vecinătatea ei ne pierdeam cu firea, mai ales când ne cuprindea mâna cu mâna ei, să ne-o conducă pe caietul de desen ori să bată măsurile la solfegiat, când aplecându-se asupra noastră ne obliga să privim pe dinlăuntrul bluzei şi să ne îmbătăm vederea, apoi întreaga creatura noastră de heruvimi neprihăniţi, cu mireasma sânilor ei rotunzi, orbi, pâlpâind ca jăratecul.

Şi pe uriaşul Micibuna, doctorul liceului şi profesor de higienă, morocănos şi congestionat, cu mâinile roşii, vânoase, ochii sângeroşi; înaintea lui te vindecai de frică, adept devotat nu atât al lui Hipocrates cât al lui Dionisos. Bea necontenit şi în mare tăcere.

Expedia la naiba, sever, plictisit şi flegmatic orice boală, cu chinină şi gargară. Chinină la gripă, chinină la chiulangită, chinină la congestii pulmonare, la meningite, chiar şi la apendicite, chinină de asemenea, la durerile de măsele. Gargara se făcea, nu atât cu hipermangan ori rivanol, ci pur şi simplu cu apă sărată. Bunica îl avea la

buzunar în materie de medicină empirică.

Avea, pe faţa lui rotundă, de lună plină, un rictus de scârbă de viaţă şi de sine însuşi. Mai mult mârâia decât articula cuvântul.

Burlac predestinat.

În orăşelul Grebena nu erau mai mult decât trei doctori, în schimb avocaţii şi lătrăii electorali creşteau pretutindeni, ca ciupercile.

De la puştiul vânzător de ziare ori văcsuitor de pantofi şi până la mustăciosul jupân Barba Iani, toţi, în Grecia făceau politică.

Toţi aveau opinii şi apartenenţe, toţi se agitau, crezând fiecare cu patimă că ideea lui este cea mai bună, unica în stare să aducă fericirea în Elada. Negustorul ambulant din colţ care vindea castane, năut, stafide, roşcove, ţinea în buzunar ziarul oficios al partidului său.

În timp ce-ţi ambala marfa, ori îţi lustruia pantofii, grecul te provoca la discuţie şi dacă nu-ţi reglai afirmaţiile după voinţa lui, dacă nu observai nuanţa politică a ziarului din buzunar, ca să formulezi păreri concordante, riscai să te pomeneşti fie cu marfa, fie cu peria de văcsuit în mutră.

Încăierări aveau loc aproape zilnic la gară, la sosirea trenului care aducea presa, între regalişti şi republicani, între venizelişti şi ţaldarişti. De multe ori impiegatul de mişcare nu putea da drumul trenului din cauză că liniile erau ocupate de încăieraţi. Spectacolul acesta lua aspecte de luptă în toată puterea cuvântului, uneori de revoluţie în întreagă ţara, de tumult.

Palpitante erau zilele de alegeri parlamentare. Întâi apăreau la colţuri de stradă, ridicaţi pe mese, avocaţii ventriloci, incendiind spiritele cu locvacitatea lor demosteniană. Apoi începeau vociferările, interpelările, ameninţările, invectivele, calomniile şi la urmă încăierarea.

Piaţa se preschimba în câmp de bătaie. Oratorii dispăreau ca prin farmec, dintr-odată, pe neobservate, şi după câteva secunde îi zăreai privind de la ferestre harţa, ştergându-se de sudori şi admirându-şi opera stârnită.

Noi, buiuc pe balcon şi la geamuri, făceam haz. Profesorii noştri priveau evenimentele de sus, zâmbind cu ironie binevoitoare.

Grupuri numeroase de „auți”, colonişti greci aduşi de Venizelos din Asia Mică, fanatici şi în şalvari, urlau într-o fioroasă limbă turco-fonă, târâş asaltând piaţa: „Zito, Venizelos, zito, Papulist” (trăiască Venizelos, trăiască moşul). Acest iscusit bărbat de stat, supranumit şi „marele cretan” i-a adus pe aceşti auți din Turcia şi i-a colonizat în Macedonia, dându-le pământuri mănoase, mai grase decât cele de la Samsunda şi Trapezunda, aşezând în acelaşi timp şi un baraj spre nordul barbar, şi aceşti noi cetăţeni ai Greciei îşi manifestau din răsputeri simpatia faţă de şeful partidului liberal şi părintele lor naţional.

Apăreau însă ca din cer macedonii de baştină, călări, cu cămeşile vălurite-n aer şi-i izbeau fără-ndurare, călcându-i sub copitele cailor.

Oamenii în şalvari, însă, striviţi şi-nsângeraţi cum erau, nu conteneau a striga, muşcând cu dinţii ţărâna: „Zito, Papulis, zito, Venizelos”. Intervenea poliţia, călare şi pedestră şi răcorea spiritele înfierbântate.

O manifestaţie foarte interesantă a avut loc odată, într-un sfârşit de februarie, în faţa liceului românesc.

O mare mulţime de ţărani şi oameni de rând, de prin regiunile sărace ale perimetrului judeţean sau de la periferiile roase de sărăcie ale oraşului, s-a strâns, purtând fiecare câte un sac în spate sau câte doi saci încărcaţi pe măgar. Adunarea a ţinut un sfat foarte scurt, după care, oamenii au început a striga cu înflăcărare:

„Zito, Rumania! Zito, Rumania!” (trăiască România).

Unii dintre dânşii, puşi pe şagă şi auto-satiră, strigau: „Zito, i pina!” (Trăiască foamea).

La început, văzându-i rupţi şi fioroşi, cu opinci din piele de porc şi haine macabre, ne-am speriat. Mai apoi am înţeles: li se distribuise din porumbul sosit în dar din Ţara Românească, iar oamenii îşi exprimau în felul acesta mulţumirea şi recunoştinţa.

Primul an de gimnaziu a trecut frumos, ca într-un vis, împărţit între dragostea pentru carte şi dragostea mută pentru sălbatica şi păgâna Nuşa, cea cu genele şi ochii mari, negri, cu sufletul negru, de noapte urgisită...

Compuneam versuri, prefăcându-mă, de ruşine, că transcriu dintr-un autor, cu cartea deschisă înainte, de formă, pe care nu le-am citit niciodată, nimănui.

Prima poezie însă am scris-o când umblam după oi în dialectul macedo-român, pe-o lespede mare cât un altar culcat înainte-mi, ţinând între degete, drept condei, o petricică ascuţită de gresie.

Dădeam acolo glas, în afara oricărui meşteşug şi-a oricărei intenţii, la dicteul unui instinct, la o chemare erotică faţă de univers, unei bucurii paradiziace pentru minunea de-a trăi.

Mulţumeam aceluia care mi-a dat ochii să pot vedea atâta frumuseţe, atâta măreţie, atâta strălucitoare taină.

Au şters-o ploile, a spulberat-o vântul, au acoperit-o frunzele pustiului, au îngânat-o stelele, s-au culcat peste ea viperele, au adulmecat-o cu nările lor jivinele, au îmbălsămat-o brumele, au nuntit-o zăpezile şi iarăşi soarele.

O, tabernacol al primului meu sacerdoţiu, lespede preschimbată-n pulbere şi ţărână. Ceva din fărâma cântecului furişat în miezul tău adie şi astăzi, de dincolo de marginile mele, în tăcerea mea.

Nu i-am dezamăgit pe cei care-au pus speranţe în mine, care au stăruit în tot chipul să merg la învăţătură. Am absolvit întâia clasă ca premiant, cu o medie foarte mare, spre bucuria întregii Taurii, inclusiv a grecomanilor, inclusiv a tatii, care, din principiu manifesta un dispreţ ancestral, atavic faţă de tot ce însemna condiţie coconească de viaţă.

Bunicuță, nu-l lăsa să plece!

În vacanţa de vară, n-am stat acasă decât şase zile. În duminica imediată, mama, aşa bolnavă cum era, s-a ridicat din pat şi-a pregătit ea singură masa, în semn de cinstire a fiului întors biruitor acasă.

A tăiat pui, a frământat plăcinte cu urdă şi mirodenii, a pus pe masă şi o butelie de vin, cine ştie de când şi unde păstrată într-ascuns. A aşternut o pânză albă cu frumoase broderii la colţuri pe trapeza joasă, rotundă, a aprins candela, s-a îmbrăcat în hainele de sărbătoare... Le-a îmbrăcat şi pe fete, tot de sărbătoare.

În această atmosferă îl aşteptam pe tata care întârzia.

Dar, iată-l, soseşte. E foarte grăbit. Urcă treptele câte două deodată. Intră precipitat. Masa era pregătită, mama fericită, surorile bucuroase.

„— Teohari, repede, ia-ţi un surtuc pe tine să mergem. Gata?”

„— Omule, ce-i cu tine, unde mi-l duci iarăşi?” a intervenit mama. — „La stăpân. Am şi luat arvuna. Hai c-aşteaptă omul” şi Snă-dus-llupă el, flămând şi indignat, scrâşnind în inimă.

Să mă fi lăsat să servesc masa. Să se fi gândit la mama care s-a chinuit bolnavă, toată dimineaţa, ca să ne vadă pe toţi strânşi în jurul mesei. Mi se părea monstruos. Era un sacrilegiu. A călcat în picioare mâinile mamei, a izbit brutal în sufletul ei. Nu aveam de gând să stau pe capul familiei, milog şi de pomană, nu aş fi luat pâinea de la gura surorilor. Mi-aş fi găsit eu ceva de lucru. Dar, nu trebuia să mă smulgă, chiar în duminica aceea, la ora prânzului, de lângă bucuria mamei...

Îl uram, fiindu-mi totodată milă de dânsul, ceea ce, – dacă ar fi înţeles l-ar fi durut mai greu.

La mijlocul satului, în platee, acolo unde se ţinea bazarul,

aştepta, ţinându-şi catârul de căpăstru, un străin. Om voinic, osos şi vânos, uşor adus din spatele late, îmbrăcat în haine de culoarea sucului din coaja de arin, cu petece la genunchii pantalonilor, cu nişte călţări greoaie, bătute-n ţinte pe tălpi.

Era din satul Zalova; aşezat pe nişte coline toate numai vii. Dincoace de râul Murgani şi în părţile dinspre Grebena se întindeau sub soare holdele slăvite ale aceluiaşi sat de oameni robuşti şi harnici.

„Iată-l", a zis tata. Grecul Ghiorghios, aşa îl chema pe acest ciclop, s-a răsucit spre mine privindu-mă cu ochiul stâng, cel drept era stins şi sorbit în văgăună.

M-am îngrozit. O spadă înmuiată în catran fierbinte parcă a trecut prin trupul meu.

— „Kala, Kala" (bine, bine), a răspuns, întinzând o mână bătătorită, latră cât o lopată, înspre tata, care a reluat. „L-a cam moleşit şcoala, dar ai grijă şi înăspreşte-l la loc".

„— Kala, kala", a răspuns din nou Ghiorghios în timp ce încăleca şi dădea frâu liber catârului bucuros că se întoarce în locuri ştiute. Ce s-a petrecut după plecarea mea acasă, nici nu vreau să ştiu. Mama a primit una din cele mai dureroase lovituri din amarnica ei viaţă. Am pornit: stăpânul înainte, călare, eu, argatul, cu pantaloni scurţi şi chipiu de elev în cap, în urma catârului.

Înfricat mă uitam din când în când spre stăpân. Părea mulţumit de ceea ce aduce cu sine, ba mai mult, părea să fie un om bun şi blajin, naiv şi statornic. Parcă era singur, parcă trăia neauzit, într-o singurătate a sa şi acum se bucură că în această pustie sosea cineva.

S-a întors, aşezându-se cu ambele picioare, ca pe scaun, în partea dreaptă a samarului. A privit asupra mea, zâmbind cu prietenie.

În ochiul său, unicul, rotund, mic şi verzui, licărea o făclie îmbietoare ce-ţi inspira încredere şi prietenie.

Omul acesta iubea fără să ceară nimic, şi, când iubea, dădea tot pentru cel iubit, bucuria sa fiind truda fără cârtire, de goliat, în folosul altora. Muncea cu sentimentul că dacă n-ar fi făcut aşa lumea s-ar fi degradat. Iar dacă simţea că şi el

este iubit era în stare să mute munţii din loc.

Nu avea mai mult decât 35 de ani, fiind însurat cu un maldăr de femeie, frumoasă ca un car de triumf, clocotind de patimă zăgăzuită şi de sete de soare. Umbra cu adieri răcoroase în amiaza toridă aşternută pământului de către un auster stejar, noapte înstelată prin care răzbate duhul adânc al codrilor.

Era stearpă şi mâna bărbatului aluneca pe trupul ei pietros ca peste-o mânză neînhămată încă.

Îi plăcea să stea în ploaie şi astfel astâmpăra toţi şerpii roşii aurii, cu gurile căscate, zvârcolindu-se în deşerturile solare din fiinţa ei.

Gâtul îi lumina alb ca al unei statui de marmoră...

— „Nu-ţi fie teamă, Teohari. N-are să-ţi fie rău. O să lucrezi numai cu mine şi-o să ne înţelegem bine. Tatăl meu este un om aspru, dar nu-i rău. Presimt că are să te îndrăgească. Numai să nu-i întorci vorba. Mamă nu am. Mi-a murit şi de-atunci tata a devenit nevricos.

Am un frate şofer pe camion, cu soţie şi trei copii, şi o soră...

O cheamă Hrisanthy, doisprezece ani are, alintată de toţi şi marea slăbiciune a tatălui meu. Am şi o bunică de peste optzeci de ani, cu care seamănă leit Hrisanthy. E mare iubire între ele două. Bătrâna care-i de-o bunătate fără seamăn pe lume, când se uită la puştoaică şi-şi vede propriul ei chip de odinioară, parcă vede pe Maica Domnului acolo... Şi-atunci întinereşte văzând cu ochii. De fericire îi dau lacrimi”.

Zâmbeam din ce în ce mai luminat unor gânduri şi vedenii ce-mi apăreau dintr-un nor de pulbere.

„Soţia mea, care va lucra cu noi doi la muncile câmpului şi la vie, este o fată vrednică şi filotimă. Îi plac mult istoriile şi dacă tu, care nu mă-ndoiesc că ştii multe istorii, ai să i le povesteşti, atunci are să-şi dea şi viaţa pentru tine.

Aşadar, nu-mi spui o povestire?... nu de-altceva, ca să treacă mai frumos şi mai repede timpul. Bunica, cumnată-mea cu copiii şi tata stau într-una acasă. Fratele vine din când în când. Gospodăria vom purta-o întreagă noi trei.

Hrisanthy va sta şi acasă lângă bunică-sa şi va veni şi cu noi la muncile din afara casei, după cum va avea plăcere, căci tatăl meu nu-i iese din voie.

A iubit-o mult pe mama. După moartea ei a devenit nervos şi ursuz. Singura lui mângâiere, ultima dragoste şi unica fericire este Hrisanthy.

Hai, te rog, spune Teohari, o poveste din câte le-ai învăţat tu la şcoala aceea rumanică", şi zâmbi larg ca unui prieten vechi şi de acelaşi leat. Fireşte că am zâmbit şi eu în semn de recunoştinţă, şi-am început a zice emoţionat, cu modulaţiuni solemne şi intonaţii grave. Ochiul mort al prietenului meu parcă se lumina. Ceva începea să mişte în întunericul de dincolo. Am tot spus, bucuros că-i pot cuceri admiraţia şi că-i pot răsplăti bunătatea; basme, legende, parabole, balade şi poezii. A rămas uimit, foarte mulţumit de vânatul ce nimerise. Vara, cu muncile ei grele va trece uşor, ca la teatru şi la sărbătorile Paştilor.

Pe măgurile Crucilor a descălecat rugându-mă să urc eu pe samar călare. Am protestat ruşinat. A stăruit cu hotărâre. „Nu se face. Jumătate drum eu călare, jumătate tu. Aşa-i omeneşte şi cinstit". Am încălecat.

Iată, deci, un argat călare cu stăpânul venind pe jos, în urma catârului. Mă simţeam băiatul său, fratele lui mai mic. Îmi venea să-i spun pe nume şi să-l mângâi. Am continuat să-i povestesc istorii şi mai frumoase. Se bucura de parcă un trimis al cerului i le-ar fi spus. Şi drumul se făcea din ce în ce mai luminos, cu toate că intram în asfinţit, iar umbrele serii se revărsau leneşe şi răcoroase peste asprele aşternuturi ale verii.

Am trecut peste râul Murgani pe un pod boltit la o sută de metri deasupra apei şi-am urcat, de data aceasta amândoi pe jos, drumul fiind strâmt şi anevoios, pe trepte bolovănoase până la Zalova unde am intrat în curtea primei zidiri, căci aceasta era casa stăpânilor mei, la care tata mă angajase în acea duminică drept slujitor de rând. E bine ca băieţii să cunoască amărăciunea plinii străine din timp. Astfel gândea tata.

Barba Nicola şedea pe verandă şi din pieptul său de buhai, săltându-şi foalele, dădea, cu o voce tunătoare, la răstimpuri dogită, ordine draconice, dojenind şi ocărând, înjurând şi blestemând în dreapta şi-n stânga. Ai casei, afară de dârza şi frumoasa amazoană, soţia lui Gheorghios, care-l asculta cu indiferenţă, stăteau înghesuiţi în pene de frică ca-n faţa unui vultur clonţos şi burduhănos, orătăniile curţii.

Persoana mea nu l-a interesat decât mai târziu când a simţit că Hrisanthy se bucură nespus de prezenţa mea-n casa lor.

Codana fetişcană, de-ndată ce m-a observat; a fost cuprinsă de-o veselie neaşteptată şi, sărind la bunică-sa, a îmbrăţişat-o îndelung, cu patimă, sărutând-o pe obraji. Am dat mâna cu fiecare.

Implacabilul chiabur, cu mătăniile pe burtă, m-a privit cu un ciudat interes, dându-mi cu un aer de neîncredere, binecuvântări.

„Ce-i cu acest copil?” l-a întrebat pe Ghiorghios.

— „Este Teoharis, l-am adus din Vlaho-Kranea (aşa-i spuneau grecii la Tauria), ca să-mi ajute peste vară la lucru. Un băiat minunat”.

„— Dar, ce-i cu hainele acestea? Nu-i păcat de ele? Ia să-i căutaţi altele mai de ştrapaţ”. Apoi către mine: „Pari niţel cam nepotrivit pentru muncă, după cum te arată hainele şi obrazul”.

„— O să-mi dau toată silinţa ca să fiţi mulţumiţi, am răspuns. Am mai muncit”.

„— De altfel eşti voinic şi zdarvăn. N-ai căutătură de argat, nicicum. O să vedem, o să vedem. Deocamdată, daţi-i la băiat de cină”.

În ăst timp Hrisanthy îl ţinea de după gât pe tatăl ei, cumpănindu-mă din ochii ei negri, suveci neastâmpărate cu viclenie dulce într-înşii.

„— Teoharis este student la o şcoală străină şi ştie să spună minunate poveşti” a adăugat Ghiorghios.

„— Bine, bine. Una-i asta şi alta munca câmpului”.

Hrisanthy s-a uimit căscând şi mai mari ochii ei negri,

inundaţi de bucurie.

Când să sărut mâna bunicii, aceasta mi-a cuprins obrajii de parcă Hrisanthy mi i-ar fi cuprins, în palmele ei smochinite, sărutându-mă pe frunte şi pe păr. Am fost înduioşat. Îmi trecea dorul de bunica mea care murise cu ani în urmă, când eu nepotul ei şi cei trei fii se aflau departe, în cotloanele Tesaliei.

Când am citit scrisoarea prin care verişorul Sterie anunţa moartea bunicii, tata şi cei doi fraţi ai lui au părăsit de îndată, în mare tăcere coliba. Era seara târziu şi s-au ascuns care-ncotro în aripile stânei, s-o plângă acolo, în singurătate pe cea care le-a dat viaţa.

„—Să te simţi bine-n casa noastră, fiul meu, a zis bătrâna. Nu te speria de Nicolas al meu când strigă câte odată. Aşa strigă el, dar are inima bună, filotimă”.

Am stat la cină. Eram flămând. De ruşine nici nu puteam mânca, mai bine zis mâncam fără spor. Hrisanthy nu mă slăbea din priviri piezişe. Îmi paraliza mişcările. Atunci baldana femeie, Paraschevi, soţia lui Ghiorghios, mi-a umplut energic farfuria, răstindu-se:

„Ia şi mănâncă, viteazule, şi nu-mi face pe mirele ruşinat. Mâine avem de stropit via şi nu-i lucru uşor. Iar tu, năpârcă mică, mai uită-te şi-n altă parte!...

Hrisanthy a dispărut îmbufnată, eu a trebuit să mă supun poruncilor straşnicei muieri.

Noaptea a trecut fără să pot dormi. M-am perpelit până-n zori ca pe jăratec. Aerul îmi părea cald, îmbibat cu miros de piatră vânată. Lângă mine, pe prispă, Ghiorghios dormea tun. Nevastă-sa nu prea.

Se foia dureros în straie curate. Hrisanthy, în braţele bunicii cu ochii negri căscaţi în întuneric, urzea visuri copilăreşti. Chiaburul horcăia din toate văgăunile. Eram treaz ca un bulgăre de fosfor. Un alean după adierea brazilor pe cetina cărora licăreau stelele din Tauria mă săgeta prin inimă.

A doua zi am intrat în producţie la via desfăşurată pe două pante însorite şi presărată cu cireşi şi persici. Am înşfăcat în

spinare nişte aparate grele de stropit, cu mâna stângă pompând, cu cea dreaptă dirijând stropitoarea, toţi trei: Gheorghios, Paraschevi şi cu mine şi-am dat bătaie, cum se spune, până când soarele şi-a ridicat cumpănă deasupra creştetelor noastre şi când a apărut cu prânzul, ca un trimis al lui Iisus, neprihănită bucurie învelită-n năfrămi albe, Hrisanthy.

Se uita la mine cu dragoste de soră şi oarecum de tânără soţie sfielnică. M-am săturat privind-o şi mi-a trecut, într-o clipă, toată oboseala. Căldura ochilor ei pătrundea în încheieturile oaselor mele tămăduindu-le de orice neodihnă. Era nevoie să te ţii din prima zi, după cei doi giganţi: stearpa Paraschevi şi dromaderul de Ghiorghios. Maşina din spate apăsa greu de la o vreme. Mi se bara respiraţia. Sudori bulbucate apăreau pe frunte, şiroiau pe faţă şi cădeau peste frunzele şi ţărâna reavănă a viei. Nu m-am lăsat în urma lor, dar numai eu ştiu cu ce preţ şi ce osândă.

A doua noapte n-am dormit de trudit ce eram. Am vărsat, mi-aduc aminte, şi nişte lacrimi, pe care, în închipuirea mea venea Hrisanthy să le adune-n năfrămile ei albe, răcorindu-mi apoi faţa, cu şoapta frumuseţii glasului ei.

După ce am terminat de stropit viile, a început secerişul. Nişte holde de grâu, orz şi ovăz în care ţi se îneca mintea. Parfumul spicelor îţi pătrundea în trup precum voluptatea într-o viguroasă despletire dionisiacă.

La seceriş, tot noi trei; numai că la amiază, în timp ce stăpânul meu tăia de zor holda sub caniculă, aplecat pe seceră, muierea se aşeza la umbră, unde mă îmbia şi pe mine să merg să dorm puţin, motivând că sunt tânăr şi trebuie să mă cruţ ca să pot creşte cum se cuvine.

Ghiroghios aproba. Eu mă supuneam, căci nu aveam încotro.

La umbra stejarilor cu frunzele înfiorate în plină miazăzi, îmi odihneam aleanul vreme de aproape două ceasuri. Femeia, nu ştiu cum se făcea se aranja totdeauna în sus de mine, în aşa fel ca eu să pot vedea dincolo de ciorapii ticsiţi de scaie, dincolo de genunchii albi şi rotunzi, înspre nişte

ameţitoare întunecimi albe. Văzând ea cum mă frământ între ruşine şi necuviinţă, îmi zâmbea drăceşte, desfăcând încet, tot mai larg ameţitoarea privelişte. Fiinţa ei aştepta fără îndoială, din toate temeliile ceva.

Nu puteam dormi. Asta nu se chema odihnă de amiază şi totuşi, aş fi vrut să dureze această neodihnă, o veşnicie.

„— Ţi-e dragă. Hrisanthy, nu?" mă întreabă cu gelozie suverană. Mă simţeam vinovat. Ceea ce făceam eu acum, lăsându-mi privirea ispitită de acele interzise şi înfricoşate tărâmuri, era păcat de neiertat.

Aşa gândeam eu. Cât de curată era Hrisanthy, cât de respingător şi de netrebnic eu.

„— Nu, răspundeam răstit. De ce să-mi fie? Ce-am eu cu ea? întâi de toate, nu mi se cuvine, nu mi se cade să fac una ca asta". Ea râdea ameninţător. Bietul Ghiorghios culca de zor holda la pământ învăluit de sudori, dogoare şi de strania pulbere transparentă a amiezii.

— „Dacă ar fi ea în locul meu, reluă spioana, oarecum în glumă, ai strânge-o-n braţe, şi ai săruta-o. Nu-i aşa?" zise făcând o destindere plăcut de dureroasă, din întreg trupul.

Aveam 15 ani şi o asemenea tentaţie, o asemenea provocare, părea înfricoşătoare înaintea feciorelnicelor mele sfieli şi şovăieli.

Între fericirea clipei oferită bogat şi strălucitor acolo, în plină amiază şi între vraja iluziei din închipuirea şi sângele meu, depărtată şi incertă, am ales iluzia. În lupta dintre frumuseţea imediată şi cea posibilă a învins cea de-a doua.

În răstimpul dintre seceriş şi culesul porumbului, împreună numai cu Ghiorghios de astă dată, noaptea târziu, în pădurile uriaşe de stejar şi cer de la pustietăţile ce se cheamă Dumbrava Ferigilor, mărginindu-se cu hotarul Tauriei, tăiam, fasonam şi căram acasă material de construcţii, bineînţeles, fără autorizaţie.

Eu veneam foarte anevoie, pe lună, cu bârnele atârnând după catâr ca aripile după albatros când se târăşte pe puntea vasului. Stăpânul meu rămânea la poiana Ferigilor, dincolo de ev, în climate jurasice, de geologie în netimp

stătătoare.

Într-o noapte, stând la pândă, brigadierul şi pădurarii m-au prins. La interogatoriul aspru ce mi s-a dresat pe loc, am luat totul asupra mea, înţelegând că-i frumos să nu-l amestec pe Ghiorghios, care era atâta de bun, în acest delict silvic, ce se putea solda cu amenda mare şi chiar cu închisoare şi c-aş da dovadă de devotament şi curaj faţă de familia care trata atât de omeneşte cu mine şi-n care-mi surâdea fiinţa aceea atât de tulburătoare, de curată.

Stăpânii au fost deferiţi tribunalului şi, la dezbaterea de fond, întrebat fiind, am răspuns cu făţărnicie şi cutezanţă, atitudini de când lumea valabile-n justiţie, că eu sunt făptaşul şi că ar fi o nedreptate să-l condamne pe Ghiorghios, care în seara aceea se afla altundeva.

„Bine, zice, preşedintele, dar nu ei te-au trimis să tai lemne?”

„— Ba, da, dar nu la Ferigi, ci acolo unde-i îngăduit, la pădurea Răpciucului (unde nici dracul n-ar fi găsit un copac de doamne ajută). Eu însă, împins de dorul de a mă vedea în locurile de unde se zăreşte Tauria, cu toate zările ei magnifice, ca şi de dorinţa de a mă arăta vrednic faţă de stăpâni, m-am îndreptat din proprie voinţă spre acele rezervaţii interzise, minţind că m-aş duce la Răpciuga”.

La urma urmei, impresionat, obezul şi bonomul preşedinte de instanţă cătând spre mine cu îngrijorată simpatie, mi-a zis: „Tu, fiul meu, sau mare om, sau mare brigand ai s-ajungi în viaţă”. N-am avut parte de niciuna din aceste două glorii, deşi bandit mi s-a spus mai târziu, ani de-a rândul, fără să fi prădat ori prigonit pe cineva.

Cauza a fost pierdută de Ocolul silvic, dar de două ori câştigată de mine: odată juridic, ca iresponsabil, minor fiind, a doua oară ca victorie morală, care a împins lucrurile atâta de departe încât se vorbea în satul Zalova despre micul valah, ca de un michiduţă.

Fetele de-o vârstă cu Hrisanthy începeau s-o invidieze, băieţii cei de-o vârstă cu mine, chiar şi cei mai mari, mă îndrăgeau şi mai mult, mai ales de când începusem a le

povesti lucruri misterioase, noaptea pe tarlale, în jurul focurilor stârnite de noi acolo, când mergeam sâmbăta la păscut caii.

Nu ştiu cât de fericită putea fi Hrisanthy care, adorabilă, îşi lua în serios viitoare roluri posibile, îngrijindu-se de mine cu seriozitate şi sfială; cât de fericit puteam fi eu, trecătorul, dar sigur, cea mai fericită din toţi în zilele acelei veri, era bătrâna bunică, cea aidoma cu nepoata ei în tinereţe, şi care-şi retrăia vârsta pierdută cu o dumnezeiască candoare şi bunătate, urmărind pas cu pas pe nepoată, bucurându-se de bucuria ei, de frumuseţea, aceeaşi cu a ei cea de odinioară.

Mă iubea, simţeam aceasta, mai presus de cât m-ar fi iubit mama fetei; mă iubea cu bunătatea unei pământene sfinţenii. Când se uita la mine, cu ochii întredeschişi ca într-o nepusă plăcere, când îmi cuprindea la sân capul şi mi-l săruta pe creştet, adulmecându-i mireasma părului ars de soare, înălbit alteori de pulberi, netezit de ploi, parcă Hrisanthy m-ar fi dezmierdat, într-o altă existenţă anterioară, parcă strecura în întreagă alcătuirea mea înfiorarea unei amintiri de foarte de demult.

Cădelniţă fumegând înalte poveşti, atârnată într-un templu uitat şi ocolit de oameni, departe dăinuind, în crepusculare paragini, sufletul acelei bătrâne.

Blestemată zi de sâmbătă: dincolo de râul Murgani, toţi patru retezam tulpinile porumbului, galben parfumat. Foşneau frunzele ca o nevăzută armată hieratic trecând prin holde, răpăia ştiuletele atunci când îl smulgeam de pe tulpină, aproape scrâşnea... Pârdalnica Vuia cânta de răsunau catapetesmele toamnei şi fremătau văzduhurile. Ghiorghios tăcea ca de obicei lucrând aprig şi-ndesat; noi doi, prin desişul ocrotitor al porumbiştei, ne furam sfioşi şi fericiţi din ochi.

La dreapta mea, Hrisanthy ardea ca o columnă de văpaie albă. Ochii ei, neagră chemare spre fapte eroice, surâsul ei, cea mai înaltă dintre zădărnicii şi cea mai fermecată, mai presus decât orice glorie.

Eu, templu neslujit, ea galaxia ce mă învăluia nupţial în fosforescenţa zărilor.

Pe la orele 11 Ghiorghios, care făcea parte din Comitetul de conducere a primăriei satului, a încărcat doi saci cu ştiuleţi de porumb pe catâr, a luat-o şi pe nevastă-sa ca să se mai aranjeze pentru duminica ce venea şi a plecat să ia parte la o şedinţă, urmând să se întoarcă după amiază să încarce alţi saci şi să revină acasă, împreună, de data asta, cu Hrisanthy, eu rămânând de strajă pe hotar peste noaptea ce urma.

Şi s-au dus. Când să treacă râul, Vuia, cu rochia ridicată până peste genunchi a stat câtva timp în mijlocul apei ca să-şi răcorească pulpele albe în apele care veneau de sus, din mădularele munţilor mei.

Rămaşi singuri am început să ne temem unul de altul şi fiecare de el însuşi.

Munceam din răsputeri ca să ne arătăm vrednicia şi ca să ascundem jena de a nu avea ce să ne spunem, tocmai acuma când eram singuri, dincolo de ape, şi când porumbul îşi fremăta săbiile împrejurul nostru ocrotindu-ne.

O răcoare pătrundea în noi, venind din noi înşine. Alta dinspre izvoarele râului adusă de un vânt prielnic, răscolitoare dezmierdare. Frunza, iarba, păsările se agitau presimţind evenimente.

Peste două ceasuri tăriile întunecate dinspre nord îşi vărsau mânia asupra pământului plouând cu melci şi salamandre, cu scorpii şi meduze, preschimbând apa râului într-un balaur rănit care urlă, tulburat alunecându-şi spinarea solzoasă în albii, vărsând pe nări ceaţă şi înfricoşare. Ghiorghios nu se mai putea întoarce decât pe un drum foarte ocolit, pe la podul de piatră la zece km în sus şi pe cărări desfundate, impracticabile după furtună.

Ne-am adăpostit pe pragul uşii unei biserici de lemn, putredă şi părăsită, vestigiu misterios şi mizer sub puternicele coroane verzi ale stejarilor din jur. Se zicea că nişte şerpi cenuşii, cu bărbi cănite se iveau la miezul nopţii înăuntrul ei, unde oficiau ritualuri înfricoşătoare. Apăreau de

asemenea, în acest timp, oseminte mişcătoare.

Lăcaşul acestor şerpi era în temelii şi se hrăneau cu cenuşa timpului. Se ridicau şerpuind în cozi şi, rămânând în încremenire, căscau nişte ochi de ceară, într-o tăcere de moarte, privind şi văzând în ceea ce este de nevăzut oamenilor.

Hrisanthy a început să tremure. Mi-am scos haina şi-am petrecut-o cu grijă în jurul trupului care se intri gurase. A tremurat mai tare, înfiorată până-n creştetul capului.

— „Nu, vino şi tu aici, ai să răceşti fără haină". M-am lipit. Vrând să aşeze şi asupra mea o parte din haina ce-o acoperea am simţit cum îşi poartă mâna pe spatele meu. Am strâns-o la piept ca un orb.

S-a supus pierdută. Am păstrat-o aşa mult, îmbătându-mă ca de-o adâncă jerbie de miresme crude. Mi-am îngropat nările şi ochii în părul ei negru, ploios, am urcat încet mâna până ce i-am acoperit cu ea gâtul. L-a înclinat în dreapta şi-n stânga alintându-l în pălmile mele fericite. Jerbia din braţele mele prindea rădăcini în trupul meu, desfăşurându-şi copleşitor floarea deasupra mea, albă odihnitoare benedicţiune. Era toată numai un mănunchi de palpitaţii. Parcă încerca să se desfacă amăgitor asupra ochilor mei precum o stelară, nocturnă plantă carnivoră.

O, de nu s-ar fi terminat niciodată acele clipe, să ne fi oprit amândoi în aceeaşi încremenire, aceeaşi nefiinţa, aceeaşi tăcere.

Când mânia cerului a trecut şi apele au început a se desprinde de pământ, am revenit la pragurile noastre, pe un răzor.

Am rupt cu mâna crengi multe, le-am aşezat pe nişte lemne, pregătind astfel un pastoral pătul pentru ea. Am culcat-o acolo. Am acoperit-o. Era frig... Ochii ei însă îmi urmăreau orice mişcare, vegheau de jur. Împrejur cu agerimea regească a unor viperi culcate pe un oştansoriu.

Am adunat surcele, ramuri uscate, cioate de tot felul şi am aprins roată-mprejurul frumosului rug focuri, pe cinci vetre, ca să o feresc de fiarele nopţii, de mâna întunericului şi de

frig.

Am fript lângă jăratec păpuşoi, i-am dat să cineze, să muşte din mâna mea... I-am adus apă de la izvor, limpede, rece. Am mai aruncat pe foc lemne şi rădăcini, butuci smulşi dintr-o vie de mult părăsită. Jăratecul de lemn de viţă de vie are ceva sfânt într-însul cu mireasmă de tămâi şi odoare.

M-am suit pe pătul şi eu, lângă ea şi mi-am încrucişat picioarele sub mine precum un Buda în stare de veghe lângă adevăr, în cămaşă doar.

— „Teohari, a îngânat ea cu milă, acoperă-te... Vino lângă mine... Ţi-e frig... Vino". Am tăcut încrâncenat, rămânând în aceiaşi poziţie.

Cerul limpezit de ploaie îşi dezvelea stelele în răcoroase aşternuturi. M-am uitat spre ea. Am rămas extaziat. Aceleaşi stele răsăreau şi din crâmpeiul de noapte al ochilor ei.

— „Teohari, aşa e că tu ai să pleci curând?... Şi n-ai să mai vii... la mine... niciodată?

— Nu-i adevărat, am să vin mereu...

— Nu te cred. Acum de ce nu vii lângă mine?

— Pentru că vreau să te păzesc.

— De cine să mă păzeşti?

— De orişicine... Chiar de Dumnezeu.

— Te vreau aici lângă mine ca să nu răceşti, lângă mine, ca adineauri când ploua. De ce n-a plouat până mâine necontenit?

— Pentru că ar fi ieşit din temeliile bisericii şerpii şi ne-ar fi dus în lumea lor.

— Mi-e frică, vino, lângă mine", şi-a şerpuit speriată până ce şi-a aşezat mâinile şi capul pe genunchii mei.

M-am înduplecat. M-am supus lângă ea, sub haină. S-a încolăcit între genunchi şi piept. Îmi căuta cu mâinile obrajii. Degetele îi tremurau. Apoi, ca la un îndemn al firii mi-a căutat faţa cu buzele. Ne-am întâlnit aproape de tot, pe muchia genunii. Ne-am respirat unul pe celălalt adânc... Ne-am cuprins cu încleştare. Fericită, a căzut în somn. Am privit-o: era toată numai un zâmbet pentru mine.

M-am desprins binişor, acoperind-o. Am sporit focul. Am

ascultat freamătul şi şoapta nopţii, mişcarea aştrilor.

Trecuse de cumpăna nopţii timpul. Tresar: un clinchet cobora pe cărarea din stânga. Arătare? Nălucire? Nu. Era sunet de tilingă...

Tilinga de la gâtul catârului. Auzeam acuma desluşit şi paşii călătorilor prin noapte.

Din cauza vâlvătăilor de pe cele cinci focuri nu zăream nimic. Ghiorghis însă mă văzuse de la distanţă şi-acum se îndrepta spre mine râzând. Era fericit şi uimit de ce vedea. Se temuse de altceva.

M-am uitat cu dârzenie, lung, în ochii lui, şi-n cel viu şi-n cel mort, scrutând în tăcere mare, reproşându-i în gând: cum ai putut să gândeşti rău despre mine? De ce m-ai jignit? Cum ţi-a trecut prin minte să mă bănui? Să te-ndoieşti de vrednicia mea?...

Ghiorghios a înţeles ce gândeam şi mi-a răspuns din singurul ochi pe care-l avea. Iartă-mă. Eram îngrijorat de amândoi, la fel de mult.

Mă acoperisem în familia grecilor de o mare cinste, în sat de admiraţia tuturora. Au circulat şi cuvinte de bârfă, de ruşine, aşa cum se-ntâmplă-n totdeauna. La o aluzie necuviincioasă, făcută odată de un tânăr pizmaş, am trăsnit cu pumnul. Nu i-a sărit nimeni într-ajutor dintre tinerii aflători de faţă, prieteni cu el, dar şi cu mine.

Am acoperit-o acum mai bine pe Hrisanthy, cu pături aduse de fratele ei, iar noi doi am stat la focuri, de veghe, până dimineaţa, povestind de toate, pirotind ca doi oşteni buni, după o luptă, în ţară străină.

Ideea plecării mele, însă, care s-a întâmplat nu peste mult, după nouă zile, o durea pe Hrisanthy ca pe-o rană din ce în ce mai încinsă.

După cele întâmplate nu-şi putea închipui c-ar fi cu putinţă despărţirea, că aş pleca de lângă ea. Aşa sunt femeile: se împlântă în trunchiul bărbatului şi numai cu moarte le poţi smulge de-acolo.

Devenise tăcută. Îndoială, tăgadă ori certitudine? Începea să-mi fie milă de ea şi mă durea acest lucru. Ochii ei negri,

prelung migdalaţi se uitau la mine ca la o vedere a lui Dumnezeu, torţe pătimaşe, torţe fericit îndoliate, torte negre ale unui destin ce n-a fost să fie.

La ziua împlinită mi-am primit simbria, am sărutat după datină mâna bătrânului gospodar, l-am îmbrăţişat pe credinciosul Ghiorghios, ne-am sărutat cu Vuia, soţia lui, cea ispravnică, ne-am sărutat şi cu cealaltă nevastă mai necăjită, cu trei puradei, am mângâiat şi am sărutat pe copiii murdari cum erau, lăsându-le la urmă pe cele două prietene, pe bunica şi pe Hrisanthy. Dar, ele nu se aflau nicăieri: nici în curte, nici în bucătăria de vară, nici în odăi. Un nod amarnic m-a gâtuit. Ghiorghios lăcrimase. Bătrânul tuşea ca să-şi mascheze o emoţie de părere de rău. Vuia mă cumpănea din priviri într-o ţinută statuară. Derutat de cei de faţă, mai derutat de amintirea celor ce nu se aflau de faţă, am ieşit pe poartă.

Parcă s-au desfăcut, crescând din trupul meu, aripi. Aveam senzaţia marilor păsări în clipa când încearcă să-şi ia zborul. Săltăm din glezne plutind. Eram liber. De undeva, din adâncuri rănite, se ridicau dâre de fum şerpuit, de negru şi amar suspin. De ce au fugit de mine la despărţire? De ce s-a ascuns? Unde şi pentru ce? şi rana îmi strângea inima într-un zăbranic de fier.

Am călcat peste ea ca peste lespezile de sub picioare în coborâşul iuţit, în ciudă. Gardul viu, din salcâmi şi măcieşi din dreapta drumului a fremătat. Bătrâna, ţinând în mână o legătură pentru mine şi cu Hrisanthy, aninată de poala ei, amândouă cu feţele plânse, veneau ca din pământ spre mine.

Pământul acela venea spre mine, venea după mine, cu bunătatea şi iubirea lui. Pământul acela îşi trimitea cele două daruri spre mine, ca două ofrande, ca două călăuze, două înţelesuri. Bunica a îngânat cuvinte sfinte, Hrisanthy se mistuia suspinând, zdruncinându-se de plâns.

— „Bunicuţo, bunicuţa mea, nu-l lăsa să plece” se tânguia şi implora privind în lături ori în pământ, neavând curajul să înfrunte direct priveliştea, moartea.

M-am smuls din lanţul clipei cu efort dureros, tras parcă

de robusta mână nevăzută a destinului şi am plecat. M-am dus. Fără gesturi convenţionale, fără strângeri de mână, fără sărutări de circumstanţă. M-am dus duşmănit de mine însumi, duşmănindu-mi bucuria, duşmănindu-mi jalea. N-am îngăimat o vorbă măcar. Nu se putea. Eram eu însumi întreg vorba pe care aş fi rostit-o. A o fi rostit însemna a mă fi oprit, a mă fi dăruit, a mă fi năruit din toată tragica frumuseţe a tăcerii. M-am dus gâtuit, gata, gata să explodez în plâns, dar tot atât de gata să ţâşnesc în strigăte de bucurie, de libertate. Aveam privirile întunecate şi împăienjenite. După douăzeci de paşi la vale, săltând de pe-o lespede pe alta, m-am oprit. M-am întors... Am privit precum asasinul priveşte spre locul unde a ucis.

Stăteau tot acolo... Bătrâna cu mâna-n aer ca o rună, Hrisanthy cu ochii-n asfinţit...

Ca o nălucă am trecut puntea, m-am strecurat apoi prin stejerişuri şi poieni cu urme proaspete de lup, am străbătut măguri şi drumuri piezişe de coastă până-n zările înalt îmbălsămate ale Tauriei, unde timpul nu curge ci se revarsă lent, îmbelşugat, uniform asupra celor patru dimensiuni.

Pe Ghiorghios l-am mai văzut odată când clasa noastră mergea, cântând, încolonată, spre terenul sportiv de la Sfântul Ahile, condusă de domnul Dumitrescu. Eram în fruntea coloanei, eu şi Bazdechi, ca cei cu statura mai înaltă. Ghiorghios venea la oraş ducându-şi catârul de căpăstru. M-a recunoscut. M-a recunoscut şi catârul care a sucit de îndată capul lui de Ioan Botezătorul, spre mine. Au rămas locului. Ghiorghios a exclamat: „Bravo Teoharis, eşti fruntea, cel dintâi! Bravo...”

Domnul Dumitrescu cu bine cunoscuta-i jovialitate populară, a ridicat larg pălăria înaintea ţăranului şi-a... catârului. Eu cântam acum mecanic din buze un marş oarecare de excursie în timp ce din inimă, ca dintr-un sicriu se înfiripa dulce şi adânc înveninată năluca unui alt cântec.

Ultimile treceri

În anul şcolar care a urmat am promovat două clase deodată, recuperând astfel unul din cei doi ani de rătăcire. În vacanţa de Crăciun am rămas în internat singur ca să am condiţii de studiu. Urcam şi coboram uneori etajele, fără noimă, nici ţintă, umblam dintr-un dormitor într-altul după niciun rost, adăstam la ferestre timp îndelungat, privind în gol, nicăieri, tânjind după nimica, ori după ceva. Atunci m-am deprins îi fuma ţigări „Papastratos”. Moleşitoarea stare plăcută pe care buruiana o răspândea în trupul meu avea darul să mă transpună într-o lume a miracolelor şi-a fanteziei dezlănţuite. La această narcoză vegetală se adăugau altele pe care mi le furniza din belşug închipuirea, dorul după necunoscut.

În vacanţa de Paşti însă, deşi eram în preajma unor duble examene trimestriale, nu m-a răbdat inima să nu mă duc împreună cu ceilalţi elevi în comună. Cât a fost de frumos! Eram mândru de mine, de tinereţea şi ştirea mea de carte. Oameni în vârstă mă salutau cu admiraţie şi respect. Situaţia mă jena, mă tulbura stârnindu-mi sentimentul răspunderii faţă de aşteptările oamenilor care îşi puneau speranţe în viitorul meu. „Am să le fac mult bine”, îmi ziceam...

Dacă am să ajung într-adevăr mare, am să fac întâi de toate pentru dânşii un spital şi-o maternitate, apoi o sală de conferinţe.

Am să mă fac eu însumi doctor ca să le pot veni direct şi imediat într-ajutor. Aşa numai am să pot răspunde cu cinste aşteptărilor şi nădejdii lor.

Scriam versuri şi această taină îmi dădea o stare de orgoliu sfios. Cele două săptămâni, cât a durat vacanţa au fost parcă un scurt stagiu în eternitate. Fete mă furau din coada ochiului, mătuşile mă îmbiau cu azimi şi ouă roşii, mă mângâiau pe umăr şi pe păr.

Îmi plăcea să mă ating de straiele lor scoase din lăicere adânci şi vechi ca dintr-un tabernacol. Aveau parfum de odăjdii şi freamăt de steaguri iconate. Toate pământurile şi zările Tauriei păreau scufundate în slăvi nupţiale. Văzduhurile erau năpădite de polen precum odaia de răsuflarea trupului deschis al femeii, precum pieptul mărunt mărgelat de sudori al mirelui. Duhuri de noapte îşi făceau apariţia-n poieni desfătându-se la soare, deasupra florilor şi-a ierburilor inundate de primăvară. Cohortele de odinioară care-au umblat pe-aici, ale Romei, îşi desfăşurau măreţia şi vestimentaţia în norii de pe creste. Falnică şi mândră amintire.

Apele aveau ceva transcendental în claritatea lor transparentă, vânturile adiau vultureşte ca din îndepărtate şi răscolite aduceri aminte. Bătrânii şi logodnicii, vârste ale neprihanei, apăreau îmbrăcaţi în alb. Adulţii, vârstă a păcatului, în negru cu găitane roşii.

Bătrânele cu marama peste gură şi peste fruntea omenească, semn al trufiei, până peste gene.

Verdele clocotitor al nemişcatelor stejerişuri de la Viloni sătura toate drumurile şi întreaga creatură, sus ori departe stătătoare, de-o grea aromă uleioasă. Pulberile răscolite de copită, ori de zborul la nivelul drumurilor al păsărilor, ori chiar de pasul nevăzutelor treceri intrau în sânge şi-n plămâni ca o mireasmă a osemintelor, ca o cenuşă a vetrelor stinse de demult. Cavou însorit, nu al morţii, ci al vieţii, îmi părea primăvara în săptămâna patimilor.

Orice clipă îmi părea un Olimp, orice lucru o zeitate, orice loc un sanctuar, orice privire o reculegere, orice stare a sufletului un sacerdoţiu. Cuvântul era o pietate, văzduhurile erau vitralii coborând în infinit, timpul, boltă a edenului. Când ne-am întors la liceu, oraşul Grebena, cu ciudatele sale împrejurimi exaltate de cuci neastâmpăraţi şi bântuite de câte un haiduc, plutea ameţit în parfum de floare de salcâm şi zumzet adormitor de albine.

Peste vara ce-a urmat, tata nu mi-a pretins ca să muncesc pentru a-mi câştiga pâinea. Pierduse războiul împotriva mea

şi-a sorţii mele. A înţeles că am nevoie de odihnă şi timp pentru pregătirea examenelor de lichidare din clasa a treia, la toamnă.

A înţeles, dar nu a spus nimic. Tata nu-şi mărturisea gândul, mai ales pe cel frumos, nici sentimentele frumoase. Îşi manifesta numai stările negative. Tăcea mereu cu un sentiment al unei noi răspunderi în viaţă. Îmi era silă de mine că trăiesc pe spinarea lui.

El începuse a deveni ritual în comportare. N-a schiţat nici cea mai neînsemnată aluzie de nemulţumire, nu a mai strecurat venin cu intervenţiile sale obişnuite, de ironie sarcastică. După ce-şi termina prânzul, cina liniştit, prindea de căpestre calul şi asinul şi se ducea într-ale sale treburi, cu bucurie şi seriozitate ascunsă, făcând cărăuşii de tot felul.

Eu mergeam la puţina vie ce-o aveam, citind şi visând la umbra tenebrosului stejar de la marginea ei, care te cutremura cu freamătul somptuosului său frunziş; vegheam noaptea asupra tablelor de porumb de la Codru-Mare, ajutam cu nepricepere surorilor mele la muncile din grădină, mă duceam la Şipotul cel Mare să aduc de acolo apă rece, filtrată prin nişte straturi de nestemate, pentru mama. Acolo mă întâlneam, la orele cinci după masa, cu Niculae Nibi, bătrânul director al şcolii româneşti cu care mă întreţineam ore de-a rândul asupra unor probleme de istorie, politică şi etnologie.

Avea credinţa că va reuşi să tămăduiască de tuberculoză pe ai săi, câţi mai rămăseseră, prin mijlocirea acestei ape cu virtuţi miraculoase. El într-adevăr s-a tămăduit, fetele însă au murit, pe rând câteşi patru. Mai aduceam acasă lemne din pădure în spate, mai spre seară, bineînţeles, ca să nu mă vadă lumea. Ajutam vărului Sterie la secerat precum şi vărului Oreste la adusul cherestelei de la Muntele Ghion, căci îşi clădeau casă nouă.

Am ajuns în clasa a IV-a. Eram numai şapte elevi: Eu, Cutova, Bizeta, Badralexi, Mirmingha, Constantinescu şi Zdru deci obligaţi să pregătim temeinic fiecare lecţie, deoarece la fiecare răspundeam toţi.

Iani Cutova, premiantul liceului şi premiantul până acum fără nicio problemă al clasei, avea să înfrunte de-acuma un adversar temut în mine şi-o concurenţă, greu de biruit, cu atât mai greu cu cât el era afon la muzică şi inapt la gimnastică, iar eu la amândouă dexterităţile dotat, deci, doi de nota zece, peste el, în catalog.

Era foarte aplicat şi stăruitor la muncă. Ambiţios. Greu de a o scoate la capăt cu dânsul. Se trezea cu o oră şi mai bine, câte odată chiar cu două, înainte de a suna deşteptarea, citind la un bec pe care şi-l instalase la căpătâi. Mă enerva şi mă umplea invidia. Mă enerva mai ales un anume clipocit din gură atunci când citea, ori, repeta pe de rost cele citite.

Dar nici cu taurianul nu era de glumit. Ca să ştiu mai mult decât el a doua zi, ceream în mare taină de la Sterie Vaeni, consătean cu mine, manualele de clasa a VIII-a, la geografie şi istoria României, mă prefăceam că sunt bolnav de stomac şi mă refugiam cu cărţile la subţiori în W.C., unde citeam avid şi zgribulit de frig câteodată, în mai multe reprize, lecţiile sporite.

A descoperit secretul meu şi l-a aplicat şi el. Am suprimat orice distracţie, numai ca să nu mă dau bătut... Citeam până şi-n timpul mesei.

El era totuşi mai tare la limba greacă pentru că venea de la oraş şi mai tare şi pe poziţia socială decât mine cu mult, deoarece se înrudea cu directorul în casa căruia mergea deseori invitat la masă, poate şi de drag, dar mai degrabă pentru că-i plăcea domnului director, în special soţiei lui, să afle ce se spune printre şcolari la adresa lor. Cu aceste ocazii era tras de limbă cu drăgălaşă iscusinţă de către frumoasa doamnă Marioara, curioasă să ştie tot ce se întâmplă şi tot ce se discută în liceu şi la internat despre dânsa. Ce va fi spus rău despre mine colegul meu, nu am aflat nici până astăzi. Ce-i drept, eram cam slobod la gură, riscând afirmaţii şi ziceri primejdioase. Făceam chiar aluzii şi ironii la adresa conduitei şi corpolenţei „parşiv de frumoasei” doamne. O fi difuzat aceste inconştiente aprecieri ale mele la urechea doamnei Marioara colegul

meu? Nu ştiu. Dar prigoana ce-am îndurat-o timp de nouă luni din partea maşterei profesoare de limba franceză, numai eu ştiu cât a fost de grea şi de amară.

Oriunde mă vedea, pe stradă, în curte, la masă, nu mai vorbesc de ocările cu care mă copleşea sadic, la fiecare oră în clasă, fără pricină nu mă slăbea din „măgarule, măgarul ăsta, acest măgar”... şi iarăşi „măgarule”, oriunde şi oricând „măgarule”. Ba că mă uit nu ştiu cum, că stau într-un anume fel, ba că privesc aiurea când vorbeşte, de ce mişc din buze, doar n-oi fi cumva supărat pe dânsa, de ce am pierdut cutare broşură, de ce am lăsat firimituri la masă, de ce scriu versuri, când şi parafraza: „ceea ce se permite poetului nu e permis şi „măgarului”, în sfârşit, de ce tac, de ce vorbesc, de ce răspund, de ce nu răspund, vai de capul meu câte am pătimit, câte nopţi nu m-am tânguit în sine-mi nedormind, cu frica-n oase că într-o bună zi îmi va face vânt pe poartă, afară din şcoală, „măgarului” pentru te miri ce vină, din capriciu; de câte ori nu mă ascundeam de lume ca să-mi pot vărsa ciuda plângând, zvârcolindu-mă – ca un şarpe lovit. Mă duşmănea şi mă ura cu o forţă atavică. Se răzbuna parcă o altă existenţă, o putere ascunsă. I se făcea greaţă de mine când mă vedea. Voi fi fost cândva, într-o existenţă mult anterioară şarpe care s-a strecurat în culcuşul ei de femelă mamă şi i-a omorât copiii cu muşcătura lui hidoasă, oi fi şerpuit în bârlogul ei ca o spurcăciune fioroasă, de aceea, acum când ne-am reîntâlnit în viaţă, ea femeie, profesoară de franceză, eu elev în ghiara ei, se răzbună la dicteul unui instinct străvechi, asupra răului cumplit ce i l-aş fi făcut în acel atunci, să zicem, posibil. Altcum nu-mi pot explica pornirea ei înverşunată asupra mea.

Dar, în tot răul e un bine, căci datorită situaţiei infernale în care mă pusese femeia, am fost obligat să părăsesc liceul din Grebena, cerând o bursă la şcolile normale şi venind în ţară.

Viitorul meu, în cazul că rămâneam în Grecia, se arăta incert, precar şi primejdios. Aşa că, mâna destinului meu a acţionat prin ura frumoasei doamne Marioara ca să mă pună

la adăpost (O paranteză: Cu zece ani mai târziu era să-mi fie subalternă în cadrul serviciului de presă al departamentului naţionalităţilor, 1944 – 45 – 46. I-am dat replica unei totale uitări. Ca şi cum nu s-ar fi întâmplat niciodată nimic din ceea ce, de fapt, s-a întâmplat, şi ea ştia foarte bine, aducându-şi aminte cu amare căinţi de trecut. Îi aduceam flori).

Nesăbuita pornire împotriva mea a dovedit-o mai elocvent cu ocazia serbării de fine de an a liceului. Am recitat, am cântat solo, am făcut acrobaţii gimnaste în faţa publicului spectator răsplătit cu aplauze şi când directorul a început să distribuie premiile, în momentul acela, când mi-a venit mie rândul la premiu, ea s-a cocoţat de la locul ei strigând în sala plină ca o scoasă din minţi: „premiu la un măgar”.

L-am văzut atunci pe bătrânul şi veneratul profesor Araia, cel cu faţa palidă şi bărboasă, cum se ridică şi-o întâmpină tăios: „Ruşine, doamnă, să ne batem joc de cei mai buni copii ai noştri”. „Ruşine”, şi-a părăsit ostentativ sala. Doamna Marioara în faţa acestei dojane care venea din partea celui mai respectat om din liceu, bătrânul poet Araia, bărbos şi sprâncenat ca un preot trac, s-a înroşit la faţă precum boiaua de ardei şi i s-au congestionat venele de al gât, căci toată lumea s-a uitat spre dânsa întrebător.

Acest om minunat m-a sfătuit după aceea să plec în ţară. El m-a ajutat cu sfatul cum anume să fac ca să ajung la ţintă. Era greu de obţinut bursa-n ţară din moment ce statul întreţinea cu cheltuieli mari licee în Macedonia şi avea interesul să-i menţină pe elevi acolo, în număr cât mai mare. „Vom cere o bursă la o şcoală normală şi când ajungi în România te transferi la liceu”, aşa m-a sfătuit şi aşa am făcut.

În vacanţa de vară, ultima petrecută în Tauria, n-am stat decât o săptămână acasă, după care, împreună cu tata, am urcat pe munţii Epirului, lângă Amiciu, unde o societate străină construia o şosea ce urma să lege această provincie izolată a Greciei de vecinele ei: Macedonia şi Tesalia, tot atât de izolate şi ele de adevăratul trunchi al Eladei, unde ne-am angajat ca muncitori iilieri. Tata câştiga 45 de drahme

la zi, eu numai 30. Se lucra 12 ore, de la cinci dimineaţa până la şapte seara, cu o pauză de două ore la prânz.

Începerea şi încetarea lucrului se făcea cu goarna. Peste acele culmi golaşe, păşuni de aur pentru păstorii valahi din Aminciu, băteau lin plăcute alizee. Împrejurul nostru gâlgâiau izvoare, la poalele nostru fremătau molifţii, iar din jos de ei răsunau foios fagii. În drum spre acest şantier montan am poposit o noapte în satul Amer, aşezat între munţi, pe coaste năpădite de ape, pomi şi soare. Sat învecinat spre sud cu Tauria, sat de Valahi, renumit prin numărul şi frumuseţea excedentară a femeilor, prin mătăhăloşenia pletorică a bărbaţilor, ce-şi purtau pieptul păros, iarna, vara, descoperit, ce se ocupau cu oieritul şi cuibăritul, surprinzător semănând cu moţii, mai cu seamă copiii lor cu părul de culoarea lunii, ochii de un albastru cobalt, şi care se învrăjbeau cu noi pe seama frontierelor de pe munţii Bălţilor încălcate cu turmele succesiv, când de către ei, când de către ai noştri.

Într-o cameră din casa chiar atunci construită, cu miros de rumeguş şi văpsele, înfrumuseţată cu sculpturi în lemn şi cu pătimaşe zugrăveli florate pe tavan, am dormit o noapte, cu crengile înflorite ale pomilor intrând pe fereastră, mistic pătrunşi de razele lunii ce se prefirau printre ramuri direct în trupul nostru adânc odihnind în aşternuturi de scoarţe şi plecăzi vălurite, albe. Era casa unui prieten mai vechi al lui tata.

Acolo sus munca nu era uşoară. Aveam mare noroc cu aerul şi apa.

Cu o jumătate de oră şedere în bătaia adierilor vântului ozonat, cu o duşcă de apă rece, stelar parfumată, de la izvor, trupul se refăcea îndată, gata să reînceapă lucrul.

Ne hrăneam simplu, cu făinoase: orez, orzişor, macaroane fierte în apă cu sare şi ulei. Ne pregăteam singuri mâncarea în căldăruşi aşezate pe pirostrii. Dimineaţa serveam pâine cu ceai. Uneori, după încetarea lucrului, mergeam împreună cu prietenul meu Gulicu Dzolea, la dugheana şantierului de unde ne cumpăram lucum şi câteva ţigări pe care le fumam

pe ascuns, după câte un jneapăn, privind cu nostalgie spre aşezarea Aminceanilor, din faţa noastră, pe-o coastă.

Uneltele de lucru erau primitive şi grosolane: baramina, pentru minarea stâncilor, târnăcopul, lopata, roaba, toporul.

După prima zi de muncă, pălmile mele se făcură numai beşici uriaşe, numai o rană. Oasele mă dureau, somnul şi hrana nu-mi erau îndestule.

De două ori am făcut grevă întreg şantierul cerând mărirea plăţilor şi scăderea orelor de muncă. Cei mai porniţi spre asemenea acte erau copaciarii, oameni neşlefuiţi, agresivi, ţanţoşi şi cam leneşi. Instigatorii însă şi agitatorii erau orăşenii, slăbănogi, nerezistenţi nici la muncă nici la aerul aspru şi apa rece, dar ageri la minte şi limbuţi.

Am câştigat în ambele acţiuni, câte ceva. S-au redus orele de muncă numai la zece, plata zilei de lucru însă a rămas aceeaşi. Trustul american care luase în antrepriză construirea şoselei era obligat să ne dea câştig de cauză căci altminteri şantierul rămânea pustiu şi se apropia iarna în care timp nu se putea lucra cu spor pe culmile munţilor Epirului. La două săptămâni odată coboram în sat pentru primenirea hainelor. Porneam sâmbătă, după scăpătat şi ajungeam acasă, tot coborând, târziu, după miezul nopţii. Duminică după prânz făceam cale-ntoarsă. La întoarcere drumul avea un traseu psihologic şi geografic mai lung, şi mai greu. Urca şi te îndepărta de tine.

Având ceva mai mult timp liber de când s-au redus orele de lucru, mi-am luat cu mine trei cărţi: un manual de limba franceză, unul de geometrie plană şi una cu poveşti, Aliman Voinicul.

Datorită lor mi s-a arătat într-o zi norocul: venise în inspecţie un inginer, canadian de origine franceză. Parcă-l văd: îmbrăcat în alb, cască colonială, faţa bronz cărămiziu, culoarea soarelui de munte, cu pipă între degete. Trecând el în inspecţie pe şantier a ajuns la locul unde se adăposteau lucrurile mele: surtucul, traista cu lingura şi blidul şi cele trei cărţi. Una dintre ele nefiind bine acoperită era acum răsfoită neîndemânatec de vânt.

Noi ne vedeam de lucru, dând mai cu zor, ca să se vadă, aşa cum se procedează întotdeauna când trec printre oameni inspectorii.

Deodată îmi aud numele. Brigadierul care gesticula slugarnic faţă de domnul inspector mă strigă. Mă întorc: „Ela de" (vino-ncoa'), îmi zice făcându-mi semn cu mâna. Am îngheţat. M-am dus ca la pronunţarea unei sentinţe.

Credeam c-am fost socotit inapt pentru muncă, necorespunzător, nerentabil. Mă înfăţişez cuviincios.

— Cum te cheamă? Răspund... Câţi ani ai? Iarăşi răspund: 16

— Ale cui sunt cărţile? – Ale mele.

— Îţi place limba franceză?

— Desigur. Foarte mult.

— La care şcoală studiezi?

— La liceul român din Grebena.

— Şi de ce ai venit să lucrezi?

— Ca să fac bani, să pot pleca în România.

— Bien, continuez, îmi zise francezul canadian punându-mi mâna pe umăr.

Întreg şantierul se uita spre mine, iar când oamenii au aflat că am vorbit cu inspectorul în limbă străină, m-au îndrăgit, m-au admirat.

S-a făcut ora 12. Am servit prânzul şi la orele unu, iarăşi ne-am apucat de săpat, cărat, descărcat şi nivelat.

După zece minute, brigadierul iarăşi mă cheamă la dânsul, iar eu iarăşi m-am speriat de ce a putut să urmeze după discuţia avută cu distinsul oaspe.

Îmi spune: „Du-te de predă sculele la magazie şi... (mă năpădise disperarea, îmi venea să izbucnesc în plâns) vino la mine". După o pauză chinuitoare a adăugat: „De azi înainte n-ai să mai lucrezi la târnăcop, nici la roabă. Vei sta lângă mine şi-mi vei face diferite servicii pe care am să ţi le cer eu. Vei fi plătit cu 75 de drahme pe zi şi eşti liber să citeşti cât vrei". Binecuvântată fie seminţia acestui om în aeternum.

N-a manifestat nici măcar vanitatea de a-mi vedea bucuria, de a-mi spune ceva. Nobilă figură, strălucit bărbat,

exemplar al încrederii în generozitatea şi altruismul omenesc. Cu banii pe care i-am câştigat, şi n-au fost puţini, am putut s-o port pe mama la doctori, să-mi fac haine şi să suport uşor cheltuielile plecării din Grecia.

La ultima mea întoarcere acasă am găsit-o pe mama aproape preschimbată pe jumătate în pământ, agăţându-se de mine cu privirea deznădăjduită, sfâşiată de jale şi, în firida de lângă vatră, un plic albastru. Pe el scria: „Ministerul Educaţiei Naţionale, Direcţia învăţământului de peste hotare. Către Mihadaş Theohari, comuna Turia, plasa Grebena, jud. Cozaci, Macedonia, Grecia". Înăuntru o adresă prin care mi se făcea cunoscut că, în urma cererii înregistrate la nr... mi s-a aprobat o bursă la şcoala normală din Timişoara. Să mă prezint până la...

Ca să-i fac o ultimă bucurie şi să-i dau ultima speranţă mamei înainte de plecare, am dus-o peste munţi, la un doctor vestit din Aminciu. Era pentru ultima oară când vedea lumea în largul ei.

Tata ducea catârul de căpăstru, încovoiat deja, trăgând din ţigară, eu, lângă mama, sprijinind-o cu mâna să nu cadă, fericind-o cu prezenţa mea lângă dânsa. Când am ieşit din comună i s-a luminat faţa. Aduceri aminte s-au stârnit în sufletul ei ca nişte line vânturi ce-nfioară părelnicele privelişti colorate misterios ale serii.

Când am ajuns la mori, a lăcrimat. Lângă Amer am stat să ne odihnim sub un arin, la un han cu iaurturi şi pastrame renumite. Am pornit. Mama îmi cerea să-i dau să bea apă din toate izvoarele câte întâlneam în cale. Respira adânc cerurile, şi se simţea fericită. Tata tăcea. Pe mine mă cuprindea mila. Pe culmile largi, verzi golaşe ce duc spre Amniciu, singuri prin întreaga amiază străbăteam spectral spaţiile.

Şi-am plecat într-o zi de octombrie cu trist alai în urma mea. Tata nu a venit. Mama s-a ţinut de mine, urmându-mă, doamne de unde atâta putere? până departe de malul râului cu albiile albe, Maţangari. Acolo m-a cuprins cu sete, cu o fericită durere în braţe: „Fiul meu, fiul meu!... Să fii bun cu

toată lumea, căci te duci între străini, singur”.

Vinovat nemernic! Vrednic de cele mai aspre ispăşiri. În loc să o mângâi pe părul încă negru, pe obrajii ei morţi, să-i spui cuvinte de iubire firească şi de îmbărbătare, în loc să-i cazi în genunchi sărutându-i mâinile, îmbălsămându-le cu lacrimi şi zicând: „Iartă-mă mamă pentru toate supărările ce ţi le-am adus”, tu te-ai smuls brutal din braţele ei şi-ai pornit înainte, îmbufnat că scena aceasta, pe care o considerai penibilă, dura prea mult. În van ea, surorile şi rudeniile tale au smuls cu rădăcină ierburi de la locul despărţirii şi le-au adus acasă aruncându-le pe acoperiş, însoţite de ziceri magice ca să te întorci de unde ai plecat, tu te-ai dus şi dus ai fost.

La Piatra grăitoare de unde Tauria se zăreşte pentru ultima oară, privind înapoi, am plătit vama trecerilor şi, lăsând acolo pe măgură umbra unei întregi vârste, am alunecat într-altă lume, cu alte zodii şi legiuiri, pe urmele lui Faust şi ale lui Satana.

La Grebena am întreţinut în taină un îndelungat dialog cu edificiul liceului şi am aşteptat zadarnic, stând în curte, apariţia acelei fiinţe azurii, cea care, dichisită ca un fluture şi frumoasă ca o pictură a primăverii, plimba ducându-i de mână pe cei doi copii ai directorului băncii. Nu s-a arătat. Mă aflam lângă nişte lucruri bine ştiute şi totuşi mă simţeam un străin, cu toate că încă nu-mi luasem zborul dintre ele. Eram deja fugit cu sufletul.

La Cozani, când m-am dus la Comisarul Militar să prezint paşaportul pentru trecerea vizei militare, un colonel, după ce a scris, a iscălit, a pecetluit, s-a ridicat în picioare şi, strângându-mi mâna, mi-a urat succes la învăţătură şi să mă întorc în Grecia doctor, pentru că, zicea dânsul, de doctori avem trebuinţă, nu de deputaţi.

La Salonic, rătăcind pe străzi în aşteptarea vasului românesc ce urma să mă ducă în ţară, am săvârşit, într-o noapte, la un hotel o taină, adunat de pe drumuri de-o femeie de pradă. M-au mustrat, după aceea, amarnic, limpezi şi dureroase amintiri. Îmi sunau în minte cuvintele

prorocitoare ale tatii: „Femeie, putanele o să-l mănânce. N-ai să ai nicio haznă de pe urma lui”.

A sosit; şi vasul. Era cel mai frumos din port, aşa-l vedeam eu, alb și strălucitor, iar căpitanul Muche, cel mai frumos dintre bărbații care se plimbau seara pe faleză. Mergeam după el și nu mă săturam privindu-l, nu mă săturam ascultându-l vorbind cu tovarășii săi românește.

A doua zi, la plecarea vasului, n-am făcut semn cu mâna nimănui, n-a fluturat după mine nici o batistă, nici o privire nu se împăienjenea.

Caracuş, pasărea neagră

Lui Caracuş, bunicul mamei, tipar precumpănitor, după spusa bătrânelor în zidirea fiinţei mele, îi pusese soarta capul în traistă, de la naştere. Mic de statură, mlădios şi ager în mișcări ca o viperă, ascundea într-însul demonul patimii înverşunate, himera vrerilor absolute. Om aspru şi năprasnic pe care nimeni, niciodată, n-a izbutit să-l pedepsească, nici voinţa omenească nici cea de dincolo. Era cu neputinţă să-l îndupleci de la hotărârea luată, chiar dacă i se arăta înainte prăpastia.

Nu-l puteai abate din drumul apucat nici să fi tras cu tunul în el. N-a suferit nicio umilinţă, iar dacă a fost pus în împrejurări înjositoare şi maltratat, după cum se va vedea în continuare, n-a rămas dator nimănui, cu nimic.

Când iubea ardeau într-însul ca într-un pământ neexplorat granituri negre, toate minereurile nobile, până la cele mai intense incandescenţe.

Ura lui însemna moarte: mânia lui, nimicirea din temelii... Curăţenia inimii era ca recele azur înfiorat de reci tăceri siderale, reverberaţia inimaginabilelor zăpezi galbene.

Caracuş, pasărea neagră... Fruntea albă, orgolios boltită; sprâncene lungi, unite, tenebroase; privirea verde, adâncă, ucigătoare; fălcile pătrate, cumplit aduse-nainte cu bărbie cu tot; dantura perlată, cu râsul acela rece, înspăimântător; omul acesta nu ştia ce-i frica, având sentimentul că nu va muri niciodată.

Zodia lui era temeritatea şi vrerea împinse până la demenţă. Cerbicie feroce, patimă oarbă, veghe aprinsă.

Altfel faţă de fiinţele mici şi gingaşe, de-o blândeţe plină de milă.

Prefera să mănânce pâine goală, din cuţit, de cât să bage cuţitul în gâtul animalelor. Prefera să crape decât să ceară, să ardă pe ruguri otrăvite de cât să se dea de partea

minciunii şi-a mişeliei. Începea să clocotească slobozind de îndată trăsnetul furiei când observa ticăloşia, silnicia, nelegiuirea.

Ura pe potentatul ajuns ca şi pe unealta de ocazie a acestuia.

Nu ezita o clipă când trebuia să acţioneze şi nu greşea niciodată când trebuia să lovească. Nu era partizanul niciunei cauze oficiale, nu se înhăita pentru aranjarea de foloase murdare, cu nimeni. Dispreţuia murdăria, până, aş zice, la inumanitate.

Avea universul lui, statornicit pe cinste şi sinceritate, pe francheţă şi libertate. Nu dădea şi nici nu accepta să dea socoteală cuiva, de faptele şi gândurile sale când el bine ştia că sunt demne şi curate. Era un solitar având într-însul ceva excepţional, teluric, gigantesc. Simţămintele sale aveau ceva din liniştea aparentă a mişcării aştrilor pe orbite, ceva din liniştea din fundul oceanelor; voinţa ceva din glacialitatea munţilor încremeniţi sub geruri. Nimic nu-l scotea mai primejdios din fire decât fenomenele degradante din sânul societăţii, omul niciunei măreţii, gata să vânză azi ceea ce a slujit ieri, hora parvenirii, hidoşii saltimbanci ai ajungerii lipsiţi de orice mândrie, flagelul, holera, dospeala canalurilor inundând frumuseţea umanităţii. În alte timpuri, sub alte zodii, cu alte ursite, ar fi ajuns erou precum Robiespière, Savonarola, Mucius Scevola.

Şi toate aceste virtuţi stăteau grefate pe un fond copilăresc, o neţărmurită candoare şi credulitate de primitiv.

Astă-seară, tocmai când Muşa îşi dezbrăca minunea trupului nesărutat de nimeni, înaintea vârstnicului american, bănos şi pofticios, spre desfătare, el se zvârcolea în beciul de la culă, sediul jandarmariei. Muşa îi era dăruită de legile cerului şi-ale pământului. Fuseseră aduşi pe lume parcă anume, ca să se iubească şi să-şi aparţină.

Cât de frumos se căutau din priviri, şi cât de adânc se chemau fiinţelor lor. Toată comuna îi ştia ca şi căsătoriţi, într-atâta se doreau şi se potriveau în toate. Erau făcuţi anume unul pentru altul.

Şi iată, acum, în noaptea nunţii, ea în nedorite aşternuturi însângerate, el pe lespezi reci, mucede. Ea adorată şi cinstită ca o mare doamnă, într-o casă bogată, în care va fi stăpâna iubită, el ocărât şi bătut de cei patru jandarmi, plătiţi gras de american ca şi de părinţii fetei ca să-i înmoaie oasele, să nu mai cuteze a o dori pe Muşa, să-şi mute gândurile de la ea, căci nu este îngăduit unei sălbăticiuni de cioban să râvnească la ceea ce nu e de nasul lui. Aşa s-a înţeles bogătanul, care-şi ridicase aşezăminte cu etaj şi ferestre de cristal colorat, care ţinea prin bănci bani mulţi, cu jandarmii şi cu părinţii fetei. Au chemat pe cei patru horofilaci (jandarm), plutonierul cu mustaţa îmbârligată de palicar şi cei trei ciraci: unul obez, cu nas şi voce de papagal, cel frumuşel, cu ochii albaştri, colonist venit din Asia Mică, împăunat şi sadic, şi, în fine, al treilea, cel cu falca şi umărul drept aduse-ntr-o parte ca într-o bestială arătare; i-au plătit şi omenit bine cu porunca „să-l înmoaie” pe Caracuş.

Se temeau să nu le facă ruşinea. Cu ceata lui de fărtaţi s-o răpească pe Muşa chiar în ziua nunţii, de aceea gealaţii s-au grăbit să-l prindă şi să-l ducă la culă.

Aici, în biroul şefului, după ce i-au adresat câteva întrebări batjocoritoare dar elegant formulate, cel cu mustaţa îmbârligată pe lângă nări a poruncit băieţilor să-l lege. Ei au pus repede mâinile pe Caracuş. „Candela cui v-a scremut pe lume, putane”, a gemut el...

Unuia i-a zburat pumnul de oţel în nasul de papagal făcându-l de porc yorc, celuilalt i-a izbit cotul drept în rânză. Au icnit scurt şi s-au înclinat din genunchi. Şeful, speriat, a scos pistolul din sertar şi-a tras pe fereastră. Înnebuniţi de spaimă au tăbărât asupra lui Caracuş cu cruzime deznădăjduită. L-au legat de mâini şi de picioare butuc, (între timp prinsul a mai izbit cu piciorul, a împlântat colţii unde s-a nimerit, el căuta gâtlejul, a înfipt ghiarele ca nişte cângi), i-au pus căluşul în gură şi dă pe el cu sete: cu cizmele, cu patul puştilor, unde nimereau, în faţă în coaste, în boaşe, până ce l-au făcut ghemotoc şi l-au târât în beciul

cu libărci şi mucegaiuri făcătoare de miracole.

O vorbă n-a scos. A scrâşnit doar de câteva ori. Acum se zvârcolea legat în bezna cu miros de mormânt, terfelit, desfigurat, având înaintea ochilor mereu aceeaşi vedenie care, parcă-şi întorcea de la dânsul faţa.

L-au ţinut aşa, acolo, în beci, trei zile, fără pâine, nici apă, doar vorbe de ocară şi batjocură, mai îndesând din când în când vârful cizmelor într-însul. I-au adus o singură dată, în derâdere, o gamelă cu fiertură de linte în care adăugiseră un pumn de sare şi unul de nisip „ca să fie mai gustos şi mai hrănitor”, după cum spuneau domniile lor.

L-au forţat să mănânce, aşa legat cum era, direct din gamela fierbinte, clocotind încă, cu botul, din genunchi. Refuza cu îndârjire mută, surdă. „Dacă o aducem pe ea să te îndemne, ai mânca nu-i aşa” îl otrăveau cu vorba reverţioasă dânşii.

Caracuş, pasărea neagră, chema într-ajutor duhul pădurilor, în gând, ca să-i dea puteri să poată răbda până la capăt urgia abătută asupră-i. Mai chema în gând şi rugăciunile mamei, să-i vie într-ajutor.

El nu ştia şi nici nu voia să se roage.

Când ispravnicii noştri au înţeles că tânărului sprâncenat i-a pierit pentru totdeauna pofta de a lovi în oamenii autorităţii şi de-a dori ceea ce nu-i este îngăduit, i-au dat drumul, după ce i-au mai înfundat nişte pumni şi nişte picioare, cu avertismentul că, dacă ajunge a doua oară pe mâinile lor, „îl pupă mă-sa rece”. I-au mai amintit, între dinţi, de cruce şi Hristosul mă-sii, de sufletul său făcut din gunoaie şi l-au aruncat afară pe poartă ca pe-o obială murdară. Era ziua, nu putea merge acasă. Îl vedeau oamenii. Arăta într-un hal fără de hal. S-a furişat cu băgare băgare de seamă pe după biserica Sfântul Nicolae şi-a stat pitit într-un mărăciniş până se făcu seară. A ajuns acasă. Maică-sa blestema infernal, bolborosind la vatră, cu jeratecul din lemn de stejar aruncat să zbârnâie în tingirea de aramă umplută cu apă şi undelemn: „Ce-au făcut din tine, dragul dragilor, al mamii?”. El s-a trântit pe dinţi, a clocotit într-însul cu

spasme, n-a vrut să mănânce nimic, deşi era flămând, n-a vrut să bea decât apă cu oţet şi aguridă. Începea să se liniştească. Să nu mai simtă nicio durere, nici dinlăuntru, nici de pe rănile şi vânătăile de pe corp.

L-a învelit mama în piei de berbece şi l-a ţinut aşa oblojit până ce s-au vindecat vătămăturile. Într-o noapte, în cumpăna ceasurilor, aruncându-şi pe umăr un scurt manliher, primit în dar de la nişte furi de prin părţile Cărpinişului, la Fântâna cea Rece, vârând în şerpar cama, cuţit lung de 40 cm, cu vârful răsucit în sus, atârnându-şi la şold revolverul cu nouă focuri, şi-a pus capul în traistă, apucând drumul codrilor, decis să se răzbune, să trăiască liber şi pustiu, să-şi redobândească mândria de-a fi om, să spele ruşinea îndurată.

Biata maică-sa, degeaba a legat fel de fel de noduri magice la grinzi şi la praguri ca să-l aducă prin puterea vrăjilor înapoi, în zadar a promis la toate bisericile kilograme de untdelemn şi ceară de lumânări, în van o ruga seară de seară pe maica lui Iisus din icoană, n-a fost cu putinţă a-l întoarce acasă, cu toată tăria puterilor invocate, văzute şi nevăzute. Aşa era să fie, cum a ales el, Caracuş.

La câteva zile porcii s-au vârât în bătrâna. Au înjurat-o crâncen şi-au lovit-o. Unul, ca să-şi arate destoinicia în materie de buşeală, a lovit-o pe bătrâna ca la box, cu pumnul sub bărbie încât a căzut lovindu-şi ceafa de podea. A şi murit după două luni din cauza unor „afurisite de dureri de cap”.

Americanul a purces a lua straşnice măsuri de pază. A astupat ferestrele din spatele casei lăsându-le şi ferecându-le numai pe cele dinspre ocolul curţii. A cumpărat câini fioroşi pe care-i lăsa liberi toată noaptea prin curte. Adăugise deasupra zidurilor curţii un brâu de sârmă ghimpată, prevăzută cu instalaţie electrică încât la o apăsare pe un anumit buton, te curenta şi te carboniza. Porţile stăteau ferecate chiar şi-n timpul zilei şi până se trăgea zăvorul ca să se deschidă poarta erai supus unor întrebări criptice. Familia americanului se închidea în casă odată cu găinile. Cu toate aceste măsuri de pază şi punere la adăpost,

nu de puţine ori s-a simţit; ba la gratii, ba la balcon, ba în grădină, ba după uşi, prin curte chiar, îngânând câinii, prezenţa unei năluci pe care sălbaticii dulăi nu o lătrau.

Caracuş între timp a trecut peste nouă vămi şi nouă hotare. Timp de două veri nu s-a auzit nimic despre dânsul. Parcă l-ar fi înghiţit gheena. Iată că în primăvara a treia ziarele anunţau întovărăşirea lui Caracuş cu ceata faimosului haiduc Dzadzara, toţi fărşeroţi.

Ceata opera prin munţii Olimpului... Mai târziu s-a mutat în munţii Peristeri... De aici în munţii Gramoş şi Culeul. S-au pornit poteri cănite prin toate coclaurile. Americanul a contribuit cu sume mari de bani pentru înteţirea acţiunii de lichidare a briganzilor de codru, a gangsterilor de pădure.

De fapt, atunci când ziarele scriau că „pasărea neagră" se afla în Olimp, ea stătea la pândă la cotiturrile de drum din Tauria. Păianjenul veghea cu ochi fosforescenţi, pe după stânci, la răspântii, sub trunchiuri căzute, în preajma morilor şi-a căşărilor, în râpile drumurilor ce duc spre Grebena, târâş pe coate, lângă cula osândelor.

Cercul se strângea, sorocul se apropia. Într-o zi iarăşi anunţau foile că haiducii cutare şi cutare şi-au făcut apariţia în ţinuturile Gramosului. Au publicat şi chipuri fioroase, cu bărbi negre şi ochi feroce (bineînţeles închipuite). În aceeaşi zi însă cei patru jandarmi au pornit spre stânele de la Grămini unde se tundeau oile şi era rost de ospăţ şi petrecere. Se frigeau batali, se servea caşcaval proaspăt, lapte acrişor cu buchet de plante aromitoare din burduf de ied, plăcinte de tot felul şi mâncăruri aduse de neveste.

Cu pofta-n gâtlejuri, „aceşti îngeri păzitori ai legilor", înaintau glumind spre lumea cealaltă. La cotitura uliilor, înainte de-a ieşi la luminiş din răcoarea parfumată a pădurilor de pin presărată cu jnepeni, arsă de secetă, cu şiroaie de răşină curgând peste tulpina lor, au înţepenit îngheţaţi de spaimă; Pasărea Neagră la numai doi paşi de ei, cu aripile întinse, ghiarele încordate, vărsând din priviri văpăi otrăvitoare aducătoare de moarte. „Aici v-am mâncat grijania, gunoaie de târfă!" a scrâşnit el.

— „Fie-ţi milă Caracuş, iartă-ne. Fii om. Am greşit, îţi dăm tot ce ceri. Bani câţi doreşti”.

— „Nu bani am dorit, ci pe voi patru drăgălaşilor, căpcăunilor! La pământ! Mâinile la spate!” S-a suit pe ei încercându-le spinările. A dat porunci înspre pădure celor care, chipurile ar fi stat acolo ascunşi, să tragă fără strigare în cei care s-ar apropia, civil sau kaki îmbrăcaţi. A dezlegat apoi de la brâu litarea (o frânghie adunată într-un anume fel şi legată de curea, foarte trebuitoare la ciobani şi la haiduci: poţi atârna o stearpă la jupuit, poţi s-o duci după tine pe alta, poţi să împiedici caii etc.) i-a legat cobză cu mâinile la spate unul de celălalt, le-a umplut gurile cu ferigă, le-a legat-o strâns în batiste, i-a smucit de jos cu mâna lui de oţel înfiptă în chică, la cel chel în guler, mânându-l din spate spre viroaga ascunsă, cu ape coclite, puturoase, un fel de mâzgă sulfuroasă clocotind la fund de tot felul de viermi: mormoloci, lipitori, viermi gorobeţi, şerpi murdari şi hidoşi, broaşte, salamâzdre şi vârcolaci libidinoşi.

Zadarnice le-au fost rugăminţile şi promisiunile, zadarnică tânguirea şi plângerea. Cu câte o talpă în fundul lor lătăreţ, aplicată scurt şi zvâcnit, cei patru intraseră până la gât în nămolul împuţit al morţii. Caracuş, în savantă linişte, îi ţinea în hăţuri cu stânga, iar cu dreapta, trecea fulgerător asupra capetelor sabia încrustată la mâner cu pietre scumpe, ca la voievozi, în aşa fel încât muşteriii erau obligaţi să le ascundă în cocleala din mâzgă.

Când le scoteau la suprafaţă ca să respire, cu ochii holbaţi a groază, implorând mila neînduratei făpturi din nou Caracuş îşi şuiera tăişul sabiei asupra capetelor care dintr-un reflex, din nou se piteau în nămol... şi iarăşi se iveau, şi iar şuiera tăişul, şi iarăşi şi iarăşi, până ce, în loc să-şi arate feţele chinuite la lumina sabiei, s-au arătat ei înşişi bâldâbâc, cu fundurile deasupra mocirlei plutind lent, ca nişte bivoli umflaţi de suflarea morţii.

A respirat adânc. Parcă s-a eliberat de nişte pietroaie ce-i stârneau în sânge. Pasărea Neagră stând pe-o stâncă îşi aduna aripile pe lângă corp, îşi vira ghiarele în ascunzătoare

şi, răcorită şi adânc mulţumită, îşi curăţa pliscul de creasta stâncii.

Hoiturile bivolilor, oricât au cercetat şi cotrobăit poterile, nu le-au găsit decât în anul viitor, rămânând peste iarnă acolo congelate şi macerate de vieţuitoarele şi puterea mlaştinei. Pluteau doar scheletele deasupra, negre, de-ai fi zis că sunt arbuşti uscaţi vitejii palicari. Unii ziceau c-ar fi fost trăsniţi, drept pedeapsă pentru purtarea lor samavolnică, alţii c-ar fi alunecat în râpă fiind beţi, alţii că s-au luat la harţă între ei, şi ambiţioşi cum erau, nu s-au lăsat pînă ce nu şi-au găsit cu toţii moartea. Asta părea să fie cea mai credibilă dintre variante.

Aşa că iarăşi s-a zvonit în presă că neastâmpărul lui Caracuș iar acţionează prin munţii Peristeri din Albania. Cursă vicleană fireşte, pentru că numai la trei zile după aceea i-a căzut în urzelile-i de fioros păianjen şi vinovatul principal, cămătarul bănos, americanul, cum îl porecleau oamenii.

L-a pus dracul să meargă la o frumoasă holdă de grâu ce-o avea la locurile de la Vântoasa Albă, către Paltin. Femei tinere secerau cu asprime, cântând răsunător în amiaza toridă, cu marămi albe trase până peste ochi. Jupânul plătea bine. Muşa, stăpâna casei, bătută de aleanuri amare, stătea la umbra ulmului plângător ca să odihnească puţin, cu ochii în pământ şi cu un fir de iarbă tămăduitoare între buzele ei palide, răscoapte. O nelinişte venită de niciunde o bântuia sfielnic şi-o sfâşia lin, cu o anume dulceaţă, îi venea să strige ca într-o mare plăcere neaşteptată. Bărbatul a apărut în pantaloni de călărie, cu pălăre de paie, berbant, în cizme şi cu cravaşă. A descălecat de pe calul alb cu crupele rotunde ca pepenele şi, trecând căpăstrul de cotul mânei stingi, şi-a mângâiat cu dreapta galeş, pe păr şi pe obraji, soţia.

Nu-i dăruise copii. Nu fusese el în stare, ziceau poporenii. După alţii, trupul ales al Muşei nu-i primea sămânţa. Nu mai are de loc în mădulare sămânţă, conchideau, în sfârşit, cei mai puţin indulgenţi.

Ori, dacă o mai are, este stricată, covăsită, la nimica bună.

Din două lovituri de aripi pasărea şi-a înfipt ghiarele şi clonţul în el. Uliu ameţit de-o sete lugubră, liliac uriaş împlântat în trup, scurt, ca un cleşte ahtiat cu patru ventuze. Omul n-a mai putut striga. Au strigat în schimb femeile, îngrozite acoperindu-şi faţa. Muşa aştepta cu ochii nefiresc de măriţi.

I-a legat picioarele de coada calului, pe ea, Muşata a adunat-o la subsuori, a sărit pe şa izbind cu călcâiele-n coastele înfricoşatului animal.

Şi-a gonit, târându-l precum Ahile pe Hector, întâi pe drumul pietros, cam 100 de metri, apoi în coastă până la răscrucea apelor, a coborât grohotişurile lunii, a trecut peste Valea Albă, a urcat râpile roşii, până pe padinile cu mohor şi ferigi arse dinspre Caraşu. Trupul şi hainele de pe dânsul rămăseseră presărate pe pustiuri.

Soarele drept în crucea amiezii, ardea ca un cuptor desfundat.

Grauri şi lăcuste răzleţe îngânau un fel de cântec îmbietor la adormire şi destrămare.

A coborât. Muşa se lipise de el ca o rană pe care n-ai smulge-o niciodată decât cu plăcerea de-a te smulge pe tine însuţi din propriile-ţi temeiuri. Calul fu priponit de-un arbore chircit pe acest podiş chinuit de secetă, iar ei, aşa pitiţi în ei înşişi cum se aflau de mult, s-au frânt unul într-altul ca să se mistuie până la capăt, în tihnă, pe pământ crăpat de arsurile verii, aşternut în amiază cu fire uscate de mohor. S-au pătruns adânc, intens, scurt, apoi lung, rostogolindu-se în râpi, până s-au istovit. Au stat aşa, cum stau pietrele, cu trupurile dezvelite, pradă caniculei.

Într-un târziu bărbatul s-a ridicat... A ridicat-o şi pe ea... S-au oglindit aşa câteva secunde în ochii lor prădaţi, apoi în soarele ce sta să scapete pe tăieturile dezerte de la Viloni.

— „Femeie, du-te şi îngrijeşte de copilul nostru”.

La marginea padinei se căscau ponoare afundate cu pereţi prăpăştioşi şi cu vuiete reci de ape pierdute în dedesubturi. A zburat pe şea. A înfipt călcâie în coastele calului care, presimţind ceva periculos, a început să sforăie înspăimântat.

În galop drăcesc a atins buza genunii. Calul s-a ridicat în cele două picioare de dinapoi nechezând a moarte. Caracuş a izbit în el îndesat, lănsându-l, şi-aşa, calul cu picioarele dinainte înălţate spre cer, el cu aripile întinse, au zburat pe celălalt tărâm.

Muşa alungată de la casa soţului de către părinţii şi fraţii acestuia ca pe-o stricată, neprimită de ai săi pentru ruşinea ce le-o făcuse, şi-a găsit pripas la rudele milostive ale lui Caracuş –, era proverbială milostenia şi mărinimia Caracuşenilor –, la un unchi de-al lui care nu avea copii, unde după nouă luni a dat naştere unei fetiţe cu ochii mari, cenuşii, culoarea ţărânii din ora aceea. Era bunica, mama mamei mele. Făptură fragilă, floare-a păcatului, purtând în fiinţa ei ceva din strania făptură a firelor arse, de mohor şi ferigă, ce-au fost mărturie apropiată la ceasul zămislirii.

În puţina viaţă câtă a trăit s-a simţit străină de viaţa oamenilor. Mergea uneori de se căina pe muchia prăpastiei, ascultând parcă ceva ce-i vorbeşte numai ei din adâncuri, înfiorată îngânând câte un crâmpei de bocet.

Printre răsunătoarele singurătăţi ale toamnei, în neclintitele tăceri albe, uriaşe, din anotimpul celălalt, se arăta dintr-odată, ca din nimicnicie, o pasăre tăcută, cu aripi înalte, împlântându-şi un singur chiot prelung, ca după o iubită fiinţă omenească, în trupul cast al iernii... Pasărea suia din alte galaxii şi tot acolo se mistuia, după ce lăsa-n văzduhurile noastre ca un ecou al morţii, înfricoşatul strigăt.

Semo şi Daveli

Erau doi câini, câinii noştri, şi se aveau ca fraţii. Semo, mai mic ca vârstă, era nestăvilit, aprig, bătăios. Era alb, cu blana deasă, scurtă, lucioasă şi cu un ochi pătat cu negru, ceea ce dădea privirii lui un aer pătrunzător, de groază nelumească. Avea fălcile pătrate, puternice ca de oţel, botul lătăreţ, nasul cârn şi greţos. Lat în spinare, berc la coadă ca ursul, piept masiv, pietros, de taur. Picioarele vânjoase ca de cauciuc. De acolo unde le împlânta odată şi de unde apuca cu dinţii nu-l mai puteai smulge chiar dacă-l despicai în două cu toporul. Era spaima tuturor clinilor la căşările mari de la Cara-Ili, mândria şi bucuria căţelelor.

Când se încăiera cu ceilalţi era crud, sângeros, feroce. Răsturna pe adversar la pământ cu picioarele-n sus şi-i rupea, fie gâtlejul, fie părţile bărbăteşti. Astfel proceda şi cu lupii. Nu l-a atacat niciodată. El era totdeauna agresorul, pentru te miri ce, fiindcă aşa îi căşuna. Din cauza lui, tata a plătit cu oi câţiva câini rupţi şi-o amendă grea pentru o altă ispravă. Avea o ură neîmpăcată împotriva oamenilor îmbrăcaţi în gri ori în kaki: poterile cu țundre de capră cănită, ce umblau după haiduci, şi jandarmii pânditori ai ordinii publice. Semo nutrea împotriva acestora o ură de moarte. Şi nu lătra.

Pentru el, a lătra însemna să-ţi fie frică, a alunga de la tine victima. Apărea de după pom, din tufişuri, din pământ şi se arunca fulgerător asupra ta, precum pantera neagră.

Odată, într-o primăvară, a venit la stână un plutonier de jandarmi şi în timp ce unchiul Todor îi pregătea un peşcheş, – oaspetele stătea pe pragul uşii care ducea în colibă întreţinând o conversaţie interesantă –, tiptil, cu pofta crescândă, Semo s-a apropiat pe la spate, înşfăcându-l de ceafă. Numai luat cu binişorul, cu mângâieri şi rugăminţi a izbutit unchiul să-l scape pe prizonier din cumplitele-i fălci

incleştate-n gât. A stat plutonierul în spital.

A plătit tata spitalizare, amendă, daune, răscumpărarea câinelui ce urma să fie ucis.

Îl crescuse de când era o mogâldeaţă scâncitoare, rotund de nu ştiai unde anume-i capul şi unde coada. Mai mult se rostogolea decât umbla. Când era frig dormea între genunchii şi pieptul tatii, ori în glugă. Apoi a crescut mândru, crud şi viteaz ca Ahile.

Odată m-a umplut de uimire. Abia împlinise un an. Oile se întorseseră de la iernat şi acum se aşterneau peste păşunile cu iarba fragedă, neprihănită, de la ruinele lui Dalabecu. Cucii cântau delirând pe vârfurile arborilor, sau săgetând văzduhul. Era o ameţitoare revărsare de azur, verdeaţă şi fremătătoare euforii dionisiace în slăvi. Oile înaintau lent, coborând pe dâmburile ce se revarsă-n livezile lui Chiraleu. Prin mijlocul livezilor trecea un pârâu sec. Până să se scurgă întreagă turma, tata şi cu mine ne-am aşezat pe coama dâmbului în iarbă înaltă, legănată în limpezi adieri. Tata a turnat în covată lapte din burduf, a dumicat pâine de mălai şi cu linguri de lemn frumos încrustate cu mărgele peste arabescuri am început a mânca. În încălţămintea cu moţ la vârf, tata a preparat acelaşi nutremânt gustos şi pentru câini. Au început să hlepăie lăcomos. Deodată, Semo ridică nările-n vânt şi adulmecă. Bătrânul Daveli continua liniştit să se ospăteze. A tras scurt, de trei ori pe nări, aer, cu botul îndreptat spre marginea livezii, apoi, ca vântul, fără niciun lătrat, a alunecat printre oi. Când a ajuns pe marginea pârâului, a ţâşnit din pieptul lui un singur strigăt de relevaţie, vrând parcă să spună: „De când vă aştept”... şi trei lupi costelivi, năpârliţi s-au ridicat de la locul de pândă, luând-o nedumerit la goană.

Între timp s-a năpustit cu ocări mari şi înjurături vehemente şi Daveli. Spectacolul era măreţ şi sălbatic; Semo şi Daveli izbeau cu piepturile în ei, lupii se frângeau din genunchi, se cocoloşeau întorcând jalnic gâturile spre iureşul de nestăvilit al adversarilor care în acest timp îi încolţeau din spinări. Ferfeniţă i-au făcut, alungându-i peste

şapte dealuri şi hotare. Până toamna târziu n-au mai dat lupii pe la oile noastre. Când auzeau clopotele şi tălăngile noastre ocoleau de departe, bănuind ce-i aşteaptă. Vedeau lupii şi-n vis vedeniile fioroase ale lui Semo şi Daveli.

Lui Semo însă, nesăbuitul şi nestăvilitul, i-au venit de hac într-o noapte de toamnă, pe-o negură măruntă şi perfidă: un lup destoinic, vechi cunoscător al tuturor coclaurilor şi cărărilor precum şi-a tuturor tertipurilor, s-a strecurat în aripa turmei şi-a ucis o oaie.

S-au luat câinii după el şi-au scos oaia din gura căpcăunului dar, numai moartă. Dimineaţa Semo a fost dojenit asupra ca un soldat care n-a stat la postul său. A înţeles. S-a ruşinat. Şi-a pus de gând să spele ruşinea. A dispărut de la vedere câteva zile şi câteva nopţi. A refuzat cu mândrie să-şi primească raţia de hrană. Degeaba-l chemau cu dragoste, cu blândeţe, prieteneşte, tata şi ceilalţi păstori, Semo nu era câinele compromisurilor. Ori se întoarce triumfător, ori niciodată. Lupul, ştia el, odată ce-a prins gust de carne, vine din nou. A pândit în mare taină cărarea, flămând şi fără somn. În noaptea a treia către dimineaţă oile s-au speriat. Semo a repezit acelaşi strigăt detunat. Unchiul Todor a sărit îndată spre locul de unde a venit chiotul. Acolo avea loc o busculadă cu vaiete şi răcnete răguşite din ambele părţi. Ceilalţi câini, stând roată, făceau o hărmălaie infernală, numai Daveli vâra în coastele fiarei colţii, rupând smocuri, smocuri.

Semo, însă, călare pe inamicul imobilizat cu picioarele în sus, cu fălcile încleştate în gâtul masiv al sălbăticiunii ce se zvârcolea clămpănind din dinţi, mi-l judeca amarnic.

Unchiul a tras cuţitul şi-a tăiat lupului nu ştiu ce ligamente la picioarele dindărăt, încât acesta a rămas pradă sigură şi neputincioasă mâniei înverşunate, greu de astâmpărat, a lui Semo.

În cursul zilei ciobanii au cioplit o ţeapă şi mi l-au tras pe tomnatecul ienicer într-însa. Au înfipt ţeapa cu lupul în vârf, ca un soi de steag dacic, pe un dâmb, acolo, la masul oilor. Semo se înfăţişa falnic înaintea lui tata şi-a unchiului Todor

primindu-şi cu bucurie hrana, şi pe cea restantă şi se plimba marţial dând târcoale afurisitei prăjine, rezervându-şi numai pentru sine dreptul de-a ridica un picior în aer ca să trimită apoi spre ţeapă ţâşnite săgeţi de urină.

Seminţia lupilor, însă, nu l-au iertat. Pornită să răzbune crima săvârşită asupra căpeteniei lor putrezită pe băţ, au ţinut sfat la lumina stelelor, pe măguri, au izvodit un plan viclean şi Semo, înflăcărat şi nesocotit cum era, a căzut în cursă. Era noapte ceţoasă de octombrie. Turmele dormeau sătule de iarba măruntă şi brumată a toamnei ca şi de hribăria grasă ce cotropise pământul.

În somn, oile visau treceri spre Tesalia şi ascultau melodioase dangăte de clopote şi tălăngi tălăzuind prin anotimp.

Un bulibaşă de lup, cutră bătrână, s-a apropiat de masul oilor, în mod deliberat iscând zgomot ca să trezească câinii. Câinii l-au simţit. Înaintea tuturora agerul Semo. Lupul l-a întâmpinat. Când Semo s-a năpustit spre el, turbat de furie: acesta s-a răsucit brusc şi a luat-o la sănătoasa, Semo, săgeată albă prin cărările mărunte, prin neguri după el. Într-un miez de poiană era gata să-l apuce. Lupul s-a şi întors spre el rânjind, licărindu-şi dinţii. Semo, năvală cu pieptul într-însul. Atunci însă, ceilalţi lupi, desfăcuţi la poruncă în evantai, au strâns cercul asupra vrăjmaşului care tocmai atunci se pregătea să se arunce asupra celeilalte căpetenii a lor, şi, tăbărând în tăcere înverşunată peste Semo, n-a mai rămas din temuta lui tinereţe decât nişte cioate şi mărunte zdrenţe cu smoc de păr pe ele. Numai fălcile îi rămăseseră înfipte în gâtul bătrânului lup, rămas crăcănat în sus, cu ochii holbaţi la soare...

— „Grijania ta de câine”, a scrâşnit din rărunchi a doua zi tata, „aşa ţi-a trebuit, paştile şi stavrosul tău”, şi, ţinând în mână milos relicve din pielea viteazului, i se îndemnau sub gene lacrimile.

Daveli, rămas singur, urla sfâşietor prin pustietăţile toamnei, după fratele pierdut

El era altă fire, cu altă înfăţişare: alb, cu fâşii mălinii, cu

faţa atrăgătoare, măreaţă. Avea răsuflarea caldă şi tandră, de copil, blana moale, stufoasă. Era un viteaz înţelept. Avea o serie de reguli şi principii pe care le aplica în viaţă cu folos. Avea un sistem al lui de a distinge şi-a diferenţia. A încercat să-l deprindă şi pe Semo nefericitul cu aceste norme de comportare dar, nu avea cu cine, acela fiind un impulsiv, năvalnic, temerar până la sfidarea oricărui instinct de conservare.

Daveli era bravura cumpănită, devotat cu blândeţe, într-o dragoste liniştită, calmă, senină. Se dăruia mut, discret şi-avea pe chipul lui un surâs de fată mare. Ştia să se înduioşeze, să lăcrimeze de bucurie, de supărare. Avea un anumit fel de-a lătra după urs, altul la lup, altul după poteri, altul după omul rătăcitor, altul după omul de rând şi altul după haiduc. De asemenea altfel lătra când fiara se afla departe, mai aproape, sau aproape de tot. Cunoştea după miros pe omul cu sufletul bun şi nu-l lătra. Mirosea şi pe omul fricos dar nu-l lătra nici pe acesta ca să nu-l sperie.

Se purta cu o seriozitate indulgentă fără aere, fără aroganţă. Nu se amuza pe seama slăbiciunilor altora, nici nu încerca să profite de pe urma lor, speculându-le. Nu se lăsa ademenit de vicleşuguri, dar nici nu dădea înapoi din faţa primejdiei şi-a răului, când îl înfruntau.

Nu lătra din principiu după femei, considerând că acest lucru este sub demnitatea unui mascul, nici după copii, pe care, la stână, când se tundeau oile şi veneau mulţime de ţânci, îi purta-n spate călare cu jovială bunăvoinţă. Se juca cu ei mârâind ca să-i sperie, iar când simţea c-a mers prea departe cu gluma, revenea la şugubie, mângâindu-i cu laba şi botul lui gri.

În ziua aceea foarte tristă, când la padinile de la Salţaghini (salcia cu albini) turma rămasă de la bunicul Atanasie s-a rupt în trei ciopoare, câinele Daveli a fost pus în cumpănă cu cel mai mândru ţap jugănit care purta la gât, toamna şi primăvara, talanga cea mare de două ocale şi, pe al treilea talger, două capre de rasă. S-a tras la sorţi. Câinele a revenit fratelui celui mai mic.

Atunci tata s-a mâhnit iar ochii lui s-au înceţoşat de durere. – „Ia, Todore, ţapul şi dă-mi, te rog câinele mie, fă-mi această frăţească plăcere”. Todor s-a învoit. Doar i-a fost până atunci ca un tată.

Tata i-a mulţumit râzând copilăreşte, cu lacrimi: şi-a mângâiat pe spate câinele cu încredere în soartă, apucând cu cioporul său spre apus... Fratele Sotir s-a îndreptat spre miazănoapte. Todor spre miază-zi, fiecare în felul său simţind cum ceva s-a căscat între dânşii pentru vecie.

În iarna aceea urgisită, când ne-am întors acasă cu traistele în băţ, de mila lumii, fără oi, tata, cu mare strângere de inimă l-a vândut pe Daveli pentru un sac de cereale unui garagun, ţăran tesaliot foarte înstărit, cum sunt mai toţi ţăranii de pe această câmpie.

Noul stăpân a petrecut o curea peste gâtul lui alb şi-a plecat târându-l după dânsul. Tata nu s-a mai uitat înapoi, dar bietul Daveli, târâş, implora în tăcere, cu ochii întorşi, o privire măcar.

S-a opus cât s-a opus, a cabrat gata, gata să se sugrume, apoi, cu înţelepciunea ce-l caracteriza s-a resemnat şi-a mers după omul care începuse să-i vorbească prieteneşte şi să-l îmbie cu pâine.

L-a privit cu recunoştinţă, dar nu s-a atins de ea...

Oprindu-mă la cotitură şi întorcând din nou capul spre el, l-am petrecut cu jale până nu s-a mai zărit.

Tata şi-a răsucit o ţigară şi, ca-totdeauna când era cuprins de mâhnire şi revoltă împotriva ursitei, a început să cânte o doină, în care o fată îşi tânguia soarta şi-şi dojenea părinţii pentru că „au înstrăinat-o, au măritat-o în câmpie, unde cucii nu cântă, nu foşnesc brazii, nici nu freamătă izvoarele”.

Reproşul către mamă se îmbina dureros în text cu un apel către ea sincer, sfâşietor.

Trecuseră patru luni aproape. Era deja septembrie. Mă duceam să păzesc porumbul de la Codru-Mare, după ce am dezertat din postul de argat.

Într-o noapte ploua des şi mărunt. Freamătul frunzarelor era adormitor. Focurile aprinse de mine de jur-împrejurul

ogorului podidite de ploaie se mistuiau lent. Numai pâlpâiau.

Sub streaşina din ramuri de pin, pe aşternut de pănuşi din ştiuleţii pe care-i frigeam mereu la jeratec, când eu, când vărul meu Sterie, încolăcit sub pătură dormeam somnul pământului.

Deodată, ca într-un vis frumos aud glas bine ştiut. De bucurie, m-am trezit. Glasul acela răsuna aievea, din ce în ce mai înverşunat. Mă frec la ochi, aţintesc urechile, caut să mă dumiresc.

Nu încăpea nicio îndoială... Era el, Daveli, bătrânul câine, vândut în urmă cu patru luni în Tesalia, pe un sac de grăunţe...

Lătra alarmat tare, ca după urs. Fiara profitând de beznă şi ploaie, de faptul că focurile nu se mai zăreau de acestea în mod obişnuit urşii se feresc, se apropia de porumbişte.

Daveli, care cine ştie de câte zile şi nopţi trăia tainic şi ruşinos în preajma mea, l-a simţit şi înfricoşat a început să latre.

L-am chemat, după ce am aruncat cu tăciuni aprinşi în direcţia de unde sosea fiara, ca s-o alung.

S-a târât pe burtă, fluturându-şi coada, până la picioarele mele.

Mi le-a sărutat scâncind. L-am mângâiat şi eu sărutându-l pe obraji. Ne-am îmbrăţişat, ne-am jucat la para focului stârnit, am fost fericiţi.

— „Ce crezi că dacă eşti bătrân şi ostenit n-am să te călăresc?" îi spuneam.

„Şi dacă ai crescut mare şi voinic, zice el, crezi că n-am să te pot duce?" L-am călărit, simulând doar, ca pe timpul copilăriei, iar el s-a bucurat ca de-o amintire duioasă.

N-a vrut să vie acasă, în sat. Ştia măsura lucrurilor, îi era ruşine de ceea ce vor zice de dânsul potăile. Lumea lui era codrul, poienile, cerul, întunecat sau înstelat, văile sălhui şi crestele aerate. Chiar dacă nu mai aveam oi, lumea lui tot aceea rămânea.

Trăia din aduceri aminte ca un bătrân poet sărac, părăsit, dar cu fericirea lui ascunsă, pe care nimeni nu o înţelegea.

De dragul acelei lumi în care trăise o viaţă întreagă şi, ca să ne dovedească precum un samurai că el nu slujeşte decât la un singur stăpân, a părăsit cu demnitate noua stare, a străbătut haiduceşte două hotare, venind din nou aici, la obârşie, să-şi petreacă ultimele clipe şi să-şi depună oasele, sufletul, aici, unde a copilărit şi-a domnit. Frumos i-ar fi stat lui acuma, când nu mai era bun de nimica, să se pripăşească în curtea casei, ca un milog?

Peste un an, a murit ca un om, singur, copleşit de răni fără grai, şi de păreri de rău. Părul a început să-i miroasă a iarbă uscată şi-a ţărână. Nu mai mânca decât doar aşa, ca să-mi facă mie plăcerea, nu se mai sătura privindu-mă. Nu mă slăbea o clipă. Era mereu după mine, cu aceiaşi ochi blânzi, galeş surâzători de pe vremea tinereţii.

Ar fi dorit poate să-şi dea sufletul în braţele mele. N-am înţeles acest lucru şi astăzi mă căiesc. Ultima dată a venit după mine suind din greu dealul. Mă aştepta totdeauna la răscrucile drumurilor de la marginile satului. M-am oprit. Am scos din traistă merindea să cinăm. Mi-a mulţumit privindu-mă lung, mişcând din urechi. Nu a primit. A mirosit doar, aducându-şi aminte, şi n-a mâncat.

„Sărmanul meu Daveli, am îngăimat, gâtuit de-o emoţie dureroasă. Ce-aş putea face pentru tine?” M-am ridicat să continui drumul crezând că mă va urma... El a rămas acolo, singur, aninat cu ochii de ochii mei. Am crezut că va să vină mai târziu, încet. Nu a mai venit.

A doua zi l-am găsit tot acolo, singur, cu botul aşezat pe labe, aşa cum obişnuia să stea în aripa stânei, la pândă... L-am strigat:

— „Veli! Velico, Daveli, Davelico!” I-am trecut mâna pe frunte. Am îngenuncheat ca să privesc în ochii lui. Murise cu dragostea pentru mine întipărită pe faţă şi cu sentimentul că a răsplătit cu demnitate darul ce i s-a dat, al vieţii. Credea în mine, precum bunicul într-un nepot cuminte. Era sigur că-mi voi aminti de el mereu, că voi ajunge om învăţat şi-l voi pomeni în cărţi. În iubirea şi încrederea lui pentru mine nu s-a înşelat: îmi voi aduce aminte de el, acum şi pururea şi-n

clipa morţii, aşa cum el a murit cu gândul la mine.

Ascultă!... pare că şi-acum îi aud glasul, pe măgurile de la Cara-Ili, noaptea, sub spuza stelelor lui August.

Capul lui Leacu

Furase nu ştiu ce, parcă nişte capre. L-au prins şi l-au dat pe mâna judecătorilor. Aceştia l-au pedepsit la cinci ani temniţă. Era sărac de-acasă, fără îndemn la muncă şi s-a gândit şi el să se căpătuiască, într-un fel. Nu i-a mers. Frumuşel cum era şi cu încredere în el, dorea să trăiască. Ca să trăieşti, însă, cu adevărat, trebuie să fii liber şi să ai din ce. Liber era. Îi trebuia să mai şi aibă. A încercat. Pricepea el instinctiv că a avea înseamnă a fura, dar nu înţelegea încă bine că nu în felul acesta se fură, ci mai complicat, mai cu grijă, cât timp nu eşti destul de puternic, iar după ce ai puterea în mână, furi cum vrei şi cât îţi place.

Alteori furi în numele unor înalte principii etice şi filosofice: cinstea, demnitatea, autoritatea, interesul general, patria, dar în niciun caz aşa cum a furat el, găinăreşte, cu japca, în numele său strict personal.

La închisoare n-a stat mult. Întreprinzător cum era şi inapt să suporte un atare regim, nu pentru oameni de munte făcut, ci pentru sclavi răbdători, într-o noapte, dracul ştie cum, a păcălit paza, a escaladat zidurile, încât acuma, când paznicii şi jandarmii cotrobăiesc furioşi, înjurându-l şi ameninţându-l, prin toate ungherele, Leacu doarme fericit, trântit pe spate cu faţa la lună, peste verdele stejeriş mărunt ce se întinde pustiu, bântuit de cuci şi ulii pe platourile de dincolo de apa râului Murgani.

Instinctul libertăţii la dânsul acţiona mai cu tărie decât cel al conservării. Decât nemernic mai bine nebun, decât desconsiderat, mai bine temut. Decât o viaţă întreagă de jigodie, mai bine şapte zile de fiară. Între ceruri e mai bine, chiar dacă eşti singur şi urgisit, decât între ziduri, şi-apoi, cu ruşinea şi dispreţul coadă după tine.

Şi-a devenit fiară flăcăul Leacu, copaciar din Cipriu, primul sat grecesc din jos de Tauria. Sat grecofon, fiindcă în

ceea ce priveşte obârşia oamenilor, aceasta se pierdea în negura misterioasă a istoriei triburilor iliro-traco-macedone. Poate că relicve mirmidone, căci erau apariţii mărunte, ageri şi iuţi ca jeratecul în toate faptele lor.

Vrednici crescători de vii şi capre cenuşii. Prin ameninţări de la distanţă, prin şantaje, a procurat bani. Ziarele anunţaseră deja ieşirea lui în afara legii şi punerea în urmărire.

100 de mii de drahme preţ s-a pus pe capul lui, deşi, la drept vorbind, se poate spune că Leacu nu a fost haiduc în totala accepţie a cuvântului. Nu reuşise să se ridice la faima şi demnitatea adevăraţilor furi. Era un simplu hoţ singuratec de pădure.

Nu avea nici armele acelora: carabină, iatagan şi cuţite în şerpar, îmbrăcăminte scumpă, încălţăminte preţioasă, cu mărgele scumpe, ceas şi inele de aur. Adevăratul haiduc trăieşte, ce-i drept de la o clipă la alta, cu viaţa-n traistă, dar trăieşte cu sentimentul că e cineva, un principe, un pirat, un conchistador.

Bietul Leacu nu avea o vedere largă şi îndrăzneaţă asupra lumii, şi, îi era teamă de necunoscut.

Opera numai asupra celor din satul său şi se ţinea ca o nălucă pe urma turmelor din Tauria. Se pusese bine cu păstorii valahi pentru că, într-adevăr, aceştia-l hrăneau şi-l doseau mai cu credinţă şi mai cu iscusinţă în faţa poterilor cari şi porniseră după dânsul. A dosi pe haiduc, era pentru păstorii valahi datorie mai presus decât altele.

A comis însă o gravă greşeală nedemnă de un fur şi prin aceasta şi-a pierdut omenia şi respectul.

Taurienii, oameni tari de virtute, cuviincioşi şi serioşi cu rânduiala firii dispreţuind mişelia, trândăvia şi viciul, sobri şi stăpânitori peste ispite, urând neomenia, iubitori de fapte măreţe, nu l-au iertat.

Un negustor din Cipriu venea din Grebena, aducând cu sine pe unicul copil, în vârstă de 13 ani, elev la gimnaziul din acel oraş.

Acolo unde drumul este mai dosit, mai de temut, Leacu le-

a ieşit în cale cu arma îndreptată asupra lor, şi-a zis: „Puştiul rămâne cu mine, dumneata poţi să-ţi continui drumul”. S-a rugat sărmanul tată de el cât se poate mai fierbinte să-i lase copilul, s-a rugat de el şi acesta... Nu s-a îndurat.

— „Când vei aduce 250 de mii de drahme vei redobândi feciorul”. Şi la târât după dânsul în cuibarele codrilor Tauriei, unde l-a ţinut timp de şapte luni până ce negustorul a reuşit să-l răscumpere cu suma cerută, unde îl folosea, – şi acest lucru a indignat peste măsură bunul simţ viguros al Taurienilor, – drept femeie.

E drept că-l hrănea, îl îmbrăca şi-l îngrijea, dar îl ţinea legat, cu căluş în gură, priponit în cine ştie ce văgăună de păianjen, cine ştie ce miez întunecat de codru, ce bârlog fără scăpări.

Şi-acolo se nuntea cu el, în fioroasa Gomoră a singurătăţii.

Hotărât lucru, nu era faptă vrednică de un haiduc aceasta.

Soarta lui deci fusese pecetluită de însăşi purtarea-i greşită.

În vara următoare, în zilele când se tund oile, zile de sărbătoare pentru aromâni, a venit şi Leacu la stână, ocolind de pe lături, cu grijă, aripile ei. S-a aşezat turceşte pe un dâmb şi-a slobozit de-acolo obişnuitul său şuierat prelung ca de şarpe înaripat. Câinii au bătut alene: „a, da, îşi ziceau ei, ai venit la plăcinte şi ca s-adulmeci frumuseţe de femeie”. De jur-împrejur, la locurile potrivite, una cu pământul, poterile stăteau la pândă. Maţuchi, om tare ca fierul, nătâng, cusurgiu şi năprasnic la fapte, s-a dus la dânsul să-l întrebe ce doreşte. Totul era aranjat cu bună ştirea poterii. Toporul aştepta la subţiori, aninat de mâneca desfăcută pentru aerisire, a sumanului.

— „Poftesc să am din tot ce-au adus mai bun muierile în traiste, şi o covată cu lapte acrişor, de burduf”.

— „Bine, a răspuns Maţuchi, aduc îndată”. A adus ochiuri mari de plăcinte cu carne, caş şi buruieni aromitoare. A adus şi lapte parfumat în burduf de ied, dulce pişcător. Furul a îndemnat întâi pe cioban să guste ca nu cumva merindea să fie otrăvitoare. Jignire şi necuviinţă. Haiducia adevărată, şi-

această vocaţie o au numai fărşeroţii, are perfectă încredere în sinceritatea prieteniei păcurarilor.

Haiducul e nobil şi trebuie să-i răspunzi cu nobleţe. E sever şi trebuie să cunoşti bine acest lucru. Un haiduc adevărat nu se trădează şi nu se omoară mişeleşte. De asemenea, cinstea păcurarilor nu se pune la îndoială.

Dacă păstorii ar omorî mişeleşte pe-un haiduc, ori l-ar da pe mâna poterii, e lege: vin alţii la timpul nimerit şi răzbună cu asprime nelegiuita faptă. Pe bietul Leacu, însă, furimea nu-l considera ca făcând parte din tagma ei. Ia acolo un derbedeu fugar, o lepădătură, spuneau el, adevăraţii furi: Dzadzara, Babani, Cadara, Iancula, Ciamiti şi alţii. Maţuchi a gustat din toate, apoi i-a întins lingura. A apucat-o. Cu stânga băga lacom în gură fâşii din gustoasele plăcinte cu mireasmă de mâini femeieşti, iar cu dreapta, purtând lingura, se înfrupta cu lapte prins, de burduf.

Dând, chipurile, să plece, Maţuchi a desprins de la subţiori toporul şi l-a izbit fulgerător, drept după ureche. Sângele a ţâşnit ca dintr-un cep deschis. Fugarul şi-a scos instinctiv călţările, să poată fugi mai repede, şi-a luat-o la goană, cu capul ascuns între umeri.

În aceeaşi clipă însă au detunat asupra lui armele poterilor, rostogolindu-l, din ce în ce mai greu şi mai gol, în râpa albă, cu miros de pucioasă.

Mai marele călăilor l-a prins de chica deasă şi ondulată şi i-a retezat capul, cu plăcere tăind, ca la porc atunci când îl desfaci în bucăţi. Cuţitul tras de la cingătoare era scurt, de măcelar bine ascuţit. Veseli şi satisfăcuţi de isprava ce-o făcură, rânjind îmbujoraţi, au turnat deasupra capului medicamente, ca să nu prindă miros, l-au aruncat în traistă –, de aici vorba că haiducii îşi poartă capul în traistă, – şi glonţ spre Grebena, la pretură, de unde urma să-şi primească onorariul. 100 de drahme, atâta costa capul unui haiduc, după sporul adăugit de bătrânul Venizelos, cretanul care hotărâse, în vremea legislaţiei sale, extirparea unor atari nelegiuiţi.

Trupul a rămas acolo, în râpă. Spăimântate, milostivele

femei, credincioase unor datini de demult, s-au apropiat de locul uciderii omului şi l-au jelit cu bocete ca pentru mire, bocete de nuntă şi moarte. Era păcat strigător la cer în Tauria să ucizi pe cineva înainte de-a fi fost mire.

Câinii mirosind sânge omenesc au prins a se rupe între ei. Biruitorii au ajuns, către amiază, în comună, făcând aici, în platee, pe terasa cafenelei, popas cu ospăţ: găini fripte, vin roşu, murături şi lăutari. Încălţămintea nefericitului a luat-o un unchi de-al meu, după mama, bătrân liniştit, bun şi superstiţios şi mi-a dat-o mie s-o port.

Nu-mi erau prea mari, de-aci am înţeles că Leacu avea piciorul mic şi făptura măruntă.

Zicea, bătrânul Cunduiani: „Poartă-le, nepoate. Aduc noroc. Cine poartă haine ori încălţăminte de om ucis, trăieşte mult şi ferit de rele”.

Le-am purtat. Erau din piele de lac, cu moţ din fir de mătase, ca la evzonii din garda regală a Greciei, brodate artistic cu mărgele, în cusături gingaşe.

Poteraşii stăteau la masă picior peste picior, cu căpăţânile rezemate în palmă, admirându-şi isprava: atârnaseră capul de-o grindă, la intrarea în şoprul de vis-à-vis de cafenea. Mirosea a amoniac.

Băieţii se apropiau, la început cu teamă, apoi îndemnându-se mai cu îndrăzneală se căţărau pe stâlpi şi-l trăgeau de barbă, de mustăţi. Zâmbea, când îl trăgeam de barbă, galeş, ca pentru copii, arătându-şi dinţii albi, strălucitori, de fecior. Ochii, vag întredeschişi, priveau cu învinsă superioritate ghiftuiala neruşinată a celor ce-şi petreceau pe seama lui, la masă. Parcă avea frunte de poet. Părul negru vălurit, descria deasupra frumoasei frunţi, într-o elegantă geometrie două arcuri festive. Sprânceana subţire, uşor arcuită, atingea în lungime marginile de deasupra urechii ale părului. Nas fin, cu nări mici, intens dilatate. Gura sculptată anume, ca într-un sărut. Gât viguros, scurt şi rotund, încins cu un strat de aproape două degete de fragedă grăsime. Numai barba deasă, neagră îi dădea un aer fioros.

Dacă n-ar fi avut barbă şi mustăţi ai fi zis că-i capul unei

neveste tinere, tăiat în somn de un bărbat gelos.

După ce-au mâncat şi-au băut bine, jandarmii noştri pădureţi au încins o horă. Fiecare a învârtit de mai multe ori hora ţinând în pumnul drept, de păr, bine strâns, capul haiducului. Dansul era rar, apăsat, cu poante vitejeşti. Jalnică, hidoasă trufie, groaznică semeţie de troglodiţi asasini, macabră voie bună de urangutani.

Apoi, după ce fiecare şi-a făcut pofta, învârtind la rândul său dansul, învelindu-şi feţele într-un râs tâmp, au pornit mai departe, cu preţiosul peşcheş în traistă.

Acolo, în râpile de la Misir, iarna, când cerurile şi pământurile rămân pustii, când n-auzi ţipenie de om, nici chiar de pasăre, căci unele pleacă, altele, biruite de foame, se apropie de sălaşurile omeneşti, se înfiripă uneori glas străin, de vietate fără trup, săgetând văzduhul limpede, înalt, încremenit, precum o mustrare adusă legilor omeneşti, ameninţare venind din partea puterilor Vieţii.

Când ninge, umbră nelumească se luptă cu nişte fantastice vise ale ei, în neţărmurita tăcere adânc şoptită a întunecimilor albe.

Când ceata lugubră a trecut prin Cipriu, satul de naştere al buidoşului, unde vestea uciderii lui ajunsese deja, a fost întâmpinată de o feme e care aruncându-se în ţărână, implora: „Daţi-mi copilul, daţi-mi copilul, oameni buni”. După colţul unei ferestre suspina o fată.

Nuntă

În Tauria fetele se măritau nu atât din dragoste, lucru frust în felul de gândire al Taurienilor, cât dintr-o serioasă îndatorire în faţa vieţii şi-a rosturilor ei. Dorinţa, nestăpânită, dată în petece, fără aşteptare şi mister, era considerată aici prostituţie.

Într-adevăr, o frumoasă fată din Tauria, Teofana Birbu, care a cutezat să se iubească în pat, sfidând rigorile, cu frumosul bărbat Nuli Mărgărit, până la urmă, aflându-se aceasta, a fost repudiată de întreg satul, inclusiv de către cel care s-a desfătat din dulceaţa crudă a trupului ei şi, caz unic, ruşine nemaipomenită în acea ţară, a trebuit să părăsească Tauria şi să-şi vândă trupul într-o casă de noapte din Salonic. Mai venea din când în când în comună rujată şi îmbrăcată scump, dar nimeni nu se uita la ea, decât în batjocură, bătrânii şi bătrânele cu scârbă şi mânie.

Până la urmă, un ţigan cântăreţ vestit din vioară de la Monahit, care venea des la Tauria să cânte la nunţi, a culeso şi-a făcut-o soţie. S-au înţeles foarte bine şi s-au iubit mult. Se spunea că nu-i este numai muiere, ci şi prietenă, soră, mamă.

Copii nu i-a putut da.

Fata era ochită întâi de părinţii şi rudeniile băiatului. Căutau să vadă cu cine anume dintre înaintaşii săi seamănă fata. Către cine i s-a aruncat soiul. Dacă înaintaşa sau înaintaşul cu care seamănă fata era o persoană sănătoasă, vrednică, cinstită, îndemânatecă la gospodărie, atunci se hotărau s-o ceară de nevastă pentru fiul sau nepotul lor, dacă nu, atunci ocoleau discuţia, când o isca altcineva, cu vicleană politeţe şi cuviinţă.

La fel procedau părinţii şi rudele fetei. Dacă băiatul semăna –, şi se făceau investigaţii scrupuloase în direcţiile arborelui genealogic, cu unul din predecesori sau

predecesoare care-au prezentat vreo tară: băutură, lene, frivolitate, comportare brutală în familie, îl neglijau tacit, până ce, omul ajuns la strâmtoare, trecut de vârstă, îşi aducea soţie din Amer, sat mai sărac, cu femei voinice și în număr excedentar. Apa, spuneau oamenii, ar fi cauza pentru care în Amer se nasc mai mult femei decât bărbaţi. Orice s-ar zice, erau corpolente, de nestăvilit la treabă, uneori chiar la răutate.

Erau pentru mamele din Tauria un soi de gogoriţă. Cu ele ne amenința mama ori de câte ori o supăram: „Supăraţi-mă numai! am să mor şi are să vă aducă tatăl vostru o amerană, şi-o să vă fie atunci bine!”. Candidatul la căsătorie, de cele mai multe ori, nici nu era întrebat. Se afla, de pildă, fie la armată, fie la iernat oile şi se pomenea cu o scrisoare de acasă prin care i se făcea cunoscut că a fost logodit cu fata lui cutare. Şi nu exista posibilitate de recurs faţă de sentința dată de forul părinţilor. Cuvântul acestora era hotărârea definitivă şi executorie.

Eu, dacă rămâneam în Tauria, n-aveam nicio şansă de-a mă însura cu fetele din comună, decât, doar cu vreo nărăvaşă de amerană, ori cu vreo fată de „domn” sau alta adusă de vânturi. Mă urmărea un destin şi-aş fi fost, rând pe rând respins. Semănăm cu Caracuş, haiducul feroce, şi acest lucru era evident. Oamenii cu scaun la cap din Tauria se temeau de funesta umbră ascunsă în sângele meu şi nu şi-ar fi dat odraslele după nine, umbra Caracuşului, cu toată aplicaţia mea spre învăţătură. Asta era altă socoteală. Noroc c-am plecat căci cine ştie ce soartă mă aştepta.

În timpul cât dura logodna, tinerii nu aveau voie să se întâlnească, să stea împreună. Se furau doar pe ascuns cu coada ochiului.

Ea îl urmărea de după perdele, ori, dacă se afla în grădină, de după pomi ascunsă. El făcea la fel, pitit cine ştie unde, ca s-o zărească atunci când dereteca prin ocol, sau când venea cu cofele pe umăr de la şipot, uneori se întâmpla să se întâlnească bot în bot, pe stradă fără să ştie. Atunci se înroşeau amândoi până în vârful urechilor şi se fereau unul

de celălalt cu stângăcie. Ea grăbea pasul tulburată, el îngăima ceva, o prostie de regulă, şi rămânea locului ca un caraghios, neştiind încotro s-o apuce. Unii erau mai cutezători şi mai obraznici. Reuşeau să-şi întâlnească logodnica. Dar dacă în această împrejurare îi zărea cineva era vai şi amar de obrazul lor. Nu mai puteau să apară-n lume. Era ruşine mare, mai cu seamă pentru fată. Mai bine intra în pământ de vie.

Până ce n-au pus cununile pe cap, în biserică, în faţa martorilor şi-a lui dumnezeu, nu au voie să se bucure de fructul vieţii.

Nunta începea joia şi era mare întrecere între familiile lor care anume s-o facă mai frumoasă. De obicei a mirelui era mai răsunătoare. Oamenii mai avuţi aduceau vestiţi cântăreţi din clarinet la nunta fiului, de la Malacaş, comună mare aromânească în Tesalia, ori de la Aminciu, altă comună mare de oieri aromâni, în Epir.

Cei ce veneau de la Aminciu îşi făceau apariţia deasupra comunei la Piatra. Taraful ce venea de la Malacaş se înfăţişa pe dealul de la Şipotul cel Mare şi de aici îşi anunţau sosirea ridicând în slăvi heraldice cântece răsunătoare, de nuntă.

În cele aproape cinci zile cât dura ceremonia şi ospăţul, cele două tarafuri se întreceau în putere şi pricepere.

Erau serviţi drumeţii cântăreţi cu masă îmbelşugată şi după asta se porneau să o petreacă pe colăcioaie (chemătoare).

Aceasta trebuia să fie sora mai mare a mirelui, la fel pentru mireasă, iar dacă nu ar avea soră, o verişoară după tată; dacă nu avea verişoară după tată, o verişoară după mamă, iar dacă nici verişoară după mamă nu avea, atunci făcea oficiul de colăcioaie o cumnată.

Se îmbrăca în veşmintele cele mai scumpe, scoase anume pentru această slujbă din ladă, amirosind a gutuie şi busuioc. Lăutarii vin în urma ei cântând un anume cântec, urmaţi de rudele cele mai apropiate ale mirelui, ale miresei. O conduc aşa cu alai restrâns până la prima răspântie, de unde vestitoarea porneşte înainte singură.

Trecea pe la toate rudeniile, din casă în casă, oferind un colac mic, semn că sunt invitaţi să ia parte la nuntă.

De la locul unde se despărţeau de chemătoare, se smulgeau ierburi, se aduceau acasă cântând şi se aruncau, după datină, pe acoperişul casei, simbol al perpetuei întoarceri la locul de naştere, la obârşie, la vatră. Aşa se făcea şi toamna când plecau păstorii cu oile, când pleca tânărul în armată, ori altcineva, în străinătate.

De la locul despărţirii se smulgeau totdeauna ierburi şi se aruncau pe acoperişul casei.

Între timp, prin curte şi-n catoie, atârnau de grinzi şi de scoabele vârâte în perete berbecii şi sterpele înjunghiate, la jupuit. Mâncarea se pregătea în cazane şi căldări, aşezate pe pirostrii, în bucătăria de vară sau chiar în grădină. Tot în grădină se rostogoleau deasupra jărateculuí alţi berbeci şi alte sterpe, trase în frigări. Cei poftiţi la nuntă aduceau cu dânşii la subţiori câte o tipsie cu plăcintă, deasupra plăcintei un colac cât ea de mare, acoperită cu mândre ştergare, purtând în mână câte o cofă ori o cană cu vin roşu, familiile celor ce se căsătoreau oferind numai mâncărurile gătite şi muzica.

Aşezaţi în jurul mesei lungi, întinsă în odaia, luminată cu lămpi atârnate în pereţi şi unghere, nuntaşii se ospătau oferind unul altuia din ceea ce a adus fiecare. În timpul mesei lăutarii slomneau alene şi grav cântece din străvechime. Clarinetul băsnea fabulos o amintire îndepărtată, viorile îngânau lin ţinând isonul, daireaua marca mişcările, rupând la răstimpuri melosul amplu, învelit în culori adânci, înceţoşate.

Mesenii, după ce se ospătau, începeau să cânte laolaltă cu instrumentele. Se spuneau glume, se făceau aluzii, se ţintea cu vorbe de duh. Lăutarii o întorceau pe cântece de joc. Jucau numai câte doi: soţ şi soţie, frate cu soră, văr cu verişoară, cumnat cu cumnată, întâiaşi dată rudele mai apropiate, după rang, apoi pe rând, toţi nuntaşii. Ospăţul cel mare se ţinea sâmbătă seara. De joi şi până sâmbătă jucau rudele imediate, cei din casa mirelui şi-ai miresei. Duminică

seara urma ospăţul nunilor care uneori se continua la ei acasă până luni seara târziu, în miez de noapte, cu formaţiile lăutăreşti unite.

Duminică dimineaţa, în cântece rituale, cântate de femei, într-o încăpere anumită unde nu avea acces oricine, lucrul săvârşindu-se în taină ca să nu pătrundă acolo gând şi putere vrăjită, se făcea înveşmântarea mirelui şi-a miresei, gătirea lor nupţială. La casa miresei, cu acest prilej, curgeau lacrimi, uneori chiar şi la casa mirelui. Mamele şi surorile, – mireasa fără doar şi poate, altfel n-ar fi fost mireasă –, făceau de obicei dovada acestei slăbiciuni.

Fărtatul purtător al flamurei albe, cu trei mere înfipte în vârful celor trei braţe ale crucii, se îndeletnicea cu aducerea la îndeplinire a altor servicii. Este una dintre cele mai active persoane. În fruntea lăutarilor, însoţit de ceata celorlalţi fărtaţi, se duce să-l aducă pe nunul mare împreună cu nuna. Sunt primiţi cu cântece în cor, anume ticluite pentru clipa aceasta. În casă sunt cinstiţi pe tăvi şi-n cupe speciale. Ei tac, schiţând doar gesturi şi zâmbete solemne, ca nişte sacerdoţi coborând din veacuri.

Apoi alaiul porneşte spre mireasă, lăutarii în frunte. Prin casa miresei în momentul acesta străbate ca aripa rece a unui vânt emoţia despărţirii. Este prima încercare. A doua are loc când mirele cu alaiul său apare înaintea casei, şi în sfârşit, a treia emoţie, însoţită de lacrimi multe, când mireasa părăseşte casa părinţilor, curtea, trecând pragurile.

După lăutari, în ordinea alaiului, vin fărtăţii, toţi călări, pe cai împodobiţi cu scoarţe frumoase, ciucuri şi rubane. Ei ţin într-o mână frânele cailor şi în cealaltă ploştile cu vin roşu.

Urmează mirele, îmbrăcat în dimiuri albe, cu găietane albe, cămaşa albă călare pe cal alb, după care vin nunii şi fărtatul stegar, călări şi aceştia.

Urmează escadronul de călăreţi, al rudeniilor. Lăutarii trag din arcuşuri cu capetele culcate pe viori, mai cu putere la pornire şi când se ajunge la mireasă. Iar cântăreţul din clarinet, cu ochii închişi, capul dat pe spate, parcă ar cânta cerului, ridică răsunătorul instrument cu pâlnia spre soare,

evocând uluitoare curcubeie în văzduhurile festive. Parcă întreagă Tauria atunci stă să zboare.

Nuntaşii mirelui cântă şi dânşii din răsputeri. Într-o clipă se face tăcere. Purtată lin de cântecul femeilor, ca de-un cor al tragediilor antice, apare în pervazul uşii mireasa, toată albă, cu faţa scânteind ca o candelă, dincolo de voaluri. Şiroaie de poleiuri argintii curg pe fondul de zăpadă aprinsă al rochiei:

— „Di ce furni (cauză) le-a muma mea.
Cî mi-agunişi (m-ai alungat) de-acasă-ni”...

cântă femeile, numai o parte din ele, şi răspunde cealaltă parte:

— „Nu-ni te-agunii, le hilia mea (fiica mea).
Cî ti pietrecu acasî-ni-ţî...”

Nunul o sprijină, făcând pălmile treaptă, ca să urce pe cal. În urma ei vin călări fraţii, verişorii şi fraţii ei de cruce, dacă îi are. Este în Tauria obiceiul ca mai mulţi prieteni buni de aceeaşi vârstă, ca să sfinţească în veci prietenia lor, cu jurământ, ca să se facă fărtaţi de cruce, aleg o fată, de obicei săracă sau orfană şi se înfăţişează, după ce au respectat un anumit regim de reculegere, înaintea preotului unde depun jurământ că vor rămâne fraţi în viaţă şi dincolo de viaţă, iar fata prezentă între ei, va fi considerată sora lor de cruce, surata lor, faţă de care le revin, după asta, îndatoriri sacre de fraţi.

Este mare pericol să insulţi sau să-ţi baţi joc în vreun fel de o asemenea fată. Te poate costa viaţa. Preţuieşte mai mult decât o soră de sânge.

Alaiul întregit cu acela al miresei se îndreaptă spre biserică. Lăutarii şi cântăreţii mirelui se iau la întrecere cu lăutarii şi cântăreţii miresei, care oricât s-ar strădui nu se poate să se ridice deasupra, poziţia ontologică, să zicem aşa, a mirelui nepermiţând un asemenea avans.

— „Unî sâmbâtâ, duminicî la prândzu.
Muma mi-aguni, cu lunî şî cu steali
Ş-cu parapuni…” (înduioşări),

la care răspund nuntaşii din celălalt alai:

„Neparti, di Laia-Mari
Ni-alâvdarî ş’nî muşatî…
Cum şi-ni facu şi nu-i vedu”.
— „Aruncă-ni-te pi cal, giuneale, (voinice)
Si-ni ti duci la muşata”…
(Dincolo de Marea Neagră
S-a dus vestea unei frumoase
Cum să fac s-o văd.
— Saltă, june pe cal.
Să mi te duci la frumoasa…)

La jumătatea drumului se oferă darul miresei. Mirele, păzit de fărtaţi, se opreşte în loc şi aşteaptă până ce ajunge în dreptul său mireasa, urmată la rându-i de o ceată de călăreţi.

Atunci strecoară înfiorat mâna cu cadoul, în poală, sub voal, în mâinile ei, depune acolo darul, lira turcească ori o altă bijuterie scumpă, şi-n clipa imediată trăgând mâna, dă miresei un pumn în spate cât de tare, şi porneşte în galop spre locul său, vegheat îndeaproape de fărtaţi. Cei din garda miresei sar, la rândul lor, asupra mirelui să-i întoarcă pumnul. Ai mirelui îi înfruntă şi astfel se naşte pe loc o scurtă buşeală de cavalerie. Uneori pasiunile se declanşează cu atâta înverşunare încât războinicii nu se răcoresc până ce nu-şi face apariţia nunul, care, printr-o vorbă ori o privire, linişteşte mâniile răbufnite.

Însoţiţi de nuni şi nune, mirele şi mireasa intră în biserică, unde preotul aşază peste capetele lor un voal comun, iar peste voalul comun cele două cununi, în aşa fel că ai crede că sunt legaţi ca de un jug. În timpul cât se oficiază liturgia

cununiei, în curtea largă a bisericii, sub platanul uriaş, cuprins de forfote adânci, sub bradul argintiu, se prind cele două hore. Acum joacă lent, grav şi decent, la vederea lumii, rudele, pe rând. Fărtaţii se smulg din grup, – cel cu flamura stă în biserică lângă mire –, şi îmbie din ploscă vinul la prietenii şi cunoscuţii care stau şi privesc de pe cele trei ziduri, în formă de terasă rotundă, clădită în jurul platanului, sau de la poalele bradului argintiu, ori de pe ruinele vechii şcoli româneşti ce se află în dreapta.

În casa fetei stăpâneşte pustiul. Maică-sa şi câteva vecine tânguiesc frumos. Tatăl fetei stă întristat într-un ungher, sau la fereastră.

Ei urmează să primească vizita tinerilor căsătoriţi peste câteva zile. Caii cu zestrea încărcată în câteva mândre lăicere au ajuns deja la casa socrilor mari. Restul cailor s-au răzleţit spre case şi de acolo pe tarlale. De la biserică alaiul merge pe jos până la casa mirelui. Mirele şi mireasa legaţi laolaltă sub voalul cununilor, cu mari lumânări albe, împodobite cu rubane, în mâinile lor hieratice, duşi la braţ de nun şi nună, urmaţi de fărtaţi, surate şi rudenii înaintează spre noul lor acoperământ. Se cântă aşa:

„Ieşi oamă, ieş afendo, cî nî vine nveastă nouă” (Ieşi stăpână, ieşi stăpâne, căci ne vine mireasă nouă).

În prag îi întâmpină auster, îmbrăcată în negru, soacra mare, cu socrul mare în dreapta, acesta blând surâzător. Li se oferă pe o tipsie de argint, la cei săraci din lemn sculptat, pâine cu sare şi cu miere.

Nunul face pe grinda de sus a porţii un semn al crucii cu degetele înmuiate în mir sfinţit. După o scurtă şedere în casa nouă alaiul coboară în platee, la şipotul cu trei guri de apă curgătoare. Mireasa duce în mâini cofe şi ulcioare. Este aşa numitul ceremonal al apei.

Cu această ocazie se încinge în platee hora solemnă a nunilor, a fârtaţilor şi-a celor cununaţi. Mirele încheie hora. Mireasa, cu voalul dat acum peste frunte, după ce în cântecele femeilor a umplut cofele şi ulcioarele, simbol al hărniciei şi-al trecerii tuturor relelor precum apa, se

întoarce, aşază vasele în mijlocul horei şi, rând pe rând, merge condusă de prietene să se închine în faţa nunilor, a socrilor, a rudelor apropiate, după care se aşază sfioasă lângă mire în horă.

După ce naşii şi fărtaţii, părinţii şi fraţii au învârtit fiecare la rândul său hora, are loc ultima parte a ceremoniei: hora mirelui şi-a miresei. Atunci clarinetele răsună ca la porţile dumnezeirii. Tarafurile fiind împreunate, muzica se aude mai puternic, cu ecouri boltite, din cauza locului adâncit în vale, din platee.

Viorile curg precum apele pe pământuri virgine şi precum stelele pe cer primăvara; monedele de hârtie zboară deasupra ţiganilor, de pretutindeni, precum frunzele desprinse, toamna, de pe ramurile platanului. Frunţile ţiganilor, viorile, clarinetele, dairelele, nu se mai văd de atâtea monede de hârtie câte se lipesc pe ele de către spectatori, în onoarea miresei. Fericiţi, lăutarii trag din ce în ce mai cu aprindere apăsată. La casa mirelui se încinge după aceea mare ospăţ. Lăutarii merg şi aduc şi pe părinţii fetei, însoţiţi de mire şi fărtatul stegar.

Mireasa îşi leapădă hainele festive şi îmbracă veşmânt laic. Face din nou plecăciuni înaintea nunilor şi-a părinţilor. Se serveşte cina, se petrece, până ce, spre dimineaţă, cei doi se retrag în odaia nupţială, cu candelă în ungherul de sus, cu plocăzi albe, afunde, îmbibate cu miresme de munţi şi de toamnă scăldată-n parfumuri, şi singurătate.

În lumina lividă dinlăuntru şi cea vag crepusculară de afară, cei doi tremură unul înaintea celuilalt, spectral. Apoi bâjbâie, se apropie, ochii închişi de-o voluptate dulce, înfricoşată, se caută în tăcere, se apropieşi se săvârşesc întru iubire.

Clopotele

În Tauria, toate bisericile, cele din vatra comunei sau cele răzleţe, aveau câte un clopot şi câte o toacă de lemn. Fiecare clopot şi fiecare toacă avea timbrul şi tonalitatea sa particulară. Cel de pe dealul dinspre nord, la biserica Sfântul Ilie, pitită între platani, răsuna cu dangăte aurii, coborând parcă din soare. Lovit, începea să răsune strălucitor, ca o dimineaţă, dăruind satului, văilor, oamenilor căldură, lumină.

Cel de la Sfânta Vineri, negru, având pe dânsul pete verzui de rugină, suna a cimitir, a uriaş greiere prin seară, a plecare în alte lumi, vărsând în inimi şi peste lucruri ape otrăvitoare.

Cel de la Sfântul Nicolae, biserica unde se slujea liturgia în limba română, avea un timbru limpede şi tandru, discretă invitaţie, parcă, la o nedee. La auzul dangătelor lui heraldice se înfiorau, îndeosebi dealurile şi ogoarele, jnepenii şi ierburile nepăscute.

Sunetele zburau ca nişte fluturi roşii, albaştri, prin văzduhurile dezvelite larg, deasupra.

Cel de la Sfântul Gheorghe avea glasul unui suflet rătăcit de lume, răsunetul inimii unui războinic rămas neîngropat între coclauri.

Cel de la Sfântul Atanasie, la marginea uriaşei păduri de stejar revărsată în pantă până la confluenţa celor două râuri ce cuprind aşezarea ca nişte brâie încheiate în paftale, răsuna a săbii şi-a platoşe izbite, şi-avea, în limpezile seri, glas de conducător de oşti care dă îndemn aprig în toiul unei celeşti bătălii.

La Sfânta Marie de la Viloni, cea ascunsă de tot între ceri şi gonuri ca o mamă cernită, ale cărei secetoase drumuri spre acolo ridicau pulberi prin care te uitai la globul solar ca prin imense vechi vitralii, unde cucii se înverşunau ca într-o

superbă beţie a deznădejdilor virile şi solitare, clopotul bătea ca un ochi de lumină apărut ca prin miracol în miezul bolţilor de stejeriş întunecate.

Cătunul de-aici, alcătuit numai din şapte gospodării, era un adevărat refugiu, loc de fereală şi tihnă în timpuri de bejenie.

Se vedea de aici întreagă zarişte a înşoritã a viilor de la Miciulă şi Serghi, până jos, la hotarul Bozovenilor cu râpi sulfuroase, fierbinţi.

Fiecare toacă avea de asemenea tic-tacul ei: de bunică, de mamă, de vădană arsă, de mireasă, de mucenică, de fată a pădurii, de fecioară nenuntită, de zeiţă. Într-un anumit chip băteau dimineaţa, într-altfel la amiază şi cu totul altfel la scăpătat. Într-un anumit fel în zilele de lucru, altfel de sărbători. Prin fiecare anotimp, altfel.

Altfel când le purta vântul, altfel când se scufundau în ploi, altfel când ningea, altfel peste deşertul însorit, acoperit cu azururi, al zăpezilor. Altfel, de asemenea, la vreme de primejdie.

Iarna, aproape că nu le auzeai de loc, într-atâta păreau cotropite, înghiţite de stihia tainei şi-a stătătoarelor mâhniri. Gândeau numai şi cântau în sinea lor mute, precum miresele sub voaluri şi beteală.

Străjerii şi vestitorii de fiecare zi ai satului, erau, însă, cele două clopote din turnul ce se înalţă pe dealul din centrul Tauriei, lângă vechea biserică având icoane nimbate cu aur şi argint, Sfântul Pandu. Acest lăcaş era săpat adânc în pământ ca o enormă catacombă, streaşina neridicându-se de la pământ decât cu doi, până la trei metri. Din această cauză, în sezonul ploilor abundente, interiorul era inundat până deasupra altarului, la jumătatea naosului.

Spuneau oamenii că duhuri aduse de apele ploii, din alte tărâmuri, se preschimbau la miezul nopţii în preoţi feciorelnici cari îmbrăcând odăjdiile din biserică oficiau un sacerdoţiu mut, în amintirea şi spre liniştirea tuturor acelora care trecând prin viaţă nu s-au bucurat de ea.

Unul era mare, crăpat, şi suna sinistru răguşit. Îl

trimiseseră în dar vrednicii negustori taurieni din Bucureşti, dar liceeni români, înciudaţi că a fost instalat în clopotniţa bisericii greceşti, într-o zi, atâta au tras de limbă în timp ce alţii apăsau deasupra clopotului cu mâinile, încât a plesnit. Mârâia deci, şi el, din când în când, ca un zeu bătrân, cu amintirile dărăpănate. Slujba de herald o făcea celălalt, atârnat în pervazul ferestrei, cu glas strălucitor şi albastru, de înaripat arhanghel cu trompetă.

Acesta anunţa zorile, dimineaţa, amiaza şi vecerniile, mersul la şcoală, sosirea vizitelor apostolice în comună, focul, sărbătorile, moartea. Când chema copiii la şcoală, limba lovea repede, de la o dungă la alta, precum un clopoţel. Când anunţa începerea liturgiei la biserică ori citirea evangheliei bătea într-o dungă două lovituri lungi urmate de două mai scurte; când ardea pădurea undeva, bătea într-o dungă des, alarmant, de asemenea când se arătau alte primejdii, iar când vestea moartea cuiva, izbea tot într-o dungă, rar de tot, ca o suflare ce se stinge, cu prelungi şi jalnice ecouri.

În Tauria, oamenii mureau ca oriunde. Copiii mureau fără să ştie că mor. Mamele lor îi luau în braţe şi-l duceau la icoană implorând ultimul ajutor. Acolo copiii deschideau ochii mari şi zăreau un moş cu barbă albă care le surâdea chemându-i cu un semn din deget la el.

Întindeau mâinile şi se duceau… la moşu.

Tinerii mureau fără să creadă că vor muri, în toată sublima inconştienţă a nădejdii şi tinereţii, şoptind: „mamă” sau un alt nume.

Erau duşi la groapă în hainele de nuntă, cu alai de nuntă. Adulţii mureau încleştaţi în luptă crâncenă cu stihia, nevrând să se predea, şi-n ultima clipă, când puterile îi părăseau şi înţelegeau că lupta e pierdută, cădeau rostind de obicei cuvintele: „copiii mei, copiii mei, buna mea soţie”.

Bătrânii se săvârşeau în tăcere şi singurătate, într-o resemnare lucidă cu ultima privire aninată de chipul închipuit al unui nepot ori de închipuirea cine ştie cărei vedenii.

Dacă se întâmpla ca moartea să-l găsească pe om la stână, pe munţi, de unde, până atunci, el stătea zgribulit sub ţundră, scuturat de friguri apoi halucinând în fierbinţeli, în clipa aceea mare se răsucea ca la o chemare: urma o destindere a mădularelor şi omul înţepenea cu ochii la stele.

Nuli Bargiuma, fărtat de cruce cu tata, prieteni nedespărţiţi, a murit într-o noapte de octombrie. Cu şapte luni înainte, la amandră, (stână) undeva în Tesalia, în zilele Paştilor, ospătând păcurarii din mielul fript şi întins pe frunze de brusture, celnicul Nicu apucând spata mielului şi curăţind-o cu migală de om gospodar, cam zgârcit, de carne (nu lăsa niciun fir pe os, nicio firimitură de pâine să-i cadă pe jos; dacă cădea o muşcătură, o ridica ceremonios cu degetele şi-o punea din nou în gură după ce o săruta), a ridicat-o în soare privind atent şi citind într-însa:

— „Oameni buni, se vede, nu departe în timp, vărsare de sânge în ţară, zicea dânsul. (Peste un an a avut loc ciocnirea dintre Generalul Condilis şi Plastira, republicanii şi regaliştii). Alte vărsări de sânge se arată departe de noi şi ceva mai târziu în timp. Apoi, ezitând şi reţinându-şi un oftat a continuat: ... şi nu se va împlini anul când dintre noi aceştia câţi ne aflăm la acest prânz unul nu va mai fi”. Păstorii au făcut haz luând în derâdere funestele prorociri. Cel care a râs mai cu sete era tocmai Nuli Bargiuma, care acuma, când afară plouă de 20 de zile, înconjurat de prieteni, îşi dă duhul.

Aceştia stăteau rezemaţi în bâtele încârligate la vârf lângă muribund, pe lăicere, solemn întristaţi. De la hotarul celor două lumi unde sufletul său se lupta ca să se smulgă din luminatele temniţi, omul a îngăimat în neştire: „Cântaţi-mi ceva”...

S-au uitat întrebători unii la alţii şi, dregându-şi glasurile, au zis cu voci amarnic tremurate, cântec greu, întunecat;

— Ninga-aestî oarî, ninga-aesti oarî.
Că mini va-ni fugu, va mi duc tu xeani...
(Încă odată, încă de data asta.

Căci eu am să plec, am să merg în loc străin... j

Apoi stih haiducesc:
Viniri tî mirindari.
Viniri tî mirindari,
îşi Cianacă, Cianacî-n cali
S-caftă pi doli cilnicadzî.

(Vineri la amiază, vineri la amiază.
A ieşit Ceanacâ, Cianacâ-n cale.
Şi caută pe cei doi celnici.)

Ceanaci este căpetenie de haiduci. Şi au continuat cu cel mai dureros dintre toate, o copleşitoare nostalgie a tinereţii, în grai grecesc, popular.

— „Birbile-m pu xihimases", adică; Privighetoarea mea, unde-ai iernat...

Apoi, în timp ce prietenii cântau, el a întins zâmbind mâinile către tata, care l-a cuprins în braţe. A deschis ochii larg, i-a fixat rugător asupra vechiului prieten, vrând parcă să-i spună ceva, după care i-a rostogolit, brusc în genuni.

Sicriul se duce până la groapă pe braţe. În urma mortului vin cei mai apropiaţi, cu capetele acoperite-n marămi negre.

Când a murit Flora a fost mare doliu alb în Tauria. Era a doua fată din patru câte a avut Niculae Nibi, una mai frumoasă decât alta, moarte una după alta. Flora a murit în luna lui septembrie.

Era logodită cu un tânăr negustor, bărbat frumos şi destoinic, şi urma ca după două săptămâni să aibă loc nunta. A căzut precum un fruct răscopt de timpuriu, roşu parfumat dinafară, ros de un vierme dinlăuntru. Strălucitoare statuă a frumuseţii, înalt belşug de neprihană: Când trecea împărăteşte pe sub bolţile de trandafiri, cu şalul alb, albastru pe umerii ei superbi, ritualã zăpadă arzând înăuntrul unui templu neslujit, părea întruparea cea mai dumnezeiască a ispitei şi, pentru ochii, vitejlor, izvodea rănite râpi asupra cărora se abătea nesătul soarele.

Cu ochii negri, de-o medievală mărime, revărsând răcoroasă otravă din colţurile lor prelung umbrite de vraja surâsului ce îmbia amenințător, cu obrajii încinşi de-o lăuntrică ardere stelară (inima ei nu putea fi decât stea), orice mişcare a trupului ei de un alb religios era freamăt crepuscular, aşteptare răpusă.

Era când vedenie, când femeie. Apa, pământul şi focul erau îmbinate în făptura ei la cea mai aleasă cumpănă a geometriilor, acolo unde zăpezile cântă ultimul imn al creaţiunii, al frumuseţii.

Şi-acum, iat-o cotropită de horbete şi flori, întinsă-n sicriu, dezvelită, ca s-o vadă soarele şi să se căiască, urmată de logodnicul învelit în negru, de un întreg convoi negru, în frunte cu 12 călăreţi albi, condusă spre mormântul de la Sfânta Vineri.

Paloarea mortuară a feţei încadrată de îmbelşugata întunecime lucioasă a părului, o transporta departe, într-o altă dimensiune, a unei reci beatitudini.

Caii împodobiţi de nuntă călcau parcă nu pe drumurile Tauriei, ci pe prundurile morţii. Păreau năluci din altă lume. Călăreţii, războinici trişti, hierateci.

Peste apăsătoarea tăcere a convoiului se auzeau doar gemetele înăbuşite ale mamei care se târa aproape aninată de marginile sicriului, implorând în deşert lucruri neîngăduite.

Cât timp a durat săpatul gropii, în biserică s-a oficiat o slujbă ca toate slujbele pentru morţi. În Tauria preoţii nu ţineau predici. Nu aveau pregătirea necesară pentru aşa ceva. După slujbă, femeile ca nişte stoluri de arătări negre în jurul sicriului, miez de fosfor în adânci aşternuturi albe, au tânguit-o pe Flora, cu toate bocetele şi toate cântecele de nuntă câte s-au auzit până atunci în ţara Tauriei. Bătrânul Nibi, în strană, împietrit. O lacrimă n-a vărsat, un gest n-a schiţat, un ochi n-a clintit. Nu mi-a fost dat să văd o mai surdă durere a deşertului, o mai crâncenă încordare mută. Durerea mersese atât de departe încât nu mai apărea decât ca o imprimare a ei într-o peşteră de demult.

A pus în pământ pe una, după trei luni de la nuntă. Flora era a doua.

Urma să mai pună în pământ alte două, eleve fiind. Avea să asiste la schingiuirea şi uciderea soţiei de către tâlharii plătiţi să-l atace noaptea în casă, şi era să îndure cu aceeaşi crâncenă tăcere, propria-i schingiuire, şi-apoi uciderea, la – marginea satului.

Preoţii erau aşezaţi în sicriu, în capul oaselor cu mâna rămasă-n aer, într-un gest ritual, vrând parcă să spună: „Pace vouă”.

În această poziţie îi aşezau şi-n groapă, dar nu în rând cu ceilalţi morţi, ci cu faţa spre dânşii, într-o atitudine arhierească, de păstori.

După trei ani de şedere-n pământ, în care timp se făceau pomenirile şi pomenile: la trei zile, la o săptămână, la trei, după moarte, la o lună, la trei luni, la un an, de – ziua lui, şi-a morţilor, osemintele erau deshumate, puse într-un fel de traistă şi depuse în „Chimtiriu” o clădire osuar, lângă biserica cea mare din centrul comunei. Cimitirul la noi i se spunea la gropi sau la murmindzi. La deshumarea morţilor se cântau nişte cântece stranii de tot. Nu aduceau nici a bocet, nici a tânguire. I se povestea mortului cam ce s-a petrecut, după plecarea dânsului, în casă cât de mult l-au căinat şi l-au plâns ai lui, cât de jalnic a ajuns şi a rămas totul după moartea lui, cât de frumos îi cinstesc oamenii şi astăzi amintirea, cât de cuminţi au fost copiii, cât de îndurerată soţia... că întreabă de el prieteni îndepărtaţi când se întâmplă să treacă prin Tauria, că în sfârşit oile şi câinii îi duc şi astăzi dorul şi că-i simt câteodată, când trece câte un vânt neaşteptat, umbra cum trece pe între ele şuierând... Cam acestea sunt temele acelor ciudate cântece de dezgropare.

Se nasc legende cu acest prilej. Dacă, de pildă, pe mâna omului se găseşte o porţiune de piele nemacerată, rămasă acolo neagră, pergamentată, se spunea că mâna a fost blestemată să nu se topească. Că n-a primit-o pământul. Mâna care-a lovit şi care a furat.

Dacă pe acel loc blestemat, unde Dumnezeu şi-a arătat semnul mâhnirii sale se întâmpla să se găsească şi fire de păr, mâna aceea era, fără îndoială, o mână de ucigaş şi de prigonitor.

Iar dacă mortul era găsit nu pe spate ci într-o rână, aşa cum se întâmplă uneori, sau întins pe burtă, atunci era lucru ştiut şi înfricoşat. Pământul a refuzat să-l primească, ţărâna a fost vrăjmaşă, refractară, iar omul a pătimit zvârcolindu-se de viu în pământ, pentru răscumpărarea relelor săvârşite în viaţă, nedemn de întoarcerea în obârşii.

Nopţile păgâniilor

Între Anul Nou şi Bobotează, din văi ascunse, cotloane şi văgăuni, ieşeau păgâniile şi se plimbau noaptea pe uliţi. Era timpul prielnic vrăjilor, când măghistrele îşi arătau întunecatele puteri divulgându-şi spurcatul legământ cu iadul. Omul nu avea voie să lase nimic descoperit prin vase, nici apă, nici bucate. Dulapurile trebuiau golite şi închise. Se strecoară când nici nu te aştepţi şi de nici nu ştii unde drăcovenia şi le spurcă.

Pâinea se frământa şi se cocea dimineaţa. Până seara trebuia să fie consumată, nedospită, azimă. Seara se goleau de apă toate ulcioarele şi se închideau uşile din vreme. Emisarii lui Avizuha se puteau furişa neobservaţi în tindă, în casă, prin chelare şi dulapuri să se urineze în tingiri, ulcioare, tipsii şi căpisteri.

Noaptea întreagă ardea candela înaintea icoanelor din ungherul dinspre răsărit, şi în lopăţica de fier de pe vatră mama ardea tămâie, trecând cu ea în mână şi afumând toate pragurile odăilor, toate chelarele. Oaspeţii şi trecătorii nu erau poftiţi în casă. Nu puteai să ştii cine anume puteau fi. Marele înşelător îmbrăca felurite chipuri şi înfăţişări, care mai de care mai viclene. Odată se arăta la poartă, pe înserate, în chip de copil orfan, altă dată în chip de femeie alungată de bărbat; uneori trecător trudit cu blândeţe cerând adăpost, alteori oştean, de cele mai multe dăţi a preot.

Dacă în cursul acestei săptămâni bântuită de păgânii îţi călca pragul casei un preot era lucru cert; mare nenorocire însemna că te paşte, năpastă înfricoşată veghea asupra casei tale, de vreme ce însuşi mai marele peste spurcăciuni îţi făcuse cinstea să te viziteze.

Lacăte încleştau uşile, zăvoare grele se trăgeau peste porţi, mandale cădeau asupra lor cu tărie. După scăpătat, nu

mai părăsea nimeni locuinţa. Tăcere de sfârşit de lume zăcea peste Tauria învăluită în frica de necunoscut. În casă, sufletul omului, cât un opaiţ, cât un licăr; afară, bezna bântuită de negrele făpturi, cu ochi sângeroşi, mădulare hidoase scoase la vedere, coarne ţuguiate şi îmbârligate cozi... Înlăuntru pietate sfioasă, afară dezmăţul spurcatelor lighioane.

La cea mai mică mişcare din curte, de sub fereastră, de la uşă, sub odaie unde dorm cocoşii şi răpăie dinţii cailor în paie, inima tresare, sângele îngheaţă. Bărbaţii sunt plecaţi. Ei nu dădeau crezare unor atari năluciri şi vizii. Râdeau de soţiile şi surorile lor dezmierdându-le. Femeile însă împreună cu copiii întreţineau această credinţă deşartă şi nu era chip să le dovedeşti că totul este părere înşelătoare. Ele jurau c-au văzut, c-au auzit. Că totul este adevărat. Trupuri chinuite într-o severă aşteptare, dorinţi neistovite. Pofte încarcerate se zbat în închipuirea lor pârjoliţă de sete de viaţă îmbrăcând infernale întrupări.

Aceste nopţi valpurgice ţineau sub teroare lumea până la cântatul cocoşilor, când toate duhurile necurate se risipesc, care încotro, cuprinse de groaza ce le-o provoacă lumina ca şi vocea iluminaţilor heralzi ai zilei.

Necuraţii se fac atunci mici de tot şi se îmbulzesc. În văgăuni, în neştiute scorburi puturoase sub rădăcina ciupercilor otrăvitoare, la margine de râpă, pe buza prăpastiei, lângă drumul călătorului pândindu-l cu ispite de tot felul: nelegiuire, ucidere, înşelare, dorinţa bunului altuia, ducerea spre moarte.

Primele sunete de toacă însă mătură de pe faţa pământului ultimele spurcăciuni şi viaţa îşi reia cursul ei tihnit şi bucuros.

În nopţile acelei săptămâni urgisite verişoarele mamei ce locuiau în marea casă rece de la marginea dinspre răsărit a satului, unde a copilărit şi dânsa, mă chemau să merg să dorm cu ele, să nu le fie urât, mama lor trebuind să doarmă la celelalte două fete mai mari şi cu copiii mici. Casa aceea din piatră se afla dincolo de un pârâuaş năpădit vara de tot

soiul de socuri, urzici şi brusturi, iar primăvara, toamna şi iarna, de mulţime de păgânătăţi.

Timia şi Puşa erau orfane de tată (în familia din care se trăgea mama nu trăiau bărbaţii, dar predomina numărul, tenacitatea şi frumuseţea femeilor) iar mama lor, precum am mai spus, se ducea să le ajute pe celelalte două care aveau mai multă nevoie de sprijinul ei decât cestelalte, tinere, libere drăgălaş dezmăţate.

Una avea vreo 16 ani, cea mică 13. Cea mare era numai jăratec şi năbădăi, scurtă, scuturată şi pietroasă, cu mersul cătând în lături ca la femeile dracului; ailaltă era mai potolită în apucături, avea un glas ademenitor, era mlădioasă la trup şi hoţomancă în gânduri.

Nu s-a prefăcut ea oare că doarme odată, când ne jucam la aria de pe dealul macilor şi s-a dezvelit toată în ochii mei? Soarele tocmai asfinţea între munţi şi încingea ca într-un sărut mistic văzduhurile albastre şi grânele verzi.

Veneau şi mă ridicau de-acasă, ori direct de la horă unde mergea cu mine şi mama ca să privească. Nu protestam. Dimpotrivă, doream nespus de mult să mă duc cu ele. Era atât de bine. O curăţenie care-ţi fura şi-ţi orbea ochii. Te puteai oglindi în pardoseaua odăilor.

Pe plafonul din scândură galbenă de brad licărea o întreagă galaxie pictată de un zugrav cu sufletul îngreunat de fericire.

Pereţii albi miroseau a var, lăzile a plocăzi moi şi-a rufărie trecută prin nouă leşii, răcorită în ape neîncepute, de fete nepângărite.

Zăvoram bine şi din timp porţile şi uşile, învârteam în broască chei mari ca de mănăstire şi, după ce cinam felii de pâine de mălai prăjite lângă jeratec cu caş, stăteam îndelung la vatră, povestind, în timp ce în tigaie plesneau sărind învoalte floricelele din boabe de porumb.

Târziu ne culcam pe paturi aspre sub velinţe albe, miţoase, având într-însele adieri de scocuri şi spumă de ape, păstrate ascuns. Eram cocoloşit între ele. În odaie domnea întunecimea minuscul înfiorată de licărul şi ţârâitul misterios

al candelei. Din când în când se auzeau pocnete îndepărtate de tăciuni în vatră. Cea mică, Puşa, după ce mă strângea de câteva ori la piept cu patimă gratuită încleştându-mă între picioarele-i aprinse parcă, adormea desfăcută paradiziac. Cealaltă, Timia, mai nestăvilită din fire, cu mai mult miez de foc în oseminte se juca cu mine, ahtiată după nu ştiam ce, până târziu în cumpăna nopţii când îngheţam de spaimă amândoi. O trezeam şi pe Puşa ca să ne fie mai mică înfricoşarea. Afară ningea orbitor. Întâi se desluşea ceva ca o mişcare de inşi răufăcători la uşă, apoi la fereastră. Nu ne uitam într-acolo de spaimă dar simţeam ochi fosforescenţi cum se uită din afară asupra noastră. Stam cuprinşi unul într-altul şi ascultam cu inima cât o gânganie. Bănuiam în dreptul geamului chipurile iadului. – „Păgâniile, păgâniile la fereastra noastră!" a şoptit tremurând toată cea mică, – „Nu vă fie frică", ne-a încurajat cealaltă clănţănind din frumoasele-i măsele albe.

— „Arde candela, iar mama înainte de plecare a descântat în toate cele patru unghere ale casei".

— Numai să nu coboare prin coş drept aici în vatră.

Am turnat peste spuză vin, undelemn şi firimituri de azimă. Fumul stârnit nu le prieşte. Am presărat pe spuză şi boabe de tămâie".

— „Sssât!" parcă nişte năluci de lăutari îşi încercau afară strunele. O melodie drăcească, subţire şi prelungă ca un scâncet de muiere fugară s-a stârnit afară. Printre sunetele subţiri ale strunelor se desluşeau zvâcnete de sughiţ, chiote stinse, palide chicoteli, scurte râsete stridente. Am stat aşa strânşi ghemotoc, jumătate morţi de frică. Drăcovenia de-afară s-a încins uluitor. Strunele sunau intens şi ascuţit precum firele de telegraf când trece prin ele vântul pustiu. Am stat îngheţaţi de spaimă până către orele patru când heraldul luminilor izbind din aripi de trei ori, a despicat cu glasul său ziua de noapte, fremătătoare spadă înaltă de foc: cucuriguuu! şi într-o clipită vedeniile s-au făcut nevăzute, muzica vârcolacilor a încetat brusc, arătările negre cu ochi de fosfor şi viori la grumaz s-au topit în văgăuni. Alţi cocoşi

au răspuns şi iarăşi alţii la toate casele, încât Tauria se ridica din bezne, iluminată de vasta tăcere a zăpezilor.

Somnul care a urmat însemna o scufundare destrămată în râpi galbene răcoroase.

Dimineaţa târziu soarele îşi arunca pe fereastră văpăile asupra celor două strălucite fecioare.

În ăst timp de noapte, măgistrele, vrăjitoarele – comunei, îşi făceau toate poftele şi-şi arătau goală, întreagă ticăloşia.

Se desfătau neruşinat, aşa bătrâne cum erau, încârligate cu ei în tinda bisericii. Întâi săvârşeau un fel de ritual al flagelării: satisfăcând astfel înclinaţia firească spre sadism a plozilor şi progeniturilor lui Skaraoţki, după care, păroasele făpturi de catran îşi introduceau greţoasele lor mădulare aprinse, oriunde întâlneau deschizături, pe trupul vândutelor lighioane ştirbe.

Legământul prevedea ca ele să facă tot ce vroesc dânşii, numai aşa ei le puteau ajuta, după aceea, la îndeplinirea infernalelor înfăptuiri. Dezbrăcate la pielea goală, cu părul alb despletit peste cărnuri zbârcite, se ghemuiau la pământ bolborosind cuvinte de ruşine, într-o prozodie criptică, abjectă, în care timp necuraţii, ca să se întărâte în pofte, aruncau asupra lor ace, andrele, săgeţi mărunte şi briciuşce, până ce le cocoloşeau aidoma unor aricioaice, după care se dedau celor mai desfrânate măscări.

Dacă nu picura dintr-însele sânge, examenul era trecut cu bine, legământul încheiat... Şi, numai ce te pomeneai, după un timp, că bărbatul cutare şi-a pierdut sămânţa, în cutare casă a pătruns dihonia, omul lovind zilnic, ca un apucat, soţia; cutare fată se usucă de-a în picioarele ca un lujer în vânt, că doi tineri căsătoriţi nu se pot apropia unul de altul, că celnicului cutare îi mor oile, cutărei mame îi mor copiii, cutărui cărvănar i se surpă mulările în prăpastie, în sfârşit, oameni făcuţi de la Dumnezeu să se iubească se despart şi se urăsc de moarte şi alte atâtea dezbinări ori legări nefireşti, câte se întâmplă, din uneltirea măghistrelor.

Oamenii din Tauria, îndeosebi femeile, se jurau c-au văzut asemenea, privelişti cu ochii lor, petrecute-n ocolul

bisericilor, la miezul nopţii, cu schingiuiri şi măscari. Erau mai multe muieri care pricepeau întrucâtva deprinderile magiei. Trei însă tronau în această lume a întunericului, cu autoritate temută, fioroase meduze bătrâne: era bătrâna preuteasă, văduvă lui Papa-Tanase, trecută de 100 de ani cu capul adus aproape între picioare şi cu glasul înfundat în nări şi gâtlej, ursuza arătare stând mereu lângă firidă, a doua Ţal-Sadima, şi a treia era învrăjbitoarea bulibăşoaie din casa lui Cutica de sub râpa cu izvor. Izvor cu apă tămăduitoare dar ocolit de oameni din cauză că se învecina cu Zgripţuroaica. Dar dintre toate trei, şi dintre toate câte au fost sau câte vor mai fi fiind, numai una ştia să aducă luna în văi, în chip de vacă galbenă şi s-o mulgă... Laptele din ugere curgea în şiştare şiroind cu vuiete, cu vaiete. Ce anume făceau cu laptele nici dumnezeu nu ştie. Laptele acesta stors din ugerul lunii coborâtă pe pământ şi preschimbată în bovină era, probabil, magma din care plămădea apoi întunecatele-i isprăvi măiestre.

Bărbaţii manifestau îndreptăţite îndoieli faţă de asemenea basme şi fantasii. Nu dădeau doi bani pe aceste istorii scornite de minţi zguduite de fierbinţeli. Când auzeau vorbindu-se de asemenea bazaconii îşi aprindeau tacticoşi pipele sau ţigările, continuând a glumi.

Odată însă, o ceată, oameni mai săraci, care se îndeletniceau, iarna, vară, cu arderea într-un anumit fel a lemnului pentru a obţine astfel mangal, pe care-l vindeau la oraşe, au fost puşi la grea încercare.

Un fecior, rudă cu aceşti cărbunari, venit în sat de la Velestin, acolo unde iernau oile, pentru două săptămâni acasă, de păresimi, a păţit nepăţitele. Urgisitele făpturi care au intrat în slujba necuratului îmbracă spre a-şi atinge ţelul aducător de moarte, înfăţişări felurite. Îţi apar în drum noaptea când te întorci acasă de la o vizită, de la peţit de pildă, în chip de porc, ce se gudură din rât grohăind înaintea ta. Te pomeneşti cu el că stă nemişcat cu ochii aţintiţi asupra ta în tăcere. Alteori vântură-n puterea nopţii comuna în chipul unui cal alb fluturându-şi coama-n văzduhul vânăt,

înstelat, şi în fine, poate să apară ca o oaie rătăcită, acolo şi atunci când nu e cazul, când călătoreşti pe hotare cu anumite treburi, aşa cum s-a întâmplat şi cu feciorul despre care vrem să povestim acum.

Era un flăcău vestit prin curajul şi sângele rece în faţa primejdiilor. Să fi avut 22 de ani. Făcuse şi armata, deci ştia să poarte şi să mânuiască armele. A încălecat flăcăul cu noaptea-n cap pe calu-i şarg şi-a pornit spre dumbrava cu colibă din munte, unde niște soţi de-ai lui fabricau cărbuni. Strălucea lună puternică pe cerul de iarnă şi Iorgul fusese înşelat, crezând că se crapă de ziuă, când colo noaptea era încă în toi. Se zvonise mai târziu că măghistrele au fost plătite de duşmance ca să strice logodna băiatului cu fata aceea cuminte, smintindu-l la cap.

Pământul pe unde trecea noaptea, pe lună, era pestriţ, având pe dânsul pete răzleţe de nea. Flăcăul înainta îngânând un cântec şi scăpărând la răstimpuri cu amnarul peste cremenea cu iască, să-şi aprindă ţigara. A trecut peste dealul Pietrelor Sure, a tăiat coama dealului, sub înstelate văzduhuri, a intrat în cărarea unei păduri înfiorate de adânci tăceri pătrunse pe alocuri de razele lunii, apoi a dat într-o prelucă lejer înclinată spre pârâul ce o despărţea de pădurea din dreapta. La mijlocul prelucii a dat să mai aprindă o ţigară, dar a rămas, cu iasca licărită-n mâna stângă, şi cu ţigara-n cealaltă, locului. Dinspre pârâu, veneau până la el sunete ca de tilingă.

— „Drace, ce-i asta, se gândi flăcăul. Vreo oaie şchioapă, bolnavă, rămasă de turmă în astă toamnă şi, ciudat lucru, a putut să trăiască peste iarnă eu te miri ce: rădăcini, cetină, rămurele fragede, tufe rămase pe sub jnepeni şi, mai ales, a izbutit să scape de lup când tilinga atrăgea de la distanţă atenţia. Se vede că lupii, odată cu mutatul oilor pe alte tărâmuri au părăsit şi – ei aceste pustietăţi, coborând în ţinuturi mai spornice”.

A descălecat, azvârlind căpăstrul peste gâtul calului, şi-a coborât în pârâu. Într-adevăr, acolo, pe firul argintiu al apei, între malurile înzăpezite încă, stătea o oaie albă privind ţintă

la el cu un aer galeş. Dacă te gândeşti bine era ceva îngrozitor în ochii ei galeşi.

„Sărmana oiţă, bâr, bâr, hai vino cu mine să te duc la colibă, şi-apoi acasă”... şi-a întins mâna spre ea s-o prindă. Atunci, dihania a zbunit blana, s-a ridicat în copitele de dinapoi, fioros rânjind spre el, aruncând din ochi afară doi şerpi galbeni cu limbile trisulce jucând nervos în aer. Omul s-a cutremurat. Omizi mari, groase au început să-i umble prin sânge, roşii furnici la rădăcina părului. Instinctiv şi-a făcut în gură cu limba semnul crucii şi-a tras cu mâna stângă (numai cu stânga în asemenea situaţii) arma din brâu. A descărcat asupra himericei arătări trei (numai trei) focuri.

După ce zgomotul detunărilor a pierit în ecouri iar fumul s-a risipit pe vale, în faţa flăcăului, la numai un pas de el, se arăta aceeaşi nălucă, teafără, cu acelaşi rânjet, şi mai fioros parcă, şi cu aceeaşi sângeroasă privire a stăpânitorilor iadului. S-a răsucit la stânga şi-a luat-o la goană, cu sufletul la gură, năpădit de sudori reci, genunchii moleşiţi, ochii holbaţi... Tilinga suna în urma lui tot mai departe. Nu contenea să-şi facă cruce cu limba-n gură, apoi cu mâna, scuipând în sân. Gâfâind, a încălecat şi-a înfipt călcâiele în pântecele calului. Nu s-a mai uitat în urmă. Tilinga abia se mai auzea. A intrat într-o altă pădure. Calul se clătina poticnindu-se pe pietroaiele cărării. Răsuna doar ropotul copitelor, sforăitul animalului şi răsufletul omului. Iată-l în sfârşit ajuns la lumină, în dumbravă. Iată coliba. Prin şindrile ieşeau la lumina lunii, palide sub cerul vânăt transparent, pâcle de fum liniştite... A respirat adânc. Abia acum a început să tremure. A năvălit în colibă. Ortacii dormeau. A aruncat vreascuri pe foc. Vâlvătăile s-au stârnit vociferând:
— „Sculaţi-vă, oameni buni...”

— „Ce-i cu tine, ce-ţi căşunează” întreabă ei ridicându-se somnoroşi, într-o rână. Apoi uitându-se mai bine la el: „Ce eşti aşa de galben la faţă? Pari un mort... Eşti cumva strigoi?... Ce cauţi aici în plină noapte?...

Omul a povestit din fir a păr, cu respiraţia întretăiată şi gura uscată, tot ce s-a petrecut în poiana de peste pădure.

— Ia şi bea puţină apă. Rău te-ai speriat... Tocmai tu. Măi, măi”... A băut o cofă întreagă cu-atâta sete încât apa i se revărsa prin colţurile gurii, pe sub cămaşă, până pe piept.

— „Halal voinic! Să te sperii în aşa hal de-o nălucă, pe de-o oaie”...

— „Bre, bre, ce ţi-i şi cu vitejia tinerilor”.

— E-n stare să se prindă la trântă cu ursul, dar face în cioareci de frica unei oi rătăcite”.

Şi-au râs oamenii cu poftă, făcând haz de păţania flăcăului.

Într-un timp, sătui de atâta şagă, s-au oprit cu tăciunii în mână aprinzându-şi pipele... Dar îndată au înţepenit aşa, cu focurile şi lulelele în mâini, ochii împietriţi, urechile ciulite... Sunetele tilingii se auzeau desluşit la liziera pădurii din spatele colibii. Tinghi-lig, ling, tinghi-ling...

Cerul a coborât parcă la doi metri de pământ, cu toate stelele deasupra poienii... Bărboşilor cărbunari le-a îngheţat sângele în vine... Ghirguli zâmbind cu o iluminare cadaverică, a tras de la brâu pistolul... Li l-a întins: ... „Poftim vitejilor! Cine-l ţin curelele, să poftească să meargă”.

Năluciri răzlețe

Marile cimitire, povestea deseori bătrânul înţelept Midana, nu odihnesc la marginea aşezărilor ci în inimile noastre. Fiecare ins, dacă citeşti adânc în ochii şi tăcerea lui îşi poartă povara cimitirului său. Acolo mor oamenii vii încă fiind şi nu arareori, morţii înviază, dau năvală cu mâinile, se caţără de tine şi tot ceea ce ei în viaţa lor au vrut, dar n-au putut face, cer s-o mărturiseşti şi s-o faci tu.

Aşa obişnuia să cugete, în strania sa închipuire bătrânul Midana, care are-n lume mii de morminte, poate că şi-n tine unul, necunoscutul lui frate.

Dar nu numai oamenii ci şi animalele şi stejarii au cimitirele lor.

Sultana adormise cu genunchii la bărbie, ţinând în mâini mâinile soţului ei.

Nunta se pornise cu alai mare înspre biserică...

În fruntea convoiului de nuntă mergeau preoţii în strălucitoare odăjdii albe, decorate cu o mare cruce galbenă pe spate, purtând în mâini cruci negre de lemn.

În urma lor călcau funebru caii albi. Nuntaşii, toţi tineri frumoşi, tăcuţi şi palizi, cu păr negru, îşi arătau statura mlădioasă, toţi îmbrăcaţi în alb.

Numai caii care duceau zestrea nupţială, în nişte lăzi stranii ca stranele unei mănăstiri părăsite erau negri iar peste ele, Sultana singură, în voaluri negre.

Clopote sunând din patru timpuri au zvonit intrarea. Porţile erau închise... Şi porţile încet au început să se crape, iar în vreme ce se căscau mai tare, de după ele se ivea silueta albă a unui tânăr şi când s-au deschis de tot, tânărul a rămas în dreptul porţii cu mâinile întinse spre ea.

Văzând, se prăbuşi pe treptele intrării. În inima ei o altă poartă ademenea se deschidea încet şi aceeaşi vedenie se arăta drept în poarta inimii.

O cuprinse o plăcută dorinţă de moarte şi se trezi răvăşită-n mii de umbre albe... Privi pe fereastră, clipi uimită din pleoape de mai multe ori şi văzu: un cap bine ştiut, al unui om frumos, iubit cândva, o privea de după fereastră...

— „Vino”... zâmbi vag şi dispăru în noapte...

În loc să ţipe, a pus amândouă mâinile la inimă şi cu ochii aţintiţi asupra unui sicriu acolo deschis, ascultă îndelung: „Vino...”

Talazuri de nori din ce în ce mai negre asaltau cerul... Toată ziua Sultana a încercat zadarnic să lucreze ceva. Gând bărbatul ei încerca s-o înveselească nu reuşea decât să-i tulbure liniştea bolnavă a nervilor ei, care îi răspundea cu zâmbete silite.

Stoluri de păsări negre îşi luau parcă zborul din trupul ei răvăşit.

Din când în când, goluri albe se căscau în inimă, fără margine, şi-atunci îşi arăta dinţii albi, înfioraţi de dilatarea nefirească dezordonată şi piezişă a ochilor.

„Ce-ar fi, se gândi la un moment dat, să mă îmbrac în hainele de mireasă şi să mă duc...

Mai degrabă fug în pădure, îmi leapăd hainele omeneşti, mă urc în arbori şi încep să cânt ca pajărele ori să şuier ca şerpii...”

Tabere înverşunate se apropiau tot mai tare pe cer, gata să se înfrunte.

Într-o ultimă licărire a lucidităţii, Sultana strivi câteva lacrimi de căinţă. Privi lung, lacomă pe fereastră: Ecouri stăruiau: „Vino... vino...”

— „Călăule!” către soţul care tocmai se pregătea să facă o glumă... El a rămas cu ochii căscaţi în mijlocul încăperii...

Un paloş de flăcări străfulgera cu zgomot mare înaintea ferestrei despicând în două văzduhul. Tună zguduind din temelii pământul, întunericul a început să apese ca o rece lespede de mormânt şi cele două tabere s-au izbit vărsând şiroaie.

Paşi se auziră desluşit cum urcă iute scările... Apoi pe sală cu aceeaşi iuţeală, prelungind ecouri în golurile celorlalte

odăi ale căror uşi trăsnetul le deschisese... Paşii încetară de-a se mai auzi când oaspetele, cine să fi fost, oare?, se opri în dreptul uşii de la camera lor.

Trei lovituri stinse în uşă.

După o tăcere de câteva secunde, încă trei şi uşa se deschise încet, fără scârţâit, de parcă mâna unei fantome ar fi atins-o.

Un nou trăznet ţâşnind, lumină catapetesmele întunecate ale cerului, făcu să se vadă silueta albă, hieratică a străinului, înaintând plutitor în mijlocul odăii. Apoi un alt trăsnet, odată cu care, două umbre zbucniră pe fereastră afară, ca două păsări albe despicând bezna cu stihiile dezlănţuite, ale nopţii. Nunta adevărată a avut loc în adâncul văilor prăpăstioase. Veneau în urma lor apele cântând înspumate, pădurile îşi aplecau asupra lor adâncile umbre, stelele sărutau în miez de noapte trupurile lor fericite. Aşa povesteau oamenii... Mortul de viu din inima ei a înviat cerându-i dreptul la iubire. Astfel tălmăcea bătrânul înţelept Midana, întâmplarea cu tânăra mireasă care şi-a pierdut minţile.

II

De la un timp, în Tauria au început să se împuţineze cupiile de oi. O parte dintre ei în această situaţie deprindeau comerţul, alţii apucau drumul Americii şi-al Vlăhiei, după câştiguri.

Hotarele Tauriei largi, înalte şi vestite-n păşuni mănoase, se uscau în soare şi-n vânturi, rămase pustii. Stânele se răreau, turmele de asemenea. Te cuprindea jalea – când priveai atâta amar de loc rămas în părăsire şi tăcere. Ici colo câte o talangă amintea de glorioasele zvonuri de odinioară. Izvoarele redobândeau puritatea vastelor solitudini primordiale.

Pe măgurile înfiorate de nevăzutele steaguri ale trecerilor,

pe padinile zadarnic dezvelite soarelui, săgeta grăbită, nechezând în pustiu năluca unui oal stingher, ori strigătul rănit de singurătate al păsării de cenuşă.

Mişcarea oamenilor se concentra înspre ţinuturile de la sud, prielnice agriculturii şi creşterii viţei de vie.

În atari împrejurări, Ameranii, vecinii noştri de la nord, valahi pădureţi, cu piepturile păroase, dezvelite iarnă, vară, laţi în spete, greoi şi cu ochi albaştri, cuib tracic nevătămat de istorie, rămas credincios ocupaţiei din veci deprinsă şi din moşi strămoşi apucată, păstoritul şi modelarea lemnului, încălcau graniţele dintre noi şi ei, revărsându-şi turmele asupra teritoriilor noastre de la Muntele Bălţilor.

Ciocniri între păstorii noştri şi ai lor au avut loc mai dinainte, căci se izbeau în topoare şi cârlige când se întâlneau pe cumpăna hotarelor.

Unul care a fost pe timpuri spaima Ameranilor, uriaşul Costa Mihadaş, murise de mult. Îi luase oarecum locul, cutezătorul băiat al celnicului Ghiorga, dar singur prin acei munţi, nu putea face faţă vecinilor, ale căror turme sporeau, încâlcind tot mai des şi mai înăuntrul teritoriilor noastre graniţele.

„Ori faceţi comerţ vânturându-vă prin lume, gândeau ei, ori rămâneţi la oi... Munţii valahilor au fost zidiţi de Domnul Dumnezeu pentru a fi păşunaţi şi nu pentru a privi la ei ca să vă treacă dorul de ce-a fost cândva”.

Şi nu gândeau rău. Dar nici Taurienii nu erau dintre aceia care să rămână nepăsători la o asemenea jignire, de aceea, într-o joie s-a ţinut adunare mare în platee. Oamenii au ridicat glas cu indignare şi mânie împotriva cutezătorilor vecini de la nord. S-a hotărât ca duminică, un detaşament de oameni hotărâţi să urce în munte şi să dea o aspră lecţie cotropitorilor.

Celnicul Nicu, om iute şi înflăcărat, păstrându-şi rangul cu toate că turmele-i se cam răriseră, s-a pus în fruntea cetelor, aşa vârstnic cum era. Se înrolase şi tata, cu toate opunerile mamei.

„— Şezi, omule acasă, ce, nu ţi-e bine?...”

„— Tu femeie, vrei să mă acopăr de ruşine? Nu numele nostru a stăpânit cel mai îndelung timp peste aceşti munţi? Nu unchiul Costa a fost vajnic al lor apărător? Şi-acum când alţii merg să alunge pe năvălitor, eu să stau lângă poala ta? Păi, dacă nu merg eu cine să se ducă, Mişacî?” – Mişacî era un biet om care nu făcea rău nimănui, paşnic şi neputincios, sărac şi naiv din cale-afară.

Îşi vedea de treburile lui, tras-împins de-o soartă amarnică.

„O să vă omoare, continua mama, căci Ameranii sunt oameni anticrişti şi ucid pentru nimica toată”.

„Bine, răspundea cu şagă tata, dacă au să omoare 99 las să mă omoare şi pe mine ca să fie o sută”.

Şi s-au dus, îndată după miezul nopţii, după ce croiseră un plan de lovire a inamicului. În traiste au pus merinde simplă: pâine, caş sărat şi usturoi. La un izvor de munte, în aerul rarefiat şi ozonat, cu asemenea bucate poţi să tot mănânci, de dimineaţa până seara şi tot flămând rămâi. Ai tot mânca întruna. Bei din pumni apă rece şi iarăşi te-apuci de mâncat ca şi cum n-ai fi fost mâncat nimic până-atuncea.

Sub tunici au aninat topoare... În zori au atins crestele muntelui. Pe versanţii din dreapta, în spaţii sorine, îşi făceau apariţia turmele noastre. De pe versanţii dinspre miazănoapte se revărsau în tăcere mare, lent, numeroase, cu clopotele de la gât desprinse, turmele Ameranilor, peste plaiul nostru. Fruntea ajunsese în dreptul lor. Au lovit în oile vecinilor abătându-le înapoi, cu strigăte, ameninţări şi sudalme. Pietre au şuierat în vânt căzând între ei, dinspre duşman. Întâi vreo câteva, apoi potop.

Taman pe creasta care marca hotarul, Ameranii, bănuind un atac din partea Taurienilor, se organizaseră de mult, făcând adăposturi, depozitând din pantă pietroaie, având caraule de cercetare şi de veghe, fiind gata să dea piept oricând se iveşte primejdia. Erau ceva mai numeroşi decât mărunta ceată a Taurienilor. Între timp au asmuţit şi o droaie de câini asupra alor noştri.

Ageri, chibzuiţi şi crânceni, Taurienii nu s-au dat învinşi.

S-au aplecat la pământ şi, de-abuşelea, s-au strecurat printre oi, ca oştenii lui Ulise când au scăpat de mânia Cioclopului, înaintând nevăzuţi spre adversar. În această poziţie trebuiau să ţină piept câinilor. Aceştia, înverşunaţi, au rupt la unii pulpa, dar au fost păliţi peste bot şi picioare cu toporâştile. Ameranii au ieşit din ascunzători la atac, prin mijlocul oilor speriate, cu bâtele ridicate asupra inamicului viclean. Când înaintau ei aşa, s-au pomenit faţă-n faţă cu Taurienii, care s-au ridicat brusc, ca din pământ înfruntându-i cu topoarele. Au dat îndărăt cu câini cu tot. Muchiile topoarelor alor noştri cădeau îndesat în spatele late ale Ameranilor.

Când au ajuns pe creastă, acolo unde ei înjghebaseră dinainte un fel de redută, au apucat în mâini pietroaie, – s-au răsucit ca urşii, şi-au înfruntat pe-ai noştri, izbind în piept, în mutră, la picioare.

Dacă Taurienii nu opreau atacul aici, adversarul i-ar fi ademenit în panta abruptă şi i-ar fi prăvălit de-a dura de nu mai aflau oprire până-n livezile din satul Ameru. Au înţeles instinctiv această eventualitate primejdioasă Taurienii de aceea s-au oprit aici cu o dârzenie de oţel, hotărâţi să moară ori să-i urnească ei pe ceilalţi în râpi. Nici Ameranii nu erau proşti să nu înţeleagă că, dacă cedează un pas, se duc de-a rostogolul, până acasă. Lupta a ajuns pe viaţă şi moarte.

Taurienii izbeau mai iute şi mai apăsat. Ameranii rar şi mai greu. Mai mulţi cum erau, ajutaţi şi de câinii care încolţeau pe ai noştri din spate, mătăhăloşi şi stâncoşi, era cu neputinţă de a-i dărâma. Intraseră în noi masiv, lovind cu capul, cu coatele, cu pieptul.

Ai noştri muşcau cu fierbinţeală, loveau icnind, dar începeau să se poticnească înaintea namilelor primigene care înaintau, muţeşte, bolovănoşi, cu feţele cuprinse de jăratec peste care şiroiau sângele şi sudorile, aprinse. Era gata, gata să ne arunce în coastă. Încăierarea acum arăta ca o palestră ce se desfăşura sus, pe creasta muntelui. Se încleştau unii cu alţii precum fiarele. Se trânteau, se călcau sub genunchi, se rostogoleau unii peste alţii, îşi căutau cu mâinile, cu dinţii beregatele. Era cât pe-aci să ne

dovedească. Puţin a lipsit şi păţeau vrednicii Taurieni ruşinea. S-au auzit atunci detunături de armă.

Unchiul Tuduruş, Melta Ciucadana şi cu tăiatul celnicului Ghiorga cari observaseră de departe încăierarea şi soarta nesigură a compatrioţilor lor, au chemat după ei câinii, venind în goană mare.

Cei patru câini au sărit călare pe namile. Gloanţele zburau prin aer şuierând. Cârligele croiau de-a latul şi de zor. Ameranii au fost cuprinşi atunci de panică. Au început a se prăvăli cu oi cu tot la vale, scrâşnind din dinţi şi urlând ca dihaniile. Ai noştri s-au întors acasă împăcaţi, deşi războiul nu era terminat. Câştigaseră deocamdată o luptă şi dăduseră o aspră lecţie agresorului.

Mulţi dintre ei au fost aduşi acasă pe tărgi. Cei doi celnici ai Tauriei şi cu Eftimie Chiraleu au fost vătămaţi de moarte. Au şi luptat în primele rânduri aşa cum se şi cuvenea unor fruntaşi. Alţi zece au venit şchiopătând, aţârnaţi de umerii celorlalţi, rămaşi mai teferi. Tata avea capul spart în două locuri şi piciorul drept luxat de la gleznă... Zâmbea... Mama îl dojenea.

Zâmbea tandru cu blândeţe de războinic. Conflictele s-au aplanat atunci când satul Ameru, printr-o hotărâre administrativă, a fost subordonat comunei Tauria.

III

Fusese născut să fie nefericit. Cu un ochi lipsă, încovoiat din spate, mâinile lungi şi sufletul ulcerat de nemulţumirea de sine, trecea printre oameni cu un zâmbet reverenţios, vrând parcă să-şi ceară iertare pentru jignirea ce le-o aducea urâţenia sa.

Avea o forţă de urangutan dar nu ştia ce să facă cu ea, nici când şi împotriva cui s-o folosească. Ar fi dorit să fie drăgăstos, şi era făcut pentru aceasta, căci avea un fond de dăruire şi generozitate cum rar se-ntâmplă să întâlneşti, ce

nu îndrăznea să-l arate, de teamă să nu pară dezgustător. Când te uitai la el te cuprindea mila, iar Stamuli, – aşa se chema –, resimţea mila celorlalţi ca o scârbă de sine însuşi, amărându-se şi mai mult împotriva sa.

De mic a rămas orfan, în grija fratelui său mai mare, un pehlivan fudul şi pestriţ la maţe, ascunzând sub masca politeţii un fond sadic.

Îl istovea cu muncile şi-l snopea în bătăi pe Stamuli. El îndura totul în tăcere. Uneori când talpa fratelui mai mare nimerea lovind, locuri mai gingaşe, mai dureroase, se văita ca un copil.

De obicei se ghemuia şi primea loviturile apărându-şi faţa cu braţul, iar unicul ochi ce-l avea, cu palma. Era şi ghinionist.

Nu exista să comită, cum fac mai toţi oamenii, vreo abatere, vreo încălcare de lege să nu fie imediat descoperit şi sancţionat.

Îl prindeau pădurarii cu lemne tăiate de unde nu era permis, îl băteau, îi confiscau lemnele şi-i dresau procese de amendă.

Când ajungea acasă intra sub călcâiele lui frate-su care-l făcea drob. Ca să se arate în faţa unor amici de-o vârstă cu el că şi dânsul este iscusit, în stare să facă isprăvi, într-o noapte s-a dus să fure struguri în viile de la Sulă.

A fost, bineînţeles, prins asupra faptei de către pândari, bătut, şi pe urmă ajuns de batjocura întregii comuni. Îi venea să-şi acopere faţa precum femeile musulmanilor, când trecea printre oameni.

Îmi era foarte drag. El simţea acest lucru şi era fericit. Numi arătam înduioşarea ca să nu-l rănesc dar de multe ori mă ascundeam şi-i plângeam de milă. Mă ajuta cu bucurie şugubeaţă. Pe când slugăream la precupeţii şi primarii din comună, aproape întotdeauna el îmi tăia lemnele, el mi lencărca pe samare, fără să pretindă nimic – altceva decât să nu merg cu alţii, ci cu el şi să-i spun câte o istorie. Cât ţinea drumul, pe cărările codrilor, pe hotarul liber, părea senin, voios, ca un om. Ştiind că una din cauzele stării lui de

fericire este şi prezenţa mea alături de el mă străduiam în tot felul să-i fiu pe plac.

Pe măsură ce ne apropiam de sat, Stamuli se înăcrea, se întuneca şi pornea să ofteze din ce în ce mai din adânc. Nu mai era atent la ceea ce îndrugam eu iar pe faţa lui reapărea acelaşi aer de jenă vinovată ce-ţi stârnea mila. Aş fi vrut atunci să-l mângâi. Nu îndrăzneam. Şerpi cleioşi şi veninoşi foiau atunci într-însul.

Odată, pe când urcam măgura Carpinilor alene – caii și măgarii covârşiţi sub greutatea lemnelor de stejar – la unul din măgari s-a rupt chinga de la burtă a samarului şi acesta s-a răsturnat cu lemne cu tot. Observând accidentul Samuli a strigat, – în glumă de data aceasta – precum primul grăitor de limbă românească consemnat de istorie „Toarnă, frate Teohari, toarnă…”

Am văzut atunci o minune: pe prietenul meu în lumină de uriaş.

Eu m-am speriat. El a râs cu gura-i lătăreaţă închizând spre mine ochiul acela solitar: a lăsat tunica de-o parte, şi-a suflecat mânecile şi, apucând de toarte samarul cu încărcătură cu tot l-a săltat pe spinarea blajinului patruped, dintr-o mişcare: „hop”!

Apoi cu o andrea a cusut la loc chinga râzând satisfăcut… Şi povestind ne-am continuat drumul. Fetele şi femeile pentru el nu existau decât în dorinţă şi închipuire ca nişte cumplite răni cernite. Ca nişte înalte candele prin care sângele arde în chip de undelemn, răspândind mireasmă de noapte şi singurătate. Nu cuteza a privi în ochii niciuneia. Cunoştea măsura potrivelilor şi pragul cuviinţei.

Nu se putea face nici de râs nici de ruşine. Înţelegea să nu-s de nasul lui sluţit sub ochiul stors. Se gândea doar aşa, la vreo schiloadă, ocolită şi dispreţuită, s-o culeagă din amărăciune şi să şi-o facă soţie; ori la vreo văduvă nefericită cu copii pentru care să muncească şi să-i crească… Şi mama lor îl va iubi pentru aceasta.

Dar soarta care se afla în mâinile fratelui său altfel a vrut să fie şi într-o zi, Stamuli s-a pomenit logodit cu una dintre

cele mai strălucite frumuseţi din Tauria, cu Daiana. Tocmeala s-a făcut într-o seară de taină, la o sindrofie.

Mama vitregă a Daianei dorea să se debaraseze cât mai iute de dânsa ca să facă loc, în noua casă, fetelor ei adevărate. De altfel o mărita într-o familie de oameni înstăriţi, lucru esenţial, argument decisiv, iar fratele lui Stamuli avea gândurile lui secrete. Avea şi soţie cu copii. O femeie obosită, cu făptura-i femeiască degradată de muncă şi de bătăi. Era om avut şi stăpânea singur peste întreagă averea rămasă de la părinţi. Târgul s-a încheiat; unul oferind tinereţea, celălalt averea.

S-a făcut nuntă mare. Bietul Stamuli plângea necontenit, nu de fericire, ci de marea năpastă la care nu se aştepta. Fratele însă era bine dispus. La spartul nunţii, când au rămas singuri, ei între ei, a tăbărât din senin asupra nefericitului mire şi l-a snopit în bătăi, de faţă cu frumoasa mireasă. Motivul: „De ce mă-ta, ai stat tot timpul bosumflat, mă?... Ce, nu cumva nu-ţi convine?” Şi iarăşi dă pe el.

În derâdere „Doar n-ai vrea acuma să rămâi cu mireasa? Frânge-ţi picioarele de-aici. Du-te în grajd şi până vin eu, lună să fie totul, m-auzi? Lemnele nu se stivmesc la peretele din dreapta ci la cel din stânga. Acolo să mi le pui. Auzi? N-ai plecat încă? Te zdrobesc, nemernicule!” De ce nu l-a frânt atunci Stamuli în bucăţi, n-am înţeles nici până astăzi. Bestia s-a uitat apoi spre mireasă triumfător. Mireasa părea şi speriată dar şi aprinsă. Nevastă-sa, în odaia din aripa nouă a casei străjuia între copii ca o lupoaică hămesită.

A stins lampa, a răsturnat-o pe laviţă, a dezvelit-o clocotind de dorinţă şi-a pătruns-o. Femeia, neîncepută încă, a ţipat. Ţipătul a trecut prin sângele mirelui alungat în grajduri, ca o săgeată neagră, ca o pasăre a morţii. Un nod mare i s-a pus în gât. A continuat să facă rânduială i-a venit şi lui rândul să stea alături, lângă ea în patul nunţii. Nici n-a îndrăznit să întindă măcar un deget înspre ea. Nici din greşeală. Prezenţa ei fierbinte îl răcea din rărunchi; umilinţele îndurate zi de zi şi conştiinţa urâţeniei îl anihilaseră din temelii. Îl prindea dimineaţa obosit de chin şi

nesomn lângă ea.

În răstimp, femeia ieşea în tindă şi-acolo, pe laviţe, se desfăta cu celălalt. Ce putea face omul. Evitam să-l întâlnesc ca să nu-i rănesc nefericirea. El mă dorea. Mi-a istorisit totul într-o zi, plângând... Mă gândeam să mai cresc, să prind puteri, şi într-o zi să-l prind pe nemernicul de frate-su, să-l bat ca pe hoţii de cai, să-l leg cu picioarele de coada calului şi gonind prin locuri stâncoase să-l fărâm tot. Vedenia lui Caracuş străbunul îşi arăta în sângele meu mânia.

Odată, la vremea secerişului, prietenul meu a încărcat pe cai mănunchii de grâu, aşa cum făceam şi eu, pornind spre casă. Atingând răscrucile galbene a întâlnit acolo pe alţii, venind de la alte ogoare tot cu mănunchi, încărcaţi pe cai, catâri, asini şi măgăruşi. Şi-a adus aminte că a uitat să ia cu dânsul livretul militar al lui frate-său ca să-l prezinte la Astinomie, ziua aceea fiind ultimul termen de prezentare. Dacă nu repara greşeala de neatenţie, la întoarcere era vai şi amar de pielea lui. A lăsat în seama celorlalţi cărăuşi caii şi-a dat fuga înapoi. Holda, jumătate secerată, jumătate întreagă, stătea singură şi liniştită îmbătată de slava asfinţitului. Ei doi nicăieri. Stejarul uriaş de la margine tăcea şi el pătruns de duhul eternităţii.

În culcuşul tainic şi ferit dintre stivele de snopi nelegiuiţi se convulsionau încolăciţi. Ca trăsnit de-o spaimă, de-o durere neagră, şi-a acoperit automat ochiul cu coatele. S-a întors descumpănit.

Se clătina pe muchia dintre două prăpăstii. Ajuns în dreptul stejarului a privit spre el cu ochiul ridicat, ca spre un Dumnezeu.

După două minute atârna de coroana lui severă, somptuoasă, liniştit în liniştea magnifică a uriaşului orologiu suspendat în asfinţit, soarele...

La locul adulterului, fericiţii îşi digerau destrămaţi în lâncezeală dulceaţa saturată a păcatului.

De câte ori treceam pe-acolo îmi făceam cruce şi îngânam în gând o zicere: „Dumnezeule, iartă-l”... Iar stejarul, chiar dacă prin aer nu adia nici cea mai palidă suflare, îşi stârnea

frunzarele sub soare, ca într-un luminos, înalt cântec de mulţumire şi de pace.

IV

Într-o vară, pe la începutul lui august, întreagă creasta măgurilor de la miazăzi: Codru Mare, Caprin, cuaternarele pădurii din tărâmul Ferigilor uriaşe şi-al mistreţilor, adăpostite sub îndepărtate zări alburii, înălţând imense aripi de foc spre ceruri, au ars vreme de-o săptămână. Nori groşi de fum amar mirositor întunecaseră tăriile, spintecaţi cu vuiet şi trăsnete de limbile flăcărilor care năzuiau spre lumină.

Era secetă, iar focul înainta în invazii, ca o primejdie implacabilă, ca un inamic înarmat până în dinţi, nimicind totul în calea lui, preschimbând totul în cenuşă: floră, faună, oameni. Flagelul creştea himeric... Gâlgâiau apele de atâţia şerpi, foiau cărările de ei, deoarece fugeau din fata calamităţii. Părăseau ascunzişurile şi mânecau înspăimântaţi dinaintea morţii spre un liman al scăpării.

Năluci de lupi se desluşeau prin trâmbele uriaşe de fum, gonind spre alte hotare... Răcnete, strigăte şi scânceli de păsări se auzeau săgetând prin beznele aprinse. Dangătul clopotelor care vesteau neîncetat primejdia se pierdea în vuietele adânci, surde, ale mişcătoarelor ziduri de flăcări ce creşteau întruna, arătându-şi limbile-n zenit.

În sat n-au rămas decât copiii şi bătrânele neputincioase. La fel şi în satele învecinate: Monahit, Cipriu, Zâpandzi. Restul lumii, bărbat sau femeie s-au dus să înfrunte şi să ţină piept urgiei, cu sapele, topoarele, târnăcoapele. Ca să stăvilească înaintarea stihiei, săpau de zor mari porţiuni de teren, îndepărtând de foc vegetaţia care aprinzându-se făcea să se extindă flagelul. Ropotul uneltelor se pierdea neputincios în urletele înalte, întunecate, ale genunii. Fâşii de fum prelungi, lăsând în urmă funingini mari cu miresme

de scrumuri de păduri carbonizate, planau ori se alungau pe deasupra comunei, strecurându-se apoi în răcoarea reavănă dinspre miazănoapte.

De la fereastra casei, cu bărbia sprijinită-n palmă, priveam vinovat neronicul spectacol.

Eram trimis seară de seară să păzesc porumbul de la Codru-Mare. Porumb de-un verde închis la culoare, gras şi vânjos, cu câte trei, patru ştiuleţi pe lujer. Aprindeam focuri de jur-împrejur împotriva urşilor, atârnam pe prăjine lungi, tinichele, peste care loveau cu zgomot nişte clape bătute de vânt, împotriva păsărilor, iar din curcubete sălbatice, uscate şi dezgolite de conţinut, făceam un fel de buhaiuri. Trăgând de-o sfoară cerată ce trecea prin cavitatea curcubetaceului instrument, acesta lansa nişte mugete puternice şi răguşite, spaima fiarelor – din timpul nopţii şi-n deosebi, a viezurilor, îndemânateci hoţi de cucuruz. Dormeam puţin, şi de grija porumbului, dar mai mult, de frică. La freamătul tulpinilor o stranie înfiorare mă străfulgera, scoborându-mă parcă în memoria unor existenţe mult anterioare. Armate-n zale, nepământeşti, înaintau din adâncuri spre mine, în fruntea lor o căpetenie tăcută. Purtau, în vârful suliţelor, aştri şi purtau steaguri înstelate.

Dimineaţa târziu, când mă toropea soarele, mă îndreptam cu tunica pe umăr spre casă, alene, tândălind încoace şi încolo.

Într-o zi, n-am ce face şi, îndemnat de un instinct al gratuităţii, cum înaintam pe potecă distrat şi aiurit, aşa într-o doară, aprind un chibrit şi-l aşez subt un jneapăn uscat. A ars în câteva clipe pârâind, cu un fel de ţipete ale lui, alarmat, de parcă ascundea la rădăcină o oală cu benzină. Mi-am văzut fluierând de treabă.

Când am ajuns în comună ardea Codrul-Mare... După amiază, pădurile de la Cara-Ili şi Caprin... Spre seară şi noaptea târziu focul atacase văgăunile codrilor de cer şi gorun, năpădiţi de muşchi argintii, din pustietăţile cărora li se zice Ferigile Mari. Grele pagube au suferit atunci locuitorii Tauriei din pricina mea şi cu eforturi

supraomeneşti au reuşit să stăvilească potopul incendiului.

Au iscodit tainic şi stăruitor după vinovatul făptaş. Bănuieli au căzut cu năpastă pe seama unor nevinovaţi... Până la urmă s-au împăcat în a crede că focul s-a iscat de la sine, ori direct din soare ca o pedeapsă a lui Dumnezeu.

Şi iată că mărturisesc aici, fie şi târziu, culpa. Eu am fost criminalul făptaş. Eu am aprins pădurile, din nevoia de-a mă juca, de-a încerca să văd cum arde un jneapăn uscat. Arde frumos, învăluit în cântece de heruvimi, ca un sfânt, ca un trup feciorelnic adus jertfă.

Din cenuşile aşternute apoi peste locurile arse s-a hrănit şi-a crescut iarbă fermecată, cu gust tămăduitor. Aceleaşi cenuşi, purtate de vânturi au căzut şi peste, ogoare, şi peste grădini ca un balsam şi ca o mângâiere.

Din tăcerea lor risipită, hrană mistică ierburilor, se înfiripă uneori vedenia tristeţii, a singurătăţii, a cântecului din mine.

V

Pe drumul cenuşilor, ce duce către Valea-Mare, unde vara Taurienii clădeau uriaşe cuptoare de var, trecea un drum străjuit de pruni cu zemoase poame aurii, rozacee, chihlimbarii, negre şi violacee. În dreapta cât cuprinzi cu ochii, până-n muntele Ghion, îşi arată priveliştile Mireaua, tărâm al trandafirilor sălbatici şi-al pinilor stingheri, al poenilor ameţite de mireasma ferigilor şi-al frăgetului, tărâm al văzduhurilor albastre, vibrând primăvara de clocotitoarea beţie erotică a cucilor.

Mireaua era un anume teritoriu rezervat exclusiv pentru păşunatul cailor ca şi dealurile mai înalte şi pietroase dinspre Apa-Bună şi Leurdă, aparţinând sectorului sorin al comunei.

Începând a se întinde din imediata vecinătate a ariilor, suspendate parcă paradiziac între cer şi pământ, pe aceste

padini îşi slobozeau duminica şi-n zilele de sărbătoare Taurienii caii la odihnă, măgarii, catârii, asinii şi mulările.

Era o privelişte înalt îmbătătoare să vezi cum, în stătătoarea glorie a duminicii, caii îşi fluturau cozile şi coamele în zare, oprindu-se din când în când, cu smocuri de iarbă în gură, ciulindu-şi urechile ca să asculte cine ştie ce cântec, ce chemare.

În această rezervaţie, păşunatul oilor, al caprelor, mieilor şi iezilor era cu stricteţe interzis.

Dintre ferigile şi florile de măzăriche, şerpi îmbătaţi de lumina soarelui, îşi îndreptau frunţile-n aer, la vedere, cu ochii întredeschişi, ca într-o veghe a desfătărilor edenice.

De-a curmezişul cărărilor, pe lespezi netezite de ploi şi vânturi, se arătau la răstimpuri lepădate cămeşi străvezii, relicvă pură a trecerii unui demon stăpân pe aceste margini.

Oamenii cojeau, înspre partea de răsărit, pinii şi săpau în trunchiul lor cu topoarele un fel de căuce unde se scurgea în parfumate şiroaie cleioase răşina, pe care ei o foloseau la vindecarea feluritelor boli.

Seara, după asfinţit, coborau peste trupurile acestor pământuri, line şi săgetătoare adieri de răcoare.

Răşina ardea strălucind în soare, precum faţa unui martir, îmbălsămând văzduhurile toate, înalte temple albe cu ferestrele în pustietăţi şi catapeteasma-n azurul neţărmuririi.

Dis de dimineaţă îmi mânam, mai bine-zis îngânam după mine cioporul de iezi, – nişte hoţomani ageri şi vicleni, tăinuitori şi complici la încălcarea orânduielilor statornicite de sfatul ginţii.

Treceam peste apa limpede, lin fremătătoare de la Valea-Mare şi ne risipeam pe plaiurile îngăduite, din stânga, eu fluierând de zor şi chiuind ca să se audă, ei prefăcându-se că pasc, până ce ne scufundam în pădurea de brad care da spre gurile mari de apă de la Peştera Zânelor. Aici se afla mejdia dintre îngăduit şi interzis, loc de mare taină şi tăcere, respirând încă aerul începuturilor.

Întreg cioporul se uita spre mine cu subversivitate,

precum o ceată de drăcuşori războinici care aşteaptă cu nerăbdare ordinul de asalt. Ne înţelegeam din priviri. Întâi îi chemam în faţă pe cei ce purtau la gât tilinguţe, clopoţei şi zurgălăi, le astupam bine pe acestea cu frunze şi ţărână ca să nu sune şi zarurile erau aruncate. Rubiconul trecut; peste câteva clipe raiul mugurilor, al florilor fără prihană, într-un paradis pe unde nu treceau decât discrete adieri celeste, cădea-n stăpânirea gingaşelor boturi lacome, dulce pradă proaspătă, edenic ospăţ, pentru micii furi încornoraţi, cu despicate copite mici.

Ca să-mi râd de ei, uneori, şuieram pe neaşteptate a primejdie:

Pif, pif... şi dracii împieliţaţi, în salturi nălucitoare se adunau stog în jurul meu, dilatând a întrebare mărgeaua de aur verde a ochilor. Mulţi rămâneau de frică cu dumicatul în gură. Flori şi frunze fragede atârnau de colţurile buzelor. Îmi apropiam nasul de nările lor prăfuite cu polenuri de tot soiul, miroseau a verdeaţă crudă, a pistiluri strivite, a paradis.

Craiul acestui stol de pungaşi, răsfăţatul răsfăţaţilor, era un ied de culoare cafenie, bălţat, cu gleznele albe ca la paradă, purtând în spate, în chip de cruce două dungi galbene.

Exemplar de lux al speciei, era atâta de drăgălaş, încât îţi venea să-l strângi la piept, aşa cum fac copii când li-e drag de ceva până ce-l strivesc.

Îl ţineam în braţe ore-ntregi, cu nările mele în nările lui, adulmecându-i duhul, inspirând ca patimă boarea dulce care izvora din plămânii lui de creatură rară.

Tata a vrut să-l sacrifice ca pe alţii, de-o vârstă cu el. Am urlat cu disperare rugându-l să-l cruţe. Cred că, tata a glumit, îi era şi lui tot atât de drag. L-a cruţat râzând cu ochii lui de copil. Zicea că-l ţine de prăsilă.

I-a fost scris pesemne, acestui ied de nobilă extracţie, să moară-n braţele mele.

Era lăcomos ca orice copil zdravăn. Călărea cu picioruşele lui ţanţoşe toate răzoarele, vrând parcă să înghită-n lăcomia lui întreagă priveliştea, cu întreg belşugul ei de flori şi soare.

Rupea, mesteca sumar şi înghiţea hulpav. Mergea totdeauna înaintea cetei cu zece metri, alegând tot ce-i mai fraged şi mai osebit.

Sărea ca un bondar de la o culoare la alta de la un lujer înmugurat la altul înflorit. Unde a pus altul botul nu-l mai punea şi el pe al său.

Nu ştia nefericitul, că există flori galbene cu venin într-însele, flori vinete ascunzând în mireasma lor otravă, flori roz aducătoare de moarte. Bunătăţi viclene, cu frunză grasă argintie, adânc aromitoare, prin nervurile cărora curge, în chip de lapte, duh ucigător.

Nesăţios şi alintat cum era, se scufunda în răzor, jefuind în cale tot ce era mai învolt, mai strălucitor.

Exemplarele rarisime sunt sortite, se vede pieirii pretimpurii. Natura, geloasă pe ele, le ucide la timp, pe nesimţite, ademenindu-le frumos... Şi iată-l într-un pătul viu de ferigi şi măzăriche, ţeapăn, întins, cu pântecele tobă, răsuflând din greu.

M-am apropiat. Înfiorat l-am luat în braţe. Cu o tristeţe de nespus în ochi îmi implora scăparea. Credea că dacă stă în braţele mele nu era cu putinţă să moară, că eu sunt un uriaş capabil de orice minune, un zeu în măsură să ucidă moartea. Frica de moarte îi trecuse şi durerile se potoliseră de vreme ce stătea strâns la pieptul meu.

Dar ceva încremena din ce în ce mai slab. Mă cupprinse panica şi am început să alerg împleticindu-mă. Lovindu-mă, julindu-mă, strigând cu deznădejde: „iedul meu, iedul meu”, până ce-am ajuns pe buza coastei de unde se vede întreg satul.

Ceilalţi, cu urechile ciulite, speriaţi, şi de ce se petrecea cu imaşurile interzise, săltau în urma mea ca nişte ghemuri de cauciuc cu coarne.

Ajunşi pe muchia dealului, de unde se întindeau la picioarele noastre casele, eu am început să chem într-ajutor oamenii, să le implor îndurarea de-a sări de grabă să-mi scape iedul din ghiara morţii.

În spatele meu, cioporul stând în picioare, privea şi

asculta nedumerit precum o stranie oştire, la pândă, pe coama de deasupra cetăţii.

Strigătele disperate, căinările, şi tânguirile mele l-au făcut să nu simtă când vine moartea, să creadă că tocmai din aceste strigăte va să vină scăparea.

M-am uitat spre el cu frică mare. Inima nu-i mai bătea... Ochii încremeniseră înspre mine într-o expresie de intensă durere.

L-am spălat, l-am pieptănat, să fie frumos, am aşternut ferigi şi l-am acoperit cu frunze multe într-un loc ferit.

A doua zi am adus cu mine pe ascuns unealtă, i-am săpat groapa, şi l-am aşezat acolo cu ceremonie mută, ca să nu rămână trupul lui de voievod mic, pradă corbilor şi muştelor, acolo, în Valea Dianelor.

Jerbii de flori aprinse şi frunzare multe am aruncat peste mormântul lui, cu trupul cuprins de palori şi genele înlăcrimate.

Întristat foarte de această pierdere, mă mângâiam cu cântecul înaripat al unei fetiţe care venea în fiecare zi pe cărare până la un loc anumit, unde taică-său tăiase şi stivuise nişte grinzi.

Venea că controleze dacă nu cumva stiva a fost atacată.

Aşteptam cu religiozitate ceasul acela fermecat. O urmăream ascuns, de când apărea în zarea dealului şi până ajungea la ţintă.

Crezând că-i singură – în zilele de lucru nu se arăta ţipenie de cal, nici de om, doar silueta vreunei mârţoage părăsite, pe Mireauă – îşi înălța în aceste însorite solitudini torid îmbălsămate, graiul, fluturându-l şi fulgerându-l în tăria bolţilor albastre ca pe-o sabie de aur, bătută-n pietre scumpe, cu tăişuri tămăduitoare.

Era mlădioasă, îmbujorată, cu năframă şi bluză albă, cu fustă roşie, şi desculţă.

Când cânta, ochii ei deveneau parcă mai albaştri, dinţii mai strălucitori, bujorii de pe obraji mai învăpăiaţi.

Era fata lui Scupra, prieten bun cu tata. „Ce-are a face? îmi ziceam, De ce-mi otrăveşte atâta de frumos vârsta?”

întreagă creatura mea de copil nu era decât un adânc şi fermecat ecou al cântecului ei.

Îndemn orb se răzvrătea în mine. Am răsărit ca din pământ, ca din soare înaintea ei, la întorsura colnicului, acolo unde se află un şipot cu apă rece. A amuţit deodată.

„De ce cânţi atâta de frumos?”... şi-am sărit asupra ei adunând-o pierdut în braţe.

Ea a ţipat ca înjunghiată. M-a muşcat de braţe, s-a zbătut şi, alunecând ca o viperă înfierbântată din mâinile mele, se făcu nevăzută precum o nălucă.

Când ochii mi s-au despăienjenit şi mi s-au dezmeticit minţile nu mai stăruia în preajma şi-n închipuirea mea decât ecoul unui cântec îndepărtat.

Nu m-a pârât... Nici n-a mai cântat... Venea cu băgare de seamă, pe furiş... N-am mai ţâşnit fireşte înaintea ei ca atuncia. O priveam cu fericire nostalgică, de departe, sărutând botul iezilor...

Au trecut timpuri de-atunci...

Femeia, încercată de grijile vieţii, covârşită de mâhniri, coboară, poate, uneori, suspinând în memoria acelei zile, cu amarnică mângâiere aducându-şi aminte.

Nobila floră îşi desfăşură acum somptuos odăjdiile ca şi-atunci...

Pe vârfurile pinilor stingheri cucii îşi săgetează glasurile aidoma ca-n zilele-acelea... Şerpii îşi părăsesc pe cărări veşmintele... Iedul acolo înhumat, s-a presschimbat în floare tămăduitoare... Duhul meu încearcă după scăpătat ţărâna... Femeia de acum, copila de-altă dată, ducând în spate o sarcină de lemn, poposeşte ca reţinută de-o putere neaşteptată la întorsătura cărării, un cântec de demult îndoliindu-i, ca într-un asfinţit, tăcerea înfiorată.

Ultima cină

Iată, a sosit şi seara din urmă. Pâinea s-a frânt, vinul s-a adus, bucatele amărăciunii aşteaptă aburind pe masa aşternută cu albe şi galbene ştergare înflorate.

Ulcioare cu răcori împodobesc din loc în loc odăile. Făclii de taină îmbie inima, jur-împrejurul mesei licărind ca la o litanie de nuntă. Pentru câteva clipe ne întoarcem feţele şi ne aplecăm frunţile înspre zarea de unde zilnic răsare soarele. Părem osteniţi, înfioraţi de însemnătatea orei iar ochii se dilată de voluptatea dorinţii ce îndată se va săvârşi.

Ne podidesc palori vălurile şi nimburi se arată deasupra umbrei noastre, nimburi de pulberi spectrale înconjurându-ne ca pentru o înălţare la ceruri.

Pe frunţile noastre nimburile îmbracă chipul marilor aoreole siderale. Deasupra apelor se poartă-n convoi hieratic, prinse-n neţărmuritul păienjeniş transparent al spaţiilor albastre. De-a lungul drumurilor, peste codrii şi prelucile măgurilor, planează reverberând fixe, îmbălsămând catapetesmele eternităţii, dezvelită, în această clipă, până în ultima ei margine, a ultimei tăceri.

Minuscul şi umil în preajma uriaşelor voastre vedenii, o, înalte vetre ale începuturilor, aştept.

Ne despărţim, voi rămânând mai departe ceea ce aţi fost, eu răzleţindu-mă în marea voastră amintire... Voi rămânând acolo unde v-au rânduit legile Creaţiunii, eu alunecând în nimicnicie, cu vuietul amintirii voastre-n scoica inimii mele aruncată de talazuri pe ţărmii timpului.

Mume străbune, bărbăteşti stihii!

Din încleştarea voastră pătimaşă şi înverşunată, din sublima întrepătrundere dintre voi a scăpărat odată scânteia ochilor mei, s-a născut basmul cântecului meu, bucuria şi tristeţea, mândria şi durerea.

Fărâmă microscopică sunt din magnifica voastră ctitorie

de sub galaxii.

Oare, nu la fel luminează fruntea mea precum creasta piscurilor de pe muntele Bălţilor, când, dimineaţa, soarele bate peste albele ei tăceri îngheţate?

Nu la fel se întunecă de mânie ori mâhnire, nu la fel detună de sub ploi şi neguri spre lumina soarelui? Pumn de oase sunt din marile voastre granituri fosforescente de sub lună.

Urletele care uneori mă cheamă şi mă mistuie-n abisul crâncenelor negrăiri pietroase, oare, nu aceleaşi sunt cu urletele ceţoase din înfricoşatul defileu cu abrupte zidiri şi dărâmături selenare, de pe tenebroasa vale a râului Bugazi, cel cu perfide răcori, cu mişcătoare talazuri de negură apărând brusc ca din lumea cealaltă, cu solitare zboruri de păsări mute şi spăimoase cotituri?”

Înfiorarea ce adesea mă dezbracă de veşmântul timpului şi-al pământului ca pe un războinic înaintea morţii aidoma este cu freamătul ce străbate noaptea codrii Tauriei preschimbându-i în vitralii cu fericite oştiri închipuite departe, în adâncurile lor nerostite.

Nu-şi resimte-atunci şi nu-şi aude trupul meu marea lui esenţă precum pădurile se aud pe ele înşile şi se resimt în pulsaţia marelui duh ascuns într-însele?

Nestatornicia mea continuă şi graba suferindă de a pleca mereu altundeva, este aceeaşi stăruitoare goană a neostenitelor ape, grăbind spre niciunde, ape şi nestatornicii izbucnite din rărunchii frumuseţilor voastre aspre, demne, imposibil a le dobândi fără eroism. Rătăcirile lunii peste transpământenele grohotişuri de argint săgetate de strigătul apelor spumegând în adânci singurătăţi, sunt ispita rătăcirii gândului meu pe traiectorii străine la îndemnul altor singurătăţi, şerpuitoare-n stele şi deşert.

Podişurile cu ierburi arse şi viperi veghind pe lespezi, dintre Valea-Rea şi Râpile-Roşii, nu sunt puterile zămislitoare ale deşerturilor ce se arată către seară în protoistoria simţămintelor mele?

Oceanul verde cu vaste adieri de pe măgurile de la Cara-

Ili este empirul de unde-şi trage sursa, uşoara undă fermecată de lirism ce-mi răcoreşte rareori secetoasele cuvinte cu care întâmpin orele deşertului.

Îmbelşugatele poieni toride, imperiul ferigilor crescând pentru ele înşile, şi-al fărădelegilor niciodată dovedite, cu ucigaşa revărsare a frăgetului incestuos narcotizând cu miresme sângerii văzduhul stătător deasupra ca un ţest imens şi încins, sunt întunecimile însorite, din care odată intrat nu mai scapi neştirbit, ale patimei mele.

Codrii arhaici, cu răcnete de vulturi morocănoşi în autocratica lor slavă şi străvechime, stăpâni unici ai acestor ţinuturi cu muşchi albi, secătuiţi de orice sevă, tragic năpădind tulpinile arborilor scorburoşi, îmbălsămând rariştile cu aerul sacru al cenuşilor risipite sus, sunt edenul din care se ridică columnele de fum ale jertfelor şi năzuinţelor mele fără de ţintă.

Răsunetul soarelui şi al stelelor peste trupul vostru îmbălsămat în înserări şi dimineţi – gesturile şi intonaţia gravă a marilor mele adoraţii.

Neguroasele spinări smolite ale ţinuturilor monahiceşti, peste care îşi arată seara, uneori, aripile-i roşii Satana, sunt matca pe unde se varsă în cugetarea mea mâlul gândurilor infernale, sângeroasa stihie.

Râsul meu – tălăzuirea grânelor şi-a zăpezilor – a grânelor crescând din oseminte, a zăpezilor ce-ţi acoperă moartea.

Ploile voastre necontenind în toamnă, aceleaşi sunt cu îndelung apăsătoarele mele mâhniri... Iernile, senina mea regăsire bruscă în transcendenţă. Furtunile voastre sunt dezlănţuirea intempestivă, frenetică a minereurilor depuse în zodia mea subterană... Vânturile venind din pieptul şi din oftarea voastră sunt freamătul steagurilor ridicate de mine peste cele mai neverosimile crenele ale celor mai îndepărtate aduceri aminte.

Adevăr vă spun... Fiul risipitor nu se va mai întoarce la ai săi căci drumul rătăcirilor sale se termină şi el coteşte-n întuneric, învăluit de nostalgia întoarcerii la matcă ca de o îndoliată festivitate nupţială.

Voluptuosul aşternut al viilor de pe versanţii domoli hrăniţi de luturi roşii, negre şi argintii va fi mormântul în care voi pieri în lucidă clipa morţii, acolo, în eleaticele slăvi de la Nirandză.

Inima va străluci ca astrul peste Codrul-Mare în crucea dimineţii, sub cerul întrezăririlor larg otrăvitoare, condamnată să stea ascunsă acolo, în trupul pietrei grăitoare...

Iată, fiul rătăcitor se duce de-acum pentru totdeauna de la voi, poate că-n moarte, poate că într-o altă viaţă, cu vedenia voastră căpătâi, în veci nepotolită sete, ataractic legământ...

Spălaţi-vă mâinile!... Uşile stau deschise... După ele o umbră a cuiva umil aşteaptă să i se arunce prisosul cinei.

Naa, Vede!... Naa, Aude! Naaa, Greul pământului, Uşurelul-Vântului!

CUPRINS

„Iu ti duci”.....5
La piatra grăitoare.....8
Oaspeţii dimineții.....16
Anotimpuri.....20
Ai mei.....54
Şcoala şi primele chemări.....75
Pe drumuri nestatornice.....93
Liceul român din Grebena.....135
Bunicuță, nu-l lăsa să plece!.....153
Ultimile treceri.....169
Caracuş, pasărea neagră.....181
Semo şi Daveli.....191
Capul lui Leacu.....200
Nuntă.....206
Clopotele.....215
Nopţile păgâniilor.....223
Năluciri răzlețe.....232
Ultima cină.....251

Redactor de carte: V. FRĂȚEANU
Tehnoredactor: L. BALINT

Dat la cules: 18.06.1968. Bun de tipar: 10.12.1968
Apărut: 1968. Tiraj: 5.000 + 140 ex. broşate.
Hârtie: tipar B de 63 g/m. Format: 54x84/16.
Coli editoriale: 13, 96. Coti *de tipar: 16. A.: 7672/1968.*
C.Z. pentru bibliotecile mari: 859 – 32.
C.Z. pentru *bibliotecile mici: 859.*

Tiparul executat sub com. nr. 218, la Întreprinderea poligrafică „Crişana” Oradea, str. Moscovei nr. 5.
Republica Socialistă România

Preţul Lei 6